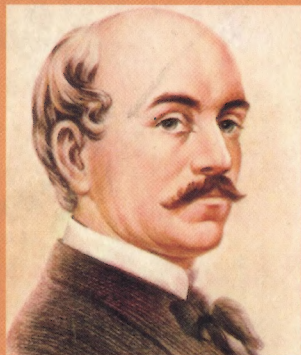

Bis

„Poate că cea mai durabilă parte a operei lui Alecsandri este aceea în proză. Scutit de risipa de silabe și de obligația gravității lirice, scriitorul își revarsă, slobod de a divaga, toate darurile, umor, pictură, înlesnire orientală de povestitor. El n-are invenție, de aceea în substanță toate narațiunile sale sunt jurnale de călătorie [...] Ochiul lui e al unui desenator pasionat de detalii inedite, al unui reporter superior, care surprinde exoticul fără a transfigura.“

George Călinescu

ISBN 978-973-21-0848-2

9 789732 108482

edituraminerva.ro

Biblioteca Pentru Toți

serie nouă
74
(1604)

VASILE ALECSANDRI călătorie în africa

VASILE
ALECSANDRI

călătorie în africa

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ALECSANDRI, VASILE

Călătorie în Africa / Vasile Alecsandri. - Ed.
a 2-a. - București : Minerva, 2007
ISBN 978-973-21-0848-2

821.135.1-31

Noua serie a colecției „Biblioteca pentru toți”
apare datorită cooperării dintre
Ministerul Culturii și Cultelor,
Uniunea Scriitorilor din România,
MEGApress holdings S.A.

MINERVA S.A.

Redacția și sediul social:

Bd. Metalurgiei nr. 32-44, cod 041833, sector 4, București

O.P. 82 – C.P. 38

Tel.: (021) 461.08.08, 461.08.10; Fax: (021) 461.08.09

www.edituraminerva.ro

Tipărit la *MEGApress holdings S.A.*

VASILE ALECSANDRI

călătorie în africa
(proză)

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 2007
EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

Coperta colecției: Cristina Dumitrescu

Ilustrația copertei: GIOVANNI BATTISTA TIEPOLO –

Apollo și continentele – Africa – frescă (*detaliu*)

Redactori: Ioan Luca, Cristian Constantin

Tehnoredactare computerizată: Irina Geambașu

TABEL CRONOLOGIC

- 1821 21 iulie** Se naște, în timpul refugiului spre munți al familiei din calea Eteriei, Vasile Alecsandri, al doilea copil al medelnicerului Vasile Alecsandri și al Elenei, născută Cozoni. Curând familia se mută de la Bacău la Iași.
- 1827** Copilul primește prima învățătură, împreună cu Mihail Kogălniceanu, de la dascălul maramureșan Gherman Vida, profesor la Seminarul de la Socola.
- 1828-1834** Continuă învățătura în pensionul lui Victor Cuénim, deschis în 1828, la Iași. Printre colegi se numără Kogălniceanu și viitorul actor Matei Millo. Verile și le petrece la moșia părintească din Mircești.
- 1834-1839** Se află, împreună cu alți fii de boieri, pentru studii la Paris. Unde-i are colegi pe: Alexandru Ioan Cuza, Nicolae Docan și viitorul pictor Ion Negulici. Aici cunoaște pe Ion Ghica, iar mai

târziu pe Costache Negri. După trecerea bachelatului literar se pregătește să intre la medicină, dar abandonează. Urmează cursurile Facultății de drept, dar, după câteva luni, renunță. Tată său l-ar fi vrut inginer, dar îi lipsa bachelatul în științe, pe care nu-l poate obține. Se dedică literaturii, scriind primele versuri în limba franceză, între care poemul *Zunarilla*.

- 1839** La întoarcere, în drum spre țară întreprinde o lungă călătorie prin Italia, împreună cu Costache Negri și Nicolae Docan. Vizitează Florența, Roma, Padova, Veneția, Trieste. Din această călătorie își adună elementele pentru primele sale scrieri în limba română, *Buchetiera de la Florența și Muntele de foc*.

Este numit „șeful mesei pensiilor și despăgubirilor banilor scutelnicești“, post pe care-l va deține până în 1846.

- 1840** Apare la Iași, sub conducerea lui Kogălniceanu, revista „Dacia literară“. La îndemnul acestuia Alecsandri scrie *Buchetiera de la Florența*, care este publicată în nr. 3 (ultimul) al revistei.

Este numit, împreună cu C. Negruzzi și M. Kogălniceanu, la conducerea Teatrului Național din Iași.

Alecsandri scrie prima sa piesă, *Farmazonul din Hîrlău*, care se joacă spre sfârşitul anului, urmata, în februarie 1841, de *Cinovnicul şi modista*.

1842 Vara are loc „călătoria în munţi“ a lui Vasile Alecsandri, care a dus la „descoperirea como-
rilor poezici populare“. Sub influenţa lor scrie
poetul primele sale poezii în limba română –
Doinele, publicate spre finele anului în „Calen-
dar pentru poporul românesc pe anul 1843“, apoi
în „Albina româncască“.

1843-1844 La îndemul lui Alecu Russo face lungi
drumeţii prin munţii şi satele Moldovei, în
căutarea „ciobanilor trubaduri“. Din această
perioadă datează *O primblare la munţi*, relatare
a unei excursii făcute cu Alecu Russo şi alţi
prieteni.

1844 Are loc reprezentaţia piesei *Iorgu de la Sada-
gura*, primită cu deosebită căldură de public.

Apare „Propăşirea. Foaie ştiinţifică şi literară“,
avându-i în frunte pe Kogălniceanu, Alecsandri
şi Ion Ghica. Aici publică Alecsandri o parte din
Doinele sale, însemnarea *O primblare la munţi*
şi povestirea *Istoria unui galbân şi a unei pa-
rale*, iar la rubrica „Critică“ a revistei, articolul
polemic *Stanţe epice închinat românilor de*
d. C. C. Aristia şi recenzia consacrată traducerii

de către Negruzzi și Donici a satirelor lui Antioh Cantemir.

În cursul verii se află pentru cură la Borsec. Impresiile culese au fost consemnate în scrierea *Borsec*, publicată parțial în „Propășirea“, apoi, după suspendarea revistei, în „Calendar pentru poporul românesc pe anul 1845“. Tot acum scrie „fiziologia“ *Iașii în 1844*, publicată în același „Calendar“ și dedicată lui M. Kogălniceanu, cel care scrisese și publicase, anterior, *Fiziologia provincialului în Iași*.

- 1845** Face cunoștință cu Nicolae Bălcescu și cu alți tineri munteni la moșia Mînjina a lui Costache Negri. Este epoca în care îi sporește afecțiunea pentru Elena Negri, sora prietenului său, dovadă poemele ce dau expresie sentimentelor sale (între acestea *8 mart*, datată „Blînzi [moșia] Elenei), 1845“. Tot acum vizitează Bucureștii.

Întreprinde o călătorie la Constantinopol, ale cărei impresii vor fi consemnate în câteva însemnări făcute în limba franceză.

- 1846 Mai** Face o excursie la mănăstiri, împreună cu Iancu, fratele său, cu Alecu Russo, Costache Negri și cu alți prieteni. Scurtă consemnare într-un jurnal ținut în limba franceză.

- 1846-1847** O însoțește pe Elena Negri, plecată într-o călătorie efectuată pentru îngrijirea sănătății.

După o ședere mai îndelungată la Veneția, călătoria continuă în Austria, Germania și Franța; la revenirea în Italia la Napoli, perechea îl întâlnește pe Nicolae Bălcescu, împreună cu care se imbarcă pentru Palermo. Boala Elenei se agravează și în drum spre țară, ea se stinge, pe vapor, la intrarea în portul Constantinopol. Etapele acestei călătorii au fost notate într-un jurnal de călătorie redactat în limba franceză, păstrat între hârtiile scriitorului și publicat abia în 1947.

1847 Peste vară Alecsandri se află pentru băi la Balta Albă și la Mehadia. Șederea la Balta Albă îi inspiră o povestire savuroasă publicată, anul următor, în „Calendar pentru români“.

1848 Martie Are loc mișcarea revoluționară din capitala Moldovei. Alecsandri scrie *Deșteptarea României* (titlul inițial: *Cătră români*) și redactează împreună cu alți compatrioți petiția cuprinzând revendicările ce trebuiau aduse la cunoștința domnitorului Mihail Sturza. După înăbușirea mișcării, se refugiază în munți, apoi ajunge la Brașov. Evocarea acestor întâmplări o face în fragmentul de proză *Un episod din anul 1848*, scris, douăzeci de ani mai târziu, și introdus ulterior în cuprinsul încercării de roman *Dridri*.

La Braşov redactează „Protestaţie” – în *numele Moldovei, Omenirii şi a lui Dumnezeu*, publicată în broşură. Tot aici apar, în „Foaie pentru minte...”, poeziile *15 mai 1848, Cătră români şi Hora Ardealului*, anticipând prin factură *Hora Unirii*.

Împreună cu Costache Negri, Alecu Russo, G. Sion, P. Cazimir şi alţii, şi sub influenţa evenimentelor revoluţionare din Transilvania, Alecsandri participă la elaborarea cunoscutului program politic al democraţilor moldoveni – *Prinţipiile noastre pentru reformarea patriei*. Izbucnirea revoluţiei din Muntenia îl găseşte pe Alecsandri în Bucovina, la Cernăuţi, unde participa la activitatea „comitetului revoluţionar” al moldovenilor „dispăraţi”.

Spre toamnă soseşte la Paris unde, împreună cu alţi emigranţi, desfăşoară o intensă activitate de promovare a cauzei revoluţiei din ţările române.

- 1849** Sub forma unei scrisori către A. Hurmuzachi, redactează studiul *Românii şi poezia lor*, publicat în mai multe numere ale revistei „Bucovina”. Din această epocă datează legătura cu actriţa pariziană cunoscută între prieteni sub numele de Dridri. Acest episod din viaţa lui, Alecsandri îl va evoca, douăzeci de ani mai târziu, în începu-

tul de roman *Dridri*. Spre sfârșitul anului, după douăzeci de luni și mai bine de exil, se întoarce în țară.

1850 Este numit director al Arhivelor Statului din Iași. Continuă să publice în „Bucovina“, reluându-le în „Zimbrul“ din Iași, o seamă de balade din colecția sa de poezii populare (*Miorița, Toma Alimoș* etc.).

În aprilie are loc reprezentația piesei *Chirița în Iași*.

1851 Călătorește la Paris și la Londra, unde vizitează Expoziția Universală. Întâlnire cu emigrația munteană, corespondență susținută cu Bălcescu, aflat în sudul Franței, pentru îngrijirea sănătății. La întoarcerea în țară, cu vaporul pe Dunăre, vasul e pe punctul de a se scufunda. Întâmplarea e povestită în episodul *Înecarea vaporului Seceni pe Dunăre*, destinat să apară în primul număr al proiectatei reviste „România literară“. Ulterior, episodul își va găsi locul în narațiunea dramatizată *Un salon din Iași*.

1852 Martie Încearcă să scoată primul număr al revistei „România literară“, apelând la colaborările lui Bălcescu, Bolintineanu, G. Sion, C. Negri, dar revista e suspendată de cenzură înainte de a fi difuzată.

În aprilie, apare la Iași prima fascicolă din colecția sa de poezii populare, sub titlul *Poezii populare. Balade (cântice bătrânești) adunate și îndreptate de V. Alecsandri*.

În septembrie, la Galați, scurtă întâlnire cu Nicolae Bălcescu, căruia i se refuzase intrarea în țară și se întorcea la Constantinopol; (va muri, în același an, la Palermo).

În octombrie scoate *Repertoriu dramatic*, prima culegere din teatrul său. Se reprezintă piesa *Chirița în provincie*.

1853 La Paris, unde se găsea din toamna precedentă, publică primul volum de poezii originale, *Doine și lăcrimioare*, dispuse în trei cicluri: *Doine*, *Lăcrimioare* și *Suvenire*.

La Iași, apare cea de a doua fascicolă a *Poeziilor populare*. În a doua parte a anului, face o lungă călătorie în sudul Franței, Spania și nordul Africii. Relatarea parțială a acestei călătorii se cuprinde în „ziarul de călătorie“ *Călătorie în Africa*, elaborat succesiv, la mari intervale, și publicat în diferite reviste: „România literară“ (1855), „Foaia Soțietății de literatură și cultură din Bucovina“ (1868) și „Convorbiri literare“ (1874). Scriitorul intercalează în cursul relatării diverse episoade narative, cum este *Cel întâi pas*

în lume (publicat inițial, în 1841, în „Albina românească“, sub titlul *Pierderea iluziilor și Suvénire din Italia. Monte di fo* (publicat în aceeași revistă, în 1843.

La întoarcere, din Spania spre Paris călătorește în diligență și discută cu Prosper Mérimée. Episodul acestei întâlniri îl va povesti în evocarea pe care i-o consacră, în „Convorbiri literare“ (1871), la aflarea veștii încetării din viață a scriitorului francez.

1854 După moartea tatălui său, Alecsandri eliberează țigani robi de pe moșiile care-i fuseseră lăsate moștenire.

1855 Apare „România literară“ sub conducerea poetului, care-și publică, în primul număr, poezia *Anul 1855*. Până la suspendarea ei de către cenzură (după nr. 47, din 3 decembrie), revista adună în paginile sale colaborări prețioase: Negruzzi, Negri, Kogălniceanu, Alecu Russo, Donici, G. Sion, Gr. Alexandrescu, D. Bolintineanu, Al. Odobescu etc.

Apare la Paris, în tălmăcirea poetului, volumul *Ballades et chants populaires de la Roumanie (Principautés danubiennes)* și cea de a doua ediție a *Doinelor* sale în limba franceză, în tălmăcirea lui E. Voinescu. În a doua parte a anu-

lui, pleacă la Paris, iar la întoarcere se oprește la Constantinopol, unde îl întâlnește pe Ion Ghica, bei de Samos. Cu ajutorul unor cunoștințe franceze, vizitează teatrul de război din Crimeea. Impresiile acestui voiaj sunt notate într-un jurnal purtând titlul *Suvenire din 1855*.

1856 Se deschide Congresul de pace de la Paris, decisiv pentru viitorul politic al Principatelor, care aspirau la Unire.

Alecsandri se dedică integral cauzei luptei pentru Unire, alături de M. Kogălniceanu, C. Negri și alții. În „Steaua Dunării“, ziarul condus de Kogălniceanu, apare, la 9 iunie, *Hora Unirii*.

1857 Apare culegerea de proză *Salba literară*, conținând, pe lângă povestiri și impresii de călătorie, și câteva scrieri dramatice.

Ziarul „Concordia“ din București publică poezia de mare forță *Moldova în 1857*, în care Alecsandri îi vestește pe boierii antiunioniști. Poetul se găsea în capitala munteană cu o delegație de moldoveni, din care nu lipsea Kogălniceanu, pentru a protesta, pe lângă Comisia internațională desemnată cu supravegherea alegerilor pentru Divanurile Ad-hoc, împotriva abuzurilor și samavolniciilor caimacamului Vogoride. Sunt organizate noi alegeri, în locul celor falsificate, iar Alecsandri este ales deputat.

Pleacă în Franța – prilej de a face cunoscute Europei doleanțele Principatelor.

1858 Către mijlocul anului, la întoarcerea în Moldova, e numit ministru în guvernul provizoriu care trebuia să vegheze la desfășurarea normală a alegerilor de domn; este desemnat alături de alții printre candidații la domnie.

Se naște Maria, unicul lui copil, din legătura cu Paulina Lucasievici, cu care se va căsători mai târziu (1876).

1859 După Unirea Principatelor, Alecsandri – devenit ministru al afacerilor străine – este trimis într-o lungă misiune diplomatică la Paris, Londra și Torino, pentru a obține recunoașterea dublei alegeri a lui Cuza ca domn în ambele principate. La Paris este primit, în trei rânduri, de Napoleon al III-lea, la Londra, de ministrul de externe, iar în Italia, de contele Cavour și de regele Victor Emanuel. La Paris, îi vizitează pe Lamartine și Merimée și caută să câștige bunăvoința ambasadurii Rusiei, contele Kisseleff, fostul guvernator al Principatelor între 1829 și 1834.

La mijlocul anului, se întoarce în țară, prin sudul Italiei și Constantinopol. Relatarea evenimentelor acestei lungi călătorii o face lucrând cu intermitențe, cam de prin 1861, în *Estract din istoria misiilor mele politice* (apărut întâia oară în

„Convorbiri literare“, în mai multe numere din 1878).

- 1860** Retras din activitatea politică, scriitorul se stabilește la Mircești, în mijlocul familiei, unde se dedică scrisului, compunând mai multe piese de teatru, printre care *Rusaliile* și câteva „cânticele comice“.
- 1861** Nouă misiune diplomatică încredințată de Cuza lui Alecsandri în vederea recunoașterii Unirii de către puterile europene. Vizitează Parisul, Torino, Milano, iar, un timp, girează afacerile agenției diplomatice de la Paris, în locul fratelui său. Reîntors la Mircești, scrie noi piese și „cânticele“.
- 1863** Apare la Iași ediția a doua a volumului *Doine și lacrimioare*, întregit cu ciclul *Mărgăritărele*.
Apare *Repertoriu dramatic*, cu ultimele sale piese. Spre sfârșitul anului, nouă misiune diplomatică încredințată lui Alecsandri pe lângă Napoleon al III-lea.
- 1866** Apare într-un volum întreaga colecție a *Poeziilor populare*.
- 1867** Lungă ședere în Franța, după ce, în ultimele zile ale anului precedent, își vizitase prietenii cernăuțeni. La înapoierea în țară, la București, asistă în calitate de membru la lucrările Societății Aca-

demice Române. Aici îi combate pe latiniști și susține principiul fonetic în scriere, consecvent unor convingeri mai vechi împărtășite și de alți moldoveni (Alec Russo, în *Cugetările sale*), precum și de Titu Maiorescu, șeful noii școli a „Junimii“.

La 1 martie apăruse revista „Convorbiri literare“, al cărei colaborator este invitat să devină. Alecsandri răspunde invitației imediat după întoarcerea la Mircești, trimițând pentru început lucrări mai puțin semnificative, apoi scrieri care atestă că un nou spirit animă creația „mirceșteanului“. Astfel, încă din aprilie 1868 apar în „Convorbiri“ primele *Pasteluri*, sub forma unui buchet de „ernatice“: *Sfârșit de toamnă*, *Iarna*, *Gerul* etc.

1871 Își dă demisia din Societatea Academică, după ce aceasta hotărâse să adopte principiul etimologic în scriere și să publice dicționarul lui Laurian și Massim (cu doi ani înainte, Alecsandri publicase în „Convorbiri“ ciclul de observații polemice *Dicționar grotesc*, unde combătea cu sarcasm pedantismul excesiv al reformatorilor limbii care predominau în tânărlul for academic al țării).

1872 Scrie *Introducere la scrierile lui Constantin Negruzzi*, care apare mai întâi în „Convorbiri“, apoi

ca prefață la volumul scriitorului defunct, scos de editura Socec.

Scrie *Dumbrava roșie*, pe care o citește la o ședință a „Junimii“. Cu acest poem Alecsandri inaugurează un nou ciclu în creația sa, cel al *Legendelor*. Vor urma: *Răzbunarea lui Statu Palmă* (1872), *Dan, căpitan de plai* (1874) etc.

1874 Scrie piesa *Boieri și ciocoi*, plănuită încă din 1861. Piesa apare în „Convorbiri“ și este reprezentată pe scena naționalului icșean.

1875 Apar, la Socec, primele patru volume din seria *Opere complete*, cu o prefață a autorului. Ele cuprind creația dramatică. În același an apar și următoarele trei volume, cuprinzând creația poetică. Un an mai târziu, apare al optulea volum, de *Prosă*.

1877 9 mai, Proclamarca independenței țării în parlament. La aflarea veștii, Alecsandri scrie poezia *Balcanul și Carpatul*, cu care inaugurează ciclul *Ostașii noștri*. Eroismului armatei noastre în Războiul pentru Independență îi dedică rând pe rând, *Odă ostașilor români*, *Sergentul*, *Peneș Curcanul* ș.a.

Ține conferințe în mai multe orașe, pentru strângerea de fonduri în folosul răniților.

1878 La propunerea scriitorului Frédéric Mistral, lui V. Alecsandri i se decernează Premiul Societății

Felibrilor din Montpellier, pentru *Cântecul gînteii latine*.

Îi apare volumul *Ostașii noștri*.

1878-1879 Se dedică lucrului la drama istorică *Despot-Vodă*. În mai 1879, citește piesa la o ședință a „Junimii“ bucureștene, în casa lui Maiorescu și în prezența lui Eminescu, Caragiale, Slavici. În același an, are loc reprezentația piesei la Teatrul Național din București. Este invitat să-și recia locul la Academie și să participe la sesiunile ei anuale, fiind ales în Comisia pentru modificarea ortografiei.

1880 Apare cel de al nouălea volum din seria *Operele complete*, cuprinzând *Legende nouă* și *Ostașii noștri*.

Împărtășește lui Ion Ghica idcea unui schimb de scrisori literare – evocări de figuri și realități din trecut – care, materializată, devine opera de căpătâi a lui Ion Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri*. Mai puțin tenace se dovedește inițiatorul. Prima scrisoare, cea dedicată lui Vasile Porojan și propriei copilării, apare tot în „Convorbiri“, ca și majoritatea scrisorilor lui Ghica.

Scrie fceeria *Sânziana și Pepelea*.

Apare, în „Albumul macedoromân“ al lui V. A. Urechia „istorioara“ de „amor“ *Margărita*, scri-

să în urmă cu zece ani, dar relatând un episod de tinerețe (localizat în timp, de chiar autorul ei, prin 1850-1852).

1881 I se decernează Premiu „Năsturel-Herăscu“ al Academiei Române, pentru volumele *Despot-Vodă* și *Poezii* (ultimul din seria de *Opere complete*).

1882 Călătorie în Franța, pentru a răspunde invitației felibrilor. Este sărbătorit în diverse localități din Provența și îl vizitează pe Mistral. De la Paris merge la Londra, ca invitat al lui Ion Ghica, ministrul României în Anglia.

1883 Citește într-o ședință a „Junimii“ și la Academie noua piesă *Fântâna Blanduziei*, care se reprezintă, un an mai târziu, cu mare succes, la Naționalul bucureștean.

În cursul verii efectuează o lungă călătorie în Germania, Franța și Anglia.

1884 Apar *Scrisori către Alecsandri* de Ion Ghica, cu o prefață-scrisoare a poetului.

Scrie piesa *Ovidiu*, care se reprezintă la începutul anului următor.

1885 Este numit ministru plenipotențiar al României la Paris.

1886 Realizează o nouă versiune a piesei *Ovidiu*, care se joacă la Teatrul Național în toamna anului următor.

1888 Se ivesc primele semne ale bolii care avea să-l răpună.

1890 22 august Se stinge din viață la Mircești. Este înmormântat în ziua de 26 august, în grădina casei (dăruită, în 1914, Academiei, de soția poetului). La inițiativa Academiei, în 1928 deasupra mormântului a fost ridicat un mausoleu. Întreg ansamblul a devenit muzeu memorial.

Nota redacției

Ediția de față prezintă aproape integral scrierile publicate de autor în volumul *Proză* din 1876. Iar cuprinsul ei este organizat potrivit ediției Vasile Alexandri, *Călătorie în Africa (Proză, I)*, colecția „Biblioteca pentru toți”, (Editura Minerva, București, 1994 care reproduce texte – N. B. în variantă revăzută și adăugită cu pasajele cenzurate înainte de decembrie 1989 – reunite în volumul V. Alecsandri, *Opere, IV, Proză*, Colecția „Scriitori români”, Editura Minerva, București, 1974).

În scopul păstrării nealterate a acurateții textului propriu-zis, dar și a expresivității conferite fiecăruia din genurile abordate – de la alegorie la nuvelă, de la povestire la evocare, de la jurnalul de călătorie la considerațiile de critică literară – am respectat și am preluat întocmai particularitățile limbii în care se exprimau autorul și, respectiv, eroii scrierilor sale.

De asemenea, similar cu edițiile care i-au premers, ediția noastră reproduce – menționate, la subsolul paginilor, prin [V. A.] – notele lămuritoare ale scriitorului însuși.

Istoria unui galbân

În noaptea trecută, pe la un ceas după douăsprezece, am fost trezit din somnul dulce ce gustam, prin un zinghet metalic care m-au mirat foarte mult, nefiind obicinuit a auzi asemenea armonie la ceasuri atât de târzii. Acel sunet mi se părea că venea din fundul odăiei și că ieșea dintr-o cutioară de fildiş săpată, ce se zărea pe masă în razele lunii care răzbătea prin fereastră. M-am sculat iute din pat pentru ca să cunosc pricina zuruitului pomenit, am luat în mână acea cutie unde pusesem dimineața un galbân olandez și o para mare turcească, am deschis-o cu luare-aminte, și adâncă au fost mirarea care m-au cuprins, auzind deodată două glasuri străine ieșind din cutie, două glasuri de altă lume, care zbârnâia, țiuia și se sfâdea de moarte.

Să mărturisesc că m-au apucat fiori răci în fața acelei minuni, nu socot că a fi vreo rușine din parte-mi, pentru că nu sunt deprins a trăi pintre spirite. Spun drept că atunci m-am crezut încungiuat de vedenii,

fantasme, stahii, strigoi, moroi și de toate ființele fantastice câte gioacă parola și hora cu mezul nopții în lumina lunei. Peste puțin însă liniștindu-mă ceva, nu știu cum s-au făcut că am gândit la A. Donici fabulistul, și aducându-mi aminte de fabula lui *Ferul și argintul*, în care aceste două metaluri țin un dialog atât de înțelept, deodată zic, o lumină cerească îmi trecu prin minte, și am înțales următorul adevăr: că și metalurile au suflet, mai ales aurul și argintul, de vreme ce ele însuflețează și mai mult ori desuflețează oamenii; în urmare trebuie să aibă și grai.

Sprijinit de această frumoasă descoperire, m-am sâmtit îndată cuprins de o femeiască curiozitate și, fără dar a perde vreme, m-am lungit într-un jâlț elastic, am așezat cutioara lângă mine pe masă și, cu țigareta aprinsă, m-am pus pe ascultat. Razele lunei, precum am zis, se giuca pe covorul din odaie, zugrăvind felurimi de figuri, și unele, lunecând pe cristalul călămărilor, tremura chiar deasupra galbânului și a paralei, la care mă uitam cu ochii țântiți. Aceste două monete se afla atunci în focul cel mai înflăcărat al convorbirii, amândouă săltând din vreme în vreme cu mânie și bătându-sc, zuruind, de marginele cutioarei. Iată ce zicea:

Galbânul: Dar, mă mir de stăpânul meu cum de au uitat cine sunt eu, și m-au pus la un loc cu o biată para

ca tine, ce nu faci acum nici trii bani, atât ești de ștearsă și de ticăloasă!

Paraua (*plesnind de ciudă*): Râde dracul de porumbrele negre!... Dar nu vezi, ciuntitulc, cât ești de ros de chila zarafilor?... Nu te vezi că ai agiuns în trii colțuri, că ai scăzut și ai slăbit cât un irmilic de cci noi?... Ți-ai perdut toți dinții, sărmane, și vrei să mai muști pe alții?

Galbânul (*cu fudulie, ridicându-se în picioare*): Leul deși îmbătrânește tot leu rămâne, ascminc și galbânul tot galbân!

Paraua (*Săltând des și iute de răs*): Galbân, tu?... Cu adevărat sărmanc, ești galbân, dar de gălbănarea morții.

Galbânul: Ian ascultă, cadână bătrână, nu te giuca cu cuvintele, că deși sunt acum în trii colțuri, pe loc înfig unul în tine.

Paraua (*cu dispreț și cu aer de mărire*): Eu am trecut prin degitele ienicerilor și nu mi-au fost frică! Tocmai tu vrei să mă sparii?

Ambele mele moncte stătură puțin într-o poziție teatrală, ca doi dușmani viteji care se măsoară cu ochii păn-a nu să încleșta la luptă. Eu mă uitam la ele fără nici a mă răsufla, atât cram de curios a videa un duel bănesc; dar așteptarea mea fu și acum înșălată, precum au mai fost multe ori în acest soi de întâmplări.

Provocatorul, adică galbânul, văzând maiestatea și curajul protivnicei lui, se dămoli, se trase înapoi, și prin această mișcare aduse o nouă dovadă observării ce am făcut de mult, că: fala mare ispravă n-are.

Galbânul (*după o scurtă tăcere*): Nu te bucura, proasto, că eu mă voi îngiosi a te onora cu loviturile mele, și, dacă te-am și amenințat dinioarea, nu spera că-mi voi uita rangul într-atâta încât să mă ating de tine. Știu, slavă Domnului! câtă depărtare este între noi. Familia mea-i de aur și neamul tău de-abia de argint. Cum îndrăznești dar a socoti că eu, care am fost slăvit de cei mari și legănat în sânul lor, eu, care sunt fruntea banilor, eu să mă măсор cu tine? Sărmană! gândești cât ai rămas de neînsămnată-n lume și vezi mai înainte de toate că ești de o mie patru sute douăzeci de ori mai puțin decât mine.

Paraua: Fricosule aristocrat! se vede că ai locuit multă vreme în sânul domnului M. și că de la dânsul ai câștigat sâmtșirile dobitocești sub care îți ascunzi lipsa curajului. Tu, olandez, tu să rostești cuvinte de familie și de nobleță! Rușine, rușine să-ți fie! Am cunoscut mulți compatrioți de-ai tăi în deosebite rânduri și în deosebite pungi, și mărturisesc că i-am aflat curați de fire și de caracter; dar tu, negreșit ești mincinos, calp, bastard, căci îți arăți arama fără cât de puțină sfială. (*Suspînând:*) Unde-i, unde-i frumosul și nobilul

olandez cu care m-am iubit atât de ferbinte la anul 1820 în buzunarul căpitanului Costiță, pe când acest vestit corăbier călătorea pe Marea Neagră!... Unde-i acum să te faci una cu cutia în care ne găsim și să mă răzbune pe obrăznicile tale.

Galbânul (*uimit de turbare*): La anul 1820?... Căpitanul Costiță?... Marea Neagră?... Ce spui?... Tu erai atunci cu mine?

Paraua (*într-o nespusă mirare*): Cu tine! Ce fel?

Galbânul (*răpide, adunându-și suvenirele*): Dar... îmi aduc aminte... într-o noapte întunecoasă, marea era întărtată de furtună... corabia era să se înece la Sulina... Toți se rugau lui Dumnezeu ca să-i scape...

Paraua: Așa este, bine zici. Eu tremuram de frică și deodată, zuruind cu desperare, m-am aruncat și m-am lipit...

Galbânul (*dându-se de-a dura cătră para*): Și te-ai lipit de peptul meu, care de mult ardea pentru tine în focul unei dragoste nemărginite.

Paraua (*lunecând cătră galbân*): Ah!

Galbânul și Paraua (*lipindu-se într-o amoroasă îmbrățișare*): Soarele meu! Luna mea!

Zinghetul pricinuit prin înfocata atingere a monetelor se schimbă încet-încet într-o zuruire slabă sau, mai bine zicând, într-o suspinare metalică care se perdu în deșerturile lumii și a cutiei. O tăcere drăgălașă urmă

după aceasta, tăcere ce dovedea o marcă câtime de
sămțire în sânul monetelor; tăcere scumpă și mult mai
glăsuitoare decât însăși vorba; tăcere care mi-au atins
până și mic, un străin, coardele inimei și mi-au adus
două lacrimi de compătimire pe marginea genelor.

Peste câteva secunde ambii amorezi se traseră puțin
înapoi, se uitară lung unul la altul, făcându-și amândoi
o durcuroasă revizie, și ziseră următoarele, cu glas
pătruns:

Galbânul (*oftând din greu*): Cât cști de schimbată,
iubita mea!

Paraua (*suspinând cu durere*): Cât ne-am
schimbat, dragul meu!

Galbânul (*cu amărăciune*): Ce crudă și nemilos-
tivă-i vremea! Coasa ei nu se ostenește niciodată!...
Plăcere, frumusețe, tinerețe, toate sunt săccrate de
dânsa!... Astăzi ele strălucesc cu tot farmecul lor și
mâni se perd. Tristă soartă! Lume deșartă! Viață
ticăloasă! Ah! Ah!

Paraua (*Cu blândeță îngerească*): Nu te măhni,
luceafărul meu, că nu suntem numai noi supuși acelor
crude pravili ale soartei. Ferul că-i fer și încă
ruginește, dar apoi noi care suntem meniți prin însăși
firea noastră a fi jărtfa lăcomiei oamenilor!

Galbânul: Își aduci aminte, scumpa mea, de-acea
epohă fericită când ne-am întâlnit în buzunariul

căpitanului Costiță?... Sufletele noastre era făcute unul pentru altul, căci îndată ce ne-am zărit ne-am și sâmtit cuprinși de dragoste. Cât de frumoasă erai tu atunci cu fața ta rotundă și albă ce steclea și strălucea ca o tabla de dulceți. Cu câtă grație se îndoia talia ta gingașă și subțire! ce glas dulce și armonios aveai tu atunci!

Paraua: Atunci? Dar atunci și tu erai tânăr, frumos, voinic; atunci erai luciu și plin de farmec; atunci aveai pe-mpregiur o coroană cu zimți din care ieșea scântei amoroase ce-mi pătrundea inima. Atunci eram amândoi în vârsta dragostei, ne iubeam și ne dismerdam toată ziua și toată noaptea, încât mi s-au ros giurămate de față atunci... dar acum...

Galbânul (*într-o deplină desperare*): Dar acum?

Paraua (*râzând*): Acum suntem ca doi tăciuni care fac numai fum fără a da pară.

Galbânul: Eu, tăciune, eu care...

Paraua: Lasă monologul pe altă dată și-mi spune ce te-ai mai făcut din ceasul acel crud când am fost despărțiți? Prin care valuri, prin care pungi, prin câte soiuri de degite ai mai trecut?

Galbânul: Ah! iubita mea, câte întâmplări am avut de la 1820 încoaci!... De câte ori am trecut de la treptele cele mai nalte ale societății la cele mai de jos, din mâinile cele mai curate în labele cele mai mârșave, de la sânurile cele mai nobile la pepturile cele mai deșarte

de oricare sâmtîre! Nu este soartă în lume mai curioasă și mai vagabondă decât a ființei nenorocite ce se numește *monetă*. În veci și peste tot locul slăviți și doriți, noi suntem pricina celor mai multor fericiri și nenorociri pre pământ și, cu toate aceste, rareori întâlnim suflete de acele închinat nouă și vrednice de toată lauda, care, cunoscând prețul nostru, ne păstrează ca moaște sfînte în fundul unei lăzi de fer, ne păstrează, zic, ani întregi și ne scapă de acea frecătură neconținută a degitelor omenești care roade podoabele noastre.

Paraua (*cu ceva nerăbdare*): Le știu aceste toate, spune-mi mai bine istoria ta.

Nu am trebuință să mai adaug cât de mult se ațîțase curiozitatea mea. Istoria unui galbân, povestită în întunericul și în tăcerea nopții, era pentru mine o petrecere nesperată. Mi-am aprins iute o a doua țigaretă, și galbânul începu așa:

Galbânul: Istoria mea este legată cu deosebite anecdote ce s-au întîmplat sub ochii mei persoanelor la care m-am aflat, anecdote triste sau vesele, unde eu am jucat totdeauna rolul cel mai de căpitanie și în care mi s-au înfătoșat prilej a face multe însemnări și descoperiri asupra oamenilor. M-am folosit mult de privilegiul ce avem noi, banii de aur, a fi strânși cu scumpătate la peptul lor, pentru ca să le cercetez și să le

cunosc inimile de aproape; și tu, iubita mea, știi ca și mine câtă mârșăvie plină de dezgust este ascunsă înlăuntrul unor bipede care se zic creștini cu frica lui Dumnezeu. Ascultă dar, și nu te supăra dacă fără voie ideile mele ți-or părea câteodată cam posomorâte.

După ce ne-am despărțit, căpitanul Costiță la Galați dându-mă pe mine unui boiernaș ce-i vânduse grâu, am suspinat multă vreme gândind la tine, la fericirile pierdute a dragostei noastre și crede-mă că dacă mi-ar fi fost cu puțință mi-aș fi răpit viața de desperare; dar firea nedreaptă n-au voit să ne deie și nouă, galbinilor, dritul scump de a ne sinucide; în urmare am fost sâlit să-mi mistuiesc durerea-n suflet și să urmez pe noul meu stăpân la moșia lui. Dar poți tu să găcești în ce chip l-am urmat?... Ascuns, soro dragă, în ciubota lui și călcat în picioare ca un ban de nimică, pentru că boierul se temea de tâlhari. Știu că această rușine se-ntâmplă ades banilor care au nenorocire a pica în pungile boiernașilor de la țară, dar eu încă nu pățisem o asemenea îngiosire și mă înădușeam de ciudă. Ah! ziceam atunci, de ce nu am putere să-i fac o provocare, precum se cuvine între persoane bine crescute, și să-l străpung cu spada rigăi de Olanda!... Ce folos însă! Eu ziceam, eu auzeam. În sfârșit, acel drum plin de chinuri se săvârși după cum dori stăpânul meu: el agiunse acasă cu toți banii în ciubotă fără să fi întâlnit nici măcar un potlogar pe drumul mare.

...*Vai mie! nu putea ști*
Că procesu-n a lui stare sta gata a năvăli.

Paraua: Nu-mi spui că te-ai făcut literat?

Galbânul: M-am găsit odată din întâmplare giu-mătate de ceas în buzunariul unui poet.

Paraua: Urmează-ți povestirea.

Galbânul: O împresurare de moșie îl sâli pe bietul boier a alerga la Iași spre a să lupta cu tagma giude-cătorească, însă din nenorocire în capitala asta el nu putu să întrebuințeze mijlocul ciubotelor spre scăparea galbinilor lui, precum o făcuse în drumul cel mare, căci aici oarecare director de tribunal i-au luat până și ciubotele din picioare. Îi de prisos să mai adaug că eu împreună cu toți ceilalți ai mei tovarăși trecurăm în punga acestuia și că sărmanul boiernaș se întoarse aca-să cu părul alb, cu giubeaua ruptă și cu buzunarele sparte. Nenorocirea lui m-a cuprins de puțină jale, dar pe de altă parte mi-au adus o mulțămire a oamenilor și a galbinilor olandezi.

Paraua (*oțerindu-se*): Mă îngrozești cu vorbele aceste.

Galbânul (*cu fanfaronadă*): Da cum socoți?

Paraua: Nu mi-ar părea curios dacă ai fi un ducat venețian, pentru că aceștia cred numai în *vendetta* lor, dar tu, olandez...

Galbânul: Nu te atinge de naționalitate, soro dragă, că mă supăr.

Paraua: *Pardon*, scumpul meu; n-am vroit să te măhnesc.

Galbânul: Te cred, iubita mea. Unde mă găsam?... La directorul de tribunal. Nu ți-oi descri figura lui, pentru că era foarte neînsămnată, dar ți-oi vorbi de buzunariul său. Știi că noi, banii, giudecăm mai totdeauna oamenii după pungile și după buzunarele lor, și eu mărturisesc că acest fel de giudecată mi se pare cea mai nimerită într-o epohă unde domnește interesul. D. Buffon, naturalistul francez, au zis că: *stilul arată omul*; eu zic că: *buzunariul arată omul*. El este cea mai sigură caracteristică a firei, a patimilor și a moralului său. De pildă, buzunariul unui cheltuitor este spart; punga unui zgârcit e făcută de materie groasă și trainică și e legată cu nouăzeci și nouă de noduri ș.c.l.; iar buzunariul directorului putea foarte bine să deie o lămurită idee de haos, căci nu avea nici margini, nici fund.

Închipuiește-ți dar, scumpa mea, ce groază m-au cuprins când m-am rătăcit în acel sac lung și adânc! Mă credeam pierdut întocmai ca un călător în pustiurile Africei, dar mă înșalam. pentru că buzunariul suspomenitului director de tribunal nu sămăna nicidecum cu un pustiu; acesta dimpotrivă era locuit de feliuri de neamuri străine și pibege acolo din alte pungi.

Când am agiuns la marginele aceluia sac, am găsit o poporație foarte amestecată de galbini olandezi și nemțești, de irmilici vechi și noi, de carboave, până și de sfaști, până și firfirici, care cu toții trăiau într-o armonie ce m-au adus în mare mirare, cunoscând dihoniiile care despart astăzi națiile.

Paraua: Cum, frate, carboavele și irmilicii erau prietini?

Galbânul: Nu numai prietini, dar aș putea zice frați de cruce, dacă n-aș ști că irmilicii sunt dușmanii sfintei cruci. Și această unire eterogenă știi tu de unde se trăgea? Din crudul obicei care sârise pe fieștecăre monetă a-și lepăda naționalitatea când au intrat în acel buzunar directoresc. Acole, galbinii, irmilicii ș.c.l. nu se mai numeau nici galbini, nici irmilici, nici carboave.

Paraua: Dar cum, cum?

Galbânul: *Marturi!*... Înțelegi acum? De pildă, galbinii se chema marturi de triizăci și cinci de ani; irmilicii marturi de patrușprezăce sau de șesșprezăce ani, după vârstă; carboavele marturi de doisprezăce ani; și toți la un loc alcătuiau un popor nou, cunoscut sub numele de: *nația dovezilor sunătoare*... Mă pricep acum?

Paraua (*oftând*): Te pricep. (*După o mică tăcere.*) Și mult ai șezut tu acolo?

Galbânul: Așteaptă. Voi, turcilor, aveți un proverb pe care nu mi-l aduc aminte, dar care se începe cu *haram...*

Paraua: *Haram gheldi, haram ghiti.*

Galbânul: Tocmai; acest proverb, pre cât înțăleg, vrea să zică că de banii luați nedrept nu s-alege nimică.

Paraua: Bre! Nu te știam poliglot.

Galbânul: Cum să nu fiu poliglot, soro dragă, dacă am slujit oarecând drept plata unei subscrieri la un Tetragloson, care era să iasă... dar să venim la proverbul pomenit, pentru ca să vezi cum se adevărează înțelesul lui.

A doua sară, după intrarea mea în colonia *dovezilor sunătoare*, stam la vorbă cu câțiva *marturi* de deosebite vârste și povesteam pe rând chipurile înșălătoare ce întrebuițase stăpânul nostru pentru ca să ne tragă în sânul lui, de la răzășii, de la văduvele sărace și de la toți nenorociții împricinați, la care ne aflasem mai înainte, când deodată o mână lacomă ne cuprinse grămadă în palmă și ne trânti ca vai de noi! pe o masă de cărți unde se giuca stos. Câteva părechi de ochi se țântiră cu dragoste asupra noastră, și după câteva talii, o altă mână străină se întinse spre noi și ne trase într-un colț al mesei. Directorul nu mai era stăpânul nostru... El ne perduse pentru totdeauna. Pare că-l aud și acum cât de tare se blăstăma, cum se ocăra pe sine

cu cuvintele cele mai proaste pentru că giucase, în vreme ce noul meu stăpân îi zicea din vreme în vreme răce: *Haram gheldi, haram ghiti!* De-atunci m-am pătruns de adevărul acestui proverb și am luat o mare opinie de înțelepciune musulmană.

Paraua (*se închină*): Îmi pare foarte bine.

Galbânul (*urmând cu foc*): Înțelepciunea și paralele turcești sunt două lucruri care mi-au câștigat inima.

Paraua (*cu ceva cochetație*): Berbantule...

Galbânul (*după un zâmbet*): Tânărul ce mă câștigase în cărți era una din acele ființi a căroră nume se sfârșește în *escu*, când se află la Moldova, și în *eanu*, când merg la Valahia; ființi problematice, care trăiesc fără a avea niciun chip de viață, care pică năpaste în casele și la mesele oamenilor și care astăzi se primblă în droște de Brandmaier, îmbrăcați în straie nouă, încălțați în botine de glanț, și mâni îi vezi plămădind glodul uliților cu ciubote rupte, cu surtucul descusut și cu pălărie roasă pe cap; trântori paraziți ce s-au introdus de o bucată de vreme în societatea românilor, speculând nevinovăția și încrederea lor, și care au fost crescuți la școala vestitului Robert-Macarie¹, de coțcărească pomenire.

¹ Robert Macaire, tipul banditului fanfaron, personaj din *Auberge des Adrets*, melodramă scrisă de Benjamin Antier, Saint-Amand și Paulianthe (1823).

Accest interesant copil al civilizației, acel nobil cavalier... de industrie, petrecea o mare parte a zilei închis în odaia lui cu o păreche de cărți în mâni, pe care le amesteca neconținut, le așeza în deosebite chipuri, le sucea, le tăia, deprinzând și iscodind fel de fel de *teșmecherii* ce întrebuița sara spre a pungi pe pontatori. Și trebuie să mărturisesc că el agiunse la o ghibăcie atât de măiastră în măsluirea cărților, încât ar fi meritat cu toată dreptatea o odă *escamotofilă* în soiul acelei adresate d-lui Rodolfo de d. Eliad, marcele *ammiratore della prestidigitazione*.

Paraua (*boldind ochii*): Ce cuvinte sunt aceste?

Galbânul: Aceste sunt câteva cuvinte dintr-o nouă limbă românească ce se descopere acum la București.

Paraua: Dar *escamotofil* ce bazaconie este?

Galbânul: *Escamotofil* e văr primar cu *brațulba*, cu *lungumbra* și frate de cruce cu *Boascăoietaurie* și cu *impercaicoifagi* a d-lui Aristia.

Paraua: Nu le înțeleg.

Galbânul: Te cred; dar ian întreabă pe croitorii lor dacă înțeleg cuvintele *teșmecherii* și *haram*, și ai să vezi că ți-or răspuns: *nu te capisc* sau: *nu te cumprind*.

Paraua (*clătinând capul*): Mari sunt minunile tale, Doamne!

Galbânul: Zi mai bine: mari sunt minciunile oamenilor!... Tânărul meu avea, precum ți-am spus,

degitele foarte sprintene la cărți și se folosea binișor de meșteșugul său, căci acesta era pentru dânsul un soi de fondos sigur din care trăgea dobândă pe fieștecare sară; dar el nu se mulțamea cu acel venit și, în urmare, se împrumuta ades pe la zarafii jidovi. Trebuie să-ți spun că stăpânul meu se trudea de mult ca să deslușească un problem foarte greu, adică: *chipul de a face datorii fără a le plăti*. În adevăr el descoperise de mult partea cea dintâi a problemii, și acum era aproape să o găsească și pe cea din urmă, căci hotărâse să fugă a doua zi pe ascuns la București, când deodată și fără veste unul din creditorii lui, un jidov bătrân, i se arătă grozav și înarmat cu patru slujitori de la Agie. Pricina acelei înfățișări polițienești era un vecsel iscălit de stăpânul meu, dar neplătit, după obiciul său cel economic. Noul Macarie fu silit să numere banii îndată și, numărându-i, mă lepădă și pe mine în palma nebotezatului zaraf.

Paraua (*cu tânguire*): Nenorocite prietin!

Galbânul: Dar, dar, plânge-mă, scumpa mea, tânguiește-mă, luna mea, căci aici încep pentru mine durerile, ticăloșiile, chinurile unei închiziții mai crude decât acea spaniolă; bocește-mă și te îngrozește, pentru că ai să mă vezi muncit în mâni de călău, precum era munciți creștinii în vremea Păgânismului; ai să cunoști, în sfârșit, misterul acel înfricoșat a deformării

mele și chipul nelegiuit prin care eu, mândrul și slăvitul tău odinioară amarez, am fost despărțit pentru totdeauna de podoabele mele. Neronul israelit ce mă luase în robie mă închise deocamdată într-o temniță neagră și unsă, pe care el îndrăznea a o numi pungă, și adunându-se acasă la dânsul, după ce mă arătă cu bucurie la vro șese copii strențeroși și nespălați, el mă ascunse sub o podea din odaia lui, într-o oală îngropată în năsip. Auzi tu?... într-o oală de făcut borș, eu ce locuisem în pungi de mătăasă! eu care ținusem adeseori loc de onor pintre oameni, să mă văd țâind locul faso-lilor și pitrinjălului! Această idee mi-ar fi dat gălbănarea negreșit, dacă n-aș fi fost precum sunt galbân de firea mea. Dar toate acestea nu sunt încă nimic pe lângă chinurile ce mi se pregătea.

Pe la mezul nopții, călăul acel nemilostiv mă scoase la lumina unei lumânări de său și, apropiindu-mă de ea, îmi atinse zimții cu un instrument de moarte ce-i zic chilă. Durerea ce mă cuprinse dintr-o margine la alta mă făcu să sai în sus de trii palme și, scăpând dintre degitele lui, alergai iute de-a dura sub pat unde mă ascunsei tremurând. Ce folos însă! Iuda mă găsi peste puțin și îmi roase toți zimții cei frumoși, care, după cum zici, iubita mea, îți arunca odinioară în inimă atâte scânteii de dragoste. Într-o clipală m-am văzut ras, pilug de giur împregiur întocmai ca capul

bărbierului meu; glasul mi se dogise de durere și, neputându-l blăstăma atunci cum se cădea, m-am răzbunat asupra lui azvârlindu-i un zimț în ochi. De atunci el au rămas chior, și socot c-a rămâne așa pân' la giudecata cea de pe urmă.

Paraua (*plesnind de mânie*): Amândoi ochii să-i fi scos. Auzi!... să-ți chilească zimții! Eu mă mir cum de sufăr românii atâte mii de tâlhari.

Galbânul: Ce să le facă dacă sunt sudiți!

Paraua: Și cum ai scăpat din mânilor călăului tău?

Galbânul: În codrul Herții!... Știi că acest codru e moartea jidovilor: numai de le-i pomeni de dânsul îi vezi că-și schimbă fețele și-i apucă *ducă-se pe pustii*. Tălhariul meu de zaraf avea nevoie să meargă la hotarul Mamorniții pentru oarecare speculații cu folos sigur și, știind că avea să treacă prin acel codru atât de dușman perciunilor, el își cumpără două pistoale și un iatagan ruginit, se sui singur într-o brișcă și se porni cu frica-n spate și cu galbinii în sân. După multă trudă agiunseră în sfârșit în codrul Herții. Târtanul meu tremura ca de friguri; măselele-i clănțănea și el se bătea neconținut cu pumnul în pept. Era înspre sară, la ceasul acel sfânt al zilei unde toată natura se liniștește în tăcere și pare că se pregătește pentru sărbarca unci taine înfricoșate. Caii mergeau încet la deal, când deodată ieșiră de după copaci doi oameni înarmați.

Iuda răsări ca și când l-ar fi mușcat un șarpe, dar nu-și perdu mințile, căci, scoțându-și iute cușma și chitia de pe cap, le puse lângă dânsul, una-n dreapta și una-n stânga, și începu a strâga de departe: „Nu veniți, nu; noi suntem trii, voi sunteți doi“. Cu toate aceste tâlharii opriră caii și se apropieră de brișcă.

– Măi târtane, zise unul din ei, pentru cine ai luat armele aceste?

– Pentru tâlhari, răspunse zaraful.

– Noi suntem tâlhari.

– Poftim, mă rog, – și jidovul dete îndată armele.

– Da bani ai cu tine?

– Ba nu, n-am nici o para, pe legea me.

– Pe dânsul, măi, răcniră atunci hoții, și pe Leiba mi-l trântiră din brișcă gios la pământ. Iuda se zbu-ciuma cu desperare și răcnea *vai mir, ghevalt* cât îi ținea gura, dar unul din tâlhari îi puse un genunchi pe pept și o mână-n gât, și glasul i se curmă pe loc. Accas-tă scenă nu țanu mult, căci peste puțin cei doi voinici intrară iar în codru, lăsând trupul zarafului lungit în mijlocul drumului, fără suflare și cu ochii holbați. Socot de prisos să mai adaug că ei nu uitaseră să-i ieie punga din sân. Tâlharii de drumuri mari precum și cei de târguri mari au într-acest soi de întâmplări o deo-sebită luare-aminte.

Paraua: Cum? dragul meu, ai încăput în mâni de tâlhari și nu ți-a fost frică?

Galbânul: Adă-ți aminte, scumpa mea, că trecusem mai înainte prin mânilor unui director de tribunal, a unui stosar și a unui zaraf. Deprinderea se face fire, după cum știi.

Paraua: Adevărat; oamenii și banii se deprind cu soțietățile cele mai răle.

Galbânul: Stăpânii ce căpătasem eu acum, și care mă căpătaseră totodată, ne duseră în fundul codrului la gura izvorului care se numește *fântâna hoșilor*. Acolo erau adunați toți tovarășii lor împreună cu căpitanul ce sta mai deoparte lungit pe iarbă, cu pistoalele lângă dânsul.

*Opt voinici cu spete late
Cu mânece suflecate
Și cu puștile-ncărcate.*

– Ei! copii, prins-ați iepurele? zise căpitanul, om nalt de stat, vânos în brațe și cu mustețile de-un cot.

– L-am prins, căpitane, răspunse tâlhariul ce mă ținea în palmă.

– Gras îi?

– Cam gras, că nu putea fugi bine.

– Poate-a fi fost cușer.

– Cușer, dar; avea niște perciuni de-o palmă.

– Și unde-i pielea?

– Iat-o, căpitane.

Căpitanul deschise punga, se uită la noi și, clătinând din cap cu mânie: Ian vezi, zise, cum i-au ciocârtit! Lifta blăstămată ne-au furat giumătate dintr-înșii. Pe urmă, vărsându-ne în palmă, chemă toți tovarășii lui împregiur și ne împărți în sume drepte pe la fiecare. Eu însă rămăsei partea căpitanului. Acest român era un adevărat voinic, și dacă se făcuse tâlhari de drumul mare, nu că doar îi era sete de bani, dar pentru că sâmțea ceva în inima lui care îl îndemna să caute prilejuri de vitejie; primejdiile avea pentru dânsul un farmec magnetic care îl trăgea fără voie, și sunt încredințat că dacă ar fi avut norocire să se nască cu trii sute de ani mai înainte, pe când românii era în lupte, el și-ar fi dobândit un nume de viteaz mare. Singura slăbiciune ce avea era că iubea prea mult nevestele măritate, și fiindcă aceste au avut de când lumea o ferbinte aplecare pentru voinici, s-au întâmplat că mulți bărbați însurați erau mânioși foc asupra căpitanului și giura-seră să-și răsbune asupra lui.

Mai ales unul, un grec care fusese arnăut în vremea domnului Ioniță Sturza, îi păstra o dușmănie de cele ascuțite, pentru că sâmțea pe frunte, de o bucată de vreme, oarecare mâncărimi ce-i înferbânta crierii și-l făcea să viseze noaptea tot soiul de vite cornorate. El se așezase de vro doi ani în târgul Herții, și de vro opt

luni se însurase cu o fată tânără, care era vestit de frumoasă pe toată linia hotarului.

Cum și ce fel se cunoscuseră și se daseră în dragoste căpitanul cu femeia arnăuțului, nu ți-oi putea spune..., dar știu că în toate scriile, pe la asfințitul soarelui, stăpânul meu își încăleca murgul și se ducea de se întâlnea cu dânsa la o cumătră a ei ce ședea în marginea târgului. Arnăuțul, se vede că înțălesese în sfârșit pricina vizitelor dese ce făcea nevasta lui în casa cunătrii sale, căci se pregăti de vânat, luându-și hăitași, arme și c.l.t. Hăitașii însă îi alesese pintre câțiva bărbați, care ca și dânsul avea ceva pică asupra căpitanului.

Într-o sară, cum răsări cea întâi stea pe cer, stăpânul meu, după ce își împărți tovarășii pe la deosebite potice, încăleacă murgul și se porni pe o cărare îngustă ce ducea la margina codrului. Era o lună cum o doresc amarezii, o lună plină de o tainică lumină care învăluia tot codrul și răzbătea printre frunzele copacilor. O tăcere adâncă, o liniște sfântă domnea în lume. Nu se auzea altă decât pasurile calului pe cărare. Căpitanul scoase de sub mintean o tambură mică cu strunc de sarmă și împreunădu-și glasul cu ea, începu a cânta un vers jalnic, ce-mi pătrundea inima, măcar că-i de metal.

Tot mergând și cântând, iată că ieșirăm din codru și sosirăm pe o culme nu departe de târgul Herții. Acolo

stăpânul meu se opri, cătă împregiur și, puind două degite în gură, dură o şuierătură de cele haiducești, care clocoti grozav în codru și care îmi țiuu multă vreme în urechi. Îndată pe urmă, o ferestruică se luminează la o casă din târg; iar căpitanul, sărind vesel de pe cal, se îndreptă rapide în partea ei. După câteva minute el era în brațele frumoasei sale iubite și se dismierda și se drăgostea amândoi, precum odinioară ne dismierdam noi, scumpa mea lună... Îți mai aduci aminte?

Paraua (*oftând*): Ah!

Galbânul (*asemene*): Și iar ah!... (*După o scurtă și dureroasă tăcere.*) Nimic nu-i statornic în lume: tinerețile trec, norocul pere tocmai când gândești să guști mai bine plăcerile lui. Cât de fericite minute petrecea stăpânul meu cu iubita lui și ce triste minute era să urmeze după ele!

*Așa-i legea crudei soarte,
Azi plăcere,
Mâni durere,
Azi viață și mâni moarte!*

Paraua (*din fundul inimei*): Of... of!

Galbânul (*asemenea*): Și iar of!... Ce să-ți mai spun? Voinicul meu căpitan se văzu deodată încungiurat

de vro zăce oameni înarmați și comenduiți de însuși bărbatul iubitei sale. Într-o clipală el fu aruncat la pământ și, în locul albelor brațe ce-l strângea cu un minut înainte lângă un pept înfocat, sărmanul! sâmti niște lanțuri răci ce-i cuprinsesă tot trupul ca un șerpe. Poziția lui era cu atât mai neplăcută că avea multă asemănare cu poziția zeului Mars, când acest viteaz Don Juan ceresc fu prins cu Afrodita în mrejile lui Vulcan. Afrodita din târgul Herții a fost trimesă la o monăstire după stăruințele arnăutului, și nenorocitul meu stăpân dus la una din cele 13 isprăvnicii a Moldovei. Acolo ispravnicul îi făcu o de *aproape cercetare* și-l espedui la Iași, unde, fiind giudecat, i se închie o hotărâre destul de sărată, adică: i se încuviință un cvartir de câțiva ani la ocnă pentru ca să-și *prefacă, să-și îmblânzească și să-și îndulcească sâmtirile morale!*... Cât pentru tovarășii săi de hoție, am aflat mai târziu că unii au trecut peste hotar, pentru ca să facă voiajuri de plăcere, iar câțiva au izbutit a să înălța între oameni... prin ajutorul ștreangurilor spânzurătoarei.

Paraua: N-ai făcut, dragul meu, o observare? Că toți tâlharii de drumuri și de codri sunt spânzurați în târguri... Oare pentru ce?

Galbânul (*declamând*): *Où peut-on être mieux qu'au sein de sa famille!*²

² Unde te poți sâmti mai bine decât printre ai tăi! (fr.).

Paraua (*râzând*): Ha, ha, ha... bată-te norocu, că poznaș mai ești!

Galbânul: Ispravnicul ce mă luase odată cu *doprosul* era, cum se zice, *un om a trebii*. Cunoscând toate chipurile legiuite de *obiceiul pământului* întru a să *folosi de prilejuri*, el izbutise a-și preface slujba în *chivernisală* și, slavă Domnului! după câțiva ani, își făcuse o stare ca *oamenii*. Avea, sărmanul, două moșioare luate de la răzeși, avea câteva *suflete de țigani* și era cunoscut în tot ținutul de *gospodar cumsecade*. Mai era încă cunoscut și de creștin cu frica lui Dumnezeu, pentru că știa *Crezul* grecește pe de rost, măcar deși nu înțălegea nicidecum astă limbă; pentru că se împărtășa de două ori pe an și pentru că făcea ades paraclisuri în casă. Cu toate acestea, bunul nostru creștin nu se sfiia a poronci să bată la talpe pe vreun român ce nu-și putea plăti birul, tocmai când el rostea *Tatăl nostru*, tocmai când zicea cu mare evlavie: „Și ne iartă nouă, Doamne, greșelele noastre, precum și noi iertăm greșiților noștri...” Almintere era bun la suflet, atât de bun, încât cucoana d-sale îl trimitea fără voie în comisii când avea gust să rămâie singură acasă.

Boieriul ispravnic, precum am spus, avea o cucoană; cucoana avea un verișor al doile. Boieriul ispravnic era bătrân și urât; cucoana era între două vrăste, adică: nici prea crudă, nici prea coaptă, nici urâtă, nici

frumoasă, dar mai mult *hazlie*. Verișorul era numai de vro nouăsprezece ani, destul de *nostim*, dar cam prostuț din fire și cam obraznic din creștere. Boieriul ispravnic iubea numai două lucruri în lume: 1-i banii și 2-le nevasta. Cucoana, asemenea, slăvea numai două lucruri pre pământ: 1-i banii și 2-le verișorul. Verișorul iarăși adora numai două lucruri în viața lui: 1-i banii și 2-le vânatul.

Aceste trii deosebite patimi, a căroră *fondos* eram noi, banii, se specula între ele cu fel de fel de chipuri, unele mai curioase decât altele, și prilejca niște scene de tot comice. Spre pildă: când sâmțea cucoana că iubitul său bărbat se folosisc de vrun *chilepir*, își pregătea un arsenal întreg de căutături înfocate, de suspinuri fărâncătoare și de note în *b mol*, carele cu toate era menite spre a-i întoarce capul și spre a-i stoarce banii. Așa, înarmată de acea grozavă și primejdioasă artilerie, isprăvniceasa intra în odaia boieriului și începe dintâi a-l împrósca cu mii de săgeți din ochi, unele mai dulci decât zahărul, altele mai pătrunzătoare decât ferul; și când videcă că nenorocitul începe a să uimi, atunci da drumul oftărilor arzătoare și a notelor în *b mol* carele, ca un batalion de cavalerie, se arunca asupra lui, îl amețca, îl tulbura și-l aducea în starea unui *automat*. Pe urmă o încolăcire de brațe împregiurul gâtului și o dulce sărutare între sprincene desăvârșă

biruința, și îndată toți galbinii din buzunariul boicriului se strecura zuruind în palma cucoanei. Nu am trebuință să mai adaug că el, când se deștepta din acea amoroasă magncire, se trezea totodată și pornit într-o comandirovcă poroncită de însași drăgăstoasa lui nevestă.

Paraua: Și ce făcea ea cu atâte parale?

Galbânul: Ce parale!... Zi galbini.

Paraua: Așa vine vorba.

Galbânul: Cucoana isprăvniceasă lua lecții de limba franceză, pentru că astăzi în Moldova e cam rușine să vorbească cineva românește, și alesese drept profesor pe verișorul ei, care fusese crescut într-un pansion din Iași și care învățase acolo a *moncheri* pe fieșcare. Acele lecții se da și se priimca sara, după purcederea bărbatului, într-o odaie plină de divanuri și luminată numai de o singură lampă. Profesorul și cu scolerița lui se punca pe o sofa și lecția se făcea în următoritul chip:

Scolerița: Spunc-mi, verișorule, cum se zicc franțuzește: *te iubesc*?

Profesorul: *Je vous aime!*

Scolerița (cu o drăgălașă căutătură): *Je vous aime!*

Profesorul: Sau: *je vous adore*.

Scolerița (adăugând pomenitei căutături un glas dulce și tremurător): *Je vous aime, verișorule, je vous adore.*

Profesorul (*rușinându-se*): *Et moi aussi*³

Scolerița (*luându-l de mână*): Dar... *aș vrea să te sărut, cum se zice?*

Profesorul (*coborând ochii*): *Je voudrais vous embrasser...*

Scolerița (*cu glas înfocat*): *Je voudrais vous embrasser, verișorule.*

Profesorul (*turburându-se*): *Et moi aussi.*

Scolerița: Dar... *cine te oprește; cum se zice?*

Profesorul: *Qui vous en empêche?*

Scolerița: Hai să spunem de la început.

Profesorul (*tremurând*): *Je vous aime.*

Scolerița (*cu patimă*): *Je vous adore.*

Profesorul: *Je voudrais vous embrasser.*

Scolerița (*iute*): *Qui vous en empêche, verișorule?*

Dă-mi voie, scumpa mea, să nu urmez pân'la sfârșitul lecției: ți-oi spune numai că din *je vous aime* în *je vous adore*, toți galbinii luați din sânul ispravnicului trecea în mâinile verișorului, drept plata sânguinței sale.

Prin asemenea chipuri și eu, draga mea, am călătorit din pungă în pungă și am agiuns în sfârșit a fi proprietatea tânărului profesor de: *je voudrais vous embrasser.*

Ți-am spus că el iubea vânatul. Această patimă se dezvălise în inima lui cu atât mai strașnic că era foarte

³ Și eu de asemenea (fr.).

rău chitaș și, în urmare, mai toate paserile îi trecea pe la nas. În zădar el le alunga cu haliciurile prin văzduh; niciuna din ele nu vroia să-i împlinească mulțămirea de a pica. Într-o zi, nenorocitul meu vânător se trezi cu hotărârea să facă minuni și să nu se întoarcă acasă decât cu cel puțin două care mocănești pline de jigăanii ucise; dar, precum știi, hotărârea și împlinirea sunt două lucruri care n-au obicei a se întâlni cam ades. Cu toate acestea, stăpânul meu se îmbracă în tot costumul de vânător și se porni cu pălăria de paie pe urechi, șuierând o bucată din opera *Zampa*⁴: *Il faut céder à mes lois*⁵... ca un om sigur de biruință. Și nici nu putea fi almintere de vreme ce avea cu el triizeci de încărcături gata, o torbă nouă și o pușcă de Lapage cu două țevii. Bine încredințat deci în ghibăcia lui, el ieși la câmp, aruncând împregiurul său căutături pline de lăcomie și de cruzime.

Trebuie să știi, iubita mea, că nu este tigrul, nu este hienă, nu este, în sfârșit, lighioaie pre pământ mai crudă decât un vânător prost în cele dintâi a lui cercări. Țelul său este numai ca să ucidă pentru ca să se încreadă că-i pușcaș; de aceea trage în toate părțile, în toate jigăniile, fără deosebire: găini, prepeliți, curcani,

⁴ Operă comică în trei acte de Louis Joseph Ferdinand Herold (1791-1833), care s-a jucat și la Iași la 4 dec. 1840.

⁵ Trebuie să te pleci legilor mele (fr.).

vrăbii, ba încă, de nu s-ar sfii, ar slobozi pușca și peste oameni. Se înțalege de la sine că cele mai multe ori el împrăștie în vânt oci întregi de praf și că se ostenește zile mari degeaba. Iar dacă i se întâmplă să doboare vreo păsăruică oarbă... să-l vezi atunci cum aleargă cu ochii boldiți la locul unde au zărit-o picând: gard, șanț, spini, el răzbate tot, fără sfială; ar trece și prin foc fără a lua sama, căci atunci el nici nu vede, nici n-aude. Își perde ceasornicul, pălăria, pușca... dar nu-i pasă; el au lovit!... și de vreme ce-au lovit, e pușcaș bun. Această idee măgulitoare ațâță focul ce-l înflacăără și dă aripi picioarelor sale, carele alcargă, saltă, zboară fără-a atinge pământul. Și când zărește în iarbă paserea rănită, să-l vezi cu ce turbare se aruncă asupra ei, și pe urmă cu ce ludulie o rădică până la ochi ca să o privească mai de aproape. Atunci i se pare că țânc o lume în mână! Bucuria lui este nebună; ar voi să lege paserea la pept ca o decorație, dar, aducându-și aminte că are torbă, o punc într-însa, și apoi o scoate de zece ori pe minută pentru ca să o mai vadă. Deșertăciunea lui găsește pricină de fală în moartea unei ființe nevinovate!

Cea întâi pasere care au fost jărtfa cruzimei stăpânului meu cra un botgros. Pare că-l văd și acum pe creanga unui păr sălbatic, cu gușa umflată de cântare! Vânătorul meu se apropic de el pe furiș, ca un motan, îl chiti multă vreme, trasă chedica puștii, și

bietul botgros pică pe iarbă, slobozind un țipet dureros!... Îl lovise tocmai în gușă. Acea scenă m-au înfiorat așa de tare și au trezit în mine o ură atât de cumplită asupra tuturor oamenilor, încât m-am hotărât pe loc a mă depărta de verișorul isprăvnicesii și, dar, profitând de uimirea ce-l cuprinsese în vremea când alerga să puie mâna pe victima lui, am sărit iute din buzunar și m-am ascuns în iarbă. De atunci, iubita mea, am rămas încredințat că în oameni sunt semințe de cruzime carele, dacă ar avea prilejuri favoritoare pentru dezvălirea lor, ar acoperi fața pământului cu mii de Neroni.

Paraua: De nerozi?

Galbânul: Neroni. Cât pentru nerozi, după cum le zic în Valahia, slavă Domnului! seminția lor s-au dezvălit și au înflorit destul de bine în lume.

Paraua: Mai ales de când s-au lățit mania de a avea spirit.

Galbânul: Acum eram liber!... liber!... înțelegi tu, iubita mea, toată dulceața și toată puterea acestui cuvânt? Neatârnat de nime, scăpat de închisorile pungilor!... volnic de-a face tot ce-mi plăcea!... În ceasul acela am gustat cea mai mare fericire în sufletul meu, căci nimic pe lume nu e mai scump și mai slăvit decât libertatea; ea este darul cel mai neprețuit ce l-au dat Dumnezeu oamenilor. Și să știi de la mine că

atunci o nație se apropie de moarte când începe a fi surdă la glasul libertății!

Paraua: Acest adevăr e vechi de când lumea și îl știu de mult.

Galbânul: Cum se poate?... Eu credeam că l-am descoperit sânгур.

Paraua (*zâmbind*): Spiritele înalte se potrivesc ades la gânduri.

Galbânul (*se închină*): Eram liber, precum ți-am spus, într-o câmpie înflorită ce răsună de cântecile păsărilor.

Ciocârliile voioase în văzduh se legănau

Și-nturnarea primăverii prin dulci ciripiri serbau⁶

Florile dismierdate de un vântușor lin răspândeau în aer feliuri de miroase ce mă îmbăta de mulțămire. Stam culcat între doi toporași și mă uitam la soare cu dragostea unui frate, căci, după zisa poeților, soarele nu este altă decât un glob de aur. Razele sale luneca pe fața mea, dându-mi o sărutare fierbinte, ce mă făcea să strălucesc de bucurie. *Vă* mie! puteam oare gândi că tocmai el va fi pricina nenorocirii mele și a de isnoavei robirii în care am agiuns!... Acum sunt încredințat în

⁶ Primele versuri ale poemului epic *Aprodul Purice*, publicat de C. Negruzzi în 1837.

adevărul proverbului românesc ce zice că: fratele-ți scoate ochii!... și păstrez o deosebită admirare pentru fabula lui Alexandrescu, *Toporul și pădurea*, care zice:

*Că în fiesce țară
Cele mai multe rele nu vin de pe afară,
Nu le aduc străinii; ci ni le face toate
Un pământean de-ai noștri, o rudă sau un frate.*

Paraua (cu entuziasm): *Aferim, aferim!*

Galbânul (după o scurtă tăcere): Ți-am spus, draga mea, că câmpia unde mă desfătam cu atâta mulțămire vuia de cânticele păsărilor, dar mai cu samă de vro câteva minute ea răsuna de glasul îngeresc al unei tinere copile ce culegea flori aproape de mine. Zis *îngeresc*, pentru că așa-i obiceiul, cu toate că nime nu cred că au auzit glasul îngerilor; și socot că aş nimeri mai bine zicând *argintiu*, mai ales că acest cuvânt îmi aduce aminte de glasul tău, ce m-au încântat așa de mult în buzunariul căpitanului Costiță.

Paraua (varsă o lacrimă de înduioșire).

Galbânul: Ai însemnat ca și mine, scumpa mea, cât e de frumos neamul ȣiganilor care trăiesc în partea munților și ce figuri regulate și vioaie se găsesc pîntre femeile lor; dar crede-mă că niciodată, de când mă aflu

în principatele românești, n-am întâlnit trăsături atât de gingașe, atât de bine împreunate și într-un cuvânt atât de plăcute ca a Zamferei (așa se numea copila ce culegea flori lângă mine). Lasă că era tânără numai de vro șeisprezece ani și că avea încă acea frăgezime copilărească atât de neprețuită în podoaba unei femei, dar apoi toate mișcărilor ei, căutătura sa, glasul său avea un ce mai dcosebit, un aer de sălbăticiune încântătoare, ce o asemăna cu o căprioară sprintenă în momentul când sânte vânătorul în codri. Părul său negru ca pana corbului era împletit în cosiți împodobite cu bănuți de argint și cu floricele; la gât purta o salbă de mărgelile roșii și albe și de rubele, care sălta pe sânu-i la tot pasul, pricinuind un zinghet delicat și strălucind feliurit sub razele soarelui. Toată haina ei era o cămeșă albă cusută cu altițe de fir și de mătasă pe la umeri și pe la gât și o fotă albastră cu dungi vișinii, ce încungiura trupul său mlădios ca o trestie și *tras prin inel*, după cum zic românii. Ce să-ți mai spun?... Pentru ca să-ți dau o slabă idee de toată persoana Zamferei ar trebui să fac o fiziologie întreagă de fieștecare parte îndcosebi sau să urmez unor autori care, vroidnd a descrie un portret, întrebuințează chipul obicinuit în pasporturi. Aș zice dar ca dâșii că avea:

Ochii, ca seninul după ploaic sau ca floarea de cicoarc.

Genele, lungi ca un vâl de mătasă.

Sprincenele, bine arcate ca arcu amorului.

Obrazii, rotundo-lungăreți și văpsiți ușurel de purpura aurorii, care de câte ori se ivește totodată și zâmbeste, pentru înlesnirea rimei și plăcerea poezilor.

Gura, boboc de trandafir, giurățate desfoiat.

Dinții, sâmburi de măr fără coajă, sau mărgăritar.

Părul, vezi mai sus.

Gâtul, de lebedă, după obiceiul vechi.

Sânul...

Paraua (*cu puțină gelozie*): Cred că nu l-ai cercetat de aproape.

Galbânul: Ba încă m-am și legănat pe el!...Și pot zice fără rușine că m-am sâmșit oarecum mângâiet de perderca libertății mele când au dat Zamfira cu ochii de mine (căci stecleam din pricina soarelui)! și mai ales când, zâmbind cu mulțămire, m-au aninat de salbă și m-au culcat pe sânul ei atât de minunat, atât de rotund, atât de frumos! Ce leagăn, scumpa mea, ce leagăn! Să trăiești și să mori pe dânsul fără-a dori altă fericire pe pământ și alt trai pe ceca lume.

Paraua: *Bre, bre!* ce entuziasm!... dacă nu te-ai cunoaște, ai crede că ești un tânăr poet ce ai scăpat de-abia de pe laște școalelor.

Galbânul: Și n-ai greși, pentru că înfătoșarea Zamfirei m-au cuprins de o mirare așa de înfocată,

încât deodată m-au trăsni un fulger poetic și am improvizat pe loc următoarele versuri:

*Frumoasă copiliță!
Spune-mi de unde vii
Cu zâmbet pe guriță,
Cu mândri ochi și vii?*

*Ce înger mult ferice
Din ceruri te-au adus
Și pre pământ, aice,
Gingașă te-au depus?*

*Tu ești o nălucire,
Un farmec aurit,
Un vis de fericire,
Un înger de slăvit!*

*Din cer ești o minune,
Și dulce-i glasul tău
Ca sfânta rugăciune
Când bate ceasul rău?⁷*

Paraua: Bravo, bravo!... Îmi pare bine că, pe lângă cele multe calități, mai ai și talentul improvizației în

⁷ Vezi *Frumoasă copiliță*, în ciclul *Suvenire*.

privirea țiganelor. Toată bucata e plină de o armonie muzicală ce sună a drâmbă: dar mai cu seamă *farmecul aurit* îmi place și-mi aduce aminte de minunatul compliment ce au făcut odată un scriitor de la oarecare instanție unei ducii din oarecare mahala, zicându-i: că-i frumoasă ca o *otnoșenie* scrisă pe hârtie *galanțchi*.

Galbânul: Ah! parale, parale! Ființe neînțelese ce sunteți! Vroiți totdeauna să ne țineți în mrejele voastre și să nu avem nici ochi, nici gură, nici suflet decât numai pentru voi. Iar dacă ni se întâmplă să ne întoarcem căutăturile aiure, atunci vai și amar pentru noi, sărmanii galbini olandezi!... Acele versuri pe care numai eu știu cât am asudat până ce le-am improvizat!... acele versuri în care mi-am vărsat toată inima!... tu le ieși în răs pentru că au fost adresate altie, iar dacă le-aș fi făcut pentru tine, sunt sigur că le-ai fi găsit minunate. Dar ce stau eu de te învinovățesc...

*Astfel este sexul, nu e vina ta.*⁸

Paraua: Așa, frumos vă șede! Voi ne înșelați, ș-apoi voi săriți cu gura înainte; altă vorbă n-aveți decât că astfel este sexul, fără a mai lua în privire toate jărtfiele câte le facem noi pentru voi.

⁸ Refrenul poeziei lui C. A. Rosetti, *A cui e vina*, din vol. *Ceasurile de mulțămire*, București, 1843.

Galbânul: Dacă-i vorba de jărtfe, apoi mă închin cu plecăciune (*se închină*) și mă întorc iarăși la sânul fărmăcător a Zamferei. Ea mă duse spre niște corturi ce se zărea departe, la poalele unui codru, și, când fuserăm aproape de ele, ne ieși înainte un flăcău ȋigan, nalt, sprinten, voinic, cu ochii mari și negri, cu părul lung și negru, cu fața arsă de soare, dar frumoasă și vioaic. El era Nedelcu, lăutari vestit, ce îți rupea inima când trăgea din arcuș un cântic de jale și care te făcea să joci fără voic când suna o horă. El se iubca cu Zamfira din copilărie și după multe neazuri și chinuri ce suferiseră amândoi de ceea parte de Milcov, izbutiseră a scăpa din ghearele unor stăpâni nemilostivi și a trece în Moldova, unde trăia în pace împreună de vro șase luni.

– Cules-ai multe flori, dragă Zamfiră? îi zise Nedelcu sărutând-o.

– Am cules cele mai frumoase din câmp, pentru ca să le pun la pălăria ta, dar cea mai scumpă mi-am pus-o eu la gât. Și zicând aceste, Zamfira mă arăta pe mine în salbă.

– Un galbân! strigă Nedelcu cu mirare. Unde și cum l-ai găsit?

– În câmp, căutând flori cu gândul la tine... căci de câte ori gândesc la tine, totdeauna dau de noroc.

Nedelcu sări în sus, chiuind de bucurie și pe urmă, rădicând pe Zamfira în brațe, o duse până sub

cortul lui, jucând ca un copil și sărutând-o cu dragoste.

Nu știu dacă ai însemnat vreodată șătrile țigănești și dacă ai vreo idee lămurită asupra viețuirii curioase acestui neam nomad, ce se poartă neconținut cu toată averea lui din câmp în câmp, din sat în sat, din codru-n codru?... Fieștecare țigan are șatra lui, făcută din mai multe bucăți de țoluri afumate, și o căruță cu roți înalte ce-i slujește de culcuș sub cort, când se oprește, și în care își poartă toată familia și toate măiestriile când călătorește. Pușkin, vestitul poet rusesc, zice în poemul său *Țiganii*, tradus românește de A. Donici:

*Magarii în spinare duc
Copii mici; iar ceilalți,
Femei și fete și bărbați,
După căruțe pe jos se duc,
Toți peticiți și dezbrăcați.*

*Ce veselie, ce cântare!
Ce vorbe și ce vuiet mare!
Răcnește ursul, câinii latră
Și scârție neunsa roată.*

În adevăr, nu e priveliște mai deșănțată și mai originală decât a unci cete de țigani la drum! Giudele cu

barba albă și cu fața neagră merge pe un cal pag înainte, îmbrăcat în giubea roșie și încongiurat de vro trii sau patru bătrâni ca dânsul, serioși și purtând giubele albastre și lungi. Ei sunt cârmacii caravanei și totodată *sfatul* ce giudecă și hotărește pricinile și gâlcevile între ceilalți țigani. După dâșii vin în rând o mulțime de căruți înalte și pline de copii, de capre, de foi, de strente ș.c.l., căci țiganul nu poate trăi fără strente. El și ele au o tainică potrivire. Cu cât giubeaua e mai felfelită, cu atât țiganul e mai fudul, și când îi trece părul prin căciulă, atunci îi pare că poartă coroană. Așa-i firea lui; îi place să-l bată vântul și să-l ardă soarele; și cele mai de multe ori, pentru ca să-și împlinească această plăcere, el se dezbracă gol până la brâu. Atunci să-l vezi cât e de vesel! să-l auzi cum cântă de voios! pare că-i toată lumea a lui.

Paraua: Mi s-au întâmplat și mie odată de am văzut o claie de lăieși în treacăt, și cu adevărat acel spectacul mi-a făcut așa de mare impresie, că nu-l pot uita. Bătrânii gârbovi de vârstă sta culcați în căruțe și se pârlea la soare, iar pe lângă ei urma pe gios toată familia: femei cu copii la sân, fete cu cofele pe cap, flăcăi trăgând urși după dâșii, cai, mânzi, vaci, câni, toți *buluc* la un loc, toți grăind, răcnind, râzând, nechezând, urlând și umplând câmpii de un zgomot sălbatic ce da fiori. Cât pentru strente nici nu pomenesc, pentru că în

adevăr ele sunt una din părțile cele mai caracteristice a țiganilor nomazi; am înșămnat însă că ei au și o dragoste mai deosebită pentru caii pagi și bălțați.

Galbânul: Aceasta e încă o taină a gustului țigănesc, pe care nu mi-am putut-o tălmăci decât prin proverbul latinesc: *de gustibus non disputandum...* Câți oameni care în privirea coloritului sunt și mai neînțeleși, căci își schimbă floarea în toate zilele, atât trupește cât și sufletește! Dar să lăsăm aceste înșămări fiziologice și să ne întoarcem iar la țigani. Pre cât ei sunt vrednici de privit în călătoriile lor, cu atât și popasurile lor sunt curioase. Pușkin face o descriere foarte vie de un lagăr țigănesc la începutul poemului său:

*Ei astăzi iată au rămas
La mal de apă pentru mas.
Cu țoluri rupte, afumate,
Căruțele le învălesc
Pe deasupra până la roate;
Apoi femeile gătesc
Mâncare proastă și se pun
Buluci pe lângă ceaun.
În depărtare se privede
Cum caii pasc la iarbă verde,
Iar după șetre, dezlegați,*

*Șed urșii bine învățați;
Gâlcevi și vorbe și strigare,
Amestecate cu cântare
Și sunetul de ferării
Asurdă locul în câmpii.*

Cum și-au așezat corturile în apropierea unui târg sau a unui sat, bărbații, dintre care cei mai mulți sunt ferari sau lingurari, purced să vândă drâmbe, coveți, lăcăți, fuse ș.c.l.; babele se duc de trag cu sorții fetelor românce pe la case; flăcăii merg de gioacă ursul prin ogrăzile boierilor; și numai nevestele rămân la șetre pentru ca să gătească de mâncat în vreme ce copiii lor aleargă goli pe câmp giucând *tananaua*. Iar când se întorc cu toții sara la corturi, atunci să auzi răcnete de copii ce cer de mâncare, latrete de câni goniți de la ceaunul cu mămăligă, nechezuri de cai ce vin de la păscut, cântice de flăcăi și de fete mari ce se întorc din luncă de la culesul fragilor, sfezi, dismierdări, vaiete, hohote, chiote, sunete de cobze, de scripce, de drâmbe; toate aceste la un loc, rădicându-se în văzduh o dată cu fumul ce iese de sub fiecare șatră. Și puțin mai în urmă, cum s-au culcat soarele, cum s-au stins focurile, pare că nici n-au fost, nici nu mai sunt... O tăcere adâncă domnește peste tot, oameni și dobitoace, toți odihnesc; numai câinii se aud lătrând la lună și numai

vro babă-cloanță se zărește culegând buruieni pentru discântici.

Astfel de viață petrece și Zamfira cu Nedelcu, cu astă deosebire, însă, că pe dâșii nu-i fura somnul îndată ce răsărea stelele, pentru că ei se iubea cu tot focul tinereții și le plăcea lor mult a să primbla împreună pe lună.

Paraua: Curios lucru! ce plăcere au poezii, amozerii și privighetorile pentru lună!

Galbânul: Eu socot că aceasta vine din tainica legătură ce este între ei. Razele lunei sunt dulci ca glasul privi[ghi]toarei, cerești ca poezia sufletului și tainice ca amoriul sfânt.

Paraua: Foarte frumos; dar pentru buhne și lileci ce poți zice?

Galbânul: Aceste iubesc luna pentru că... nu le place soarele și trăiesc la întuneric pentru ca să facă cum au făcut *părinții* și *strămoșii* lor. Dar încă o dată, să ne întoarcem la Zamfira. Istoria ei este foarte interesantă și trebuie să ți-o povestesc.

Paraua: Caută, însă, te rog, să fii mai scump la vorbe, pentru că vorba multă-i sărăcia omului.

Galbânul: N-ai frică; mi-oi face gura pungă.

Zamfira s-a născut sub șatră, pe malul Oltului, unde își întinseseră lingurarii corturile pentru ca să petreacă vara. Tatăl său era giude și maică-sa trăgea cu boghii

sau căta în oglindă și în talgere cu apă prin curțile boierești, pentru că era vestită de măiastră și le spunea la toți norocul ca și când ar fi cetit pe carte. Știi, scumpa mea, că țișăncile sunt foarte ghibace în tot soiul de vrăjitorii și de descântice de diochi, de șerpe, de dragoste ș.c.l. Aceste taine au fost introduse în țările aceste o dată cu venirea țiganilor și, după părerea mea, ele nu sunt decât niște slabe și proaste rămășiți a acelei științi oculte, care era atât de dezvoltată la vechii egipteni.

Toată copilăria sa Zamfira o petrecuse în călătorii dintr-un ținut într-altul, oprindu-se cu șatrele vara în apropierea târgurilor și iarna în fundul codrilor, sub bordeie de pământ. Acea vreme fu pentru dânsa o vreme fericită, căci îndată cum răsărea soarele, ea alerga pe câmpi cu ceilalți copii, alungând fluturi din floare în floare, se rătăceau prin lunci după cules mure, după cuiburi de paseri, sau culegea lemne verzi de făcut fuse și linguri la strung. Dumincile se ducea la horile din sat, se da în scrânciob, privea cum giuca ursul după sunetul daerelii, și sara, când se întorcea la șatră, se aduna grămadă cu ceilalți copii pe lângă foc, asculta povești de la moșnegi și adormea voioasă în cânticele fluierelor. Nu avea nici o grijă!... puțin îi păsa că deabia o acoperea o cămeșuică ruptă, căci dacă-i era cald, ea se scălda în Olt, și de-i era frig, ea giuca tananaua, cântând din gură:

*O para, dă-mi o para,
Ca să-ți joc o tanana.*

Nici nu știa ce sunt papucii; ea călca cu picioarele goale pe iarbă verde și, când era ostenită, tatăl său o pune într-un desag aninat de spinarea unui cal. Fericit trai au fost acela pentru Zamfira, dar n-au ținut mult din păcate.

Într-o zi (abie era atunci Zamfira de șapte ani), un dorobanț veni la tatăl ei și îi porunci să-l urmeze cu ȣigani la ocârmuire. Îi duse pe toți la Craiova, unde cu adevărat îi aștepta o mare nenorocire. Stăpânul lor sărăcise și, fiindcă era silit să plătească niște datorii ce avea, el se hotărâse a-și vinde robii *prin mezat*.

Când sosi ziua mezatului, piața ocârmuirei înfățișa un tablou vrednic de cele mai crunte vremi a barbariei. Ea era ticsită de ȣigani lungiți la pământ cu ȣigancele și cu copiii lor, plângând împreună și căinându-se ca niște adevărați osândiți la moarte. O mulțime de boieri și de negustori umbla pîntre dînșii, călcându-i în picioare și arătându-i cu degetul ca pe niște vite. Unul zicea: — Aista face zece galbini. Altul răspunde: — Eu n-aș da nici un căuș de făină pe el. Altul iar striga: — Vere, vere, nu te încurca în negustorii de ȣigani, că-s mai bune cele de boi. Din toate părțile auzeai vaiete amestecate cu răsuri, lovituri de bici, ȣipete, ocări și blăstămuri.

Telalul, în sfârșit, ieși din căntelerie în mijlocul ogrăzii și răcni în gura mare:

- Cinci galbini sălaşul!... Cine dă mai mult?
- Șese, răspunse un boier.
- Șese și trii parale, zise răsând un casap bogat.
- Șese și opt parale, adăugă altul.
- Șapte galbini, răcni cel dintâi.

În vremea asta, un boier cu işlic și cu ciubote roșii se apropiase de Zamfira, o apucase de mână și o întorcea când în dreapta, când în stânga, măsurând-o cu ochii din cap păn-în picioare. După aceasta îi porunci să umble puțin, pentru ca să vadă de nu-i oloagă; îi cercetă dinții și se duse degrabă spre telal zicându-i:

– Dau zece galbini pe fata giudelui. Telalul strigă îndată:

– Zece galbini fata giudelui!... Cine dă mai mult? Una, două, trii, hareci! Să-ți fie de bine, cucoane.

Boierul plăti banii și se întoarse la Zamfira ca să o ieie. Tatăl ci însă și maică-sa, care auziseră târguirea, se oțeriră ca și când le-ar fi trecut un șerpe rece prin sân și se aruncară la picioarele boierului, sărutându-i poala anteriului și rugându-l cu desperare ca să nu-i despartă de copila lor. – Nu te îndura de noi, măria-ta – zicea sărmanii –, că n-avem alt copil și suntem bătrâni; nu ne lua pe Zamfira, pentru numele lui Dumnezeu sfântul! că ne rupi inima. Vai de noi și de noi!...

Fie-ți milă, cucoane, că d-ta ești boier mare și ți-a da Maica Precista toate bunătățile lumii. Să-ți trăiască cucoana și copilașii, ca să-i vezi mari ca niște împărați... Cumpără-ne și pe noi ca să fim la un loc cu Zamfira, și ți-om fi robi la ce ne-i poronci... Zamfiro, draga tatii și a mamei, sărută și tu poalele măriei-sale ca să se îndure de tatăl tău și de mă-ta, că măria-sa-i boier mare și-i va da Sfântul Hristos orice-a dori. Vai de noi! păcătoșii de noi!...Of! lasă-ne pe Zamfira! Și plângea nenorociții de ar fi înduplecat o inimă de tatar, și se încolăcea de picioarele boierului, și se trăgea cu mânele de păr, și strângea pe copila lor în brațe, ca și când ar fi vroit să o facă una cu trupul lor. Boierul însă îi împinse cu piciorul ca pe niște câni, lovindu-i cu călcâiul peste cap, și striga mânios: – Duceți-vă dracu, cioare bălțate, că vă pun acuș să vă măsoare cu biciul. Și zicând aceste el smuci pe Zamfira dintre dâșii ca pe o buruiană din pământ.

Țiganul se sculă de gios plin de sânge și se puse peptiș dinaintea boierului nemilostiv: – Dă-mi copila – striga el cu glas desperat – dă-mi copila, că mă sânt într-un ceas rău; dă-mi pe Zamfira, păgânule, că-s turbat, îmi perd mințile, dă-mi... Nu apucă însă să sfârșască și boierul îl izbi cu palma peste ochi. Atunci nenorocitul giude nebuni de tot... Într-o clipală el se aruncă asupra boierului de-l amestecă cu țărâna și,

luând în brațe pe Zamfira, o sărută de trii ori și o ridică în sus cu gând ca să-i sfărâme capul de o peatră: – Mai bine te-or lua moartă decât vie!... răcnea sărmanul părinte în durerea sa.

Câțva dorobanți ce se găsea aproape îi smuciră copila din mâni, iar pe dânsul îl legară cu picioarele la falangă și începură a-l zdrobi cu bicele. În vremea asta stăpânul Zamfirei se sculă din colb șchiopătând și, apucând-o de păr, o trasă cu de-a sila de pe piața Ocârmuirii, care răsuna de vaietele tatălui său și de bocitele maicăi sale. Așa biata fetiță fu despărțită pentru totdeauna de dragostea și dismierdările părinților săi!...

Oi trece sub tăcerea asupra vremilor celor dintâi a petrecerei sale în casa noului stăpân. Toată acea epohă e plină de dureri sufletești, de lacrimi, de zădarnice jăliri și mai ales de necazuri mici, de pedepse fără vină mai crude și mai înfricoșate decât o mare nenorocire. Opt ani de zile ținu acea chinuire necurmată!... opt ani biata copilă fu supusă la lucrurile cele mai ostenitoare. Zi și noapte ea trebuia să fie pe picioare gata a urma tot soiul de poronci. Iarna, vara, pe ploaie, pe ninsoare, era osândită la spălat în casă, la ceruit scândurile, la vărut păreții ș.c.l. și pentru cea mai mică greșală, pentru un pahar stricat, pentru o împunsătură greșită la gherghef, ocări, blăstămuri, bătaii, toate năpădea asupra ei din partea giupânesii Saftei.

Această rea femeie era tipul acelor slujnice obraz-nice cărora slăbiciunea și bunătatea stăpânilor le încredințează oarecare putere pentru privigherea casii; ea părea să fi fost destul de frumoasă în vremea ei și să înțelege prea lesne cum au agiuns treptat din fată-n casă a fi giupâneasă în casă și în sfârșit stăpâna casii și boierului, căci acesta era holtei. Giupâneasa Safta avea acum vro patruzeci de ani, era înaltă, uscată, galbănă de venin și slușită mai mult de răutatea ce ferbea într-însa, căci nimic nu preface atât obrazul unei femei ca răutatea inimei. Ea sâmța foarte bine că și-au trăit traiul și și-au mâncat mălaiul, după cum zice vorba, și de ciudă își răzbuna asupra Zamfirei, pentru că Zamfira acum era de cincisprezece ani, era tânără, era frumoasă, vestită de frumoasă, încât toți din târg se minuna de ea. Iar mai cu samă boieriul, de o bucată de vreme, o găsea foarte pe plac și, fără nici o rușine, îi zicea vorbe și îi făcea propuneri mârșave, pe care Zamfira nu le putea înțelege. De câte ori se întâlnea cu dânsa, el o săruta, o dismierda și, dacă ea vroia să fugă, o amenința cu bătaia. De acolo prepusuri din partea giupânesii Saftai, gelozii și în urmare iar pedepse pentru biata fată. Aceste scene triste se reînnoia pe toată ziua; dar, în sfârșit, Dumnezeu se milostivi de dânsa.

Într-o sară, după ce adormiră toți în casă, Zamfira se coborî în grădină. Era o lună plină și voioasă, ce-i

aduse aminte de copilăria sa. Ea se puse pe gânduri și începu a plânge, când deodată auzi după zaplaz un glas străin ce o chema pe nume și zări dincolo de grădină un țigan tânăr ca de vro douăzeci de ani.

– Zamfiro, Zamfiro – zice țiganul – nu mă cunoști? Uită-te la mine: eu sunt Nedelcu. Adă-ți aminte când ne giucam împreună pe malul Oltului lângă șătre și când alergam prin codri după cuiburi de păsări.

– Nedelcul! Tu ești Nedelcu?... Nu putu rosti mai mult biata fată, căci o apucă un plâns de jale și de bucurie ce o înădușa.

– Eu însumi, Zamfiro dragă, m-am pornit înadins de la șătre ca să te găsesc și de-abia după trii luni am putut afla că ești aici.

– Sai degrabă zaplazul, Nedelcule, și vină lângă mine.

Într-un minut amândoi fură în brațele unui altuia.

– Ce face tatăl meu și maică-mea? întrebă ea.

– Trăiesc, sărmanii, și te jălesc!

– Unde se află acum?

Nedelcu căută împregiur și, coborând glasul, răspunse:

– Ei sunt fugiți la Moldova și te așteaptă la hotar dincolo; dacă vrei să-i mai vezi până ce mai sunt cu zile, hai cu mine, Zamfiro.

La aceste cuvinte neașteptate Zamfira era să nebu-nească de multă bucurie; ea se lipi de peptul lui Nedelcu

și zise: – Dumnezeu să-ți deie înzecit tot binele ce mi-l faci tu acum, Nedelcu!... Haideți, să scap odată de această casă, unde mi-am ros inima în dureri și în deznădejde. Haide, Nedelcu; eu de astăzi mă dau ție; tu să-mi fii frate, rudă, ce-i vrea; îmi pun viața în mâinile tale. Iar tu, casă afurisită, ce mi-ai slujit de temniță... să pice trăsнитеle pe tine și să nu se cunoască nici locul unde ești zidită!

Zicând aceste, Zamfira sări cu Nedelcu peste zaplaz și se depărtară amândoi de casa boierească.

Paraua: Știu că acum ai să-mi povestești greutățile ce au întâmpinat amândoi până ce au trecut hotarul și bucuria ce au sâmtit Zamfira când și-au văzut părinții. Însă fiindcă toate aceste mi le pot închipui eu însumi, te poftesc să treci cu tăcerea asupra lor și să-mi spui în scurt cum te-ai despărțit de Zamfira.

Galbânul: Această observare este foarte puțin măgulitoare pentru ambiția mea de narator; cu toate acestea, iată că-mi înfrânez limba... Zamfira și Nedelcu trăia acum de vreo șase luni de zile în toată fericirea unei dragoste liniștite; toate le mergea pe plac și dulce le era viața.

Într-o noapte, ceriul se acoperise de nori întunecați printre care șerpuia mii de fulgeri, și bătea un vânt puternic care clătina țolurile șătrelor ca pe niște pânze de corabie. Trii călăreți se opriră lângă cortul lui

Nedelcu, pentru că acum începuse a ploua, și întrară înlăuntru. Zamfira se îngălbeni ca o moartă când îi zări, căci unul din trii era tocmai stăpânul ei.

– Ha, ha! răcni boierul; aice mi-ai fost, giupânească Zamfiră?... De șese luni de când ai fugit de la mine, te lăfăiești cu cioroi prin șătre?... Las', că te-oi învăța eu să părăsești casa stăpânului.

– Și cum îi învăța-o? strigă deodată Nedelcul, sărind drept pe picioare dinaintea lui.

– Cum?... Așa! răspunse boierul, izbindu-l cu palma peste gură. Să știi, cioară, altă dată să nu te vâri în sufletul boierilor.

Nedelcu se făcu vânăt de mânie, iar stăpânul Zamfirei, întorcându-se către ceialalți doi călăreți, le dete poroncă ca să o lege cot la cot și să o puie pe unul din caii lor. Slugile se aruncară asupra ei, dar nu avură vreme nici să se apropie de dânsa, căci Nedelcu, apucând iute un topor, îl răpezi orbiș într-înșii, și boierul pică mort la pământ, cu capul crăpat în două. Tovarășii lui se făcură pe loc nevăzuți. Așa biata Zamfiră au scăpat de a doua oară din lanțul robiei, dar ce folos! Nedelcu peste câteva zile fu prins, ferecat, giudecat și spânzurat.

Paraua: Dar Zamfira?

Galbânul: În ceasul când iubitul ei se zbătea în ștreang, dând o lecție de moral poporului adunat,

sărmana leșină lângă spânzurătoare și își perdu mințile pentru totdeauna.

Paraua (*cu spaimă*): Cum! nebună?

Galbânul: Nebună! Din ceasul acela sărmana sâmși o ură grozavă asupra oamenilor și părăsi tot, șatre, rude, părinți, pentru ca să se ascundă în mijlocul codrilor. Toată ziua ea alerga cu ochii țintiți înaintea ei ca și când ar fi alungat o umbră și, dacă întâlnea vreun om, țipa cu înfiorare și fugea până ce pica obosită la pământ. Iar noaptea, când toată natura era cufundată în tăcere, Zamfira începea a cânta cu glas jalnic doinele ce învățase de la Nedelcu, și îndată pe urmă fața ei se lumina de o bucurie necunoscută; ea se apuca la joc atunci, până ce iarăși cădea ca o moartă gios. Sărmana Zamfiră! ea care era atât de frumoasă, să o fi văzut peste câteva săptămâni, te-ai fi spăriet!... Ochii i se înfundaseră în cap, obraji i se uscaseră, părul ei curgea pe umeri despletit și încâlcit. Din tot trupul ei atât de bine făcut nu-i rămăseseră decât pelea și oasele. Sărmana Zamfiră! În ce stare ticăloasă o adusesese disperarea.

Paraua și Galbânul (*oftează împreună*).

Galbânul (*după o scurtă tăcere*): Într-o zi câțiva oameni beți, întâlnind-o pe câmp, o luară de goană ca pe o feară sălbatecă, cu gând de a glumi. Nenorocita fugea spărietă, țipând cu groază, când deodată un tânăr

ce se găsea pe acolo la vânat se puse înaintea gonașilor și întinse pușca spre ei. Aceștia se făcură pe loc nevăzuți prin tufe, iar Zamfira apropiindu-se de apărătorul ei, se uită la el cu ochii plini de lacrimi și-i zise: – M-ai scăpat de la moarte!... ține galbânul ista că ți-a fi cu noroc. După aceasta ea mă dezlegă pe mine din salbă, mă dăte în mâna tânărului care sta înlemnit de mirare și se depărtă de dânsul în fuga mare.

Paraua: Și n-ai aflat ce s-au mai făcut?

Galbânul: Peste câteva luni ea au murit la monăstirea Varaticului, după multe dureri grele!

Paraua: Nenorocirile Zamfirei și a lui Nedelcu m-a pătruns peste măsură. Dar cu toate aceste, te rog, iubite, să mai scurtezi povestirea întâmplărilor tale, pentru că de-abia ne mai rămâne un ceas pân-în ziuă, și, după cum știi, cânticul cucoșului este pentru noi, ființi neglăsuitoare, un sămn de spaimă. Numai oamenilor le este dată dreptatea de a rosti minciuni și parascovenii în ziua mare; iar noi nu putem avea glas decât de la mezul nopții și pân-în zori.

Galbânul: Nu te îngrija, scumpa mea; voi căuta să sfârșesc cât mai degrabă, pentru că de când vorbesc mi s-au cam dogit glasul, și mai ales că sunt curios să cunosc și întâmplările tale. Afară de tânărul la care mă găsesc acum nu am mai avut alți stăpâni decât pe necunoscutul căruia mă dase Zamfira și pe un poet. Cel dintâi avea o figură blândă și frumoasă, un port

elegant, un glas pătrunzător, care mă făcură într-o clipă prietinul lui. Toată persoana lui avea un ce magnetic care mă atrăgea la el și mărturisesc că din ceasul cum am intrat în mâinile lui, m-am sâmtit gata de a-mi jertfi și viața pentru dânsul!... Însămnat-ai, draga mea, ce înrâurire are fizionomia unor persoane asupra inimilor și putut-ai vreodată să-ți tălmăcești misterul simpatiei? De unde vine că deodată te sâmți rob la privirea unei figuri, fără a-ți putea da samă de ceea ce sâmțești? De unde vine...

Paraua: Acuș cântă cucoșul.

Galbânul (*zâmbind*): Am înțales!... Dar dacă mă întind cu vorba așa de mult asupra simpatiei, aceasta o fac pentru ca să poți înțalege cum de am fost în stare să-mi pun eu zilele în pericol pentru ca să scap pe stăpânul meu de la moarte. Nu râde și nu socoti că mă laud, căci nu am slăbiciunile oamenilor. Eu, precum mă vezi, ființă mică și neînsemnată, m-am împotrivit dușmanului ce-l amenința, m-am luptat cu el, l-am biruit și am scos din ghearele morții pe singurul om din lume ce mi-au insuflat dragoste. Să fi fost oricare altul în locul lui îl lăsam să peară, căci deși oamenii ne slăvesc pe noi, monedele, știi că din împotrivă noi nu-i avem la ochi buni.

Paraua (*cu nerăbdare*): Nu-ți lăsa iar sugetul, frate.

Galbânul: Tânărul meu iubea o damă cu multe grații, cu mult spirit și cu mult urât barbat.

Paraua: Iar o istorie de amor și de bărbat urât?

Galbânul: Toate istoriile din lume sunt drese cu amor, aceasta este cel mai vechi și cel mai cu gust *mezelic* a unei întâmplări; cât pentru *bărbatul urât*, se tălmăcește lesne prin nătângia oamenilor care repe-tează, de când mitologia, istoria Afroditei cu Vulcan. Eu, dacă aș fi domn într-o țară, aș face o pravilă după care numai oamenii cei frumoși ar avea drept să se căsătorească cu femei frumoase, iar cei urâți ar fi siliți să ieie pe cele urâte, și prin chipul acesta sunt sigur că aș curma răul nestatorniciei și a necredinței. Ah! Doamne! De ce nu-s domn!

Paraua: Pentru că ești numai un biet *ban*.

Galbânul: Mihai Viteazul încă a fost ban, dar s-au făcut erou stăpânitor, încât au tremurat Țarigradul la numele lui. Eu sunt ban de Olanda și, deși nu-mi este dat a fi niciodată domn, gândesc că pot să fac domni!

Paraua: Pare că cântă cucoșul.

Galbânul: Cu vorba de cucoș mă faci un pui de găină. Iată dar că mă întorc la tânărul meu.

La unul din balurile strălucite ce s-au dat în iarna trecută, el sta deoparte și vorbea cu o damă de cele pe care politeța veacului nostru le numește *mobili*, când deodată un cavaler strâns în frac, ce țânea două dame

de mână, se opri dinaintea lui și îi făcu întrebarea dacă preferează un înger sau un drac? Acesta era o figură de mazurcă. Tânărul meu se sculă pe picioare și răspunse zâmbind că: „fiind sigur să meargă în iad după moartea lui, vroiește să câștige mai dinainte favorul dracilor și că, în urmare, îi preferează mai mult decât pe îngeri“. Atunci cavalerul îi prezentă mâna unei din îmbele dame și se depărtă jucând cu cealaltă. Acea mână era atât de mică și albă!... brațul era atât de alb și rotund, încât ochii tânărului meu, lunecând de pe mână pe braț, de pe braț pe umeri, și de pe umeri pe figură, au făcut în câteva secunde cel mai frumos voiaj din lume, dar totodată și inima lui, urmând drumul ochilor, se găsi departe de starea liniștită în care se afla c-un minut mai înainte. El sta cufundat într-o mirare sau, mai bine zicând, într-o admirare adâncă, ce îl înlemnise pe loc, și când dulcele glas al damei îl scoase din acel vis dumnezeiesc, el se trezi înamorat ca șeptezeci de amorezi.

— La ce gândești, domnul meu, cu atâta țințire?... îl întreabă dama.

— Gândesc, doamna mea — răspunse el — că dacă iadul e locuit de draci ca d-ta, el trebuie să fie raiul acel făgăduit sufletelor plăcute lui Dumnezeu.

Dama începu a râde, arătând niște dinți de mărgăritar, și zise:

– Se vede, domnule, că ai mare plecare pentru iad, de vreme ce cauți să te faci păcătos spuind neadevăruri.

– Ce poate fi mai plăcut decât un păcat care să-mi meriteze drept osândă compania d-tale?

Aceste puține cuvinte fură zise în vreme ce amândoi făcea figura mazurei. Stăpânul meu duse dama la locul ei și, până a nu să depărta, priimi din parte-i făgăduința de a giuca un contradanț împreună.

Peste puțin orhestrul începu acel mult dorit contradanț. Tinerii mei aleseră locul și făcură cea întâi figură fără a să vorbi niciun cuvânt. Amândoi sta pe gânduri ca nealtădată, dar mai ales stăpânul meu era tulburat de tot și nu putea găsi nici două cuvinte ca să înceapă convorbirea. Amorul e cel mai mare dușman al limbei și a minții; pe una o leagă și pe alta o amețește într-atât încât omul cel mai cu spirit poate atunci să fie socotit de prost. Această tăcere s-ar fi prelungit încă mult dacă nu ar fi curmat-o prin o întrebare ce-i făcu asupra unei persoane ce le făcea vis-a-vis la contradanț.

– Cum o găsești pe doamna G.?...așa-i că-i frumoasă de tot în astă sară?

– Cu adevărat – răspunse stăpânul meu – frumoasă precât poate fi o statuă fără viață și fără suflet. Ea domnește asupra ochilor, dar nicidecum asupra inimilor.

– Cu atât mai mult dar ea meritează slăvirea d-voastră, pentru că puteţi gusta *în pace* plăcerea de a o privi.

– Aveţi toată dreptatea, dar natura noastră e atât de ciudată, că omul cel mai pacinic iubeşte a să război cu sineşi în preajma unei figuri frumoase. Acea luptă sufletească are un farmec ascuns ce se revarsă asupra lucrurilor care-l împregiură, le împodobeşte, le înviază şi îl face pe om a să crede într-o altă lume.

– Ce fel e acea lume? întrebă dama zâmbind.

– Aceea e o lume de năluciri plăcute, de sperări măgulitoare, de podoabe dumnezeieşti, un rai de îngeri sau, mai bine zicând, un iad ca acela al cărui locaş samănă d-tale.

– La care număr crezi, domnule, că se pot sui complimentele ce s-au zis în astă sară prin bal?

Contradanţul era acum pe sfârşite; cele de pe urmă acorduri răsuna vesel în salonul acel plin de lumină, şi focul veseliei lucea în ochii tuturor damelor şi cavalierilor. Stăpânul meu se plecă spre dama sa şi-i zise cu glas tremurător:

– Sunt lucruri, doamna mea, care nu ar trebui să aibă sfârşit.

– De pildă? întrebă ea.

– Contradanţul acesta.

Dama se făcu că nu înţelege şi răspunse râzând: „Ideea unui danţ vecinic nu mi-au trecut încă prin

minte, și aș fi curioasă să văd figura ce ar face niște persoane care ar fi osândite a dănțui toată viața lor“.

Tânărul se măhni mult la aceste cuvinte și s-ar fi depărtat de dânsa cu desperarea în suflet, dacă ea nu l-ar fi mângâiet prin o dulce căutătură. Din minutul acela însă el fu nebun ca un amorez și înamorat ca un nebun. E de prisos să mai adaug că în tot cursul balului el nu mai avu ochi decât pentru iubita lui.

Paraua: Dar ea?

Galbânul: Ea, ca o femeie binecrescută, își stăpânea ochii cât putea, dar oricât făcea, tot îi scăpa destul de ades în partea lui.

Agiungând acasă, tânărul, îmbătat de delirul dragostei, se puse pe scris răvașe de amor atât de înfocate, că putea să frigă degitele, și alese dintre toate pe următorul, pe care îl și trimise damei.

„Doamna mea,

Viață sau moarte! Cu un cuvânt puteți să-mi dați una din două. Nu aș îndrăzni să vi le scriu aceste, dacă nu aș ști că aveți în spirit prea mare pentru ca să vă mânieți și o inimă prea nobilă pentru ca să râdeți de nebunia în care m-au aruncat balul de ieri.“

Iată răspunsul ce priimi peste două ceasuri:

„Domnul meu,

Mâni, când s-a face ziuă, te aștept la rediu cu doi prietini ai mei, un martur și un secundant; te cred prea binecrescut pentru ca să lipsești de a veni să iei răspunsul ce meritezi.

BĂRBATUL“

Îmi este peste putință ca să-ți descriu mirarea ce cuprinse pe stăpânul meu la cetirea acestor rânduri, iar ceea ce îl despera mai mult era de a gândi la poziția critică în care adusesese pe iubita lui.

A doua zi el se găsi la rediu, la ceasul hotărât, cu o cutie de pistoale și cu doi prietini ai lui, dintre care unul, fiind poet, îi făgădui ca mângâiere o frumoasă elegie asupra morții lui. Ambele părți protivnice se închinară una la alta în tăcere; locul duelului se hotărî de secundanți, și stăpânul meu și dușmanul său se puseră față-n față la depărtare de cincisprezece pași.

Sămnul se dete de cătră un martor și deodată bărbatul slobozi pistolul. Eu însă care pândeam din buzunarul jeletcii, unde mă afluam, toate mișcările dușmanului nostru, sâmtînd că plumbul lui venea spre noi, prin o rapide mișcare mă pusei drept în contra lui și îi amorții astfel lovitura. Plumbul pică gios rușinat, și stăpânul meu scăpă cu viața teafără. Iată, scumpa mea, cum l-am scos eu de la moarte. Ei bine! știi cum mi-au

răsplătit pentru fapta mea?... dându-mă unui sărac bătrân care, întâlnindu-l în uliță, când se întorcea de la reuiu, îi ceru pomană cu o mână, în vreme ce cu cealaltă îi dete un răvaș de la iubita lui.

Paraua: Ce nerecunoștință! Și cum ai scăpat de la acel calic?

Galbânul: Poetul ce slujise de martur duelului, văzând o astfel de nelegiuire din partea prietinelui său, mă scoase din mânilor săracului, dându-i trii galbini pentru mine, și mă păstră la dânsul ca o monetă rară, care, după cum zicea el, avea meritul de a fi poetică.

Paraua: Ș-apoi pas de mai zi că poeților le lipsește o doagă.

Galbânul: Aceasta o zic numai acei cărora le lipsește două doage.

Paraua: Spune-mi, te rog, ce fel de lighioaic era acel poet?... Căci trebuie să știi că doresc de mult a mă lămurii asupra acestui soi de oameni ce se zic cântăreți.

Galbânul: În adevăr ei își dau acest titlu cu mare siguranță, dar crede că puțini am cunoscut care să fi știut a cânta două note. Glasul lor stă în condei. Deosebitele scârțituri ce face acest instrument pe hârtie produc câteodată niște armonii poetice, care încântă sufletul și închipuirea. De pildă aici în țările românești...

Paraua: Lasă pildele, scumpul meu, pentru ca să nu se supere acei ce merită de a fi trecuți sub tăcere.

Galbânul: Ai dreptate; nu este ființă mai țăfnoasă ca poetul fără talent.

Paraua: În care număr îl pui pe acela la care te-ai aflat?

Galbânul: Îl socot între poeții cu viitor. El avea numai un defect, o uitire curioasă care-i pricinuia o mulțime de plăceri și care au fost și pricina despărțirii noastre. Un lucru iar m-au mirat mult la el: niciodată versurile ce scria nu erau o analogie cu starea sufletului său; vreau să zic că, în contra altor poeți, el făcea elegii duioase când avea vro bucurie mare și, dinprotivă, cântice vesele când era măhnit... Dar pentru ca să înțelegi mai bine această nepotrivire, trebuie să-și descriu ziua în care el au compus una din cele mai triste poezii a lui intitulată *Desperarea*.

Într-o dimineață de primăvară el se trezi voios, precât poate fi un om ce au petrecut o noapte plăcută la bal care, când deschise ochii, vede un cer frumos dinaintea lui. Păsările îi cânta pe la ferestre și razele soarelui se giuca pe patul lui. Toate lucrurile părea că se împodobiseră înadins pentru ca să-l îndemne a gusta bunătățile lumii, și cu adevărat el însuși sâmța în inimă cea mulțămire liniștită pe care nici o grijă nu o amenință. Cu toate aceste poetul meu luă degrabă condeiul și scrise într-un album următoarele versuri:

*Ce soartă nemiloasă
E soarta ce m-apasă!
Ades în desperare eu stau și mă gândesc,
După-orice mulțămire,
Necazuri și măhnire
Ca o răsplată crudă asupra-mi năvălesc.*

Peste puțin el se îmbracă în haine nouă; își puse un frac care-i desina o talie cu adevărat elegantă; feciorul îi încreți părul după modă, și el, după ce își găti toaleta, se duse în fața psișelei unde, zâmbindu-și cu dragostea unei tinere cochete, adăogi această a doua strofă la cea dintâi:

*La orice pas în viață
Simțirea-mi se îngheață
Și de dezgustul lumii amar mă sânt cuprins;
Plăcerea tinereții
Și farmecul frumseții
Îmi par nimic, căci focul din inimă-mi s-a stins!*

Feciorul intră în odaie aducând gazetele românești. Tânărul meu poet le luă iute și își ținti ochii cu bucurie asupra uneia în care se găsea un articol plin de laude pentru talentul lui în poezie. Nu pot să-ți descriu mulțămirea ce se zugrăvea pe fața sa, în vreme ce cetea pentru a triia oară pasajurile măgulitoare din acea

gazetă; și măcar că sufletul lui era plin de mândrie, iată
ce versuri mincinoase el compuse îndată:

*Gloria-mi zâmbi odată
Și-n calea-i luminată
O tainică sperare de suflet mă trăgea,
Voiam atunci în lume
Să dobândesc un nume...
Eram copil!... și lumea atunci încă-mi zâmbea.*

Paraua: Da'bine că-i de necrezut!

Galbânul: Așteaptă că încă nu-i tot. După ce
prescrise acele versuri, el se sui într-o trăsură elegantă și
se duse la o damă frumoasă ca raiul lui Mahomed, pre
care o iubea cu tot focul unui suflet de tânăr poet. Acea
vizită fu pentru dânsul epoha cea mai fericită din viața
lui, căci se încrezina de amorul îngerului adorat. Ei
bine, soro, când se întoarsă acasă, el sfârși bucata de
poezie începută dimineață prin următoarele strofe:

*Ca șoimul tânăr încă
Ce saltă de pe stâncă,
Și, vrând la cer să zboare, jos pică fărâmat,
Așa trista-mi junie
Ș-a mea sperare vie
Din visul lor de aur în pulbere-au picat.*

Acum s-au trecut toate!
Acum nimic nu poate
Răsunet să mai nască în peptu-mi obosit.
Acum glorie, iubire,
Le văd ca nălucire,
Ca umbre ce-n pustiuri de mult m-au părăsit!

Paraua: Poetul tău n-avea nici cât de puțină sâmbîre.

Galbânul: Ba, dinprotivă, te pot încredința că avea prea multă.

Paraua: Apoi dar vroia numaidecât să adevereze proverbul ce zice: „minciunos ca un poet“.

Galbânul: Zi mai bine: uitit ca un poet; căci din pricina acelei uitiri m-au depărtat pe mine de la sânul lui.

Paraua: Ce fel?

Galbânul: M-au dat, făr-a băga de samă, în plata subscrierei la un jurnal ce iese acum în Iași: *Propășirea*.

Paraua: Cui te-au dat?

Galbânul: Tânărului la care ne găsim acum împreună și care este unul din redactorii foaiei.

Paraua: Allah! de-a fi auzit toate cele ce-am spus în astă noapte, el îi în stare să ne puie în gazeta lui.

Galbânul: Măcar de ne-ar pune, ca să ne facă nemuritori.

Paraua (*coborând glasul*): Ce opinie ai de stăpânul nostru?

Galbânul: Îmi pare un tânăr...

Deodată cânticul unui cucuș răsună în odaie, și glasul monetelor mele se curmă pe loc. Ciuda ce mă cuprinse asupra acelei păsări blăstămate nu se poate tălmăci în cuvinte, dar mărturisesc că în minutul acela aș fi avut multă plăcere a privi într-o frigare pe acel cucuș, fiindcă glasul lui mă opri de a cunoaște opinia galbânului asupra mea; opinie dreaptă și nepărtinitoare, căci, după socotința mea, banul este cea mai sigură peatră de cercare a firei omenești.

N.B. A două zi, când m-am trezit, am avut curiozitatea să văd de aproape galbânul și paraua care îmi prilejuiseră o noapte atât de interesantă prin convorbirea lor, dar din nenorocire am scăpat paraua dintre dăgite și am văzut-o, cu mare măhnire, picând între scândurile camerei mele. Rog dar pe iubiții mei cititori ca să binevoiască a îngădui până ce voi scoate-o din locul unde s-au ascuns pentru ca să le pot împărtăși istoria ei.

Suvenire din Italia

Buchetiera de la Florența

I

De o săptămână mă aflam la Florența, alergând în toate zilele, de dimineață pân-în sară, prin deosebitele părți ale orașului, spre a videa nenumăratele minuni cuprinse în sânul său; la tot pasul un nou lucru vrednic de laudă se arăta ochilor mei și îmi însufla un sfânt respect pentru maistrii nemuritori care au înzăstrat patria lor cu atâtea podoabe ce fac mirarea călătorilor. „Când a da Dumnezeu (ziceam în mine, în fața unui monument sau al unui tablou), să avem și noi în Moldova un Raphael, Michel Ange, a căror produceri minunate să poată atrage ochii și laudele națiilor asupra noastră!“ Dar aceste visuri făcea loc îndată altor idei trezite în minte-mi prin priveliștea vreunui alt capodoperă de zugrăvie sau de arhitectură ce se înfățșa ochilor mei, căci obiectele de artă sunt atât de multe în

Italia și mai ales cu așa talent lucrate, încât călătorul nu mai are vreme nici să gândească, ci își sânte ființa cufundată într-o mirare îndelungată și plină de plăceri. El în trecerea sa prin Italia gustă o viață nouă, necunoscută; și când iese de pe țărmurile aceluia pământ poetic, atunci i se pare că s-au visat zburând printr-o câmpie îmbogățită cu toate podoabele raiului.

Într-o duminică, trecând pe piața de Domo, văzui o mulțime de echipajuri așezate în linie, în fața catedralei Santa Maria del Fiore¹, ce se găsește în mijlocul pieței; și îndemnat de curiozitatea de a vedea damele aristocrate din Florența, întrai în ea. Priveliștea ce mi se înfățișă mă umplu de un sentiment atât de puternic și de sfânt, că rămăsei împetrit ca statua sfântului Ioan lângă care mă aflam. Biserica era luminată de vro câteva candelă ascunse pe după coloane, încât razele lor arunca o lumină slabă, ca glasul cel de pe urmă al unui om ce moare, și misterioasă ca sfintele taine ce se serba înaintea vecinului părinte. Un popor întreg sta îngenunchiat în fața altariului și cufundat în dulcea mângâiere a rugăciunii; glasul răsunător și plin de

¹ Această catedrală ce se numește *Domo*, din pricina frumoasei și îndrăzneței arhitecturi a bolții cu care vestitul Brunellesco a încoronat-o, este cea mai mare din Florența... Zidurile ei sunt pe dinafară acoperite cu trii soiuri de marmori: roșie, albă și neagră. [V. A.]

melodie al organelor zbura prin nourii de tămâie ce se rădica în văzduh și vuia ca o harpă cerească ce părea că cheamă sufletele la pocăință. Un aer de sfințenie ce-ți răcorea inima de toată durerea domnea asupra tuturor acestor capete plecate...

După vreo câteva minute petrecute în cea mai dulce extazie, mă apropiai de mormintele lui Brunellesco și a lui Giotto, arhitecții acelei biserici; vizitai cu de-amăruntul toate frumusețile acelor două monumente de glorie și, lăsându-le în urmă, mă îndreptai către o capelă lăaturală spre a examina icoana sfintei Ceciliei, ce zărisem de departe luminată de razele unei candelă de argint. Îngereasca espresie a figurei, colorile melanholice a obrazilor și mai ales duioșia tipărită în ochii acelei icoane îmi părură atât de măiestroasă, că mă apropiiei de ea ca să văd de nu era vrun tablou a lui Andrea del Sarto, căci în toate figurile lucrate de acest vestit artist înșămnasem umbrele acele dulci întinse ca un văl transparent asupra ochilor. Însă care fu mirarea mea, când cetii în giosul icoanii un nume a unui prietin al meu ce-l cunoscusem la Paris, V***. „El oare să fie? (gândeam în mine) tânărul italian cu care am petrecut atâta vreme în capitala Franței?” Un suspin greu și înădușit ce auzii în colțul capelii unde mă aflam mă făcu să-mi întorc uite capul și văzui un om înghenunchet lângă mine, care părea a fi într-o

meditație dureroasă. Curiozitatea mă împinse să fac vro două pașuri spre el; atunci tânărul își rădică capul și se uită la mine. Fața sa lungăreață și albă, ochii săi negri, mari și înfocați, părul său lung, ce-i pica în plete netede pe umeri, și în sfârșit fizionomia, aerul său de artist, toate îmi era cunoscute; socoteam că văd umbra prietinelui meu. Necrezându-mi ochii și socotind că visez, mă dusei lângă el și îi zisei: – Tu ești, V***? Străinul sări pe picioare, mă strânse în brațe și, luându-mă de mână, mă scoase afară din catedrală.

– Vină la lumină să te văd bine, îmi zise el oprindu-se pe piață. Nu pot crede încă că ești tu. Și se uită la mine cu niște ochi a căror expresie era de tot curioasă.

– Te miri, prietino, de starea în care mă vezi, urmă V***, mă socoți poate nebun?... Însă când ai ști în ce furtuni plutește sufletul meu! Când ai cunoaște feliuritele sâmbări și cugetări care mă muncesc, te-ai mira cum n-am nebunit de tot!... După aceasta el se puse pe gânduri și ținti ochii pe crucea catedralei Santa Maria del Fiore.

– Drept să-ți spui, iubite – îi răspunsei – de când te cunosc, niciodată nu te-am văzut așa de tulburat, și-mi pare rău că tocmai acum, când după multă vreme te întâlnesc fără veste în patria ta, te văd într-o amărăciune așa de crudă. V*** îmi strânse mâna și ne îndreptărăm spre cafineaua numită *Donné*.

Pe drum începui a-i vorbi de frumoasele monumente ale Florenții și a-i aduce aminte de norocita vreme când ne găseam la Paris, fără a lua sama că el nu mă asculta și că mintea lui era cufundată în gânduri cu totul deosebite de ale mele. Deodată, el se opri, căutând la o fereastră a unui palat pe lângă care treceam și, aruncând un țipet și întinzând mâinile spre ea, îmi zice:

– Ai văzut-o?

Spăriet de dramatica sa poziție, rădicaî ochii, dar nu văzui nimic la fereastră. – Ce vrei să văd? îl întrebai; perdeaua este trasă. – Nimic, îmi răspunse el, făcându-se roș pe obraz; nimic... o nălucire numai, căci Cecilia s-au dus de mult de pe pământ!

La aceste cuvinte două lacrimi păsură în ochii lui... Atunci un fulger de adevăr îmi luminează mintea și înțelesei că prietinel meu era înamorat!... Întrarăm în cafine.

În Italia cafinelile sunt toată ziua pline de consumatori (mușterei), din pricina căldurilor nesuferite carele aduc pe om într-un fel de moleță foarte plăcută; pătruns de fluidul magnetic în care crierii înoată, te sâmți furat de o somnărie ușoară, și toată ființa ți se cufundă în sânul unei lene poetice, cunoscută în Italia sub numirea de *dulce far niente*. Pare că, întins pe un leagăn de flori, te cobori din nouri încet, fără a vîdea măsura care te desparte de pământ.

Ne puserăm la o masă de marmură albă. Îndată un *boteга* (fecior de dugheană) îmbrăcat curat alergă înaintea noastră, întrebându-ne de vroiam *granite*² sau *gelate*³ și, fără a aștepta răspuns, începu a număra vro douăzeci de soiuri de înghețate cu atâta iuțime, încât neînțelegându-l ce spune, îl poftii să ne aducă ce-a vroii.

V*** nu ieșise încă din melanholia în care căzuse; în zădar căutam să-i pricinuiesc oarecare distracție, prin cetirea gazetelor franțeze. Mintea sa părea muncită de o idee crudă, care înădușea toate sufleteștile sale însușiri. Nu știam cum să mai fac pentru ca să-l trag din meditația lui și, plin de tristeță pentru starea prietinelui meu, mă hotărâi a-i da pace și deschisei gazeta *Curierul franțez*. Deodată un murmur de mirare se rădică împregiurul nostru; un glas unanim de laudă umplu toată sala. Unii zicea: Ah! ce frumoasă buchetieră! ce aer nobil și elegant! – Cine oare să fie? ziceau alții. Pare că am văzut figura aceasta; ... ce sămănare cu primadona de la *Pergola*⁴! Râdicai capul, dorind a ști cine pricinuisese acea tulburare în sală și zării în fața noastră o femeie de o frumusețe îngerească, care, zâmbind cu o grație deosebită, ne prezenta

² Sirop cu gheață (ital.).

³ Înghețată (ital.).

⁴ Teatru din Florența.

bucheturi de flori. Un nour de melanholie flutura pe fața sa palidă și arăta că inima ei era zdrobită de vro durere secretă; părul său negru și luciu ieșa în bucle unduioase de sub o capelă de paie suptire și se împrăștia împregiurul gâtului său alb ca crinul; ochii săi mari și negri avea mândria ochilor de vultur, dar totodată luminile lor înota într-un foc limpid și misterios, prin care se zărea o înduioșire nemărginită. În sfârșit, toate în ea era făcute pentru plăcere: gura ei, care legăna un zâmbet melanholic, talia sa zvcltă și delicată, mânil sale mai fragile decât florile ce ținea... toate avea o atragere ascunsă, care îți aprindea închipuirea.

Când aruncai ochii asupra-i mi se păru că văd icoana din Santa Maria, lângă care întâlnisem pe prietinel meu; două lacrimi steclea ca două briliante pe genile sale... Mă întorsei iute către V*** cu gândul de a-i comunica ideea mea, dar el era leșinat. Înăfășarea acelei necunoscute îi făcuse o impresie atât de mare că își perdu sâmtțirele, strângând la sân buchetul ce luase de la dânsa. Străinii din cafine alergaseră lângă V*** și cerca deosebite chipuri de a-l aduce în cunoștință... În sfârșit V*** deschise ochii; figura lui era galbină și tulburată; căutăturile lui era sălbatice. El se uită peste tot locul cu înfiorare, și pe urmă apucându-mă de mână: „Haideți degrabă, mi zise, haideți să o găsim... Cecilia mea trăiește!“

Ieșirăm din cafine fără a ști unde mă va duce; trecurăm iute vro câteva uliți unde toți ne lua de nebuni și ne îndreptarăm spre o primblare pitorescă, ce este afară din Florența și care se numește Boschetto.

La începutul acestui parc este o piață mare unde se ridică Palazzo delle Cascine, adică palatul lăptăriilor a ducăi de Toscana. În toate sările, după ce se culcă soarele, aristocrația Florenții își oprește echipajele strălucite dinaintea aceluia palat, și damele se desfătează prin convorbirea tinerilor cavaleri, care saltă călare împregiurul lor, și prin dulceața laptelui proaspăt ce le împuternicește sănătatea și le învioșază culorile obrazilor. Acea piață este locul de întâlnire a multor intrigi de amor!... De câte ori treceam pe lângă un oblon și vedeam vreo damă așezată pe perne de mătăasă în fundul trăsurei, nu mă puteam stăpâni de oarecare palpitare de inimă. Fieștecare caretă pentru mine era un izvor de impresii nouă, însă V*** părea că nici le videă. Cu cât ochii mei erau înfocați, cu atâta ai lui era răci în fața unei priveliști atât de vesele și de încântătoare.

– N-ai de gând să te oprești aici? îl întrebai.

– Nu, îmi răspunse.

– Dar unde vrei să mergi?... spune-mi, să știu și eu.

– Nu-ți pasă; vină.

Și apucă printr-un câmp împregiurat de copaci nalți și vechi, care, oprind razele soarelui, își întindea umbra

asupra gingașelor dame ce se primbla pe iarbă. Pe urmă întrarăm într-o luncă deasă, și după vro giumătate de ceas ajunserăm pe un mal rădicat și plin de flori, care se înaintează ca un promontoriu între curgerile line a lui Arno și a lui Miunione⁵. Acolo era sfârșitul boschetului.

Când ne oprirăm, figura lui V*** se prefăcuse de tot: fața lui era roșie ca ceriul ce se întindea deasupra noastră; părul său, rădicat de vântul de sară, fâlfâia în aer și lăsa liberă fruntea sa largă și genială. — „Privește, el zise deodată cu un glas puternic; privește, iubite, cu ce mărimă soarele se ascunde după munții care se înalță în fața noastră. Nu-ți pare că asistezi la dărâ-marea împărăției romane?... Privește norii acești vâpșiți de purpura razelor lui, cum se rădică cătră ceriuri ca o jertvă a pământului făcută în gloria preaputernicului ziditor. Uită-te și te miră de frumusețile patriei mele: în fața noastră poeticul Arno șerpuiește prin câmpii vesele și prin lunci misterioase, și malurile sale vuiesc de cântecele melodioase ale păsărilor; în dreapta, vezi colnice acoperite cu grădini și palaturi de marmură se par că zâmbesc una altia ca niște copile ce s-ar uita în oglindă; în stânga se întinde o câmpie plină de livezi, prin care se rătăcesc vro câteva grupe de amorezi; în urmă-ne se clatină un zid de copaci tufoși,

⁵ Aceste două râuri mici curg pe marginele Bosquetului și formează insula unde se face primbarea (V.A.).

care oprește vuitul orașului de a veni până la noi; numai murmura tristă a lui Arno tulbură tăcerea adâncă ce ne împregiură. Din vreme în vreme țipetul a unei păsăruici care adoarme sau notele rătăcite prin văzduh a unei ghitare se aud în depărtare. Acum e ceasul când mintea se cufundă în meditații plăcute, când inima înoată în extazii dumnezeiești, când sufletul aprins de sperare își întinde aripile și se leagănă pe plaiurile unei lumi necunoscute. Acum e ceasul sfânt când toată ființa ominească se adapă la izvoarele cerești și să binecuvântează mâna ce au zidit-o. Spune-mi: nu sâmți tu în tine acum o mulțămire ascunsă, ca și când ai fi dobândit tot ce ai dorit?... Nu-ți pare că ești un alt om?... Peptul tău nu se smucește în izbiturile inimii tale? Nu sâmți ceva ce îți răcorește fruntea și îți dismeardă lumina ochilor?... Spune: nu socoți tu că pare că ai să zbori într-o lume străină, unde norocul te așteaptă?... Ah! acum, acum viața-i dulce și neprețuită; acum închipuirea mea s-aprinde; acum o! Cecilio, te văd strălucind ca o stea în seninul limpezii al ceriului; îmi zâmbești ca un înger de blândeță, îmi faci semn cu mâna să te urmez... Ah! de ce nu am aripile acestui vultur ce trece pe deasupra noastră ca să spintec văzduhul și să mă arunc în brațele tale!"

V***, cu ochii plini de lacrimi, întinse mâinile spre ceriuri.

V*** era de un caracter iute, sâmtitor și supus impresiilor celor mari; când sufletul său era mișcat de

vreun lucru, atunci toată ființa-i se pătrundea de el, imaginația-i se înflăcăra și baterea inimii sale îi zdrobea peptul... Natura lui îl făcea să sâmtă lucrurile cu mai mult foc decât alți oameni, dar totodată fieștecare sâmtire era pentru dânsul un fulger care îl străbătea, îi aprindea sângele și îi surpa puterile.

După ce se liniști, V*** se întinse pe iarbă; fruntea lui, unde tremura razele luceafărului la care se uita, era aburită de sudoarc, și tot trupul său era obosit de osteneală. Nevroind să-i tulbur plăcerea ce părea că gusta în răsuflarea vântului de sară, care îi răcorea mintea și îi alina fierbințeala inimii, mă întinsei deoparte lângă dânsul și îmi aprinsei o țigaretă.

Liniștea care domnea împregiurul meu, întunecarea progresivă a ceriului, ceața care se întindea pe Arno și, în sfârșit, mulțămirea ascunsă ce gustam înlăuntru-mi mă aduseră fără știre într-o reverie dulce și armonioasă, în care mintea-mi plutea ușor. Fumul albăstriu al țigaretii, ce se rădica în spirale unduioase, îmi îngâna ochii și îmi pricina o distracție plină de plăcere, din care mă trăsă glasul lui V***:

– Mă iartă, prietine, îmi zise el, că ți-am pricinuit întristare, dar nenorocirea care s-au legat de capul meu...

– Ce nenorocire poți tu avea, îl întrebai, la vârsta unde ești?

– Ah, se vede că ești încă un copil care de-abie ai intrat în lume și că nu ai călcat încă pe ghimpii care presară calca vieții! Știi tu că tocmai vârsta mea este cea mai primejdioasă și mai supusă patimilor sufletești? Tinereța este ca un copac mic și fraged; cele mai slabe vânturi sunt furtune pentru el... Dar ascultă mai bine istoria vieții mele, și-apoi vei putea giudeca tu care este nenorocirea ce mă prigonește.

V*** își aruncă părul înapoi pe umere și, ștergându-și fruntea, începu așa:

II

„Din cea mai fragedă a mea copilărie eu am rămas orfan și lipsit de povățuirile și de dismierdările părintești, care sunt reazemul ei; de-abia ajunseseam în vârsta de 9 ani, și nenorocirea își înfipse cângile în mine; la cel întâi pas al vieții mele, în loc de a mă găsi pe o cale înflorită ca ceilalți copii, mă trezii într-un pustiu fără margini și fără umbră!...

Un moș al meu, fiindu-i milă de ticăloasa mea stare sau, mai bine poate, vroidnd a se folosi de micul venit ce-mi rămăsese de la părinți, mă luă sub epitropia lui, și pentru ca să nu-mi tot audă bocitele și să nu vadă

lacrimile care neîncetat îmi uda ochii, mă lepădă într-un pansion unde petrecui zece ani bătându-mi capul cu limbile străine, cu literatura și mai ales cu zugrăvia. Înaintirile ce făceam din zi în zi în această artă, și mai ales plăcerea ce găseam în studia ei, singure mă făcea să uit bătaile care mâncam neconținut de la padre Bertholomo, profesorul meu de limba elină, căci cruda mea soartă mă silea să caut în însumi mângâierea de care inima-mi era însetată, iar nu în brațele unei mume dragălașe. Cu ce nerăbdare așteptam ceasurile lecției de zugrăvie și cu ce bucurie vedeam intrând în sală pe profesorul meu, care niciodată nu lipsea să-mi spuie câte o vorbă de mulțămire și de îmbărbățire când îi arătam noile mele produceri.

Sinor Alsari (acesta era numele lui) avea pentru mine o dragoste cu totul părintească și mă recomanda la toți ca cel mai bun și mai sânguitor elev al lui. Sfătuirile pline de bunătate care îmi da și laudele ce îmi prodiga, pentru propășirile ce făceam sub direcția lui, îmi însuflaseră atât respect și atâta iubire pentru el, încât la moartea moșului meu, când ieșii din pansion, alergai la dânsul și îl rugai să mă primească în casa lui. Sinor Alsari mă luă cu o bucurie nespusă sub protecția sa și nu cruță niciun sfat și nicio osteneală ca să aducă la bună ispravă talentul ce începusem a câștiga în zugrăvie. În toate zilele vizitam împreună strălucitele

galerii din Palazzo Pitti, din Palazzo Vecchio și din alte palaturi mari din Florența; ne opream ceasuri întregi dinaintea fieștecărui tablou și, după ce îmi tâlmăcea cu amăruntul toate însușirile și frumusețile lor, apoi ne înturnam acasă și mă apucam de lucru sub neconținută lui priveghere. Un an de zile petrecui cu el în cea mai dulce liniște și în cele mai plăcute îndeletniciri: toată vremea mea era întrebuințată în studii serioase asupra artei la care mă dasem. Gloria îmi zâmbea de departe și mă chema în brațele sale. De când intrasem în carieră unde Michel Angelo, Tiziano, Raffaello și cei mulți maestri nemuritori pășiseră cu pasuri de urieși, singurul țel al vieții mele era să pot și eu adăuga o frunză la coroana strălucită a patriei mele și, aprins de o idee atât de îndrăzneată și de nobilă, îmi alcătuisem un trai cu totul artistic, încât, fără a mă îngriji de lucrurile ce nu se atingeau de zugrăvie, gustam zile line, netulburate și pline de încântările sperării; însă această liniște sufletească mă părăsi după puțină vreme.

Într-o seară Sinor Alsari intră în cabinetul meu și îmi zise:

– V***, fost-ai de mult la teatru?

– De când au murit bieții mei părinți nu am fost, îi răspunsei.

– Vrei să mergem desară să vedem *Norma*? Are să joace o actriță nouă.

– Haideți.

– Gătește-te degrabă, că-i vreme.

Mă îmbrăcai iute și ne duserăm la teatrul de la Pergola.

Sala era ticsită de amatori și lojile pline de dame elegante și frumoase.

Deodată se făcu o mare tăcere; toți se așezară pe la locurile lor, și orchestra începu uvertura... Acea muzică plină de o melodie cerească născu în minte-mi o mulțime de idei triste și de amare suvenire. Aducându-mi aminte că înainte de zece ani mă găseam tot la acel teatru cu iubiții mei părinți, mi se păru că le videam umbrele fluturând împregiurul meu și tânguindu-mă cu milă, ca și când m-ar fi așteptat o nenorocire cumplită! Îngânat de fantasmеle acele iubite, nici nu luasem sama că perdeaua se rădicase de vro câțeva vreme și că corul druizilor era pe la sfârșit. Cine știe! Poate aș fi stat toată sara fără a mă uita pe scenă, dacă un murmur ce se rădică în sală nu m-ar fi scos din meditația în care picasem și nu m-ar fi făcut să arunc ochii înainte-mi. Văzui o ființă albă și cerească, o coamoară de grații, de tinerețe și de poczie, un înger a cărui glas dulce, limpid și armonios îmi pătrunse inima. Sala vuia de aplauzuri; iar când Cecilia începu a cânta rugăciunea Normii cătră lună, când, picând în genunchi și rădicându-și mâinile spre ceri, intonă acea

arie strălucită, *Casta Diva*, atunci tot publicul în entuziasmul său se sculă pe picioare și bătu în palme astfel că Cecilia se spăriase... Pare că o văd îndreptându-și ochii cu sfială asupra noastră; nevinovăția, mirarea, mulțămirea, toate aceste deosebite sentimente lucea în căutătura ei. Ah! ce zâmbire încântătoare păru atunci pe buze-i!... Ce nobilă mândrie se arată pe frunte-i! Ea sămăna cu o ființă din altă lume, frumoasă și răpitoare ca geniul armoniei cerești! Ah! iubite, ce ți-oi spune? Ce cuvinte să întrebuițez ca să-ți descriu frumuseța sa? Cecilia era, precum zice poetul nostru, *bella comme un angelo ch' Iddio creo, nei suoi più ardenti trasporti d'amore*⁶. Două zile neconținut am fost ca un nebun; mi se părea că videam neîncetat un înger cu aripile de aur care, fluturând împregiurul meu, îmi cânta *Casta Diva*, împreunându-și glasul pe o harfă ce țânea în mâna... Pe urmă, când m-am trezit din visul acel plăcut, am aflat de la sinor Alsari că au fost sâlit să mă scoată cu de-a sila din teatru, fiindcă, neputându-mi stăpâni entuziasmul, făceam prea mare vuiet, încât toți mă socotea lipsit de minte.

Trei luni de zile am urmat regulat toate reprezentațiile; un magnet tainic mă tragea fără voie spre teatru când știam că era să cânte Cecilia. Gustul pentru

⁶ Frumoasă ca un înger pe care Dumnezeu l-a creat în cele mai înfocate avânturi de dragoste ale sale (ital.).

muzică se dezvălise în mine totodată cu dragostea, și dar, profitând de cunoștința celor întâi principuri ce luasem din vremea încă când trăia părinții mei, începui a face ceva progrese. Adeseori mă trezeam cântând pe ulițe vro bucată din *Norma* sau din *Lucia di Lammermoor* și, rușinat de mirarea cu care toți trecătorii se uita la mine, alergam degrabă acasă și mă închideam în cabinetul meu, unde mă apucam de zugrăvie cu o sânguință și mai mare, căci făceam portretul Ceciliei.

De mult aveam de gând să lucrez icoana sfintei Ceciliei ca să o espun în biserica Santa Maria del Fiore, dar neștiind ce espresie să-i dau, tot prelungisem lucrul ei. Când văzui pe Cecilia la teatru, frumuseța figurii sale se tipări așa de bine în minte-mi că pe dinafară și fără știre îi făcui portretul; fizionomia sfintei Ceciliei se întâmplă a fi întocmai fizionomia slăvitei primadona de la Pergola. Bucuria de a videa lângă mine icoana îngerului ce iubeam mă aduse într-o esaltație atât de mare, că picai pe genunchi dinaintea ei și, apucând-o cu amor în brațe, o acoperii de sărutări... Tocmai atunci sinor Alsari intra în cabinet și, spăriet de delirul meu, smunci icoana de la sânu-mi și alergă îndată de o puse în capela unde m-ai întâlnit.

Nu am trebuință să-ți spun că din ceasul acela mă făcui cel mai bun creștin, că în toate zilele mă duceam la biserică și că stam ceasuri întregi plecat dinaintea sfintei Cecilie. Lesne înțelegi că, de vreme ce persoana

care iubeam purta acest nume, nu puteam alege altă patroană spre a-i încrede secretele mele rugăciuni decât pe sfânta Cecilie.

Într-o zi... ah! cât oi trăi mi-oi aduce aminte de ea!... mă găseam îngenunchiet dinaintea icoanei mele și cufundat într-o meditare sfântă. Un vis plăcut îmi dizmierda sufletul; mi se părea că o ființă nevăzută mă îndemna să am bună sperare pentru îndeplinirea dorințelor mele, când sâmșii pe lângă mine fâlfâirea unei rochii de mătăasă... Două dame intraseră în capela unde eram. Peste puțin auzii convorbirea lor.

– Santa Maria, ce minune! zise cea mai mare. Ian uită-te bine, Cecilio, la icoana asta din față. Aș giura că-i portretul tău!

– Bine zici, răspunse cealaltă. – Și amândouă se apropiară de icoana și se uitară mai cu luare-aminte.

– Curios lucru! zise iar cea dântâi; cu cât mă uit mai mult, cu atâta găsesc mai mare asămănare. Iată ochii tăi negri și plini de foc; iată-ți gura cea grațioasă. A! ce-i drept, măcar că sunt femeie, nu pot tăgădui că ai o guriță de tot frumoasă; pare că-i o roză. Ian spune-mi: cât ai plătit zugravului sau, mai bine, în ce monedă i-ai platit lucru!... cu bani ori cu inima? căci am de gând și eu să mă fac sfântă.

– Tot veselă și nebună ai să fii, Iulio, răspunse ceealaltă; crede-mă însă că niciodată n-am gândit să-mi fac portretul și că nici nu cunosc numele artistului.

– Cât pentru aceasta e lesne de a-l cunoaște. Și se apropie de icoană ca să-și citească numele însemnat gios. Eu rămăsesem înlemnit, căci niciodată nu mă găsisem așa de aproape de Cecilia. Nu îndrăzneam nici să mă răsuflu, ca să nu o spariu și să nu pierd nimica din cuvintele sale.

Dama care se numea Iulia se întoarce către Cecilia și îi zise râzând:

– Numele lui este V***; îl cunoști, Cecilio?...

– Ba nu.

– Sărmanul tânăr! L-ai legat și pe dânsul în lanțurile tale!... Însă el ți-a dat bune dovezi că te iubește; portretul acesta lucrat în ascuns este marturul slăvirei ce are pentru tine. Eu când aș fi în locul tău aș face toate chipurile să aflu cine este și l-aș prefera tuturor prinților din Florența care-ți fac curte și-ți repetază în toate zilele că mor după tine fără a muri cât de puțin.

Îmi venea să sărut picioarele acelei femei care, fără a mă cunoaște, căuta să înduplece pe Cecilia în favorul meu.

– Nu-ți este păcat, Iulio – răspunse Cecilia – să zici acest fel de vorbe în biserică?

– De ce să-mi fie păcat?... Amoriul nu este oare cel mai sfânt și mai curat sentiment însuflăt oamenilor de însuși Dumnezeu? Pentru ce să mă sfiesc de a vorbi de

el înaintea celui ce l-a creat în inimile noastre? Ce păcat poate a fi de a spune adevărul tocmai în locașul unde adevărul domnește și de a mărturisi că un om, de orișice rang să fie, este mult mai vrednic de iubit când el ne iubește din toată curățenia inimii sale, decât nobilii acei ruginiți care, departe de a avea cea mai mică dragoste pentru noi, vreu numai să-și împlinească o capriție trecătoare și să ne arate pe urmă ca victimele vanității lor!

Cecilia zâmbi și îi zise:

– Nu-ți cunoșteam atâta elocvența, Iulio. De când te-ai făcut avocatul amoriului?

– De când am aflat că nu-i adevărată fericire fără adevărat amor.

Cecilia privi cu expresie deosebită la portretul ei și mi se păru că strânse mâna Iuliei. Ele se uitară una la alta cu o iubire frățescă, zâmbiră amândouă ca doi îngeri și se depărtară.

Închipuiește-ți poziția mea după ce auzii acea convorbire ce se atingea atât de mult de soarta mea. Nu puteam crede că cu adevărat Cecilia fusese lângă mine; socoteam că visasem. Atâta norocire nu putea fi pentru mine, dar totodată, ca un om ce caută să-și prelungească visul plăcut din care s-au trezit, îmi înfățișam lângă mine pe Cecilia cu fruntea luminată de

razele candelii ce ardea în capelă, cu ochii săi rădicați spre icoană, și îmi închipuiam aceste două figuri ce sămăna mirându-se una de alta de frumuseța lor. Îmi repetam în minte toate cuvintele acelor două femei care reprezenta geniul amoriului, chemând în brațele sale pe îngerul nevinovăției. Viitoriul mi se arăta acoperit de flori; toate nălucirile mele se deșteptară, și o dulce sperare îmi dizmierda sufletul și mă înălța la ceriuri.

Când mă trezii din reveria aceea dulce, biserica era pustie, și razele lunii tremura pe coloanele-i de marmură. Mă dusei degrabă acasă, îmi luai mandolina și mă îndreptai afară de Florența, spre Boschetto. Mă primblai vro câțeva vreme prin rădiu și mă întinsei în sfârșit pe iarbă lângă un copac. Liniștea, frumusețea poetică acelei sări de vară, dispoziția melanholică în care mă găseam și, mai ales, ideile de amor și sântirile ce mă stăpâneau îmi însuflară dorința de a cânta, împreunându-mi glasul cu mandolina; începui a improviza cuvintele aceste:

*Ah! te iubesc și drag mi-e de-a o spune,
Ș-oricât de mult în lume voi trăi,
Tot vreau să-ți spun, să-ți spun, dulce minune,
Că te iubesc și vecinic te-oi iubi!*

*Acel cuvânt, acea destăinuire,
Dulce parfum al sufletului meu,
Naște voios la scumpa ta privire
Ca un odor plăcut lui Dumnezeu!*

*Dar, te iubesc și-mi dau sufletul ție,
Căci pe pământ și-n raiul îngeresc
Nu poate fi mai sfântă armonie,
Decât acest ferice te iubesc...*

*O! de-ar suna acuma pentru mine
Ceasul dorit al zborului ceresc,
Eu aș muri ferice lângă tine,
Căci aș muri zicându-ți te iubesc!*

Când sfârșii de a cânta, văzui că se deschide o fereastră la rândul întâi al unei case din față. O femeie se arătă în balcon, cu o ghitară în mână, și întonă rugăciunea cea vestită a Normei către lună. Glasul ei nu-mi era necunoscut; dulcimea ruladelor sale născu în mine un prepus. Mă sculai iute și mă apropiai de fereastra unde auzisem acel glas; tocmai atunci razele lunii se aruncară în plin pe fața necunoscutei.

„Cecilio!“ strigai în delirul meu, și picai gios, înundat în sânge...

O umbră neagră trecuse pe lângă mine și-mi înfipse un stilet în pept.

Când deschisei ochii, mă gasii, o fericire! în brațele Ceciliei... Ea auzise gemetele mele și trimisese slugile, care, găsindu-mă întins ca un mort pe pământ, mă aduseră în salonul ei. Slăbiciunea în care picasem prin pierderea sângelui și mai ales zguduirea electrică ce sâmtîii, văzându-mă lângă sânul Ceciliei, mă aruncară încă o dată în ghearele morții; iar când mă trezii de a doua oară, intrai într-o desperare cumplită, căci mă văzui în camera mea. În zădar căutam să-mi aduc aminte de toate cele ce se întâmplaseră; nu puteam înțelege pentru ce sinor Alsari se uita la mine cu ochii plini de lacrimi și pentru ce doctorul îmi pipăia mîna, când decodată sâmtîii o durere groaznică în pept. Cătai împregiurul meu: așternutul era plin de sânge.

Atunci îmi adusei aminte de toate întâmplările... Cea întâi întrebare care făcui a fost despre Cecilia:

– Unde-i, s-o văd încă o dată și-apoi să mor! Nimeni nu-mi răspundea, și toți se uitau la mine cu milă și cu frică. Zdrobit de durerile care mă munceau și vrînd a-mi tîlmăci tristeța celor ce era pe lângă mine, socotii că Cecilia murise. Toate sâmtîirile mi se turburară la o idee atît de crudă și, nemaiputînd suferi viața, smulsei de pe rană legăturile ce-mi pusese doctorul spre a opri curgerea sângelui; dar când rădicai mîna ca să le arunc departe de mine, un răvaș pică pe genunchii-mi. Îl deschisei îndată și cetii aceste cuvinte scrise de mîna Ceciliei. Îl știu de rost:

Un tiran care mă prigonește din copilăria mea mă silește să mă pornesc în ceasul acesta din Florența, căci au aflat dragostea mea pentru tine. Nu știu în care parte a lumii are de gând să mă ascundă, însă mare este Dumnezeu! ne vom întâlni poate vrodată și-atunci...

Cecilia

Acest răvaș mă pătrunse ca un trăsnet și mă aduse într-o nebunie cumplită. Trei luni de zile viața mi-au fost în brațele morții.

Am aflat pe urmă că în vremea aceasta mă sculam câteodată, saream pin casă, râdeam, îmbrățișam pe toată lumea și spuneam fieștecăruia că Cecilia mă iubea, că eram cel mai norocit om de pe pământ!... Pe urmă începeam a plânge, a-mi smulge părul și a blăstăma ceasul în care m-am născut și soarta care, ca unui om însătat căruia i-ai prezenta un pahar cu apă și l-ai trage de la gură-i când ar vroi să beic, m-au făcut să cunosc dragostea Ceciliei tocmai când ea au fost silită să se depărteze de mine.

În sfârșit, după șase luni mă rădicaî de pe boală, și cum fusei în stare de a ieși afară din casă, mă dusei la sinora Iulia ca s-o întreb de nu cunoștea locul unde se găsea prietina ei.

Sinora Iulia era singură într-o camera elegantă și sta pe o canapea de catife roșie. Îi cerui iertare de

îndrăzneala ce o luasem a mă înfățișa dinainte-i fără a avea onorul de a-i fi cunoscut. Ea însă îmi răspunse zâmbind că mă înșălam, căci mă cunoștea prea bine.

– Mă găseam la Cecilia – îmi zise – când te-au adus împlântat în sânge, și niște hârtii ce picaseră din buzunarul d-tale, niște cărți de vizită a d-tale ne-au prilejit la amândouă chipul de a-ți cunoaște numele. Ne iartă, domnule, dacă am avut indiscreția de a le ceti, însă trebuia să facem revizie acelor hârtii, pentru ca să putem afla numele și adresa persoanei care era în mâinile noastre și s-o trimitem în sânul familiei sale.

– Nu vă pot mulțami, sinora, de bunătatea și de mila ce ați avut pentru mine și credeți că voi fi în veci recunoscător.

– A fost o datorie pentru noi, domnule, ca să-ți prodigăm îngrijirile de care aveai o neapărată trebuință în starea periculoasă în care te aflai, și dacă nu am putut face mai mult pentru d-ta, crede că aceasta nu au atârnat de la vroința noastră.

– Știu, sinora, pricina care pentru nenorocirea mea m-au depărtat atât de degrabă de sub cereasca priveghere a dumilorvoastre, și tocmai pentru ca să aflu urmarea acelei întâmplări misterioase am luat îndrăzneala de a veni aici. Te rog, deci, sinora, și te giur pe numele prietinii d-tale, să nu-mi ascunzi adevărul. Spune-mi în care loc se găsește acum sinora Cecilia?...

Ah! fie-ți milă, spune-mi unde-i Cecilia?... Când ai ști...

– Că o iubești, poate? Aceasta o știu de șese luni, tocmai din sara când te-au adus mai mort în casa prietinii mele.

– Cum? Cine au descoperit?...

– Icoana sfintei Cecilie, care se găsește în Santa Maria del Fiore.

Mă făcui roș pe obraji.

– Vezi – adaugă Iulia – că îți cunosc toate secretele inimii.

– A! tocmai pentru aceasta ar trebui să-mi spui unde se găsește Cecilia.

– Îți dau parola mea ca nu știu nimică despre ea și că, de când s-au pornit, n-am luat nicio scrisoare de la dânsa. Te pot însă încredința că Cecilia te iubește și că, dacă a trăi și vei fi statornic, ai să fii odată fericit. Ea te iubea de mult fără a te cunoaște. Chiar din ziua când își văzu portretul în catedrală ea s-au înamorat de artistul care o zugrăvise atât de bine. Bravo, domnule! bravo, ai un talent vrednic de laudă.

– Încă un lucru te-aș ruga să-mi spui, sinora: cine este acel tiran care prigonește pe Cecilia?

– A! a! domnul Barbarissimo? eu așa l-am botezat. El e un moș al Ceciliei care a crescut-o de mică, au educat-o, și acum vroiește să o ieie de nevastă; dar nu

te spăria. Cecilia nici nu gândește la dânsul, și dacă mai șede cu el, aceasta o face numai prin recunoștința ce-i poartă, pentru că au avut îngrijire de copilăria ei!

– Da bine, un așa om e primejdios!

– Eu m-aș teme să șed cu dânsul, dar Cecilia îl stăpânește cum îi place; cu toate aceste, biata copilă e sâlită să-l urmeze peste tot locul unde gelozia lui îl mână. Purtările lui sunt nesuferite; nu lasă să se apropie niciun om de nepoata lui; în sfârșit, îi cu totul *barbarissimo*.

– Și de ce, mă rog, s-au pornit așa de iute din Florența?

– De ce? Pentru că un gelos amiroase amorezații ca un copoiu, cale de o poștă de departe; ș-apoi trebuie să știi că sinor Barbarissimo era ascuns lângă noi, în sara când ți-am spălat rana, și că auzise toată convorbirea ce se făcu atunci asupra d-tale între Cecilia și mine... Pune-ți în gând cu ce furie s-au înfățișat dinaintea noastră când au auzit pe Cecilia mărturisind că ești vrednic de dragostea ei. Turbat de mânie, întocmai ca un urs, s-au aruncat între noi; au poruncit slugilor să te ducă acasă la dumneata; mie mi-au poruncit să ies afară, și pe la mezul nopții s-au pornit ca să alerge lumea toată, numai ca să fugă departe de dumneata.

După aceste vorbe îmi luai adio de la sinora Iulia, și a doua zi, îmbrățișând cu lacrimi pe sinor Alsari,

pornii și eu din Florența cu hotărâre să alerg Italia întreagă ca să dau de urma Ceciliei.

Patru luni de zile am cercetat cu amăruntul toate colțurile Italiei... în zădar! Nime nu putu să-mi dea vreo știre despre Cecilia. În sfârșit, pierzând toată speranța, mă dusei la Paris pentru ca să uit durerea. Știi cât de bine am petrecut un an de zile în capitala Franței. Am căutat să aflu oarecare distracții, dar nu am putut suferi străinătatea și am alergat iarăși în sânul patriei mele. Tocmai astăzi dimineață am sosit în Florența și, cum m-am coborât din trăsură veturinului⁷ care m-au adus, am alergat să îngenunchez dinaintea icoanei sfintei Cecilia.

Nu ți-oi vorbi de dulcea impresie ce-ți pricinuiește vederea patriei după o lungă despărțire. Când te-i întoarce în Moldova, îi sâmți ca și mine acea fericire adâncă ce-ți însuflă locul iubit unde te-ai născut și care îți trezește în suflet o mie de suvenire scumpe...

Și apoi socot că nici aș putea să-ți descriu bine acea impresie, pentru că mintea-mi era prea tulburată de gânduri amare. Fieștecare parte a orașului, când întrai în Florența, mi-au adus aminte de câte o scenă a vieții mele, mai mult tristă decât dulce, și bucuria ce gustam în priveliștea patriei mele au fost amărâtă prin suvenirul supărărilor care a împregiurat tinereța mea.

⁷ Vizitiu (ital.: *vetturino*).

După aceste cuvinte V*** își plecă fruntea cu o tristă obosire.

– Cunoști acum nenorocirea mea. Nu te miri cum de mai trăiesc sau cum de nu am nebunit de tot?... Ah! trebuie să pătimești muncile sufletești care le-am pătimit eu, pentru ca să poți înțalege ce lucru grozav și crud este de a-și pierde cineva ființa ce a iubit! V*** se opri încă o dată și, uitându-se la buchetul de flori ce îi dase buchetiera necunoscută în cafineaua *Donné*.

– Sărmanelor floricele – le zise – și voi ați veștejit ca și tinereța mea!

Un bilet mic pică din buchet pe iarbă; V*** îl lua cu repegiune, îl deschise, își aruncă ochii deasupra, sări în picioare și începu a fugi spre Florența din toate puterile sale.

În zădar îl chemai și îi strigai să se oprească... Atunci mă aruncai și eu după dânsul, alergând cât puteam de iute și, în sfârșit, îl găsii întins pe scările de marmură ale catedralei Santa Maria del Fiore, obosât de osteneală.

– Ce dracu te-au apucat? îl întrebai, apropiindu-mă de el.

– Taci că vine! îmi zise; și, sărind iar de lângă mine, se făcu nevăzut în întunericul pieții.

Neputând să-l mai urmez, mă hotărâi să-l aștept ca să-mi tălmăcească taina purtării și a cuvintelor sale;

dar în zădar mă primblai vro două ceasuri pe piață...
V*** nu veni.

Piața era pustie când mă pornii spre otelul unde
ședeam; dar când vrui să întru în ulița Calzaioli, auzii
următoarea convorbire între două persoane ce stau sub
icoana Maicei-Fecioare, la colțul uliții⁸:

– Și au murit?

– Ba nu; se zice numai că-i rănit foarte rău și că este
o slabă sperare de scăpat.

– Și nu știi care-i pricina acestei întâmplări?

– Nu, n-am putut afla altă decât că pe la 11 ceasuri
un om învelit cu o manta neagră au sărit cu cuțitul
asupra unui tânăr ce trecea în dosul Baptistariului⁹,
zicându-i: „Cine iubește pe Cecilia trebuie să moară”.
Atunci se iscă o luptă crudă între amândoi, și unul din
ei rămase pe pave împlântat în sânge.

⁸ În târgurile Italiei, mai pe la toate colțurile uliților, sunt
icoane sau statuie de sfinți dinaintea cărora ard neconținut candel
[V. A.].

⁹ Acest monument, ce se numește încă Sfântul Ioan, se găsește
tot pe piața de Domo și se socoate c-ar fi fost în vechime capiștea
zeului Mars. Pintre alte multe lucruri vrednice de privit ce
cuprinde, are trii porți de aramă, săpate una de Andrea Pizano și
celelalte două de Lauren Giberti. Săpăturile lor înfățișază
deosebite scene din *Vechiul Testament*, dar lucrul lor este atât de
delicat și de măiestros, încât Michel Angelo zicea că: „sunt
vrednice de a fi porțile raiului.” [V. A.].

Spăriet de ceea ce auzii, mă apropiai de străini și întrebai de nu știa unde poliția dusesse trupul celui rănit?

– Nu știu, îmi răspunse unul din ei, și se depărtară amândoi de mine.

Mă dusei degrabă acasă, mă închisei în camera mea și nu putui dormi toată noaptea; mi se părea că tot videam trupul prietinelui meu acoperit cu răni.

Cât am șezut pe urmă în Florența nu l-am mai văzut pe V***, nici n-am auzit vorbind de el.

III

Peste o lună după această întâmplare, mergând de la Roma la Civita Vechia¹⁰, veturinul care ne ducea se opri ca să-și odihnească caii dinaintea unei case vechi și deșirate ce era în drum și care sămăna mai mult a fi o vizunic de hoți decât un tractir pentru călători. Mă scoborâi din trăsură cu gând ca să mă primblu pe gios. Afară era o lună plină și voioasă ca figura unei tinere fecioare; toate lucrurile se videau împregiur ca ziua, și în depărtare se auzea vuietul groaznic și monoton al mării, care sticlea la razele lunii și ale stelelor ca o lungă vale

¹⁰ Port la Marea Tireniană, în apropierea Romei.

de argint. Acel tablou măreț îmi făcu o impresie foarte mare; și în suvenire raportându-mă la ruinele antice ce văzusem în Roma, începui a face triste meditații asupra nenorocitei stări în care au picat Roma Cezarilor sub ticăloșia guvernului papal. Primblarea însă totodată iscă și în stomacu-mi o foame nu mai puțin tristă decât acele gândiri. Întrai îndată în sânătura sală ce se găsea în acel tractir. Vro câteva lăiți de lemn, cu picioarele rupte, și vro trii butelci deșărte, cu gâtul stricat, alcătuita tot mobilatul aceluia lăcaș. Când pășii pragul ușei, o groaznică horăire îmi vesti că acea vizunie era lăcuită de mai multe suflete și în adevăr zării la pământ vro trii oameni înzestrați cu figuri foarte problematice. Toată scena era luminată de razele roșii a unui mic jăratnic ce mai ardea încă în cuptor. Stătui un pic la îndoială de trebuia sau nu să pășesc mai înainte; dar, în sfârșit, făcându-mi curaj, mă apropiat de o lăiță mai lungă ce era în fund și pe care dormea un soi de urieș. Socotind după împrejurări, adică de pe cerga ce-l acoperea, că trebuia să fie tractierul, îl scuturai încetitor. Însă el, departe de a să trezi, se întoarse pe ceea parte, dând din umeri și împreunându-și mișcarea cu o mulțime de complimente în soiul acestora, de pilda: „*Va al Diavolo, Sangue del Christo, Corpo di Baccho*”¹¹.

¹¹ Du-te la dracu, Sângele lui Hristos, Trupul lui Bachus (ital.).

Ieșii degrabă din acel loc, pășind pe vârful picioarelor de frica altor asemenea complimente. Când fusei afară, mi se păru că mă răsuflam mai lesne; și, cu ochii încă plini de fumul ce era în sala tractirului, mă îndreptai, fără a vedea mai nimică dinainte-mi, spre o matahală neagră ce gândii că este trăsura noastră, hotărât fiind să mă culc pentru ca să-mi treacă foamea. După ce mă împedecai de vro câteva ori de niște buruiene mari, pe care nu le zărisem din pricina usturimei ochilor, pipăind mai mult ca un orb, dădui în sfârșit cu mâna de un oblon, îl deschisei și mă suii; mi se păru însă că trăsura în care întrasem era mai rădicată. Când era să mă așez, sâmșii un braț puternic că mi se puse pe pept și un glas strain îmi zise: „Cine-i acolo?“ Eu răspunsei, începând a râde: „Ce dracu! tare ești fricos, domnule!... socoți că ai a face tot cu tâlhari?“

Trebuie să spun că în trăsura noastră se găsea un popă spaniol, bătrân, care se pornise de la Roma cu mine și cărui îi era mare frică de tâlhari, fiindcă pe atunci se vorbea mult în Italia de niște hoți ce ieșiseră la drum.

– Cine ești tu? întrebă încă o dată acel ce mă ținea de pept.

Deschisei ochii mari și văzui dinainte-mi un om și o femeie!... Nu mă puteam dumeri cum se făcea că mă găseam într-o trăsură străină. Dar după vro câteva

secunde, în care vreme dama căuta să aprindă o lampă de argint, înțelesei că în loc de a mă îndrepta către adevărata noastră trăsură, mă rătăcisem în altă parte și intrasem în vro trăsură străină, ce sosise în vreme ce căutam să trezesc pe tractieri. Deodată, careta se umplu de lumină și văzui o! minune, pe V*** lângă buchetiera ce îmi dase flori la Florența!

Mirarea și bucuria noastră fură nespuse, și îmbrățișările noastre nenumărate.

– Nu pot să mă încred ochilor mei, zisei după o scurtă tăcere; tu în viață? Te socoteam mort, ucis în dosul Baptistariului.

– Slava Domnului! am scăpat și atunci din mâinile lui. Știi, Cecilio, că ucigașul care a sărit la mine era tot acela care mi-a străpuns pieptul înc-o dată, demult?

– Și nu ți-au zis ceva când au vrut să te omoare? întrebă ea.

– Așteaptă; dar, mi-au zis: „Cine iubește pe Cecilia trebuie să moară!“

– Ticălosul! strigă Cecilia. Știi cine este acel om fără de suflet?

– Cine?

– Tiranul care m-au prigonit și pe mine de când trăiesc...

– Sinor Barbarissimo poate? întrebai. V*** pufni de râs auzind acest nume curios, și apoi sărutând cu foc pe Cecilia:

– Nu mai gândi, îngerul meu – îi zise – la o ființă ticăloasă care ne-a amărât la amândoi cea mai frumoasă parte a vieții noastre; lasă-l să putrezească în mârșăvia caracterului său, precum eu l-am lăsat împlântat în sânge, fără a avea nicio milă de el. V*** o sărută iarăși, și veselia renăscu pe fața amorezii sale.

Aceste adese sărutări mă cam tulbura. Rugai pe V*** să-mi tălmăcească un lucru de care eram mult intrigat. De ce fugise de la Boschetto?

V*** se pleca spre mine și îmi spuse la ureche:

– Biletul ce picase din buchet era de la Cecilia. Ea îmi scria că de două zile se găsea în Florența, când m-a văzut de la fereastră trecând pe uliță.

– Acolo poate unde te-ai oprit și m-ai întrebat de am văzut-o?

– Tocmai; că îndată după aceea și-au procurat prin Iulia un costum de buchetieră, cu hotărâre să între *incognito* după noi în cafeneaua *Donné*, să-mi dea buchetul acel cu scrisoarea sa, în care mă ruga să mă aflu la 11 ceasuri de noapte în capela sfintei Ceciliei din Santa Maria del Fiore.

N-aveam oare dreptate să alerg ca un nebun, când am primit, fără a mă aștepta, o veste atât de norocită, care schimbă cu totul fața soartei mele?... De-abia ajunseseam pe scările bisericii, de-abia te apropiaseși și tu de mine, când zării pe Cecilia pe lângă Baptistariu.

Vrui să merg înaintea ei, dar tocmai atunci fusesi atacat de un om necunoscut. În furia mea îl răsturnai pe pave cu atâta iuțime, încât el pică tocmai pe stiletul ce ținea în mână și se înfipse în el!... Atunci auzii sunând 11 ceasuri, alergai în biserică și găsii pe Cecilia îngenuncheată dinaintea patroanei sale. De acolo ieșirăm amândoi afară unde ne aștepta această carătă cu 6 cai; ne suirăm în grabă și fără a ne opri, nu am făcut altă de atunci decât numai voiajuri, petrecându-ne viața în cântece, în sărutări și în veselii.

– Se vede că aveți multe secrete împreună, ne zise frumoasa Cecilie, zâmbind și aninând de fundul carătei lampa de argint ce aprinsese.

– Vorbeam de tine, îngerul meu, îi răspunse V***, strângând-o în brațe cu o dragoste înfocată.

Acum zorile coronaseră orizonul cu o linie argintie ce fâgăduia o zi frumoasă călătorilor. Caii era înhămați la carătă și poștașul sta gata să pornească; dar până a nu-mi lua adio de la norocitul meu prietin, rugai pe sinora Cecilia să cânte *Casta Diva*, căci tocmai atunci luna era să se peardă după un deal. Strălucita cantatriță își luă mandolina și începu; dar deodată V*** îi fură mandolina din mâni și, ridicând pe amoreza sa, o puse pe genunchi. Cecilia, zâmbindu-i și uitându-se la el cu dragoste, se răzică cu brațul drept pe umărul lui și întona de al doile *Casta Diva*, cu un glas mai tulburat, dar mai pătrunzător.

Cu cât aria se înainta, îngerescul cântic slăbea, dar cu o dulcime încă mai încântătoare, și degetele lui V*** se rătăcea pe strunile mandolinei. În sfârșit glasul Ceciliei nu se mai auzi; mandolina căzu din mâinile lui V***... și amândoi rămaseră îmbătați de dulcele delir al iubirei. Ei sămăna ca doi îngeri adormiți în voluptatea estaziei cerești.

Atunci mă coborâi din trăsură; îi privii pentru cea de pe urmă oară și făcui semn poștaşului să încalece.

Careta se depărtă cu replegiune; iar eu, ținându-mi încă multă vreme ochii țințiți în partea care apucase, mă întorsei suspinând în trăsura noastră.

(*Dacia literară*, 1840)

P. S. – *Iubite Negri*, – Acum sunt 16 ani de când am făcut cea întâi călătorie a mea în Italia, întovărașit de tine, care petrecuseși cea mai frumoasă parte a tinereții tale sub cerul limpede al acelei țări. Tu ai fost martur celor mai gingașe impresii a mele; ție ți-am destăinuit, ca unui frate iubit, toate pornirile, toate visurile, toate sperările sufletului meu și, precum atunci ai priimit cu blândeță acele destăinuiri entuziaste, priimește și acum dedicarea celei întâi scrieri a mele în limba patriei. Ea este o slabă încercare, o știu, și nu aștept de la dânsa altă mulțămire decât să-ți aducă ție aminte de trecerea noastră prin Florența și de frumoasele

buchetiere care ne da în toată sara câte un mic buchet de flori, pe când luam înghețate dinaintea cafinelei *Donné*, împreună cu prietinel nostru D...¹²

¹². Post-scriptumul este adăugat în volumul *Salba literară*, apărut în 1857, dar pregătit, bineînțeles, mai înainte, când se împlineau 16 ani de la prima călătorie pe care o face Alecsandri în Italia, venind spre țară de la Paris, în tovărășia lui C. Negri și N. Docan.

Iașii în 1844

D-lui M. Cogălniceanu

Dorești ca să-ți trimit o descriere a Iașilor. Iată dar că, pentru mulțămirea ta, mă hotărâsc a-mi scutura lenea și a încăleca pe condei spre a întreprinde o primblare pitorească prin ulițele capitalii Moldovei. Te înștiințaz însă că această primblare am de gând să o fac fără a-mi întocmi dinainte un plan de drum, precum se obicinuieste mai în toate voiajurile. Nu, eu nu înțeleg călătoriile ca cei mai mulți, adică: de a se face robul unui plan și, în urmare, de a alerга țintă pe linie dreaptă până la țelul propus, fără a să abate din cale și fără a îndrăzni de a ieși din rolul de mașină drumeață. Numesc voiaj acela singur care, liber de orice înrâurire străină, urmează numai caprițiilor vremelnice ale închipuirii și care ia ființă fără pregătire, precum și fără scop hotărât.

Adevăratul călător e acela care, când pornește la un drum, își propune să meargă unde l-a duce fantazia lui,

astăzi spre răsărit, mâni spre apus, astăzi pe mare, mâni pe uscat. Iar cât pentru acela care se jertfește de bunăvoie unui țel întocmit după harta geografică, acela îl socot un curier însărcinat de a se purta pe sineși ca pe un pachet dintr-un loc într-altul.

Pentru ca să nu întru dar în categoria plicurilor de poștă, dă-mi voie să urmez după placul meu și să mă rățăcesc pe unde m-a duce condeiu. La aceasta mi-i zice poate că un bun călăreț trebuie să știe a stăpâni zburdările calului său; dar oi răspunde și eu că din toate lighioanele lumii, condeiu este cel mai greu de cârmuit și că ades e răsturnat cine vrea să-l înfrâneze.

Ori și din care parte vine străinul la Iași, vie despre Dunăre, despre Prut, sau despre Siret, i se înfățișează de departe o panoramă măreață și vrednică de a trage toată a lui luare-aminte. Pe coastele unor dealuri mici se întind pe malurile Bahluiului și în fața altor dealuri acoperite cu păduri și cu vii romantice, el vede o adunătură curioasă de case mari, ce par a fi clădite unele deasupra altora, de turnuri bisericești ce răsar pintre ele ca niște catarguri nalte într-un port. Acele palaturi, fără arhitectură curioasă, carele, precum am zis, samănă că se acațără între ele pe spetele lor, sunt cea mai vie icoană a ambiției locuitorilor lor și acele turnuri numeroase ce se rădică în văzduh par ca niște urieși ce ar căta la ei cu multă mirare și cu mare milă. Cu toate

aceste, întrulocarea lor produce un efect plăcut străinului, și orașul întreg, înșirându-se în amfiteatru deasupra frumosului șes al Bahluiului, înformează un tablou original și minunat cu zidirile sale albe, cu mulțimea sa de acopereminte în fer alb, ce lucesc ca oglinzi sub razele soarelui și în sfârșit cu tot farmecul unei politii ce are două fețe, una orientală și alta evropienească.

Alăturarea acestor două caractere deosebite, care dovedește atât de mult înrâurirea Evropei asupra unei părți dintre români, partea bogată și privilegiată, și lupta neconținută între ideile vechi și noi nu era nicidecum tipărită pe fața capitalii noastre cu vro câțiva ani mai în urmă. Atunci ea purta o fizionomie mai mult orientală; însă de când spiritele au început a se dezvăli la razele civilizației, o mare prefacere s-au ivit în toate, o schimbare rapidă s-au săvârșit atât în gusturile, cât și în obiceiurile acelei mici părți a societății românești de care am pomenit. Hainele lungi și largi au dat rând straielor mai strâmte ale Evropei; șlicul s-au închinat dinaintea pălăriei; ciubotele roșii și galbene au dat pasul încălțămintelor de vax; divanurile late s-au cioplit în forme de canapele elegante, și în urmarea tuturor acestor noutăți și a mai multor alte ce s-au introdus cu moda, casele au trebuit negreșit să primească o formă străină și potrivită cu natura ideilor de astăzi.

Ele au început a să supune regulelor proporției, a să împodobi cu coloane, cu ferestre largi și luminoase, cu balcoane desfățate; au început a ieși în fața uliților, părăsind fundul ogrăzilor unde se ascundea mai înainte, a să îngrădi cu ostrețe de lemn sau fer, dărâmând gios zăplazurile și zidurile acele tari care le da un aer de cetățî; au început, într-un cuvânt, a să rădica pe planuri elegante și plăcute ochilor.

Aceste zidiri noi formează partea evropienească a orașului. Cât pentru cea orientală, ea este reprezentată prin o mulțime de hardughii vechi, nalte, strâmbe, mucedde, cu părății afumați și crăpați, cu ferestrele mici și chioare, cu streșinele putrede și ascuțite, cu scările întunecate, cu odăile ofticoase, cu ogrăzile mari și pustii, cu grădinile pline de buruiene sălbatice și cu ziduri groase pimpregiur. Cuiburi de buhne, locuinți de stahii ce te înfiorează și unde ți se pare că vezi zăcând câte un matuf gârbov, cu ghigilic pe frunte, cu mătănii în mână și care hârcâiește, ocărând neconținut câteva țigance stremțeroase ce stau dinaintea lui.

Mai adaugă la acest tablou câteva clopotniți rotunde sau cvadrate, fără stil cunoscut, câteva cișmele cu înscrieri grecești și turcești, și vei avea o idee destul de lămurită despre acea parte a Iașilor pe care o numesc orientală, neavând alt cuvânt ca să o botez mai bine.

Acum, amestecă-le pe toate la un loc în închipuirea ta, arunca-le ca niște jucării dinaintea ochilor tăi, și de vei produce un totul neregulat și neobicinuit, atunci vei dobândi o icoană adevărată a capitalei noastre și te vei încredința că nu este oraș în lume alcătuit de mai multe contrasturi. Iașii este un teatru curios, decorat cu palaturi și bordeie lipite împreună; actorii lui sunt *luxul* și *sărăcia*; iar comedia ce se gioacă în toată ziua pe scena lui poartă deosebite titluri, precum:

„*Cine-i mare, îi și tare; cine-i mic, tot nimic*“,
„*Șlicul și pălăria, sau idei vechi și idei nouă*“.

Un bătrân onorat, care au fost față la multe întâmplări în îndelungata lui viață, au făcut observarea aceasta: „că românul e ca ceara și că priimește foarte lesne toate întipăririle ce-i lasă vremea. Românii, zicea el, se fac turci cu turcii, francezi cu francezii, englezi cu englezii. Ei astăzi poartă fracuri strâmte și ciripesc *bonjour* și *bonsoir*, pentru că așa-i moda. În vremea turcilor ei purta cealmale și făcea temenele, zicând *hojghioldum*¹, *safaghioldum*². Sub domnii greci ei își încărca capetele cu șlice și din *țelebimu*³ nu se scotea.

¹ „Bine-ai venit“ (turc.: *hoj gheldin*).

² „Bine, bine-ai venit“ (turc.: *sefâ gheldin*).

³ „Boierul meu“ (gr.).

Cine știe, de-or veni chinezii în țară, dacă ei nu s-or face mandarini și dacă nu s-or numi *Cing-ching-tung-fo*?"

Această observare m-ar despera asupra caracterului nostru, dacă n-aș ști că ea se atinge numai de o mică parte a societății românești; căci țăranii, carii, slavă Domnului! alcătuiesc cel mai mare număr, nu și-au părăsit niciodată obiceiurile, nici limba, nici portul, deși tristețe întâmplări ce au trecut peste țară au apăsător mai mult asupra lor.

Cuvintele acele însă a bătrânului m-au adus a gândi la deosebitele caractere ce au trebuit să aibă Iașii în urma deosebitelor prefaceri prin care au trecut locuitorii lui și au trezit în mine dorința de a ști ce fizionomie a avut acest oraș în vremea dacilor? Ce schimbare au luat mai în urmă sub stăpânirea romanilor, pe când el se numea *Municipium Jassiorum* și care au fost caracterul său original în epoha domnilor pământeni, când era adevărată politie românească, și mai ales după mutarea scaunului domniei în el din Suceava sub Alexandru-vodă Lăpușneanul.

Aș dori, dar nu se poate, zice un cântec vechi. Asemene sunt silit să zic și eu în privirea acelor notiții. Las dar în sama persoanelor cu răbdare ca să facă cercetări despre ele; cât pentru mine, acum deodată m-oi mulțami a-ți arăta Iașii precum se găsește în anul 1844.

Dealul *Răpidea*, care este în fața Iașilor, ne va sluji de punct de pornire în călătoria ce întreprindem. Iată-ne dar pe vârful lui, având dinaintea ochilor în depărtare capitala Moldovii, în dreapta și în stânga munți acoperiți de vii îmbeșugate și sub picioarele noastre șoseaua ce duce spre Galați și care, șerpuind printre livezi vesele până în vale, se întinde ca o pânză albă pe șesul Bahluiului și merge de se perde în sânul târgului. Priveliștea de aici este una din cele mai frumoase și mai minunate din țările noastre, unde sunt atâtea priveliști minunate și frumoase. Nu oi descri-o însă pentru ca să nu strâc impresia ce are a sâmti tot călătorul cu închipuire.

Ne pornim: copacii din toate părțile îmi întind crengile lor încărcate de poame, dar fugariul meu, condeiul, nu mă lasă să mă supun îndemnului ce-mi fac. El au apucat la vale și fuge ca un fulger, căci dealul *Răpidea* nu poartă în zădar un nume atât de potrivit. Iată că trecem pe dinaintea Socolei, acest parc domnesc împodobit cu un palat elegant de vară, cu drumuri nășăpite ce se perd sub bolte de frunze, ca basinuri, cu mii de flori ce umple văzduhul de miroase plăcute, și unde soțietatea Iașilor merge de se desfătează la umbra copacilor, gustând dulceața sărilor de vară și ascultând simfoniile muzicei militare.

În fața acestui parc, în stânga șoselii, zărim Seminariul Socolii, fabrica sfântă de popi, în care mulțime

de tineri învață a câștiga potcap pentru ca să aibă drept de a scăpa sufletele creștinești din ghearele mult poznașului Scaraotchi de cornorată pomenire.

Încă câteva sute de pasuri și am ajuns la sfârșitul vlei. Acolo se începe acel vestit șes a Bahluiului ce se întinde cale de mai multe poște între două șiruri de dealuri, și care se duce de se unește cu șesurile Prutului, pentru ca să se coboare împreună pân-în Dunărea. Aici dealurile Răpidei și a Socolii se dispart fugind într-o parte și-n alta; locul se deschide ca un port, și șoseaua se înaintează în linie dreaptă pân-în oraș.

Acum ne apropiem de Iași, lăsând în stânga valea *Nebunii*, ce se ascunde cu numeroasele ei livezi din dosul unui deal gol și prăbușit, pe a cărui culme se află ruinele *Cetățuiei*. Această mică cetate a fost zidită la anul...⁴ de Duca Vodă și s-au împotrivit adeseori năvălirii turcilor și a tătarilor. Astăzi însă ea este o mare râsipă, locuită de vro trii călugări greci și de mai multe alte buhne. Zidurile sale, odinioară atât de puternice, se darmă din zi în zi mai mult sub coasa vremii, și vântul pustietății acum vâjje prin meterezile lor, carele răsuna odată falnic de împușcături voinești. Înlauntrul ogrăzii vezi un palat cu două

⁴ Între anii 1669-1672.

rânduri, gol, cu bolțile crăpate, cu ușile și ferestrele răsipite, un schelet de piatră pustiu care îți umple sufletul de jale; palatul lui Duca Vodă, locaș plin de suveniruri și pe care călugării l-au prefăcut în hambar. Ietacul doamnei, în care te scobori pe o scară strâmtă cioplită în petrele păreților, acum e plin de ciocălaie de popușoi!... Trist efect al nestatorniciei timpului! Tristă pildă a schimbărilor lumești!

Celelalte zidiri ce se găsesc în Cetățuie sunt toate mai mult sau mai puțin păstrate în întregime. Turnul cvadrat de deasupra porții poate încă sluji multă vreme de cușcă clopotelor în lipsa prilejilor de războaie. Biserica, în care sunt portretele a lui Duca Vodă și a familiei sale, se află încă în bună stare și merită a fi arătată ca una din cele mai nimerite ce s-au rădăcat în Moldova în veacul XVII. Iar din toate, cea mai curioasă și mai vrednică de însemnat este o bucătărie veche ce se vede aproape de clopotniță, în dreapta, și a cărei boltă sprintenă și alcătuită de trei bolți elegante, așezate una asupra altia, samănă a fi lucru de vreun geniu a văzduhului, iar nu de om. Păreții săi pe dinlăuntru sunt negri de fum și lucesc ca marmora; forma sa este rotundă și bolta sa e atât de îndrăzneță, că te miri cum de se ține în aer și mai ales cum de s-au luptat cu elementurile, fără a fi biruită nici de apă, nici de focuri, nici de cutremure?

Un palat domnesc, teatru atâtor mari întâmplări, cade în ruine, când aproape de el o biată bucătărie, fără niciun suvenir istoric, stă încă pe picioare după sute de ani! Ce sujet măgulitor pentru gastronomi! Ce izvor bogat de idei adânci asupra deșărtăciunii mărireilor lumești pentru filozofi!

La picioarele dealului Cetățuiei, despre oraș, se văd lucind pe șesul Bahluiului turnurile monăstirei *Frumoasa*, acoperite cu fier alb, și, mai departe, pe un alt lanț de dealuri, se zărește monăstirea *Galata*, lângă care se află ruinele palatului Ipsilanti. Aș dori mult să întru în sânul acestor două sfinte locașuri pentru ca să le vizitez cu amăruntul, dar cadrul acestei scrisori nu mă iartă și sunt dar sâlit a trece înainte, neputând altă aduce la cunoștința ta, prietine, decât că *Galata* au fost zidită în suvenirul mahalalei din Țarigrad, ce poartă același nume, și că *Frumoasa* au fost înzestrată cu un nume atât de cochet de ctitorul ei... nu știu pentru ce.

Este însă un punct în partea șesului Bahluiului ce se întinde dinaintea *Frumoasei*, pe care nu-l pot trece cu vederea. Acea grămadă mică de pământ slujește, în vremea iarmaroacelor, de teatru osândelor de moarte. Pe vârful ei se rădică spânzurătoarea, și în sânul ei se îngroapă trupurile acelor spânzurați. Loc îngrozitor, la

care poporul se uită făcându-și cruce cu frică! Mormânt afurisit și plin de aducerea-aminte a atâtor fapte neomenești! Acea moviliță se numește *Movila blăstămată*. Dar să ne grăbim a ne depărta de o priveliște atât de ticăloasă și a face în sfârșit intrarea noastră în capitala Moldovii.

Iată cele întâi case a mahalalei Socola. Întrăm acum între două șiruri de bordeie ce se întind pe marginile șoselii și a căroră înfățișare ticăloasă nu răspunde nicidecum la ideea măreață ce câștigasem de orașul Iașilor, când îl priveam de pe vârful Răpidei. Cele mai multe sunt crâșme proaste ținute de jidovi stremțeroși, și pintre ele de-abia zărești câteva locuinți de români. Aceste se deosebesc prin un aer de cochetărie ce mulțamește privirea; păreții lor sunt văruiți mai cu multă grijă; ușele, obloanele, stâlpii de lemn care sprijin strașina sunt frecați cu năsip galbân și lucesc vesel de departe; prispa îngustă și curată te îndeamnă a te odihni pe dânsa, și perdelele albe ce se arată la ferestre îți însuflă dorința de a intra înlăuntru. Casele românilor sunt mici și plăcute ca niște giucării.

Dar să nu ne grăbim a judeca târgul de pe mahalale. Iașii samănă foarte mult cu un boier îmbrăcat în haine scumpe și încungiurat de țigani cu stremțe. Centrul său așezat pe zarea unui deal este compus de case mari și frumoase în care domnește luxul, când dimpotivă

mahalalele lui împrăştiate pe coastele acelu deal sunt alcătuite mai mult de bordeie acoperite cu stuh, unde zace sărăcia. Capul poartă coroană şi picioarele sunt goale!

Să trecem însă bariera şi, fără a mai cerceta în zădar dacă şanţul ce încungiură oraşul slujeşte de fortificare, să vedem care va fi obiectul cel mai caracteristic ce ni se va înfăţişa? Ce zărim? O fiinţă cu barbă şi cu perciuni, un jidov! ... după acesta alt jidov, şi iar, şi tot jidovi! Nu cumva suntem în Iudeea? nu cumva capitala Moldovii este un târg jidovesc? nu cumva vom fi siliţi a zice că românii sunt străini în Iaşi? – Iată lipovenii cu barbe şi cu haine lungi; iată bulgari culcaţi pintre grămezile de carne de la căsăpii; iată ȝigani negri şi peticiţi care umblă pe uliţi, vânzând peptini şi lăcăţi; iară arnăuţi cu fustanele şi cu fesuri mari; iată nemţi, iată armeni cu nasurile corioate, dar români niciunul!

Unde sunt aceşti nenorociţi? şi pentru ce au părăsit aşa oraşul lor în mâinile străinilor? Iată pentru ce:

De mai mulţi ani acum, Moldova s-au făcut locul de scăpare a tuturor jidovilor, a tuturor vagabonzilor gonîţi din Germania şi din ţara rusască. Aceste mii de locuste flămânde au umplut colţurile pământului, toate târgurile de ticăloşia lor şi, aninându-se de toate ramurile industriei, au smucit tot negoţul din mâinile românilor. Concurinţa jidovilor au omorât industria şi comerţul

național. Și aceasta se înțelege prea lesne. Românul este din fire curat în relațiile lui, când dimpotrivă jidovul este mârșav, șiret, și caută totdeauna să înșele pe aproapele său. Românul este obicinuit la un trai îmbelșugat; îi place să aibă căsuța lui împodobită cu toate ale gospodăriei și a-și videa familia nelipsită de nimica. Jidovul, dimpotrivă, povățuit totdeauna de lăcomia ce îl caracterizează, împărțește singura odaie ce locuiește cu două și trii alte familii, se lipsește de toate, până și de hrană, trăiește în ticăloșie pentru dragostea câștigului. Cum dar poate vreodată să se ție concurența între amândoi? De aceea și românul s-au văzut sâlit a se da de o parte, a ieși din centrul târgului, a părăsi negoțul și a se retrage în mahalalele cele mai depărtate.

Iată pricina de căpitenie pentru care un neguțitor român este cel mai rar lucru ce poți întâlni în Iași. De abie dacă zărești unde și unde câte un crâșmar rătăcit pîntre crâșmarii jidovi, sau vreun blamar șezând grecește și cosând pe taraba casii lui, sau vreun pitar pârilit de căldura cuptoriului, sau vreun băcal pierdut pîntre panerile de măslina și de strafide din dugheana lui împodobită cu hârtie poliită. Afară de aceste bresle, mai toate celelalte se află în mâinile străinilor, precum ne vom încredința cu cât vom înainta în sânul orașului.

Iată pentru ce Iașii, privit cu de-a mărunțul, nu păstrează nicio fizionomie originală; și dacă de departe el

pare că poartă două caractere deosebite, precum am zis mai sus, adică: unul oriental și altul evropienesc, de aproape însă el le perde cu totul și merită cu dreptate denumirea de oraș cosmopolit. Departe de a fi o poliție românească, el este un amestec încurcat de grec, de armean, de neamț, de lipovan și mai ales de jidov; mozaic curios de tot soiul de neamuri, afară de români.

Iașii se poate lesne înfățișa precum un *mannequin* îmbrăcat cu halat jidovesc de pelea dracului, cu poturi grecești, cu pălărie lipovenească, cu mănuși de Paris, și cu opinci românești. Naționalitatea se calcă în picioare!

Ulițele lui nu sunt altă decât niște lungi galerii de contrasturi. Lângă o casă mică și ticăloasă, unde zărești pintre geamurile sparte vro duzină de jidovi grămădiți unii peste alții și lucrând într-o atmosferă puturoasă, vezi o magazie mare și frumoasă cu ferestrele largi și luminoase, în care strălucesc materii scumpe, bronzuri, cristaluri săpate, juvaeruri de aur, într-un cuvânt, tot felul de lucruri de lux. Aproape de aceasta întâlnești o crâșmă scârnăvă ce pare că vroiește a fărâma trecătorii prin butelcile mari, pline de rachiu strâcat, care stau înșirate pe laițele de la fereastră; locaș mârșav ce-ți însuflă dezgust și în care un jidov stremțuros speculează patimile rele. Vine pe urmă o băcălie înghesuită de panere cu roșcove, cu măslina, cu piperi

ș.c.l., în mijlocul căroră șede un grec uns de untdelemn, ce privește cu plăcere la fumul ciubucului său, rădicându-se pîntre căpăținele de zahăr, pîntre păpușele de smochine și pîntre măturile spânzurate de bolta dughenii. După dînsa se arată ochilor un șopron de câteva scânduri pîrlite, în care strălucește la para focului figura neagră a unui țigan ferar. Mii de scînteie zboară împregiurul lui, în vreme ce el bate neconținut cu ciocanul peste ilău și formează un tablou cît se poate de pitoresc. Mai departe se rădică o cafinea grecească plină de fesuri mari, de fustanele, de figuri serioase cu barbe lungi, de capete cu cealmale, carele stau împreștiate pe laițile de la pîreți. Felegenele de cafe, ciubucele și narghilelele gioacă roluri însemnate în acea sală și fumul de tiutiun domnește în toată nourimea sa. Iată acum o spițerie nemțască lipită de o tiutiungerie arminească. Aceasta poartă o fizionomie cu adevărat originală și se poate numi magazia cea mai dischisă decît toate, fiindcă pîretele ei despre uliță lipsește mai întreg. Ea este împodobită în fața-i cu bucaluri mari pline de liulele, de imamele, de tiutiun; pînă lăuntru este ticsită de dulapuri, în care sunt întinse fel de fel de chisele cusute cu fir, tot soiul de mătânii de mîrgean sau de chihlimbar și prin colturi stău grămezi de ciubuce de cireși și de iasomie. Marfa orientală ce se vinde într-însa, așezarea-i curioasă și mai ales figura

caracteristică a armanului ce trage neconținut ciubuc pe pragul ușii îi dau un aer străin din care un zugrav ar putea face un tablou foarte original...

Aici un cofetar italian se lovește de un crâșmar jidov; mai colo un croitor franțez se înghiontește cu un ciubotar neamț; mai departe o modistă parisiană dă brațul unui ceasornicar svițer. Peste tot locul nu vezi altă decât străini ce înoată în valuri de jidovime; însă românii neguțitori, nu.

Tablele de deasupra magaziilor sunt toate alcătuite în limbi străine, și mai ales în limba franțeză, prelucrată după o nouă ortografie. Așa, cetești *Pottier* în loc de *Bottier*, *Confisseur de Suisse*, *Tailleur d'hommes de Pest*, *Jouaillier* ș.c.l. O singură tablă a cercat a se ținea de naționalitate și sărmana a fost pricina că stăpânul ei era să ruineze. Ea era scrisă în următorul chip:

CRÂȘMĂ PENTRU PERSONA- NECINSTITE

Nenimerita transpunere a silabei *ne* la începutul cuvântului *cinstite* a oprit multă vreme persoanele ce știa carte de a intra într-un loc defăimat prin însăși marca sa și crâșmarul s-au văzut silit să șteargă pe acel blăstămat *ne*, pentru ca să nu se șteargă el însuși de pe fața pamântului. El dar au prifăcut tabla așa.

CRĂȘMĂ PENTRU PERSOA- CINSTITE

Și de atunci am aflat că au făcut stare.

Dar să pășim înainte, lăsând în stânga Podul-lung, care duce la *Cerdacul lui Ferenț*⁵. Acum trecem podul de peatră aruncat asupra Bahluiului, râu poznaș ce se face că curge la picioarele Iașilor, râu tainic pe care nu-l vezi, dar pe care îl sâmți de departe! Un poet de baltă (lighioaie nouă și necunoscută în istoria naturală) au cântat Bahluiul în următorul chip:

BAHLUIUL Meditare mlăștinoasă

*Adeseori, departe de-a lumii triste valuri,
Cu pasuri regulate eu măsur al tău pod,
Bahlui! locaș de broaște! râu tainic, fără maluri,
Ce dormi chiar ca un pașă pe patul tău de gloat.*

⁵ Ferenț au fost un general ardelean carele, în vremea războiului dintre Turcia și imperiali, veni la 1716 ca să prindă pre Mihail Racoviță, domnul Moldovii. Însă acesta, agiutat de câteva steaguri moldovene și de un buluc de tatari, îl birui pe șesul Bahluiului și, prinzându-l viu, îi tăie capul. Ferenț este îngropat peste drum de cerdacul ce-i poartă numele. O cruce mare de peatră, cu o înscrisiere ce este încă și astăzi, povestește toată această întâmplare [V. A.].

*Trecut-am, zic cu jale, a tale negre unde,
Precum trece poetul cu inima-i de foc.
Ba n-au trecut, stăpâne, atunci pasu-mi răspunde,
Eu le simțesc prea bine, căci mă cârnesc din loc!...*

*Când luna se ivește, când soarele apune,
A tale dulci concerturi îmi place să ascult;
Îmi place s-aud glasul a broaștelor nebune,
Deși a lor prochimien mă asurzește mult!*

*O! dar, atunci în peptu-mi sâmt inima că saltă
Ca la un glas de frate iubit și așteptat,
Căci gingașele broaște sunt dulci poeți de baltă,
Precum mulți poeți gingași sunt broaște de uscat.⁶*

Autoriul acestii meditări a cântat glodul Bahluiului, și fiindcă ne aflăm înglodați într-un sujet atât de bogat, găsesc apropo ca să pomenesc și eu ceva despre tina ce împodobește mai totdeauna ulițile capitaliei noastre. Ea merită a fi cunoscută în lume, întocmai ca negurile Londrei, ca colbul Odesii, ca umezeala Parisului, ca vântul înfocat a Neapolii (Sirocco) ș.c.l. Adeseori Iașii are o privire venețiană prin ulițele lui prefăcute în canaluri mlăștinoase. De unde tragem următoarea în-

⁶ Vezi *Odă către Bahlui*, în ciclul *Suvenire*.

cheiere: că iașanul este o ființă amfibie care trăiește giumătate din viața lui pe uscat și care înoată în tină ceealaltă giumătate. Viață plăcută și vrednică de dorit! Noi o recomandăm tuturor iubitorilor de trai molatic.

Dar văd că m-am adâncit atât de mult în sujetul acesta, încât îmi este cu neputință de a mă urni din loc spre a păși mai înainte. Fugariul meu s-a înglodat pân-în genunchi și nu mai poate face niciun pas. Te rog dar, prietine, ca să aibi răbdare vro câteva zile, până ce se va mai usca puțin orașul, și atunci voi urma cu mulțămire primblarea mea prin Iași.⁷

(*Calendarul Foaiei sătești*, 1845)

P. S. *Iubite Cogălnicene*. – Ani și ani au trecut de la 1845; mulțime de prifaceri s-au cercat în țările noastre de atunci; efortiile s-au schimbat pe tot anul; un Minister de Lucrări Publice s-au înființat, dar glodul Iașilor nu s-a mai uscat! Răbdare; în curând soarta îndurătoare ne va dizgloda și țara și capitalia. Păn-atunci însă, *vale*!⁸

⁷ Făgăduiala n-a mai fost îndeplinită.

⁸ Fii sănătos (lat.). Este formula cu care romanii își încheiau scrisorile.

Un salon din Iași

Fragment

Scenele următoare se petrec într-un salon elegant, mare, împodobit cu tot luxul parisian. Lumina aurită a policandrelor de bronz se revarsă pe deosebite grupe de dame și cavaleri în toalete de bal; un orhestru armonios se pregătește a suna contradanțul cel nou compus pe ariile din opera Trovatore.

SCENA I

Două dame pe o canape, în fundul salonului; una din ele, vădană ce a fost odinioară frumoasă; ceealaltă tânără, nurlie și destul de nevinovată încă. Cea dintâi poartă o rochie de catife vișinie; cea de a doua o rochie de crep trandafiriiu cu bucheturii albe.

Rochia de catife: Cum ai petrecut alaltăsară la adunarea doamnei A.?

Rochia de crep: Cât se poate de bine; am giucat până la trii ceasuri.

Rochia de catife: Eu n-am găsit adunarea plăcută... Era prea multă amestecătură... Numai giupâneasa mea din casă lipsea.

Rochia de crep: Se poate; însă eu, doamna mea, nu caut într-un bal decât petrecere și nu cer alta decât să am cavaleri plăcuți pentru joc.

Rochia de catife (*zâmbind*): Și mai ales pe vărul d-tale aghiotantul. Nu-i așa?

Rochia de crep (*turburându-se*): Aghiotantul?... vărul meu?... Pentru ce mai ales el?

Rochia de catife (*cu glas prietinesc*): Ascultă, draga mea, știi cât te iubesc, și cred că nu te-i supăra de cele ce ți-oi spune, pentru că ești o persoană de spirit, deși încă foarte tânără. Lumea începe a vorbi de d-ta, și aceasta mă măhnește, cât nu-ți pot mărturisi... Vărul d-tale e ușor de minte, și nu-l socot să fie în stare de a simți vreodată câte are obicei a înșira din gură. Eu îl cunosc...

Rochia de crep: Îl cunoști?... cum?

Rochia de catife (*coborând ochii*): Au cercat să-mi facă curte; dar l-am luat în răs, și de-atunci...

Rochia de crep (*în parte, zâmbind*): Și de-atunci, draga mea, îți pare rău și faci morală altora (*sculându-se*): Pardon; mă duc să zic seara bună doamnei B. care a sosit.

(*Se închină rochiei de catife și se îndreaptă către ușa unui salon lăaturalnic unde se întâlnește cu un aghiotant strălucitor sub uniformă sa aurită.*)

Aghiotantul: Sărut mâna, verișoară; ești frumoasă în astă sară ca o zână! Vrei să jucăm cel întâi contradanț împreună?

Rochia de crep: Nu se poate, verișorule, că-l gioc cu domnul D.; însă dacă n-ai damă, du-te de poftește pe doamna cea cu rochie vișinie, care îți vroiește mult bine.

(Se depărtează, râzând cu mulțămire.)

Aghiotantul *(posomorându-se)*: Ce însemnează asta?... D-nul D. gioacă mai toate contradanțurile cele dintâi cu verișoara!... Nu-mi prea place, nu, nicidecum.

(Se apropie de bărbatul verișoarei, tânăr smolit, foarte îngrijit de când s-au însurat, și care stă înfipt, ca o sentinelă, lângă ușa salonului pentru ca să poată urmări cu ochii toate pasurile nevestei sale.)

Aghiotantul *(dându-i mâna)*: Ce ai, vere, de stai așa pe gânduri? Ți s-au înecat corăbiile?

Bărbatul *(cu glas înădușit)*: N-am nimică.

Aghiotantul: Ba ai. Te vezi de pe față că-ți pare rău de ceva.

Bărbatul *(mirându-se)*: Mie?... De ce să-mi pară rău?

Aghiotantul *(în taină)*: Pentru că verișoara gioacă totdeauna cel întâi contradanț cu D.

Bărbatul *(boldind ochii)*: Ba că să zici!... N-am băgat de samă păn-acum.

Aghiotantul: Hmmm!... vere, nu-mi place, nu-mi place! dnul D. ...

Bărbatul (*ștergându-și fruntea*): Nu pot să-l sufăr; parcă-i o muscă leșinată.

Aghiotantul: Muscă, muscă; dar știe să bâzâiască frumos la urechile damelor. Ie sama, vere, ie sama bine.

(*Barbatul, roș ca un bujor îmbobocit, își caută nevasta prin salon și, nezărind-o, se răpede pe urma ei, în vreme ce aghiotantul se apropie de dama care poartă rochie de catife vișinie.*)

Rochia de catife (*foarte grațioasă*): Unde-oi scrie că-ți mai aduci aminte de prietine și că te apropii de ele!

Aghiotantul: Doamna mea, am avut totdeauna de mare plăcere a mă găsi în compania d-tale, și dar...

Rochia de catife (*iute*): Și dar, vii să mă poștești la cel dintâi contradanț?... Priimesc cu mare mulțămire. (*Făcând loc pe canape.*) Pune-te lângă mine, că am să-ți vorbesc multe.

Aghiotantul (*în parte*): Am pățit-o.

(*Se pune pe canape, fără voie, și în vreme ce Rochia de catife îi înșiră o mulțime de vorbe măgulitoare, el se posomorăște cu atât mai mult că zărește mai departe pe verișoara lui, care, ochindu-l cu coada ochiului, se face că ascultă cu multă plăcere*

complimentele ce-i adresează D. Lângă ușa salonului, bărbatul își mănâncă o musteță și aruncă asupra lui D. fulgerătoare căutături.)

SCENA II

N. B. Această scenă se petrece într-un salon mic, pe care francezii îl numesc boudoir, alături cu salonul de joc. El este luminat prin două lampe cu gazojen, care răspândesc o palidă lumină pe tapiseria bogată, pe mobilele elegante și pe etajerele pline de bronzuri artistice și de porțelane prețioase care împodobesc acel locaș misterios. Trii dame tinere s-au retras în el, urmărite fiind de un cortej de cavaleri admiratori ai frumuseții lor. Una din ele șede pe o canape îmbrăcată cu stofă argintie; a doua s-au încuibat, ca o porumbiță delicată, într-un jâlț elastic; a treia stă pe picioare lângă un clavir mic de Erhard, și dejitele sale fragide se primblă pe tușele instrumentului, scoțând noate armonioase și cercând melodia unei romanțe nouă. Fiecare dintr-aceste trii grații este încungiurată de tineri eleganți ce flutură cu uimire împregiurul lor.

Dama de pe canape: Frumoasă melodie!... Ce arie-i asta?

Un cavalier spân: Un solo din Trovatore.

Dama de la clavir: Te înșăli, domnul meu, că-i o romanță nouă ce mi-a dedicat mie domnul X.

Un cavaler bărbos: Nu știam că X. este compozitor de muzică... Păn-acum l-am cunoscut ca un mare amator de cai, și nu-mi închipuiesc ce relație poate fi între călărie și arta muzicală.

Dama de la clavier (*zâmbind*): Un om cu gust iubește tot ce e frumos, încântător și armonios; prin urmare, domnul X. poate fi și bun călăreț, și muzic de talent, precum, de pildă, d-ta ești și dănțuitor desăvârșit și giudecător cu știință.

Cavalerul spân (*încet cătră altul*): L-a lovit undel doare. Prietenul nostru cade la toate valțurile și nu știe să descurce două buchi la giudecătorie.

(*Toți încep a râde încet. Cavalerul bărbos se posomorăște și iese din salon, sub cuvânt că are să poftească o damă la contradanțul viitor.*)

Dama de pe jâlț: Oricum să fie, te fericesc, draga mea, că ai însuflat asemenea plăcute compuneri unui tânăr ca d-nul X. Eu mărturisesc, fără sfială, că aș dori foarte mult să fiu geniul inspirător al unui compozitor sau al unui poet.

Cavalerii (*în cor*): Cuvintele dumnitale sunt în stare să ne prefacă pe toți în geniuri poetice și muzicale.

Dama de la clavier: Nu știu dacă eu am fost pricina inspirărei d-lui X., dar știu că romanța d-sale mi-au pricinuit o nespusă plăcere.

Dama de pe canape: De este așa, nu fi egoistă, și ne împărtășește și pe noi cu acea plăcere.

Dama de la clavir: Cum?

Dama de pe canape: Făcându-ne să auzim romanța. Cânt-o numai pentru noi, ca să vedem dacă poezia e vrednică de armonia cânticului.

(Dama de lângă clavir, rugată de toți, primește, în sfârșit, și cântă următoarea romanță cu un glas limpede și duios:)

*Ce gândești, o! Margărită,
Când de visuri ești răpită
Într-al nopții mez senin,
Când din luna zâmbitoare
Vine-o rază călătoare
De se joacă pe-al tău sân?*

*Nu crezi tu, o! Margărită,
C-acea rază fericită
Este gingașul meu dor
Ce-i trimis din depărtare
Să-ți aducă-o sărutare
De la bietul călător?*

*Ș-atunci, dulce Margărită!
Nu te simți duios uimită
L-ale razei dezmierdări?
Și, cu-o șoaptă de iubire,
Nu trimiți a ta gândire
Să mă caute pe mări?*

*Mult frumoasă Margărită!
Barca mea e rătăcită
Pe al mării val turbat!
Glas de moarte-n aer trece,
Și de-al morții fior rece
Sufletu-mi e tulburat!*

*O! duioasă Margărită!
Dă-mi o lacrimă iubită
Într-acest minut amar,
Dorul meu în cer s-o suie,
Și, ferice, s-o depuie
Pe al Domnului altar!¹*

Toți (încântați și bătând din palme): Bravo! bravo! minunat!... Doamna mea, ai un glas de înger.

(*O sută de complimente zboară împregiurul damei de la clavir.*)

Dama de pe jâlț: Romanța e de minune; dar sunt foarte intrigată de a ști cine-i acea Margărită atât de frumoasă?

Dama de la clavir: Socotiți poate că e vreo persoană în ființă?... Vă înșelați. Domnul X. e un original înamorat de o floare.

Damele (*apropiindu-se iute de clavir*): De o floare?

¹ Vezi *Ce gândești, o! Margărită!*, în ciclul *Mărgăritărele*.

Dama de la clavir: Dar; domnul X. mi-a mărturisit chiar însuși că într-o zi de primăvară, fiind la vânat și adormind sub un copac, au avut un vis foarte poetic... I s-a părut că se găsește într-un câmp acoperit cu flori de margărite și că a văzut deodată pe una din acele flori crescând și prefăcându-se într-o ființă albă, grațioasă și încântătoare; o minune cerească, o închipuire fără samăn pe lume! Acea floare însuflețită se apropie de dânsul, se pleca zâmbind asupra lui, îi zise câteva cuvinte misterioase, și apoi se făcu nevăzută în seninul albastru al cerului. De atunci X. este înamorat de acea drăgălașă arătare a visului său, și o slăvește ca pe un înger, și pentru dragostea ei s-au dedat poeziei și armoniei, pentru ca să o cânte în versuri și în note.

Dama de pe jâlț (*zâmbind*): *Si non vero e ben trovato*, zic italienii. Dar oricum să fie... primește, draga mea, mulțămirile noastre pentru plăcerca ce ne-ai pricinuit prin cânticul *Margăritei*.

Dama de la clavir (*zărind pe X. lângă ușă*): Complimentele d-voastre se cuvin mai cu drept autorului. Domnule X., vină de culege laurii ce meritezi.

Domnul X. (*întrând*): Cel mai prețios laur pentru mine este că am avut norocire de a fi cântat de d-ta și ascultat de prietinitățile d-tale.

Dama de pe jâlț: Domnule X., vrei să-mi dai voie de a-ți face o rugămintă?

Domnul X. (*închinându-se*): Orice rugămintă din partea d-tale oi socoti-o ca o poroncă, doamna mea.

Dama de pe jâlț: Însă îmi făgăduiești că nu mă-î refuza?

Domnul X: Făgăduiesc tot ce-i vroi.

Dama de pe jâlț: De este așa, apoi te rog, atât din partea mea cât și din partea prietinelor mele, ca să ne cânti d-ta însuși una din melodiile d-tale.

Domnul X. (*râzând*): Foarte bucuros; însă mi se pare că aici suntem la bal, iar nu la conțert.

Damele: Ba suntem la petrecere, și petrecem cum ne place. Nici o lege nu ne sâlește a ne desfăta numai cu danțul.

Domnul X.: Fie precum doriți. Numai vă rog să nu râdeți prea tare de glasul meu.

Damele: Fii liniștit; vom râde cât se poate de încețșor.

(*Domnul X. se pune la clavier, face câteva acorduri armonioase, și apoi cântă următoarele versuri, pe o melodie plină de lacrimi:*)

*Adio... ah! niciodată
N-am crezut că pre pământ
A mea inimă-ntristată
Va rosti acest cuvânt;
Dar tu însăși, tu pe care
Te-aveam tainic Dumnezeu,
Ai voit, fără-ndurare,
Să jertfesc amorul meu!*

*Martur am în vecinicie
Dumnezeul tău slăvit,
Cu ce sfântă poezie,
Cât de mult eu te-am iubit!
Câte lacrimi de durere
Pentru tine am vărsat,
Și, lipsit de mângâiere,
Câte lacrimi ți-am iertat!*

*Ani întregi am fost departe
De al țării dulce sân,
Numai ca să ai tu parte
De un trai plăcut și lin.
Ani întregi, ascuns în mine,
Plâns-a gingașul meu dor,
Fără-a cere de la tine
Nicio jertfă de amor!*

*N-am dorit eu alta-n lume
Decât, până ce-oi muri,
Să mă-nchin la al tău nume,
Să mă lași a te iubi.
Ah! din raiul nălucirii
Pentru ce m-ai deșteptat?
Din locașul fericirii
Pentru ce m-ai alungat?*

*Adio! rămâi ferice!
Șterge din inima ta
Pe cel ce adio-ți zice,
Deși-n veci nu te-a uita!
Te-am iubit cu dor fierbinte,
Ș-așfel te iubesc... că vreau
Să văd stins din a ta minte
Întreg suvenirul meu!²*

(Cânticul e întrerupt prin năvălirea în salon a mai multor cavaleri ce vin să poștească damele la contra-danș.)

Unul din cavaleri: Știți ce s-a întâmplat mai dinioară?

Toți: Ce?

Cavalerul (*în taină*): Să rămâie între noi... Domnul D. grăia cu *Rochia de crep* și îi zicea vorbe foarte plăcute, giudecând după zâmbetul grațios cu care acele vorbe erau priimate, când dcodată *Aghio-tantul*, ce sta lângă *Rochia de catife*, se apropie de bărbatul *Rochiei de crep*, ce era ocupat a-și mânca ccalaltă giunătare de musteață, și-i zise cu un ton tragic:

² Vezi *Adio*, în ciclul *Mărgăritărele*.

*Deșteaptă-te, sărmane! și lasă cea musteață,
Căci soarta îți atârnă de la un fir de ață!*

Bărbatul tresări înspăimântat și întreabă ce este? *Aghiotantul* îi arată pe domnul D. carele tocmai se plecase la urechea *Rochiei de crep* pentru ca să-i spu-
ie... că salonul e foarte bine ceruit! La această privire *Bărbatul* se face Dunăre, își smulge trii peri din mus-
teața ce-i rămânea, se răpede, lunecă și se arată ca o
fantasmă între femeia lui și domnul D.

– Domnule! îi zice el cu un glas răgușit de mânie,
femeia mea nu-i surdă; n-ai nevoie să-i vorbești la
ureche.

– Nu te înțeleg, domnul meu, îi răspunde D. cu mi-
rare.

– Te credeam mai priceput, adăugă bărbatul cu un
aer răsător.

– Pricep, în adevăr, că îmi cauți pricină, dar nu-mi
pot închipui pentru ce?

– Pentru ce?... Du-te de întreabă pe vărul meu,
Aghiotantul, el e însărcinat să-ți dea toate tălmăcirile
ce vei vroi.

– Foarte bine! răspunde D. și, închinându-se la *Ro-
chia de crep*, care sta îngălbinită și spărietă de această
scenă, se apropie de *Aghiotant* și, după o scurtă con-
vorbire cu dânsul, îi zice: Mâni dimineată secundanții

mei se vor înțălege cu d-ta despre locul întâlnirii mele cu vărul d-tale și despre condițiile duelului.

Damele: Iar un duel? Ce nebunie!

Cavalerul spân: Așa suntem noi! când iubim ne facem lei!

O damă (*încet către alta*): Leu spân încă n-am văzut.

(*Întră cu toții veseli în salonul de joc și, în curând, plăcerea danțului îi face să uite și duelul domnului D. cu bărbatul Rochiei de crep, și romanțele domnului X.*)

SCENA III

Înaintea contradanțului

(*Doua dame tinere și destul de grațioase, pentru ca să aibă dreptul de a se giuca cu arma plăcută a cochetăriei, se primblă prin sală răspândind împrigiurul lor și mai ales în direcția orhestrului, unde se află doi cavaleri ce le admiră, un amestec încântător de zâmbete pline de farmec și de ochiri pline de o gingașă expresie. Una din ele poartă pe cap un diadem strălucitor, ceealaltă o ghirlandă de flori.*)

Dama cu diadem: Cu cine gioci contradanțul?

Dama cu ghirlandă: Nu-mi aduc bine aminte...
Mi se pare că cu domnul C. Dar d-ta?

Dama cu diadem: De nu mă înșel, cred că m-a poftit d. V.

Dama cu ghirlandă (*zâmbind*): Un cavaler foarte plăcut!

Dama cu diadem: Cu adevărat, și seamănă a fi bun prietin cu d. C. Amândoi sunt nedespărțiți, ca Orest și Pilad.

Dama cu ghirlandă: Orest și Pilad în frace. Dar unde-s oare? Nu-i văd.

Dama cu diadem: Iată-i lângă orhestru. Se vede că au multe taine de spus împreună, că își vorbesc tot la ureche.

Dama cu ghirlandă (*râzând*): Or fi făcând planul luării Sevastopolului.

(Se duc amândouă, râzând, și se pun pe o canape. În vremea aceasta domnii V. și C. fac următoarea convenție între ei:)

Domnul V.: Mărturisește că dama cea cu diadem e chiar regina balului.

Domnul C.: În privirea diademului, poate, dar în privirea frumuseții, nu. Pentru mine, prietina sa îmi place de o mie de ori mai mult.

Domnul V.: Cum se poate!... Tu, care ești om de gust, să preferezi pe dama cea cu ghirlandă, când

cealaltă are o înfățișare atât de grațioasă, atât de nobilă, atât de răpitoare, atât de...

Domnul C.: Și celelalte. Zi că-ți e dragă, să te cred.

Domnul V.: Nu știu de mi-e dragă, dar știu că aş face toate jărtfile din lume pentru o singură zâmbire a ei.

Domnul C.: Știi una?

Domnul V.: Spune.

Domnul C.: Îți sunt prietin și vreau să te slujesc. Gioc contradanțul viitor cu îngerul tău slăvit și îți făgăduiesc să-i vorbesc numai de tine și de iubirea ta, în toată vremea danțului.

Domnul V.: (*strângând mâna prietinelui său*): De-i putea s-o interesezi la soarta mea, să știi că toată viața...

Domnul C. (*curmându-i vorba*): Toată viața ta mi-i fi recunoscător?... Foarte-ți mulțănesc. Vreau mai bine să fiu plătit îndată.

Domnul V.: Cum?

Domnul C.: Slujba ce ți-oi face ca avocat pe lângă luceafărul inimei tale, să mi-o faci tu însuși pe lângă dama cea cu ghirlandă.

Domnul V.: Să-i vorbesc în favorul tău?... Bucuros, mai ales că joc cu ea contradanțul.

Domnul C.: Minunat!... Facem *vis-à-vis* împreună?

Domnul V.: Se înțelege; dar ascultă-mă: cu îți făgăduiesc să fiu cât se poate de elocvent pentru interesurile tale. Caută de mă slujește și tu cumsecade.

Domnul C.: Lasă pe mine. Am să întrebuițez toate figurile retoricei câte le-am învățat la școală și câte mi-a inspira geniul prietiniei. Contradanțul se începe. Aleargă de-ți ia dama și-i spune că ai un prietin care ar fi murit de mult după dânsa, dacă n-ar dori să trăiască o vecinicie întreagă numai pentru dânsa.

(Orhestrul dă semnalul contradanțului, cavalerii se răped de-și iau damele, părechile se așază vis-à-vis, domnul V. a luat pe dama cu ghirlandă și s-a pus în față cu prietinel său, care este cavalerul damei cu diadem.)

În vremea contradanțului

Domnul V.: Știți, doamna mea, ce observări am făcut cu prietinel meu C. de când am intrat în bal?

Dama cu ghirlandă (*zâmbind*): Negreșit iar vro luare în răs, după obicei.

Domnul V. (*serios*): Mă iertați... Am observat că uneori o simplă ghirlandă de flori plătește mai mult decât un diadem de brilianturi.

Dama cu ghirlandă: Când, de pildă?

Domnul V.: Când încunună o frunte grațioasă ca a d-tale.

Dama cu ghirlandă (*râzând*): Și cine au făcut această descoperire nouă? d-ta sau prietinel d-tale?

Domnul V.: Eu... prietenul meu are ochi pentru ca să nu vadă. El e bun tânăr, dar are un defect moral din cele mai triste!

Dama cu ghirlandă: Care?

Domnul V. (*în taină*): E făr' de inimă!... Și cu toate acestea el nu încetează de a giuca o comedie sentimentală cu damele, tot acea comedie și iar aceea, de când îl știu. Dintâi el cearcă a trage mila persoanelor, prin destăinuirea ce face de nenorocirile sale căsătorești, zicând că a fost amar înșelat în alegerea soției sale, căci, departe de a răspunde la dorințele sufletului său, ea îi întunecă viața prin o gelozie neîncetată... etc., etc. După ce au izbutit prin această tactică a în-sufla compătimire persoanei care îl ascultă, apoi caută a câștiga încrederea ei sub titlu de prietin și, în sfârșit, îi declarează într-o zi că prietinia lui s-a prefăcut într-un amor înflăcărat.

Dama cu ghirlandă (*roșindu-se*): Care vrasăzică, prietinel d-tale e un ipocrit?

Domnul V. (*încet și foarte serios*): Foarte primejdios! Un om de acei ce am putea numi franțuzește: *un Tartuffe de boudoir*.

Dama cu ghirlandă: Bine, domnul meu, dacă cunoști că domnul C. este astfel, cum de te găsești într-o

legătură de prietinie atât de strânsă cu el? Contactul unui asemenea ipocrit ar putea înrâuri chiar și asupra caracterului d-tale.

Domnul V. (*foarte sentimental*): Eu, doamna mea, am o inimă de acele care rămân vecinic curate, și când ai vroi să cobori ochii în sânul ei, ai videa...

(*Figura contradanțului îl silește să-și taie fraza și să se depărteze de dama lui, care stă pe gânduri, aruncând asupra lui C. o căutătură tristă.*)

(*În vreme ce V. așterne astfel de bine pe prietinel său în opinia damei cu ghirlandă, C. are convorbirea următoare cu dama lui:*)

Dama cu diadem: Pe cine avem de *vis-à-vis*?

Domnul C.: Pe prietina dumitale cu V.

Dama cu diadem: A!... îmi pare foarte bine. Cum o găsești? Așa că-i de tot grațioasă în astă sară?

Domnul C.: Cu adevărat, însă are o nenorocire.

Dama cu diadem: O nenorocire?

Domnul C.: Dar; are o prietină atât de frumoasă că o întunecă, precum soarele întunecă stelele...

Dama cu diadem (*râzând*): Și luna?

Domnul C. (*trist*): De ce ai cruzime de a râde, când, departe de a vroi să-ți fac madrigaluri cu stele și cu luceferi, îți mărturisesc cele ce sânt în inimă?

Dama cu diadem: Domnule, trebuie să știi că cine merge la bal își lasă inima acasă mai întâi, pentru ca să nu o peardă. Un asemenea giuvaier e de prisos aici. Fă

mai bine ca prietinel d-tale; fii vesel și nu gânde la alta decât la plăcerile danțului.

Domnul C.: Prietinel meu e un om lipsit de orice simțire și poate să guste veselia balului, căci pentru dânsul nu-i nimic serios pe lume.

Dama cu diadem (*intrigată*): Cât ești de mizantrop! Îți calomniezi chiar prietinel!

Domnul C.: Eu?... ferească Dumnezeu! Îl iubesc pe V. ca pe un frate, dar nu pot tăgădui adevărul. V. considerează viața ca o călătorie din care caută să tragă tot soiul de plăceri, din trecăt. Pentru dânsul femeile sunt ca niște flori bune de cules, de mirosit și de părăsit. Amoriul îl socoate ca o fantezie drăgălașă; într-un cuvânt, V. este cel mai nevinovat nestatornic din lume, și îl iubesc cu atât mai mult, cu cât îmi samănă mai puțin.

Dama cu diadem (*pe gânduri*): Cine-ar crede că fiind așa de tânăr...

Domnul C.: Tocmai pentru că-i tânăr el nu știe a prețui valoarea simțirilor puternice, care fac fericirea sau nefericirea vieții, când eu, dimpotrivă, găsesc că cel mai...

(*Figura contradanțului îl silește să înghită urma frazei.*)

După contradanț.

Domnul V. (*viind iute lângă C.*): Ei! vorbit-ai în favorul meu?

Domnul C. (*strângându-l de mână*): Am făcut de tine un portret încântător; dar tu?

Domnul V.: Te-am aşternut cumsecade.

Domnul C.: Şi ce socoţi?

Domnul V. (*în taină*): Socot că în curând ai să fii iubit; dar eu?

Domnul C.: Şi tu, adorat.

Amândoi (*veseli*): Vivat!... (*Îşi dau braţul şi se primblă prin sală cu pas triumfător, aruncând asupra damelor căutături ucigătoare.*)

Damele (pe canapea, țin următoarea conversație:)

– Crezi tu, draga mea, că prietinia există între bărbați?

– Nicidecum. Un prietin este duşmanul cel mai de aproape.

– D-apoi ce zici de Orest şi Pilad din antichitate?

– Pâră veche, soro!... fabulă... mitologie...

(*Încep a râde şi îşi istorisesc convorbirea lor cu V. şi C.*)

Amândouă (*cu un aer răsător*): Ce prietini de comedie!

SCENA IV

(*Toți cavalerii din scenele precedente, împreună cu alții, adunați într-un salon destinat pentru fumători; unii își fac țigarete împregiurul unei mese, pe care se*

găsește un vas frumos de bronz plin de tutun turcesc; alții stau lungiți pe divanuri și urmează cu ochii fumul albăstriu ce se ridică în vazduh.)

Domnul V.: Frumos și strălucit e balul din astă sară! Toaletele damelor sunt de minune, și se deosebesc atât prin eleganță cât și prin luxul lor.

Domnul C.: Cred și eu dacă-s aduse din cele mai cunoscute magazii de la Paris.

Aghiotantul: Așa este, însă trebuie să mărturisim că damele noastre au un gust mai deosebit pentru toaletă, și că nicăieri nu ai putea găsi o adunare de femei elegante și frumoase totodată, ca în salonurile Iașului.

Domnul C.: Dar de cavaleri ce zici?

Domnul V.: Noi?... Fracele și legăturile albe de gât ce purtăm ne face a sămăna cu cioclii din Paris.

Un boier cu anterior: Nu știu cum or fi acei ciocli, pentru că m-a ferit Dumnezeu de a merge peste hotar de când trăiesc, dar, curat să vă spun, nu vă șade frumos nici de frică în hainele astea strâmte și sucite. Parcă sunteți niște *ahtori* nemți. (*Râde cu hohot.*)

Domnul V.: Bine zice boieriul. Când, dimpotrivă, priviți, mă rog, la d-lui, ce mândru îl prinde anteriorul în care se împedică și giubeaua asta în care se coace de atâți amar de ani și tot încă nu-i copt!

Boieriul: Ce face? Poate blana mea nu-i frumoasă? Ce râdeți, mă rog, ce râdeți?

Domnul P.: Râdem pentru că ți-e blana de răs.
(*Toți râd cu veselie. Boierul supărat iese.*)

Un tânăr jurnalist (*întră rapide*): Domnilor, ați auzit vestea cea nouă?

Toți: Ce veste?

Jurnalistul: Francezii și englezii au desbarcat la Crâm.

Toți (*se scoală cu entuziasm*): Au desbarcat!

Un fost ministru (*decorat cu Vladimir*): Ha, ha, ha. Cum au desbarcat, nu știu, dar îi jălesc de s-or întâlni cu rușii.

Jurnalistul: Și pentru ce îi jălești, boierule?

Fostul ministru: Pentru că Mencicof are să mi-i deie de-a rostogolul în Marea.

Jurnalistul: Asta ți-e grija? Apoi liniștește-te, boierule, pentru că armiiile aliate au și avut o lovire cu armia rusască.

Fostul ministru: Unde?

Jurnalistul: La Alma.

Fostul ministru (*cu sarcasm*): Și câți anglo-francezi au mai rămas în Crâm?

Jurnalistul (*scofând o gazetă*): Ascultă. (*citește*) „Astăzi, 10 septemvrie, armiiile aliate au câștigat cea întâi biruință asupra dușmanului, silindu-l, după o luptă crâncenă de câteva ceasuri, a părăsi pozițiile întărite ce ocupa pe înălțimile de la Alma. Generalul Mencicof

au fost nevoit a să retrage în grabă spre Sevastopol cu toate puterile sale, deși aceste erau mult mai numeroase decât ale noastre!“

Toți: Ura! să trăiască Franția și Englitera!

Jurnalistul: Ce mai zici acum, boieriule?

Fostul ministru (*tulburat*): Nu se poate una ca asta... Minciuni de jurnalist! (*Iese.*)

Jurnalistul (*râzând*): Mergi de-ți pune lipitori ca să nu-ți vie damla.

Aghiotantul (*cu lacrimi în ochi*): Francezii și englezii își varsă sângele pentru popoarele Imperiului Otoman! pentru scăparea noastră, fraților! pentru viitorul României! și niciun român nu alcargă să ieie rând pîntre vitejii eroi ai Occidentului! Când mă gândesc că țările noastre sunt una din pricinile acestui război și că ele sunt cu brațele legate, că nu pot să le rădice spre apărarea lor... mi se umplu ochii de lacrimi și sufletul de amar!

Bărbatul: Ei! vere... nu mă face... că plâng și eu... na...

(*Scâncirile bărbatului nasc un răs nebunesc.*)

Domnul V.: Să lăsăm politica, domnilor, că dumnealui e în stare să se bocească în mijlocul balului. – Iată prietinul nostru X., vecinicul călător! Haideți mai bine să-l rugăm ca să ne spuie vro anecdotă din călătoriile lui.

Domnul X. (*zâmbind*): Dacă mi-ți face o țigaretă, voi istorisi înecarea vaporului Seceni pe Dunărea.

Toți (*făcând țigarete*): Bucuros, bucuros.

Domnul X.: Și eu iar bucuros. Iată că încep, dar să nu mă întrerupeți, după cum vă e obiceiul. Poftim pe divanuri și ascultați:

„În noaptea de la 9 noiembrie 1851, vaporul Seceni a companiei Loyd se coborea rapide pe Dunărea între Giurgiu și Brăila.

Deși nu este voie a călători pe acest fluviu după ce înnoptează, deși nu era lună, nici stele, căpitanul însă dedese poroncă să urmeze drumul, căci avea toată încrederea în ghibăcia cârmaciului, carele era român.

Luneca deci vaporul între malurile Țărilor Românești și Sârbești, ca un balaur de noapte, tulburând fața Dunării sub loviturile lui și lăsând în urmă-i o lungă coloană de fum negru și de scânteii.

Frigul și umezala nopții goniseră toți călătorii de pe pod și, prin urmare, ambele saloane de rândurile I și II, precum și cabinele, erau ticsite de tot soiul de neamuri: români, italieni, englezi, franțezi, turci, sârbi, greci, jidovi, ba încă și un principe indian, nababul Ecbalod-Daula-Dod cu care plecasem odată din Paris. Unii din ei juca cărți, alții cetea, alții scria, iar cei mai mulți grăia în deosebitele lor limbi, prefăcând astfel vaporul într-un adevărat turn de Babel! De pildă: împregiurul

unei mese rotunde din salonul I, eu mă găseam în adunare cu un turc, un italian și cu prințul indian, și vorbeam între noi în chipul următor:

Nababul, vroid să aibă ceva lămuriri asupra drumului pe uscat de la Galați la Constantinopol, adresa întrebările sale în limba arăpească italianului care îi slujea de dragoman.

Italianul mi le tălmăcea mie în limba franțeză.

Eu le repetam grecului în limba elină-aplă.

Grecul le spunea turcului în limba otomană.

Și pe urmă răspunsurile turcului trecea iar înapoi pe la grec, pe la mine, și pe la italian, până la urechile indianului, carele da din cap spre sămn de mulțămire.

Această harhalaie limbistică ținu până despre mezul nopții, când începu somnul a amorți glasurile, a micșora ochii și a produce un căscat obștesc, care făcu de mai multe ori giurul salonului. Atunci, câte unul, câte unul toți se lungiră pe laițe, pe scaune și pe mese; candela se stinse ca nealtădată și în sânul întunericului se rădică o horăitură urieșă, alcătuită de deosebite horăituri botezate și nebotezate. Salonul răsuna ca zece ogeaguri aprinse și ca zece mori hârbuite!

Pas de dormi, dacă poți, în mijlocul unei asemenea armonii!

Cât pentru mine, după ce am făcut toate chipurile ca să adorm, după ce m-am întors multă vreme când pe

o coastă, când pe alta, după ce am cercat să număr până la o mie, în zădar!... mi-am aprins țigarea și m-am pus să gâcesc naționalitățile deosebitelor horări care-mi da o serenadă atât de melodioasă. Studiu nouă, interesantă, și pe care sfătuiesc să o facă toți acei călători nenorociți ce sunt osândiți de împregiurări a pe-trece nopți întregi de nesomn.

Așa, la picioarele mele suspina o horăire muzicală care semăna cu o gamă de la *do* și până la *mi*, și care câteodată părea că o să înceapă o arie din *Bărbierul de Sivilia*, dar acel început înșelător se sfârșea îndată cu o notă jalnică din *Lucia*. Cine putea fi acel horăitor-dile-tante? Negreșit un italian! Și, în adevăr, era un tânăr care mergea la București. [...]

Lângă ușa șuiera un horăit ascuțit și suptire ca siriitul unui șerpe, și, cu toate aceste, însufla un soi de miloasă compătimire. El te înfiora și totodată îți fura luarea-aminte; te adimenea și totodată îți zbârcea ne-vrele. Omul ce horăia astfel trebuia să fie primejdios; o lighioaie cu două fețe, cu buze dulci și cu dinți în-veninați, cu ochii blânzi și cu inima pestriță! Ce putea fi acel necunoscut?... Patriot de drumul mare sau spion? Care era naționalitatea lui, meseria lui?...

Deodată, pe la două după mezul nopții, toți călă-torii se treziră spărieți, într-un vuiet și o grozavă zgâl-țăire a vaporului! Laițele, mesele, scaunele se răsturnară

gios cu acei ce dormeau pe dânsule, și soba se dărâmă ca de cutremur. Întunericul era cumplit! cumplită și spaima tuturor, căci în vălmășagul acela, deodată se rădicară vro douăzeci de răcnite înfricoșate carele zicea în deosebite limbi:

Suntem perduți !
Nous sommes perdus!
Siamo perduti!
Kirie eleison!
Jesus Maria und Iosef!
Allah! Allah!
Aman! Aman!
Aivei! ghevalt! Vei! Vei!
etc. etc. etc.

Dincolo de salonul nostru, peste tindă, cabina damelor răsună de țipete ascuțite, de istericale, de plânsete, de bocete care da fiori!

Ce se întâmplase? Nime nu o putea spune, dar toți striga de laolaltă că ne-am înecat, și, strigând, toți se răpezea spre ușă, împedecându-se de mobilele răsturnate și dând chiorăș unii peste alții. Mulți cădea pin întuneric și se scula încă mai spărieți! În sfârșit, după o luptă desperată la ușă, izbutirăm a ne urca pe pod.

Vaporul nostru era oprit în mijlocul Dunării, ca o fiară rănită, iar în zarea nopții se vedea mai departe o

matahală neagră ce fugea în susul apei. Cârmaciul ne spuse că era un alt vapor care, după ce căzuse orbește peste al nostru și ni-l fărâmasese, se depărta acum de noi fără a ne da cel mai mic ajutor. În vremea asta, un marinar, viind de la provă, trecu rapide pe lângă noi, zicând cârmaciului: *mor oamenii noștri!*... și, sărind într-o barcă mică, se îndreptă către capătul de înaintea a vaporului.

Neînțelegând încă nimica din câte auzeam, mă dusei pin întuneric spre locurile al 2-le, unde răsună glasuri de femei spăriete. Lângă mașina vaporului zării un om lungit pe pod și văitându-se că-i rănit de moarte la cap și la picioare. Mai înainte, mă întâlnii cu pasagerii din salonul II, carele fugea strigând că se umple vaporul de apă și că salonul lor e înecat. Cu toate aceste, mă coborâi înlăuntru, și tabloul ce mi se înfățișa mă făcu să uit că pășeam pin apă. Trii oameni înarmați cu topoare cerca să dărâme peretele din fund, care despărțea salonul de cabina marinerilor, pentru ca să scape doi tovarăși ai lor, prinși și zdrobiți între fețele acelei cabine prin ciocnirea vapoarelor. În acea groaznică lovitură tot capătul de dinaintea a corabiei noastre se frânsese, și doi din oamenii echipajului murea acum turtiți și fărâmați în patul lor!... Gemetele lor slabe se auzea dincolo de perete împreună cu bulbucitul apei care năvălea în cabină; iar oamenii de

dincoace, din salon, lovea mereu cu topoarele. Cercare zădarnică! căci păretele era îmbrăcat cu table groase de fer.

Peste puțin nu se mai auzi glasul acelor nenorociți, ci numai un vuiet surd de valuri. Dunărea îi înecase pe amândoi!... Ieșii afară din salon, cu sufletul înfiorat de jale și de groază!

Pe pod, căpitanul, frângându-și mâinile cu desperare, da poronci ca să desbarce pasagerii pe mal, căci în vremea cât fusesem în salonul II, cârmaciul îndreptase vaporul spre țărmul Țării Românești, și Dunărea, luându-l la vale, îl lipise de uscat. Se aduse îndată luntrea între vas și mal; iar călătorii, aruncându-se grămadă în ea, săriră de pe dânsa pe pământ.

Acum era trii după mezul nopții. Vaporul era pustiu și aburii mașinei, ieșind cu putere pe țăvia ogeagului, producea un vuiet trist și îngrozitor. Se părea o dihanie urieșă ce și-ar fi dat duhul în valurile Dunării!

Toți tovarășii mei de călătorie se primblau pe mal, ca niște umbre rătăcite; eu, însă, văzându-mă lângă pământ, găsii de prisos a mă coborî din vapor și, pentru ca să scap din ochii căpitanului, mă vârai în cabina principelui indian. Această cabină era pe pod, lângă roata care venea în partea Dunării. Acole, întinși pe divanuri cu dragomanul Nababului, începurăm a vorbi despre feliurite înecări de vase pe mare, fără să avem

idee de pericolul în care ne aflam. Vaporul se răsturna pe nesimțite în Dunăre, și noi nu știam nimica!

Apa care năvălise în salon și în magazia locurilor al 2-le pleca vasul încet, încet, și călătorii de pe mal priveau la el așteptând din minut în minut să-l vadă răsturnându-se cu totul. Prin urmare, Nababul, dragomanul și eu, prinși de valuri în cabină, ne-am fi înecat chiar la mal, întocmai ca oarecine!

Soarta însă nu vroi să pășim asemenea rușine, căci în vreme ce Nabubul îmi istorisea, arăpește, o cruntă înecare pe marea Indiei, auzii, ca prin vis, un glas strigând: *Se răstoarnă vaporul!* Într-o clipală sării, ieșii din cabina și alergai la marginea vaporului despre mal. Malul mi se păru mult mai gios decât înainte.

– Oameni buni! veniți de mă scoateți! strigai la marinari.

– Da' tot în corabie ești? îmi răspunde unul. Fugi degrabă că te îneci!

– Împingeți luntrea spre mine.

– Nu-ți trebuie luntre. Apucă înainte pe pod că-i găsi o punte de scânduri de pe vapor pe mal.

Mă întorsei degrabă la cabină ca să dau de știre tovarășilor mei să fugă, și, găsind puntea cea de scânduri, ieșirăm tustrii pe uscat în mirarea tuturor.

Țărmul pe care ne aflam era mlăștinos și acoperit de stuh în întindere de mai multe poște; pustietatea

domnea în toate orizonturile, iar malul unde desbărcasem înfățișa un tablou vrednic de zugrăvit. La para unui foc aprins, lângă apă, se zărea de-o parte vaporul cufundat pe jumătate și răsturnat într-o coastă; iar de altă parte lumina se răsfrângea pe deosebitele grupe de călători și pe feluritele lucruri scăpate din vasul înecat; funii, pânze, ferării, saltele, perine, saci de drum, lăzi, farfurii stricate, sticle sfărâmate, găini și curcani legați de picioare etc., toate azvârlite unele peste altele. Mai la deal, pe un pat de stuh, vro șase dame sta culcate în mantelele lor și tremura de frig; alături câțiva din pasageri se căina împreună despre pierderea mărfii lor; alții, mai departe, se primbla fumând și glumind; alții căta să mângâie pe unul din marinieri carele plângea pe frate-său înecat în cabină, și să dea ajutor nenorocitului ce fusese rănit la cap și la picioare în izbitura vapoarelor. Cei mai mulți însă se grămădiseră pe lângă foc și se lăuda că nu le-a fost frică nicidecum!

Frigul era mai cumplit și umezeala mai pătrunzătoare cu cât se apropia zorile; iar noi, în nerăbdarea de a vedea ziua, țâneam ochii țințiți asupra unei dungi albe ce se ivise la poalele cerului, peste Dunăre. Răsăritul soarelui era pentru mulți din noi un spectacol nou și îl doream ca o veste bună. Însuși cârmaciul îl aștepta cu vie dorință, căci el și începuse a cânta:

*Oliolio! soare rotund,
De-ai rășări mai curând!*

Soarele se ivi îndată la glasul lui, răspândind un snop de raze aurite peste noi, iar noi îl priimirăm ca pe un oaspe iubit, cu o lungă urare de bucurie. După el se arătară îndată pintre stuh vro patru dorobanți de la pichetul megieșit și vro zăce țărani români, care ne spusera că ne găsim chiar în dreptul Călărașilor, și în lungă depărtare de orice sat. Această aflare ne desperă, căci toate proviziile noastre se înecaseră! A scapa de apă și a muri pe uscat de foame era un lucru care nu ne venea la socoteală nicidecum.

Căpitanul, însă, care se îngrijea mai mult de lucruri decât de stomahuri, puse îndată oamenii ca să descarce vaporul și trimise o ștafetă la Brăila ca să înștiințeze compania despre întâmplarea acestii nopți. În curând lucrurile noastre fură aduse pe mal.

Iată că pe luciul Dunărei se ivi o ghimie cu pânzele umflate! Ea ni se arătă ca corabia lui Noe în mijlocul potopului! Atunci, toți de laolaltă începurăm pe loc a striga în gura mare, a trage clopotul vaporului, a face semne, pentru ca să cerem agiutor.

Ghimia cârni spre mal, coborî pânzele, se opri puțin, ne luă pe vro câțiva pe dânsa, plecă din nou, căci avea vânt bun, și ne aduse pân-în sară la Brăila.

De acolo, a doua zi, mă dusei la Galați cu o căruță jidovească în două ceasuri, și de la Galați venii la Iași în patru zile, *cu cai de poștă și pe sosea!*

Astfel s-au întâmplat cu vaporul Seceni, carele în două rânduri mai-nainte s-a stricat pe Dunăre, și care în sfârșit s-au pierdut în ființa mea, pentru ca să mă puie în nevoie de a istorisi înecarea lui de 27 ori până-acum.

(La sfârșitul acestei povestiri, întră stăpâna casii, și toți cavalerii se scoală în picioare, aruncând țigaretile.)

Stăpâna casei: Domnilor, domnilor, cotilionul se începe și damele se plâng că le-ați părăsit.

Cavalerii: Domnul X. e pricina șederei noastre aici.

Stăpâna: Cum?

Cavalerii: Ne-au povestit înecarea sa în Dunăre.

Stăpâna: Așa, domnule X.? d-ta îmi smomești cavalerii din bal? Am să te pedepsesc, ținându-te prizonier lângă mine până la sfârșitul balului. Dă-mi brațul.

Domnul X. (dând brațul): Pedepsa d-tale e cea mai dulce răsplătire pentru mine, doamna mea!...

(Ies cu toții ca să se întoarcă în salonul balului.)

(România literară, 1855)

Românii și poezia lor

*D-lui A. Hurmuzachi,
redactorul foaiei Bucovina*

I

În trecerea mea prin Bucovina, am petrecut cu tine câteva zile, de a căror plăcere îmi aduc ades aminte. Multe am vorbit noi atunci despre aceste frumoase părți ale Evropei, care se numesc *Țările Românești*, și despre poporul frumos ce locuiește în sânul lor. A-prinși amândoi de o nobilă exaltare, deși poate cam părtinitoare, am declarat într-o unire că patria noastră e cea mai drăgălașă țară din lume, și neamul românesc unul din neamurile cele mai înzăstrate cu daruri sufletești!

Ce puternice sămțiri se deșteptase atunci în noi, la dulcele și sfânt nume de patrie! Ce entuziasm măreț ne cuprinsese la falnicul nume de român! Cât eram de veseli; cât eram de fericiți atunci! Îți aduci și tu aminte?

În ceasurile acele de scumpă nălucire, munții noștri ni se părea cci mai nalți și mai pitorești de pe fața pământului; văile noastre, cele mai îmbelșugate cu holde și cu flori; apele noastre, cele mai limpezi; ceriul nostru, cel mai senin; frații noștri de la munte, cei mai voinici și copilele românce, cele mai frumoase la privit, cele mai drăgălașe la iubit decât toate zidirile lui Dumnezeu.

În ceasurile acele de patriotică pornire, oricare faptă istorică a strămoșilor creștea în închipuirea noastră cu proporții urieșe; oricare faptă vitejească a vreunui român din zilele noastre, fie măcar hoț de codru, ne însufla o tainică mândrie; orice se atingea, într-un cuvânt, de România: obiceiuri naționale, port național, danțuri naționale, cântice naționale... toate aprindeau în sufletele noastre o electrică scânteie și ne făcea să zicem cu fală:

Sunt român! și tot român

Eu în veci vreau să rămân!

România să trăiască

Și-n veci steaua să-i lucească!

În ceasurile acele de sperări măgulitoare, presămțirile inimii noastre, pătrunzând veacurile, vesteau României un viitor măreț, și, prin negurile aurite ale acelui viitor, sufletul nostru întrevedea umbre de eroi români mișcându-se pe câmpul gloriei, precum odini-

oară Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul. Zăream noi, ca printr-un vis, țările noastre ajunse iarăși în vechea lor putere, și nația noastră rădăcată iarăși pîntre cele mai însemnate nații ale lumii.

O! vis dulce! o! vis neprețuit! care tânăr, cu inima adevărat românească, nu s-a înfrățit cu tine o dată măcar în viața lui? care tânăr nu te-a dismierdat cu dragoste într-această epohă în care toate popoarele se deștept la soarele civilizației și a libertății?!

O! vis poetic! o! vis mîntuitor! arată-te ades în ochii românilor și le însuflă credința că tu te vei împlini. Spune-le că Dumnezeu le-au dat tot ce le trebuie pentru ca să se facă vrednici de numele lor de români: pămînt bogat, spirit deștept, inimă curată, minte dreaptă și o răbdare destoinică de a-i face să izbutească la oricare țal, cât de greu.

Spune-le că un popor care, supus fiind veacuri întregi la tot soiul de întâmplări crude, știe să-și apere naționalitatea ca românul, păstrându-și, ca dânsul, năravurile, portul, limba și legea părinților; că un popor ca acela este menit a se urca pe treapta cât de naltă; că un popor ca dânsul este chemat la o soartă măreață și vrednică de el.

Spune-le că stejarul deși se usucă, trunchiul său rămîne tot puternic; și că din a sa tulpina cresc alți stejari nalți ca el și ca el puternici!

.....

Mie mi-e drag românul și știu a prețui bunătățile cu care l-au dăruit natura. Mi-e drag să-l privesc și să-l ascult, căci el e simplu și frumos în înfățișarea lui; căci e curat, înțelept, vesel și poetic în graiul său.

Îmi plac obiceiurile sale patriarhale, credințele sale fantastice, danșurile sale vechi și voinicești, portul său pitoresc care, la Roma, se vede săpat pe coloana lui Traian, cânticele sale jalnice și melodioase și mai ales poeziile sale atât de armonioase!

Eu îl iubesc și am multă sperare într-acest popor plin de sâmtțire, care respectează, care-și iubește pământul și care, fiind mândru de numele său de român, îl dă ca un semn de cea mai mare laudă oricărui om vrednic, oricărui viteaz, fie măcar de sânge străin.

Am multă sperare într-acest neam a cărui adâncă cumiinție e tipărită într-o mulțime de proverburile, unele mai înțelepte decât altele; a cărui închipuire minunată e zugrăvită în povestile sale poetice și strălucite ca înseși acele orientale; a cărui spirit satiric se vădește în nenumăratele anecdote asupra tuturor națiilor cu care s-a aflat el în relație; a cărui inimă bună și darnică se arată în obiceiul ospetiei, pe care l-a păstrat cu sfințenie de la strămoșii săi; a cărui geniu, în sfârșit, lucește atât de viu în poeziile sale alcătuite în onorul faptelor mărețe. Și spre dovadă:

Care din noi nu a fost legănat în copilăria sa cu dulcele cântic de *Nani, puiule* și cu povești pline de

zmei ce alungă pe Făt-logofăt, cu o falcă în cer și cu una în pământ?

Care nu a fost îngrozit cu numele de strigoi, de tricolici, de stahii, de rusalii, de babe-cloaște, carele ies noaptea din morminte și din pivnițe pentru spaima copiilor nesupuși?

Care nu a râs și nu râde încă ascultând întâmplările ȋiganilor ce și-au mâncat biserica sau a jidanilor prin codrul Herȋii, sau a sârbilor pe malul Dunării, sau a nemȋilor care au degerat de frig în Moldova, zicând că le era *kald*? ș.c.l.

Cine, ajungând noaptea la o casă țărănească, a întrebat: *bucuros la oaspeti*? și n-a auzit îndată: *bucuros!* sau trecând pe lângă o masă de țărani, a zis: *masă bună!* fără a fi poftit îndată la dânsa? sau, fiind față la o nuntă din sat, n-a fost *cinstit* de cuscarii voioși și nu s-a încredinȋat de respectul tinerilor cătră bătrâni?

Cine a înȋrat la vorbă frăȋște cu locuitoriul de la câmp și nu s-a mirat de ideile, de giudecăȋile lui și nu au găsit o mare plăcere a asculta vorba lui împodobită cu figuri originale? De pildă:

Vrea să grăiască de un om bun? El zice: E bun ca sânul mamei.

De un om nalt și frumos? E nalt ca bradul și frumos ca luna lui mai.

De un om rău? Are maȋte pestriȋe.

De un om urât? Urât tată a avut.

De un om prost? El socoate că câte păsări zboară, toate se mănâncă.

De un isteț? Scoate pe dracul din pământ.

De o femeie frumoasă? E ruptă din soare.

De un întrebuițat mic? Om cu trii parale în pungă și cu pept de o mie de lei.

De un lăudăros? Întră în doi ca în doisprezece, și nu-l scot nici douăzeci și patru.

De un tânăr cu părul alb? L-au nins devreme.

Ș.c.l., ș.c.l., ș.c.l.

Cine s-au amestecat pîntre flăcăi și fete la clacă sau la șezătoare și n-a petrecut ceasuri de mulțămire auzind glumele tinerilor, pîcâlirile lui Pîcală și Tîndală, poveștile lui Sfarmă-Peatră, Strîmbă-Lemne și ale lui Statu-Palmă-Barbă-Cot, istoria văcariului care s-au mîniet pe sat și mai ales cimiliturile propuse fetelor ca să le gâcească?

Cui nu-i place să vadă alergînd pe un șes întins o poștă românească cu opt cai? Caii aleargă cât le apucă piciorul; poștașii chiuiesc cât îi țâne gura, pocnind neconținut din harapnice, și căruța sau caleașca ce coboară văile, trece podurile, suie dealurile cu o răpegiune a drumului de fer... din Austria. Tot drumul e un vârtej spăimîntător în care călătoriul are prilej de a-și videa capul frînt de zece ori pe ceas; dar n-aibă frică

el, căci, deși drumurile sunt rele, deși caii sunt mici, deși hamurile sunt slabe, deși, într-un cuvânt, primejdiile sunt multe, poștașii români sunt ghibaci, sunt voynici. Fie noapte oarbă, fie glod, fie costișă, fie vale sau prăpastie... n-aibă grijă călătoriul când poștașul îi zice: *Nu te teme, domnule, că ești cu mine!*

Cine a văzut o horă veselă învârtindu-se pe iarbă la umbra unui stejar, sau danțul vestit al *călușăilor*, sau *muntenasca*, sau *voiniceasca* și s-a putut opri cu sânge răce în fața acelor veselii a poporului atât de vii, atât de caracteristice?

Și, mai cu samă, care român nu și-a dorit patria cu lacrimi, când s-au găsit în străinătate? și care nu se sânte pătruns de o jale tainică și nesfârșită, când aude buciulul și doinele de la munte?

O! trebuie să nu aibă cineva nicio picătură de sânge în vine, nicio scânteie de sâmtire în inimă, pentru ca să nu se înduioșeze la priveliștea patriei sale și să nu iubească pe fratele său, poporul român.

Aruncă-ți ochii la oricare român, și-l vei găsi totdeauna vrednic de figurat într-un tablou.

De va șede lungit pe iarbă, la poalele unui codru; de va sta pe picioare, răzimat într-un toiag, lângă o turmă de oi; de va sălta în horă, vesel și cu pletele în vânt; de se va coborî pe o cărare de munte, cu durda sa pe spinare; de se va arunca voinicește pe un cal sălbatic;

de va cârmui o plută de catarguri pe Bistrița sau pe Olt ș.c.l.; ... oricum l-îi privi, fie ca plugar, fie ca cioban, fie ca poștaş, fie ca plutaș, te vei minuna de fireasca frumuseță a pozei lui și te vei încredința că un zugrav n-ar putea nicăire să-și îmbogățească albumul mai mult și totodată mai lesne decât în țările noastre.

Vezi-l pe român când vine primăvara, cum i se umple sufletul de bucurie! cum îi crește inima în pept ca frunza în pădure! cu câtă mulțămire el cată la noua poadoabă a naturii ce acoperă locul nașterii sale, cu câtă veselie el vede luncile înverzite, câmpiile înflorite, holdele răsărite!

Românul se renaște cu primăvara! El întinerește cu natura, căci o iubește cu toată dragostea unui om primitiv. De aceea și toate cânticile lui încep cu *frunză verde*. Lui îi place să se rătăcească pin desișul pădurilor; îi place să pocnească și să cânte din frunze; îi place să-și puie flori la pălărie, să asculte cânticile păsărilor și să zică atunci câte o doină de jale, de dragoste sau de hoție.

Pentru dânsul primăvara este un timp de sântiri puternice și adimenitoare. Jingașele flori ale câmpului îi aduc aminte de copile românce cu ochii mari și vioi, cu fețe rotunde și albe, cu guri rumene și glumețe, și atunci, fără de voie, el începe a cânta:

*Frunză verde sălcioară!
Puiculiță bălăioară,
Vin' degrabă păn' te-aștept
Să te strâng în braț' la pept...¹*

sau:

*Hai, Ileano, la poiană,
Să săpăm o buruiiană,
Buruiana macului,
Ca s-o dăm bărbatului...²*

sau:

*Pentru tine le fac toate,
Ș-apoi zici că nu se poate!...*

Dar totodată desimea înverzită a codrilor, prin care șerpuiesc și se perd tainice potici, deșteaptă în inima lui un dor ascuns de voinicie și îl îndeamnă a zice:

*Frunza-n codru s-au desit;
Sufletu-mi s-au răcorit!
Hai, voinice, la ponoară
Păn' ce-i iarba crudișoară,
Unde calci,
Urmă nu faci;
Unde șezi,
Nu te mai vezi...*

¹ Vezi *Puica bălăioară*.

² Vezi *Ileana*.

sau:

*Rămâi, taică,-n veselie;
Eu mă duc în haiducie!*

Și dacă acele doruri ale inimii sale se împlinesc, dacă norocul îi aduce în brațe o puicuță bălăioară, *el îi giură în cosițe* c-a s-o ieie de nevastă și s-o ție tot pe brațe și la sân cât a trăi cu dânsa.

Și dacă întâmplările îl aduc a se face voinicel cu tăiușul de oțel, el nu merge în haiducie numai pentru dorința de a câștiga bani, ci pentru că sânte un îndemn neînvins cătră o viață de lupte și o ură neîmpăcată *împotriva ciocoilor*.

Și la aceasta avem marturi însuși cânticele lui:

*Măi stăpâne, măi stăpâne!
Nu-ți tot bate joc de mine,
Că-a veni vara ca mâne,
Și te-oi prinde-n lunca mare...³ ș.c.l.*

sau:

*Ah! dușmane de ciocoi!
De te-aș prinde la zăvoi,
Să-ți dau măciuci să te moi,
De pele să te despoi...⁴
ș.c.l.*

³ Vezi *Doina lui Ion Petreanu*.

⁴ Vezi *Ciocoiiul*.

El se duce la hoție pentru ca să vânture țara și să-i iase vestea-n lume, și să-l îndrăgească nevestele, și să-l binecuvânteze săracii, și să se facă, într-un cuvânt:

*Păunașul codrilor,
Voinicul voinicilor,
Drăgălașul mândrelor,
Și groaza ciocoilor.⁵*

Acesta este visul care frământă închipuirea lui! acesta este dorul care îi arde sufletul! Cât pentru averi, el cum le câștigă așa le și răspândește. Banii luați din chimirul bogatului trec în mâna săracului, căci românul, deși se face hoț, el nu trece cu vederea pe cei ce-i poate ajuta la nevoie.

Bujor, Codreanu, Voicu, Tunsul și alți hoți de demult și din vremile noastre nu întâlnea sărman nenorocit fără a-i da bani să-și cumpere boi; nu videa văduvă săracă fără a-i face bine. De aceea, poporul nostru a avut totdeauna o simpatie nemărginită pentru voinici. El îi găzduiește, îi cântă, îi admiră și îi tânguiește amar când ei pică în mâna potirei.

În ochii poporului hoțul este un erou la al căruia fapte și nenorociri el se interesează ca la un copil al

⁵ Vezi *Păunașul Codrilor*.

său. Amândoi se iubesc unul pe altul, se ocrotesc la vreme de nevoi și sunt uniți prin o strânsă legătură de aceleași sâmbări și de același interes, poate.

În urmare, cele mai frumoase cântice sunt alcătuite de popor în iubirea și în pomenirea hoților; cele mai frumoase româncuțe se îndrăgesc după dâșii, căci tot au mai rămas la români de astăzi oarecare slabe aduceri-aminte de dumnezeii romanilor celor vechi, Venus și Mars, care se iubea împreună în Olimp.

Dar spre o mai deplină încredințare de acea iubire frățască ce au hoții și poporul între ei, să cercetăm în treacăt cânticele, poeziile alcătuite de improvizatori și care sunt știute în toată românimea. Aceste cântice au îndoitul merit de a cuprinde în sânul lor și notițe istorice, și flori de poezie vrednice de a atrage admirarea noastră.

În vremea lui Matei Ghica V. V. se arată la Movilău un hoț vestit, anume Codreanu... Să vedem în ce chip îl descrie cânticul poporal:

*Mult e mândru, sprintenel,
Cel voinic, cel voinicel,
Și tot cată-un roibuleț,
Roibuleț cu părul creț
De-a lui Codrean drăguleț.⁶*

⁶ Vezi Codreanu.

Care mumă poate să-și dismierde copilul cu mai multă dragoste?... Pentru poporul român, Codreanu nu e numai un voinic, ci un voinic iubit, un voinic frumos, un voinicel mândru și sprintenel!

Hoțul își găsește în sfârșit un cal după inima lui, se aruncă pe el și...

*Tri rugine ce-i trăgea,
Astfel roibul mi-și fugea...
Văile se limpezea!*

Ce descriere poate fi mai simplă, mai energică și mai poetică? Care cuvânt din limba noastră poate arăta o icoană mai lămurită de iuțala calului și de regegiunea fugi lui, decât *limpezirea văilor*? Poezia românilor este o comoară nesfârșită de frumuseți originale, carele dovedesc geniul poporului.

Codreanu, după multe izbânzi, întinde masă mândră în rădiul Breazului, deasupra Copoului, chiar în fața Iașului:

*Și mi-și bea și veselea;
De potiră nici gândea!*

Este de înșămnat că în toate baladele voinicești se găsesc aceste două versuri. De unde vine asta? Și ce dovedește repetarea lor?

Hoțul e atât de sigur în puterea lui că nu-i pasă de nimic; dar poporul care se îngrijește de viața lui și care, știind că potira îi este cea mai aprigă dușmană, prevede soarta ce-l așteaptă din pricina nepăsării sale, poporul, zic, îl tânguiește amar prin acele două versuri, și adeseori, nemaiputând stăpâni presimțirea și grija sa, îl îndeamnă pe hoț să se fereasca de dușmani și îi zice:

*Bea, voinice, și nici prea,
Că-i potira ici-colea!*

Să ne întoarcem însă iarăși la Codreanu. Pe la mijlocul mesei, iată că sosește potira și-l încungiură.

*Iară el cum o videă,
Plosca la gura puneă,
Și mai tare-nveselea.
Arnăuții îi zicea:
„Dă-te, Codrene, legat,
Să nu te ducem stricat.”
Iar Codrean le răspundea:
„Mielu-i gras, ploscuța-i grea;
De sunteți niscaiva frați,
Iată masa și mâncați!”*

Răspuns falnic și caracteristic! În el e zugrăvită natura întreagă a hoțului român: fală, nepăsare, voinicie și dărnicie.

*Ei pistoalele-și scotea
Și-n Codrean le slobozea!
Peptul lui Codrean sărea...
Iar el rănilor-și strângea,
Plumbii din carne-și scotea,
Cu ei durda-și încărca,
Și din gură-așa striga:
„Alelei! tâlhari păgâni,
Cum o să vă dau la câni,
Că de-atâta sunteți buni!”
Codrean durda-și întindea
Și-n plin durda lui pocnea.
Potirașii gios cădea,
În sânge se zvârcolea...*

În cât se atinge de faptele eroului său, poporul nu trece nimica cu vederea. Îi place să descrie toate mișcările lui și să rezică toate cuvintele sale:

*Iar Leonti Arnăutul,
Înghiți-l-ar pamântul!
Nasturi de-argint că scotea,
În pușcă mi-i ascundea,
Și-n Codrean îi slobozea...
Pe Codrenaș mi-l rănea!*

Iată, în sfârșit, cele mai puternice dovezi de sâmtțiri-le poporului pentru haiduci. Începutul și sfârșitul acestii strofe cuprind toată inima lui:

*Iar Leonti Arnăutul,
Înghiți-l-ar pamântul!*

Blestem și ură asupra dușmanului, asupra-nvingătorului dragului său Codreneaș!

Pe Codreneaș mi-l rănea!

Acest *MI-L* este un poem întreg de dragoste, de jale și de desperare.

Să videm acum ce fel răspund hoții la atâta iubire și ce fac ei ca să o câștige? Faptele lor voinicești sunt în adevăr destoinice a minuna închipuirea poporului, dar prin care fapte ei știu a atrage așa de bine simpatia lui? Să cercetăm dar iarăși cânticele lor și ne vom tălmăci lesne acea problemă.

Iată ce găsim în baladele celor mai mulți hoți de codru și de drumul mare:

Tot acel Codrean de care am vorbit mai sus, după ce se luptă ca un leu, e prins, legat și dus spre cercetare înaintea domnului Matei Ghica:

*— Măi Codrene, voinicele,
Spune tu domniei-mele,
Mulți creștini ai omorât,
Cât în țară mi-ai hojit?*

– Domnule, măria-ta,
Jur pe Maica Precista!
Eu creștini n-am omorât
Cât în țară-am voinicit.
Om bogat de întâlneam
Averile-i împărțeam;
Iar de-ntâlneam săracul,
Îmi ascundeam băltagul,
Și-n chimir mâna băgam
Și de cheltuială-i dam.

Cânticul lui Bujor zice:

*Frunză verde de lior,
Răsărit-a un bujor,
La ciocoi îngrozitor
Și la săraci de-agiutor.*

Voicu, întrebat de giudecători și cercetat despre averile ce adunase el în vremea hoției lui, răspunde așa:

*Averile nu voi da,
Că pe Voicu-ți spânzura,
Și voi galbinii-ți lua,
Cu cărțile îți giuca,*

*Cu droștile îți primbla,
Cu muierile-ți mânca.
I-am ascuns pe la copaci,
Să-i găsească cei săraci,
Să-și cumpere boi și vaci!*

Destule sunt aceste pilde ca să ne arate totodată și caracterul voinicesc al hoților români, și caracterul iubitor și recunoscător al poporului român, și în sfârșit caracterul original a geniului său poetic.

(Bucovina, 1849)

II

Eu fac întocmai ca neguțitorii de petre scumpe, carii când îți arată vreun briliant minunat să sâmt fără voie îndemnați a rosti mii de laude asupra-i, deși el însuși se recomandă destul ochilor prin frumusețile sale. Nu pot să-ți trimit vreo baladă mai înșămnată fără a o întovărăși de câteva rânduri pline de entuziasm pentru dânsa. Ce să fac?... M-am înamorat de poezia poporală ca de o copilă din Carpați, tânără, mândră, nevinovată și așa de frumoasă că, după cum zice vorba românească, *pe soare ai putea căta, iar pe dânsa, ba!* Iată dar că, dezvelind astăzi la lumina soarelui comoara

nesfârșită a poeziei românești, aleg din colecția baladelor și a cânticelor ce am adunat prin munții și văile Moldovei trii balade și câteva hore destinate a apărea în coloanele foaiei *Bucovinei*. Cea dintâi baladă este a lui *Mihu copilul*.

Acest Mihu este un adevărat cavaler-trubadur din veacul de mijloc. Voinic vânturel de țară și jingaș cântăreț, el trezește codrii vechi, trecând ca o nălucă înarmată prin desișul lor, pe la ceasul când toată suflarea doarme, pe la mezul nopții!

*Mult e frunza deasă,
Noaptea-ntunecoasă,
Și calea petroasă.*

Zice balada, dar lui Mihu nu-i e grijă nici de fantasmele spăimântătoare ale întunericului, nici de fiarele crude ale codrului. El merge voios pe murgușoru-i mic care, când se urcă la dealul Bărbat și calcă în peatră,

*Peatra scăpăra,
Noaptea lumina,
Noaptea ca ziua!*

Se duce Mihul meu *dismierdând codrii* prin dulceața unui cântic armonios, unui cântic de voinic ce

sună așa de duios, încât mult în urmă-i codrii vuia
tainic și se clătina ca la suflarea unui geniu nevăzut.

*Și tot merge, merge,
Ș-urma li se șterge
Pintre frunzi căzute,
Pe cărări perdute.*

În zădar calul său cearcă a lăsa drumul și a apuca
colnicul! În zădar murgul năzdrăvan zice:

*Că s-așin pe-aici
Patruzeci și cinci,
Cincizeci fără cinci
De haiduci levinți,
Duși de la părinți
De când era mici.*

Mihul nu-și număra dușmanii niciodată; lui nu-i
păsa de-ar fi *patruzeci și cinci, cincizeci fără cinci*, de-ar
fi chiar *haiduci levinți*; de-ar fi chiar *duși de la părinți*
de când erau încă mici; de-ar fi, într-un cuvânt, acei
dușmani, lipsiți de orice sâmtîre omenească, ca ființi
ce de mult s-au depărtat de la izvorul îndulcitor al ini-
mii ominești, de la sânul părintesc, Mihul răspunde cu
fală:

*Murgule, te lasă
Istor brațe groase,
Groase și vânoase;
Istuia pept lat,
Lat și-nfășurat;
Istui pălușel,
Tăiuș de oțel!*

La aceste cuvinte Murgul se supune, lasă colnicul și apucă iar drumul, *căci murgu-i ca gândul*, zice balada; dar iată că în fundul codrului, la o muche de stâncă, benchetuiește un ungur bătrân cu patruzeci și cinci de nepoți de ai lui, și iată că deodată el tresare, auzind:

*Un mândru cântic,
Cântic de voinic,
Ș-un glas de cobuz
Dulce la auz,
De cobuz de os
Ce cântă frumos.*

Acesta e Ianuș cel vestit! Ianuș care domnește în codri cu o ceată de voinici *cu chivere nalte și cu cozile late, lăsate pe spate!* Ianuș care poronțește la haiduci *făr' de leafă*: hoțoman bătrân și neîmpăcat.

*Cu barba zburlită,
De rele-nvechită!
Până-n brâu lungită,
Cu brâu învălită!*

El are *săbii lucitoare*, are *durdă ghintuită*, are *inimă oțălită*, dar sufletul lui e măreț, căci măreață e poronca ce dă el voinicilor lui *haramini*. Mergeți, le zice, și-i ațineți calea la pod, la hârtop etc.

*De-a fi vrun viteaz,
Să nu mi-l stricați!
Iar vrun fărâncat,
De muieri stricat...
O palmă să-i dați
Drumul să-i lăsați.*

O parte din unguri merg de ies în calea Mihului și cad uciși de paloșul lui, căci le-a zis Mihi:

*Cine v-au mânat
Capul v-au mâncat!*

Pe urma Mihi purcede iar prin cel codru verde, cântând duios din cobuz, și merge de se înfățoșază deodată în ochii lui Ianuș. Ungurul se înfurie, și cu glas de răzbunare poroncește nepoților să dea cu flinte, să dea cu lăncile. „Lăsați lăncile“, le zice Mihi,

*Că eu Mihu sunt!
Și vreau să vă cânt
Un mândru cântic,
Cântic de voinic,
Din cobuz de os
Ce cântă frumos!*

Ungurii se opresc la glasul lui, și însuși Ianuș rămâne mut. Aici vine o scenă vrednică de geniul lui Ossian! În fundul unui codru vechi ca pământul și tăcut ca mormântul, în fața unui bătrân ce pare a fi chiar zeul fantastic al codrului, în mijlocul unui mare număr de hoți turbați de dorul răzbunării, la razele stelelor ce lunecă și se răsfrâng pe arme lucitoare... un voinicel singur, privind moartea cu nepăsare, începe a cânta, și deodată natura întreagă se trezește, bătrânul se îmblânzește, și hoții stau porniți pe gânduri, uitând mânia lor. Dar cine cântă așa? Mihu copilu! Și ce fel cântă Mihu?... Balada zice:

*Iată, mări, iată
Că Mihu deodată
Începe pe loc
A zice cu foc,
Începe ușor
A zice cu dor
Un cântic duios,
Atât de frumos,*

*Că munții răsună,
Vulturii s-adună,
Brazilii se clătesc,
Frunzele șoptesc,
Stelele sclipesc
Și-n cale s-opresc!*

Cine nu s-ar fi înduioșat la asemenea armonie încântătoare, dacă însăși stelele s-au oprit din calea lor ca să o asculte, ele care aud melodiile cerești? cine n-ar fi zis în urmă, ca Ianuș:

*Vin' tu, Mihule,
Vin', voinicule,
Să benchetuim
Și să veselim,
Ș-apoi amândoi
Ne-om lupta noi doi.*

Ianuș și Mihule se pun la masă și benchetuiesc și ciocnesc pahare, deși ei fac acum praznicul morții. Unul din doi trebuie să moară, căci nu poate încăpea pământul doi viteji ca Mihule și Ianuș. Iată dar că se scoală și

*Deoparte se duc
La luptă s-apuc!*

Cine va fi oare învingător? Lupta le e de moarte!
De vroiești s-o afli, citește balada, căci ar fi păcat să-i
dezvălesc eu toate tainele.

Cea a doua baladă se numeste *Păunașul codrilor*.
Ea se deosebește de cânticele numite haiducești prin
un caracter romantic ce îi dă o mare asămănare cu
baladele cavalerilor din veacul de mijloc. Subiectul ei
de dragoste și de vitejie, precum și chipul cu care este
tratat de necunoscutul ei autor te face a cugeta la unele
scene din poemul lui Tasso⁷, la luptele eroilor cântați
de acest geniu nemuritor al Italiei, la vitejiile nobililor
cavaleri, care avea drept deviză două singure cuvinte:
Amor și glorie! și care murea cu mulțămire pentru apă-
rarea iubitelor lor.

Așa în balada românească vedem un voinicel
trecând cu mândra lui pe culmea unui colnic, la o mar-
gine de codru. Amândoi sunt tineri, uimiți de dragos-
te. Ea-i pruncuță bălăioară, cu cosița gălbioară; el e
voinicel mândru și cu statul tras printr-un inel. El o
roagă să cânte și-i tot zice:

*Cântă-ți, mândro, cânticul,
Că mi-e drag ca sufletul!*⁸

⁷ *Gerusalemme liberata (Ierusalimul liberat).*

⁸ *Vezi Păunașul Codrilor.*

Prunca ar împlini cu bucurie dorința iubitului ei, dar se teme ea însăși de puterea fărâncătoare a cânticului, căci presâmte că acel cântic va răsună în codri și le va scoate în cale pe un viteaz vestit, neînvins încă, Păunașul codrilor! Inima-i spune că frumusețea ei ar fi pricină de luptă periculoasă și nepotrivită între un voinicel tinerel ca bădițul ei și un păunaș de codru, care și-a dobândit falnicul titlu de voinicul voinicilor. Însă, deși nu vrea să cânte îndată, ea nu mărturisește de-a dreptul frica ce o stăpânește, căci o nobilă sâmtîre de delicateță o oprește a lovi amor-propriul iubitului ei, ci îi dă numai a înțălege de departe despre pericolul ce l-ar amenința, când și-ar cânta ea cânticul:

*Eu, bădiță, l-oi cânta,
Dar codrii s-or răsună
Și pe noi ne-a-ntâmpina
Păunașul codrilor,
Voinicul voinicilor...*

Această strofă este vrednică de însemnat ca dovadă de ființa sâmtîrilor celor mai delicate în inima poporului român și de precunoștința instinctivă a poezilor poporali în ceea ce privește finețile artei poetice.

La răspunsul copilei, voinicelul, cetind în inima ei, se înduioșază și, în exaltarea dragostei lui, îi dă numirile cele mai dismiertătoare:

*Aurică, drăgulică,
Nici n-ai grijă, nici n-ai frică.*

Cuvântul *aurică* cuprinde ideea de frumusețe, de preț mare, de raritate, de lucire și de toate calitățile aurului. Voinicelul nostru (căruia negreșit aurul i se părea un metal foarte rar) nu putea dar găsi un termin mai bogat, mai original și mai potrivit cu iubita lui, ce avea cosiță gălbioară. Amoriul e neolog în țara noastră.

Cuvântul *drăgulică* ne îndeamnă a observa aici asămănarea ce se află între limba românească și cea italiană, în privirea diminutivelor. Așa, din *dragă* românul face *drăgușă*, ș-apoi *drăguliță* sau *drăgulică*, precum face italianul din *caro*, *carino*, *carinetto*. Una din calitățile cele mai vederate ale poporului nostru este caracterul său blând, simpatice și dismurdător.

Să ne întorcem însă la șirul baladei.

După cea întâi izbucnire a inimii sale, voinicelul nostru urmează a zice cu o falnică bărbăție, sprijinită de însași puterea dragostei lui:

*Să n-ai grijă pentru mine,
Cât oi fi eu lângă tine!
Să n-ai frică pentru tine,
Cât îi fi tu lângă mine!*

Iată că prunca începe a cânta și, precum ea presăm-
țise, iată că dulceața cântecului trezește răsunetele de-
părtate și le scoate în cale pe Păunașul codrilor! Cine-i
el? Ce soi de ființă este acest om care poartă un nume
atât de poetic și care este cunoscut în lume de voinicul
voinicilor? Îl vom afla în cele întâi cuvinte ale lui,
cuvinte făloase, poroncitoare și amenințătoare:

*Măi băiete, băiețele,
Măi voinice, voinicele,
Dă-ne nouă mândra ta,
Ca să scapi cu viața ta...*

Pentru un păunaș de codru ca dânsul, pentru voi-
nicul voinicilor toți ceialalți oameni i se par negreșit
băieței, voinicei; în urmare, când vorbește de dânsul,
el zice: Noi, Nouă! întocmai ca un stăpânitor, și crede
că toți trebuie să se supuie la poroncile lui, căci almin-
trelea amar de ei!

Care este însă soiul dorinții lui? O dorință născută
din dragoste. El vrea pe mândra care l-a tras din codri
prin glasul ei și care acum îl farmecă prin frumuseța
sa. Poronca este scurtă și hotărâtoare. Răspunsul
asemine este scurt și energic:

*Ba! eu mândra nu ți-oi da
Păn' ce capul sus mi-a sta!*

Îndrăzneală mândrie a tinereții! bărbăție însuflată prin focul dragostei! nobilă pornire a inimii fără frică... toate aceste sâmtiri sunt tălmăcite în două versuri. În ele domnește un ce cavaleresc, care rapoartă mintea la veacul de mijloc. Se pare a videa doi cavaleri înzeuați, cu lăncile în mâni, cu coifurile pe frunte și provocându-se la luptă în gloria unei dame iubite de amândoi. Dar, deși acele cuvinte dau baladei un caracter mai deosebit, versurile ce urmează îi adaug o nouă podoabă prin colorul lor de naționalitate netăgăduită.

*Că de când o am luat,
În cosițe i-am giurat
Să n-o las de lângă mine
Și s-o apăr de oricine!*

A giura dragoste în cosițele copilelor este un obicei țărănesc cunoscut și întrebuințat de toți holteii câmpiilor și ai munților noștri. Giurământul în cosițele fetelor înfățișază ideea șoaptelor amoroase și tainice, care se fac pe furiș la șezători, la scrânciobe, la sărbători, atunci când ochii părinților încetează de a priveghea mișcările copiilor.

Poeziile populare sunt, precum videm, comori neprețuite, în care putem descoperi icoane vii și poetice de obiceiurile și de prejudițiile neamului românesc.

Aşa, mai departe, cetim în baladă că voinicii *se apucă de brâie şi se ieu la luptă*. Lupta trupească era la romani un exerciţiu zilnic, care sluzea a forma ostaşii pentru războaie şi care era totodată o petrecere precum şi un mijloc de a pune sfârşit sfezilor particulare. La romani era luptători publici ce da reprezentaţii mari. Asemine şi la românii de astăzi lupta trupească a rămas din vechime un obicei care domneşte pretutindeni la munţi şi la câmpi, şi biruitorul este încungiurat de stimă şi respect, precum odinioară la Roma gladiatorii cei mai vestiţi.

Trânta gioacă un rol mare la sărbătorile populare şi adeseori ea hotărăşte înclinarea inimilor fecioare. În vreme ce bătrânii stau culcaţi pe iarbă, povestind despre vremea veche, în vreme ce nevestele şi însurăţei gioacă în horă, mulţi din flăcăi fac rămăşaguri pe trântă, se apucă la luptă, şi copiii îi imitează pimpregiurul lor.

Trântele dar sunt împărţite în deosebite categorii precum:

Trânta voinicească,
Trânta mocănească,
Trânta ursărească,
Trânta pe dreptate ş.c.l.

Şi cine au văzut acele ale românilor din veacul nostru cunoaşte de înaintă tablourile şi statuiele ce

înfătoșază luptele gladiatorilor romani. Aceleași poze, aceleași apucări, aceleași mișcări se reproduc la strănepoții lor, după două mii de ani.

Lupta voinicească consistă a să apuca trupul cu brațele cruciș și a să arunca la pământ, aducându-se unul pe altul peste mână; iar cea mocănească consistă a să prinde de brâie, a să frânge mijlocul și a să pune unul pe altul în genunchi sau a să aduce peste cap. Puterea luptașilor stă dar în tăria șelelor și a brațelor precum și în strânsa legătură a brâielor. Iată pentru ce balada zice:

*Ei la luptă s-apuca
Și de brâie se lua.
Și mai departe adauge:
Voinicelul mi-și slăbea,
Brâul i se descingea...*

Acum lupta între amândoi voinicii se apropie de sfârșit. Păunașul frânge mijlocul badiului, care slăbește cu cât i se desface legătura șelelor; și acesta, sâmtînd că în curând a să fie dovedit, zice în desperare:

*Mândro, mândrulița mea,
Vin' de-mi strânge brâul meu,
Apăra-te-ar Dumnezeu!*

Până în minutul cel de pe urmă gândul lui este preocupat de soarta iubitei sale, și dacă el dorește a mai prinde la putere, este numai pentru ca s-o poată apăra pe dânsa. De viața sa el nu se îngrijește. Deși pericolul e mare pentru dânsul, rugăciunea ce face el către Dumnezeu pomenește numai de ea:

*Vin' de-mi strânge brâul meu,
Apăra-te-ar Dumnezeu!
Că-mi slăbesc puterile,
Mi se duc averile!*

Care sunt averile unui voinic?... Puterile lui! Ce zici de un popor cu asemenea sâmtiri cavaleriești? Să vedem acum ce răspunde copila la acele cuvinte. Vine ea în ajutorul badiului sau nu?

*Ba nu, nu, bădiță frate,
Că vă-i lupta pe dreptate,
Și oricare-a birui
De bărbat eu l-oi primi!*

Poporul român are un respect nemărginit pentru dreptate. Fie în orice întâmplare, el pleacă capul dinaintea ei. În ochii poporului dreptatea este o dumnezeire, și când vorbește de dânsa, el o numește *sfânta*

dreptate! Iată pricina pentru care mândrulița baladei nu vroește a lua parte la lupta badiului cu Păunașul, căci lupta *e pe dreptate!* Totodată acea luptă voinicească ce se face sub ochii săi pentru dobândirea ei măgulește natura sa de femeie și de româncă. Ca femeie, îi place a vede că frumuseța ei naște porniri atât de aprinse în inimile vitejilor; ca femeie, ea sânte milă pentru voinicelul ce-și perde puterile și, vroid a-i da agiutor prin un chip oarecare, ea îl îmbărbătează, zicând că va priimi de bărbat pe cel care va fi biruitor, căci negreșit asemenea cuvinte sunt în stare a da putere de leu oricărui tânăr înamorat; dar, cercetând bine înțelesul acestor cuvinte, se descopere lesne tragerea instinctivă a inimii sale de româncă pentru cel mai vi-teaz dintre îmbii luptători.

În urmare, lupta se începe cu mai mare furie; dar în curând unul din doi luptași cade biruit. Balada zice:

*Din doi unul dovedea:
Din doi unul gios cădea!
Cine că mi-și dovedea
Și cu mândra purcedea?...*

Poetul necunoscut al acestei poezii pare a fi compus aceste patru versuri înadins pentru ca să ațâțe curiozitatea ascultătorului și să mărească interesul subiectului prin o prelungire premeditată.

*Cine că mi-și dovedea,
Și cu mândra purcedea?
Păunașul codrilor!
Voinicul voinicilor!*

Tablou viu al vitejiei răsplătite prin biruință.

*Cine-n luptă mi-i cădea,
Și-n urmă-le rămânea?
Voinicel tras prin inel
Moare-n codru singurel!*

Tablou trist ce varsă în suflet o tainică sâmtîre de jale. În adevăr, poetul cel mai ingenios nu ar putea să sfârșească un poem mai bine și mai frumos decât precum se sfârșește balada prin contrastul vieții și al morții.

Viață cu dragoste! moarte pentru dragoste!

*

Cea a treia baladă, intitulată *Miorița*, este o veche cunoștință a ta.

Îți aduci aminte de o sară din luna lui iulie a anului trecut, când ne aflam mai mulți prietini adunați la moșia voastră, la poetica Cernauca? N***, R***, C***, tu și eu ne porniserăm de la curte cu gând de a

face vânat la rațe și, sosind pe malul iazului de lângă casă, ne lungiserăm pe iarbă, așteptând ca rațele să vie la buza puștii. Zic *buza puștii*, căci, deși eram patru vânători, numai o singură armă aveam!

Soarele, culcându-se în dosul pădurilor Cernaucăi, răspândea valuri de raze înfocate, carele luneca printre frunzele copacilor ca niște șerpi de aur și venea de a se giuca pe fața iazului. Aerul era lin, ceriul împodobit cu vâpseli de minune, și natura întreagă cufundată într-o tăcere adâncă în fața măreții apuneri a soarelui.

Pământul părea a zice cel de pe urmă adio luminii cerești și a se pregăti de sărbat tainele nopții. Frumoasă sară era aceea! frumoasă și plină de sâmburi dulci pentru noi! Nu se zărea altă mișcare împrejur decât clătinarea papurii din iaz, pricinuită prin trecerea vreunei păsări de baltă ce își căută cuibul. Nu se auzea alt sunet decât glasul lung, tainic și pătrunzător al unui bucium, care răsuna din partea Moldovei. Acel sunet trezi fiori fierbinți în inimile noastre, căci părea a fi glasul țării chemându-și copiii rătăciți în străinătate!

Atunci, ca totdeauna, începurăm tuspătru o lungă și mult interesantă disertare asupra neamului românesc. Unul vorbi despre istoria lui atât de bogată în fapte eroice, încât ar putea sluji de izvor la sute de romanuri istorice, dacă s-ar naște vreun Walter Scott la noi. Altul făcu analizul proverbilor ce culesese din gura poporului

și care sunt de natură a da o mare și minunată idee de cumînția lui, dacă este adevărat că: *les proverbes sont la sagesse des nations*⁹! Un al triilea descrie obiceiurile și năravurile românilor, căutând a face o alăturare comparativă între ele și ale vechilor romani, și ne dovedește în multe puncturi că locuitorii țărilor noastre au păstrat mai multe rămășiți strămoșești decât locuitorii Romei de astăzi. În sfârșit, veni rândul meu, și fusei rugat a zice balada *Mioarii*. Deși eu nu o știam întreagă pe de rost, totuși vă spusei câteva părți din ea, carele deșteptară în voi o mare admirare pentru poezia poporală.

Iată dar că, în memoria acelei sări minunate de la Cernauca și în sperare de a descoperi la lumină comorile de dulce poezie ce stau ascunse în sânul poporului român, iată, zic, că îți trimit acum întreaga baladă a *Mioarei*. Oricare român o va citi în gazeta ta va avea dreptul de a se fâli de geniul neamului său!

Această baladă, al cărei subiect e foarte simplu, începe prin două versuri ce sunt, totodată, și o minunată icoană poetică, și o dovadă de dreaptă prețuire ce poporul știe a face de frumusețile țării sale.

*Pe-un picior de plai,
Pe-o gură de rai.*

⁹ Proverbele sunt înțelepciunea popoarelor (fr.).

Românul își iubește pământul unde s-a născut ca un rai, din care nici tiraniile cele mai crude nu sunt în stare a-l goni. Câte năvăliri de barbari au trecut peste biată țară! câte palme dumnezeiești au căzut peste bietul român!... și cu toate aceste, poporul a rămas neclintit pe locul său, păstrându-și naționalitatea în mijlocul aprigelor nevoi și zicând spre mângâiere: *apa trece, pietrele rămân!*

*Pe-un picior de plai,
Pe-o gură de rai,
Iată vin în cale,
Se cobor la vale
Trei turme de miei
Cu trei ciobănei!...*

Strofa aceasta ne arată un tablou viu de emigrările (pribejirile) turmelor ce se cobor în fiecare an din vârfurile Carpaților și trec prin Moldova de se duc să ierneze peste Dunărea. Sute și mii de oi, mânate de moșcani îmbracați cu sarice albe, ies din gurile munților îndată ce frigul toamnei sosește prevestind iarna și merg să găsească pășuni în câmpiile țării turcești, sub poalele Balcanilor. Unele vin de la Vrancea, altele de pe coastele Ceahlăului, altele de prin văile Bistriței și a Moldovei, iar cele mai multe de peste Carpați, din

Transilvania. Deosebitele turme se adună la un loc și înformează caravane numeroase, ce se coboară încet spre Dunărea, unind zberatul lor jalnic cu lătratul cânilor de pază, cu sunetul telincilor aninate de gâtul magarilor și cu șuieratul pătrunzător al mocanilor călăuzi. Viață simplă și patriarhală! tablou vrednic de veacurile acele nevinovate, pe când regii nu erau decât niște păstori!

*Unu-i moldovan,
Unu-i ungurean
Și unu-i vrâncean!*

Adică, unu-i de pe valea Moldovei, unu-i de la Vrancea și unu-i din Ardeal. Din nenorocire, poporul nostru din Moldova confundă foarte ades numele de ardelean cu cel de ungurean, căci el nu au agiuns a cunoaște cât e de întins pământul locuit de români. El nu știe că dincolo de toate hotarele țării lui, că peste Carpați și până în sânul Ungariei, că peste Dunărea și până în sânul Macedoniei, că peste pârăul Molniței și peste râul Prutului se află tot români ca dânsul, care au același port, aceleași obiceiuri ca dânsul, și care, într-un cuvânt, sunt frații lui de același nume și de același sânge! Puțini sunt la număr între români, care au cunoștință de întinderea neamului lor, și mai puțini încă

acei care sunt convinși de puterea ce ar dobândi acest neam nenorocit, când toate ramurile lui ar fi readunate pe lângă vechea lor tulpină. Străinii ne cunosc mai bine decât noi înșine, și prevăd viitoriul nației noastre cu *deosebite sâmfiri!*... Zic *nație*, căci avem dreptul de a pretinde acest nume, fiind opt milioane de glasuri românești care îl putem revendica în fața lumii. Sovenirile istorice, faptele strămoșilor noștri și însăși statistica ne vine în ajutor, căci în Valahia și în Moldova sunt 4 000 000 români, în Bucovina peste 200 000, în Transilvania, Banat și Ungaria peste 3 000 000, în Basarabia aproape 700 000, și, în sfârșit, pe malul drept al Dunărei, mai mulți de 100 000. Toți laolaltă români de aceeași religie, de același trecut și de același viitor!

Oiță bârsană!
De ești năzdrăvană,
Și de-a fi să mor
În câmp de mohor...

Poporul român are mare plecare a crede în fatalitate, în soartă. El își împarte viața în zile bune și în zile răle, și, prin urmare, nenorocirile îl găsesc totdeauna pregătit la lovirile lor. Așa, nici o întâmplare cât de aprigă nu-l poate dărâma, căci el se mângâie și se întărește cu ideea că: *așa i-au fost scris!... așa i-au fost zodia!... așa i-au fost menit să fie!*

*Să le spui curat
Că m-am însurat
Cu-o mândră crăiasă,
A lunei mireasă.*

Nu poate fi vreo zicere mai poetică și totodată mai potrivită pentru descrierea morții! Moartea este o mândră crăiasă care domnește peste omenirea întreagă, și totodată ea este *mireasă lunei*! Tot omul e logodit cu moartea din minutul ce intră în viață.

*Că la nunta mea
A căzut o stea.*

Stelele au o mare înrâurire asupra închipuirii poporului român. El crede că fiecare om are câte o stea, care, din minutul ce el se naște și până ce moare, este tainic legată cu soarta lui. Steaua românului *se întuneacă* când îl amenință vreo nenorocire și *cade din cer* când el se apropie de gura morții. Sunt iarăși stele ce se arată din vremi în vremi ca o prevestire de mari întâmpări între popoare. Așa sunt unele stele roșii ca de sânge, care apar, zice românul, înaintea războaielor... ș.c.l.

*Soarele și luna
Mi-au ținut cununa;*

*Brazi și păltinași
I-am avut nuntași;
Preoți, munții mari,
Paseri lăutari,
Păsărele mii
Și stele făclii!*

Poetul necunoscut al acestei balade priface cu puterea închipuirii lui tot universul într-un templu luminat de făcliile cerești și aduce toate constelațiile și toate podoabele pământului față la cununia omului cu moartea!...

Giudece oricine, fără părtinire, sublimul unui tablou atât de măreț și hotărăscă, dacă se poate, cât e de adâncă, cât e de bogată comoara poeziei românilor. Totodată, în privirea simțirii înduioșătoare, cât și în privirea frumuseții limbei noastre, înșămneze cetitorul câtă dragoste este cuprinsă în descrierea dismierdătoare ce face muma de copilul ei, când zice:

*Cine-au cunoscut,
Cine mi-au văzut
Mândru ciobănel,
Tras pintr-un inel?
Fețișoara lui,
Spuma laptelui!
Mustecioara lui,*

Spicul grâului!
Perişorul lui,
Pana corbului,
Ochişorii lui,
Mura câmpului!

Asemine nu mai puţin este de înşămnat cu câtă îngrijire dulce şi fiască ciobănelul se roagă Mioriţei ca să spuie mamei lui că el nu s-au însurat cu-o mândră craiasă, a lumii mireasă, ci *cu o fată de crai, pe-o gură de rai, nici să-i spuie că la nunta lui a căzut o stea!* ş.c.l., căci inima unei mame nu se înşală niciodată. Biata mamă ar înţălege că fiul ei a murit!

Iată, iubite, toată balada Mioriţei, precât am putut-o descoperi. Eu nu cred să fie întreagă, dar cât este măcar, ea plăteşte în ochii mei un poem nepreţuit şi de care, noi, românii, ne putem fâli cu toată dreptatea.

*

Într-o epohă ca aceasta, unde ţările noastre au a se lupta cu duşmani puternici care cearcă a întuneca nu numai drepturile politice, dar şi chiar naţionalitatea românilor, poezia poporală ne va fi de mare agiutor spre apărarea acesteia, căci oricât de măiestre să fie manifesturile cabinetului de Petersburg, românii tot români vor rămânea şi vor dovedi ca sunt români prin

limba lor, prin tradițiile lor, prin obiceiurile lor, prin chipul lor, prin cânticele lor și chiar prin jocurile lor.

Așa, spre pildă, de vom cerceta aceste din urmă, vom găsi, pe lângă nenumăratele dovezi de origine romană a poporului ce locuiește pământul vechei Dacii, că danțurile lui sunt de mare însemnătate.

Două din aceste mai cu samă și anume; *giocul Călușăilor* și *Hora* păstrează până în ziua de astăzi un caracter antic, care răstoarnă toate săcile pretenții ale aceloră ce se cearcă a întuneca naționalitatea românilor. *Giocul Călușăilor* este un danț alegoric, care înfățișază *răpirea sabinelor*; iar *Hora* este adevăratul danț roman, *chorus*, și se gioacă în România cu aceeași rânduială horegrafică precum se văd săpate în marmurile antice, horele vechilor romani!

Flăcăii și fetele, bărbații și nevestele dintr-un sat, sau din mai multe sate adunate într-o zi de sărbătoare, se prind cu toții de mâni și fac un cerc larg, care se învârtește încet din stânga în dreapta și din dreapta în stânga pe măsura cânticului. Aceasta este hora! joc simplu și patriarhal! simbol al unirii tuturor în o sângură familie!

Înlăuntrul cercului stau lăutarii, care umblă neconținut pe lângă dănțași, improvizând strofe șăgalnice pentru fete, vesele pentru flăcăi și adeseori atingătoare de bărbații însurați. Aceste improvizații trecătoare,

care se tipăresc în mintea poporului și rămân cu vreme proprietatea sa poetică, se numesc iar hore. Ele ațâță veselia jocului și adeseori, dizvălind tainele inimilor, slujesc de misterioasă coîntălegere între acei ce se iubesc.

Așa, de pildă, lăutariul, care este geniul însuflețitor al horei, trecând pe lângă o copilă din cercul danțului, îi cântă:

*Zis-au badea c-a veni
Luna-n cer când s-a ivi*¹⁰ ș.c.l.

Pe urmă, alăturându-se de badea în altă parte a cercului, îi arată mândra cu ochiul și zice în treacăt:

*Să te duci, voinice, duci
În livada cea de nuci,
Că te-așteaptă nu știu ce,
Și-i găsi o florice...* ș.c.l.

Badea și cu fata se întâlnesc cu ochii; copila se roșește și cată-n gios; voinicul rădică capul și-și răsucește musteața... iar lăutariul trece mai departe cântând unui bărbat:

¹⁰ Vezi *Zis-au badea*.

Sărmanul bărbatul prost!
Bun odor la casă-o fost.
Orice vede,
Nu mai crede... ș.c.l.

Bărbatul se mânie; dănțașii râd cu hohote și se uită la femeia *odorului*, lângă care s-au oprit lăutariul zicând:

Ilenuță de la Peatră,
Cu percica rătezată,
De-ți e drag bărbatul tău,
Le-i sama că-i nătărău,
Și-i dă-n mână o vărguță,
Să se apere de mătă...¹¹

Afară de lăutariul care este plătit ca să cânte câte știe și câte nu știe, adeseori vreunul din dănțașii horei începe a rosti în cadență versuri potrivite cu vro întâmplare nouă sau cu starea inimii lui. Fiecare își cântă dorurile în auzul tuturor, căci ce are românul pe inimă o are și pe limbă.

Un flăcău care-i singur pe fața pământului își revarsă necazul în strofa următoare:

¹¹ Vezi *Ilenuța de la Peatra*.

*Frunză verde alunică,
Rău îi făr' de mândrulică!
Dar mai rău făr' de nevestă,
Că n-ai unde trage-n gazdă!*

Altul, om cărunt, care-i lângă dânsul, urmează şirul cânticului pe cuvintele ce se potrivesc cu pofta inimii lui:

*Cât e omul de bătrân,
Tot ar mânca măr din sân!
Cât e omul alb la plete,
Tot îi place-a pişca fete!¹²*

Vecinul său, Pepelea, taie improvizaţia moşneagului şi-i răspunde râzând, fără a întrerupe aria horei:

*De-acum sapa şi lopata,
Iar nu mărul, iar nu fata,
Că de-acum, ți-ai trăit traiul,
Ți-ai mâncat, badeo, mălaiul!*

După toate aceste pilde se înţălege caracterul poezii-
lor numite hore. Ele sunt improvizaţii din fugă, cugetări
rostită în versuri în reperiunea danţului, destăinui-
ri naive ale dorinţelor inimii, pâcălituri şăgalnice între

¹² Vezi şi *Moş bătrân*.

dănțași. Prin urmare, și forma acestor poezii este neregulată ca ideile improvizatorilor.

Unele hore sunt lungi și corecte, precum a *Zoiții*, a *Ilenuții* și altele; dar cele mai multe sunt scurte de zece, de opt, până și de patru versuri. În cât privește însă originalitatea ideilor, frumuseța expresiilor și calitățile lor poetice, oricine poate mărturisi că atât horele din Moldova, cât și cele din Transilvania, din Bucovina și din Valahia sunt vrednice surori ale baladelor. Geniul poporului român, fie din orice provincie, este pretutindine bogat de poetice comori.

(*Bucovina*, 1849)

III

Spre a completa aceste studii asupra țărilor noastre și asupra poporului român, socot că nu este de prisos a adăuga aici câteva fragmente dintr-un cuvânt ce am ținut la 1848, în Paris, dinaintea unei societăți de străini filo-români:

Domnilor!

Dați-mi voie a vă expune aici un răpede tablou de provinciile Dunărei locuite de români. Ca fiu al României, mă propun să vă slujesc de călăuz în primblarea

ce vroiați a face prin acele țărături depărtate și așa puțin cunoscute încă de Evropa occidentală.

Să trecem în grabă Ghermania, Galiția și Bucovina (provinție mănoasă pe care Austria au despărțit-o de Moldova la 1775 și au încorporat-o Imperiului) și să ajungem în acele locuri cărora locuitorii lor dau numele de România, și pe care străinii le cheamă *Provinții Danubiene*. Acum pășim Molnița, pârau ce slujește de hotar între Bucovina și Moldova, și iată-ne în sfârșit pe acest colț de pământ atât de necunoscut, încât mulți diplomați și mulți vestiți învățați l-au confundat când cu pământul Turchiei, când cu pământul Rusiei. Iată-ne într-o țară cu totul nouă, dar unde vom avea plăcere a găsi o mulțime de cunoștinți făcute de noi în cărțile Istoriei Române.

În sânul acestor văi atât de bogate și mănoase, pe vârfurile acestor munți urieși, pe malurile acestor râuri limpede, auzim deodată pronunțându-se nume antice, carele deșteaptă în mintea noastră mari suveniruri, și răpoartă închipuirea la epoha glorioasă a Împărăției Romane: numele lui Traian, Aurelian, Ovidie, Caracala, Septim-Severus etc., ieșind din gura unui țăran simplu și neștiitor! Ochii noștri întâlnesc pretutindene urmele Poporului Suveran! Iată: *valea lui Traian pe Dunărea, Romanu, Caracal, Cetatea-Albă, Gherghina, Iașii* (Municipium Jassiorum), *Turnul Severin,*

Băile lui Ercul (Mehadia din Banat), *Lacul lui Ovidie* (în Besarabia, altă provincie a Moldovii luată de Rosia la 1812). Acest lac a văzut adeseori pe Ovidie primblându-se pe malurile lui și meditănd poate poemul *Metamorfozelor*, pe când el era exilat în Dacia. Tradiția populară spune încă în zilele noastre despre acest mare poet al vechimei că era un frumos bătrân cu pletele albe, și că graiul lui dulce curgea ca mierea din buzele sale. Aceste nume aduc negreșit o adâncă mirare, auzindu-le într-o țară perdată ca Moldo-Valahia în fundul Evropei, și ca o stâncă în sânul mării, neconținut bătută de valurile a trii neamuri mari, neamurile gherman, slav și otoman. Firește dar străinul își face întrebare, cum aceste nume romane s-au rătăcit așa departe de Roma și ce furtună le-a azvârlit aici? Și atunci el își aduce aminte de luptele romanilor cu dacii și de duelul eroic ce au fost între marele împărat al Romei, Traian, și marele rege al Daciei, Decebal, care s-au otrăvit în ziua când a fost învins! Îmi aduce aminte totodată că multe colonii romane au venit ca să împoporeze aceste țărmuri pustiite prin desfacerea dacilor, spre a forma cu pepturile lor un zid puternic împotriva năvălirilor de barbari. Și astfel, încet-încet, adevărul iese la lumină, și acel adevăr arată că *există în lume o Românie, deși ea nu figurează pe hărțile de geografie!*

Vechii romani înțeleseseră bine interesele imperiului lor, așezând cele mai viteze legioane ale Italiei ca santinele despre răsărit. Ei știa ca provinciile Daciei era porțile naturale pe unde trecea năvălirile popoarelor asiatice asupra Evropei, și pentru dânsii era o chestie de viață sau de moarte așezarea de garnizoane tari pe pragul acelor porți.

Dacia Traiană se făcu deci cea mai sigură fortificare pentru Cetatea Cezarilor și se împotivi mulți ani valurilor de barbari care se zdrobiră de ea ca de un mal stâncos. Acum 2000 de ani poporul roman înțelesese ceea ce astăzi Evropa civilizată, Evropa învățată nu vroiește a înțelege. Și însă, după 2000 de ani, rolul provinciilor Danubiene este în totul același ca în timpul romanilor. Ele se găsesc ca în vechime espuse la cele întâi loviri a unei puteri năvălitoare ce caută a se răvărsa peste Evropa.

Să aruncăm ochii asupra surfeței acestor șesuri nemărginite a țărilor românești, și vom videa o mulțime de movili singuratice. Ce sunt aceste movile? Ele sunt paginile istoriei năvălirilor, căci cuprind oseminte de barbari! Fiecare *tumulus* e un monument al trecutului rădicat pentru priceperea viitorului, o lecție spăimântătoare pentru popoarele Asiei care țin ochii țințiți asupra Evropei, și o prevestire pentru aceasta. Fiecare pare a zice: că ceriul a destinat această țară a fi bulevardul civilizației și mormântul barbarilor!

Pe lângă acele movili istorice, găsim câmpuri de bătălii a căror nume amintesc luptele eroice susținute de poporul român împotriva goșilor, a hunilor, a turcilor, a tătarilor, a leșilor etc. Iată *Valea-Albă*, poreclită astfel de tradiție, fiindcă în vreme de giumătate de veac a fost coperită cu osemintele nenumăratelor mii de turci ce cotropiseră Moldova sub domnia lui Ștefan-Vodă: iată *Dumbrăvile Roșii*, arate cu leșii înhămați la giuguri; iată *Războienii*, *Călugărenii*, *Baia*, *Valea Tutovei*, *ruinele Târgoviștei*, *ruinele Cetății Neamțului* etc... De pe zidurile aceștii cetăți Doamna Ruxandra, mama lui Ștefan Vodă, a refuzat de a deschide porțile fiului său alungat de o armie numeroasă de turci, și i-au poruncit să moară mai bucuros, decât să-și scape viața cu rușine prin mila unei femei! De pe zidurile aceștii cetăți, 18 plăieși români s-au împotrivit mai multe zile armatei întregi a lui Sobiețki, riga Poloniei, mântuitoriul Vienei!

În toate părțile unde vor alerga ochii, ei vor vedea adevărul scris cu litere de sânge, și acest adevăr este că Țările Românești au fost, în vechime cât și în veacurile de mijloc, pragul templului civilizației, și că poporul român s-a ținut totdeauna cu tărie în poziția sa de sentinelă al acestui templu.

Și însă! Evropa pare că nu vrea nici măcar să ție socoteală de tot sângele vărsat pentru apărarea ei! Ce-i

pasă Evropei de această țară slăbită prin atâte războaie și atâte nenorociri! Ce-i pasă de naționalitatea acelui popor român care vroiește astăzi să se rădice din căderea sa, pentru ca să-și ieie din nou postul ce Dumnezeu însuși i-au încredințat! Acest popor, această țară, merită oare de a trage luarea-aminte a Occidentului?

Veniți cu mine, domnilor, ca să cercetăm împreună adevărul la izvorul său, și sunt încredințat că în sfârșit veți zice: Bună țară! bun popor!

Și mai întâi să trecem Carpații pentru ca să ieșim în văi. Acești munți, adevărate țării în privirea strategică, sunt acoperiți cu păduri frumoase în care se găsesc copaci de catarguri cât de nalte.

Ei cuprind în sânul lor băi de fer, de pucioasă, de aramă, de argint și de aur, încă nedescoperite, și izvoare minerale pentru vindecarea boalelor.

Văile sunt formate de un pământ producător care ar putea hrăni o populație întriită de aceea care le locuiește. Ochiul se rătăcește în depărtare pe orizonturi albastre care vădesc o climă sănătoasă și fericită. El pătrunde în lunci pline de vânaturi de tot soiul; întâlnește râuri, iazuri, pâraie pline de pești; livezi frumoase încărcate cu pomet; colnice cu podgorii carele produc vinațe minunate; și zărește în văzduh roiuri de albine ce fac o miere albă și parfumată ca acea vestită a muntelui Himet din Grecia. Pe întinsul câmpiilor

pasc turme numeroase de oi și vite mari carele sunt una din cele mai mari bogății ale țării; herghelii de cai voinici; sate acoperite cu stuh, în toată simplitatea arhitecturală a timpurilor patriarhale; orașe în care civilizația se arată la tot pasul, în forma caselor, în mobilarea lor, în hainele locuitorilor, în manierile lor, în graiul lor ce au adoptat limba franțeză, și chiar în defectele lor. Mai departe se zăresc frumoase locuinți de țară, albind între copacii grădinilor și pe șosele nouă, calește de Viena, trecând cu repegiune în fuga cailor de poștă și în chiotul sălbatic al postașilor. Ele trec pe lângă șiruri lungi de care (*carru*) trase de boi, ca la romani.

Căci trebuie să o mărturisim. Această țară este țara contrasturilor. Deosebitele veacuri sunt aici reprezentate prin deosebitele clase ale poporației. Locuitorul țăran a rămas tot același de 2000 de ani și înfățișază antichitatea. Nobilii bătrâni (boieri) cu ideile și obiceiurile lor feudale, înfățișază veacurile de mijloc, și noua generație, ce au fost crescută în străinătate și mai cu seamă în Franța, înfățișază al XIX veac.

Țara aceasta este dar, precum vedeți, domnilor, destul de interesantă a o vizita, și cuprinde mari sugeturi de studiu pentru filosofi și pentru artiști. Ea este frumoasă, avută și bine înzăstrată de Provedință în toate privirile. Dar ceea ce aș dori eu ca să vă fac a înțălege

este farmecul adimenitor a acestor părți a lumii, care face pe românii din Moldova să zică în iubirea lor de Patrie:

*La Moldova cea frumoasă
Veăta-i dulce și voioasă!
L-al Moldovei dulce soare
Crește floare lângă floare!*

Și tainica atragere ce au ele pentru inimile străinilor, încât românii din Valahia zic:

*Dâmboviță, apă dulce,
Cine bea nu se mai duce!*

Astfel este România, numită de români *gura raiului*. Să cercetăm acum poporul care o locuiește.

Ce este el? De unde vine? Care e limba sa? Care sunt tradițiile lui? Ce trecut a avut? Ce viitor va avea?

Ce este? El însuși ne va spune într-o limbă pe care chiar d-voastră, domnilor, o veți înțălege lesne, căci el ne-a grăi în limba romană veche. Iată-l dinaintea noastră, în costiumul său giumătate dac și giumătate roman: cușma de oaie a dacilor pe cap, și opincile romane în picioare. Iată-l cu poza sa antică, cu tipul său roman ce l-a păstrat de 2000 de ani. Să-l întrebăm acum ce este el, și să ascultăm răspunsul său:

„Eu sunt român. Împaratul Traian a venit în vechime cu multă putere de a învins pe daci, locuitorii țării aceștia. Toată averea mea este o casă, un câmp, o fântână, un car, o vacă, doi boi de jug și un cal. Am o femeie bună, frumoasă și lucrătoare. Ea nu lasă furca din mâni cât e ziua de lungă, nici nu perde din ochi fiul ce ne-a dat Dumnezeu... etc., etc.“

De agiuns sunt aceste câteva cuvinte ca să vă dovedască, domnilor, că poporul ce grăiește astfel e de neam latinesc, iar nu slav precum au îndrăznit a o pretinde campionii Panslavismului care s-au înșălat a crede că naționalitățile se pot scamota prin câteva note și manifesturi diplomatice.

De nu vă veți mulțami însă cu atâta, vă propunem să mergem mai departe cu cercetările noastre, spre a descoperi nouă dovezi despre romanismul românilor. Aceste dovezi le vom găsi:

1. În obiceiul ospetiei care s-au păstrat din vechime; în respectul tinerilor pentru bătrâni; în ceremoniile nunților și a înmormântărilor etc.

2. În credințele superstițioase ale țăranilor.

3. În poveștile populare ce sunt pline de zeii păgânismului, purtând titlul de sfinți, precum: Sfânta Vinere (Venus), Sfânta Joe (Jove), Sfânta Mercure (Mercur) etc.

4. În cânticele populare care pomenesc de împărații Traian și Aurelian.

5. În tradițiile istorice ale țării.

6. În nevinovata mândrie cu care poporul dă titlul de *români* tuturor eroilor, chiar străini de-ar fi.

7. În plecarea firească ce are cătră dulcele *far niente* ce caracterizează pe italieni etc., etc., etc.

Îmi pare foarte rău, domnilor, că lipsa de materialuri mă oprește de a mă întinde, precât aş dori, asupra acestei chestii, spre a vă putea da o idee completă de toată originalitatea obiceiurilor poporului român, de toate comorile de închipuire ce strălucesc în basmele sale, de toată poezia armonioasă ce răsună în cânticele sale și de adâncă cumiinție ce domnește în proverburile sale.

Fie-mi iertat deocamdată a va supune câteva notiții generale asupra țărilor noastre:

România întregă se compune din 6 provincii ce cuprind aproape la 9 milioane de oameni de același sânge, de același nume, de aceeași limbă și care se numesc frați. Acele provincii sunt: Transilvania, Banatul și Bucovina, astăzi sub stăpânirea Austriei; Basarabia, luată de Rosia până-n Prut la 1812; și, în sfârșit, Moldova și Valahia, care se află sub suzeranitatea Turciei. Aceste două provincii, după un șir de mai multe veacuri de nenorociri, s-au răsculat acum la chemarea făcută de Franța tuturor națiilor împilate.

Istoria revoluției românilor vă este cunoscută prin gazetele ce au publicat actele ei. Nu-mi rămâne mie a

vă observa decât ca să nu vă mirați că glasul patriei voastre au găsit un răsunet atât de grabnic și de puternic în patria mea, căci dintre toate conchetele Franței, cea mai frumoasă, cea mai trainică și mai neștiută de dânsa poate, este concheta morală a nației române.

(*Paris*, 1848)

O primblare la munți

De mult doream a vedea portretul lui Alexandru-vodă Lăpușneanul și, aflând că se găsea la monăstirea Pân-gărați, mă hotărâi a face o primblare pân-acolo. Mă pornii deci într-o amează de la Peatră, întovărășit de doi tineri poeți și de un tânăr giudecător, care, având norocire de a nu fi cât de puțin poet, se îngriji de viitor și luă cu el doi harbuji groși ca cei de Bender și o pungă mare plină de tutun. Aceste provizii ne păzură cam dișănțate pentru o primblare de două ceasuri, însă urma ne încredință că, în privirea mulțămirilor trupești, e mult mai priitor de a fi cineva giudecător decât amarezul muzelor.

Ne pornirăm pe la sfințitul soarelui, plini de veselie și de sperare, și, grămădiți ca vai de noi! într-o brișca de Brașov, carea, urmând obiceiului surorilor sale numite brașovence, ne scutura ca pe niște saci de nuci; dar ce ne păsa nouă! Lumea întreagă atunci era a noastră! ceriul era atât de limpede și de albastru, priveliștea

în toate părțile se arăta atât de veselă și măreață, toată firea ne zâmbea cu un farmec atât de dulce! Ce ne păsa nouă!... În ceasul acela nime dintre noi nu și-ar fi dat locul său nici măcar pe un tron, pentru că, deși zdruncinăturile briștei se înmulțeau cu cât ea se înainta pe petrișul drumului de pe malul Bistriții, cu atât creștea și mulțămirea noastră.

Convorbirea noastră se putea asemăna fără greșală cu un sabaș jidovesc: toți vorbeam deodată fără a mai aștepta răspuns și toți ne porneam delaolaltă la râs ca niște nebuni, unul într-o notă scârțiitoare, altul cu un ton de *bas-taille*¹, un al triile imitând ruladele oarecării demoazele vădane ce are obicei a cânta prin adunări. Românii ce întâlneam sta în drum și se uita la noi, făcându-și cruce, iar unii, luând pildă fără voie, trântea niște hohote de se răsuna câmpul. Acest lucru îmi aduse aminte de un provincial cu frica lui Dumnezeu, carele fiind întrebat la teatru de ce râdea mai tare decât toți, de vreme ce nu înțălegea nimic, el răspunse cu nevinovăție că râdea de râsul celorlalți și mai ales pentru că plătise zăce lei.

Cu toate aceste, fiindcă tot lucrul în lume trebuie să aibă un sfârșit, convorbirea noastră atât de ferbinte începu a slăbi și se prefăcu încet-încet într-un quatuor

¹ Voce între bas și bariton (fr. *basse-taille*).

muzical, vrednic de a încânta urechile îngerești, dacă nu ar fi avut o deplină asămănare cu un concert drăcesc. Unul din noi suspina cu duioșie o bucată dintr-o simfonie a lui Mozart; altul, mai tare la suflet, îi răspundea prin vestitul și voinicescul cântic a lui Burjor: *Frunză verde de năgară*; al triile șuiera ca o mierlă un valț șfăbesc și al patru le striga în gura mare horul dracilor din opera *Robert diavolul*². Această armonie, alcătuită din atâte armonii deosăbite, înforma un soi de dihanie muzicală, vrednică de înșămnat în analele cacofoniei.

Din vorbă în vorbă, din hohot în hohot și din cântic în cântic, ne trezirăm deodată în mijlocul Bistriții. Atunci, ca și când o putere nevăzută ne-ar fi strâns de gât, glasurile noastre se stinseră și se făcu între noi o adâncă tăcere. Câteva fețe schimba fețe, căci Bistrița clocotea împregiurul nostru, pare că ar fi dorit a ne trimite în fundul ei, ca să ne sfârșim concertul; valurile se izbea cu repegiune turbată asupra roților și clătinau trăsura ca cu o mână de urieș; fieștecăre dintre noi se cumpănea în toate chipurile pentru ca să nu se prăvale brișca, mai ales că malul era cam departe și bolovanii din fundul apei cam mari. Cu cât însă ne înaintam, valurile clocotea, roțile luneca pe petre, caii se spăria,

² Operă de mare popularitate de Meyerbeer (1832).

vezeteul îndesa cu țipetele și cu biciul, și Bistrița se suia mereu! Iară noi... noi nici cântam, nici râdeam. Știu însă că atunci am fi schimbat cu bucurie locurile noastre pe tronuri.

Iată-ne pe mal dincolo; slavă Domnului! am scăpat; pare că ne răsuflăm mai lesne. Ne oprim puțin ca să se răsufle și caii și să ne aprindem țigarele. Următoarea convorbire naște între noi:

- Măi, măi, grozavă-i Bistrița!
- Răpide apă!
- Frică v-au fost?
- Frică? Nicidecum.
- Dar pare că erați schimbați la față.
- N-ai văzut bine.

Pas de nu te încrede după aceasta că graiul a fost dat omului ca să-și răstălmăcească gândul!

Ne pornirăm peste un șfert, aruncând câte o căutătură posomorâtă locului pe unde trecusem, și agiunserăm în curând la alt vad, mai mic; însă în tot drumul acesta, ce se întinde pe malul drept al Bistriței și care trece prin satul numit Vaduri, ne-am arătat mult mai cuminți în faptă și în vorbă. Fieștecare grăia pe rând, povestind câte o întâmplare tristă sau grozavă, în care apa juca rolul cel mai înșămnat. Câte înecări am știut, toate s-au istorisit cu un talent deosebit, mai ales că suvenirul Bistriții era încă viu.

Acel al doilea vad l-am trecut cu o nepăsare eroică, fiindcă acum ne deprinseserăm cu primejdiile. Omul se deprinde cu toate lucrurile în lume. Cei mai vestiți eroi au sâmțit un ce care sămăna cu frica la cele întâi bătălii; în urmare, ni se poate ierta neliniștirea care ne-a cuprins la cea întâi luptă a noastră cu o apă atât de înșălătoare ca Bistrița, mai ales că acea mică tulburare nu ne-au oprit nicidecum de a admira mai târziu frumosul și mărețul apus al soarelui. Un entuziasm poetic ne-a pătruns pe totii, până și pe giudecător; căci priveliștea era vrednică de a încânta sufletele cele mai adormite și vrăjmașii cei mai aprigi ai naturei. În dreapta noastră un lanț de munți, pîntre care Scăricica se înălța cu mândrie; în stînga alt lanț de dealuri îmbrăcați cu tufari sălbatici; în urmă-ne, ca o strajă depărtată, Petricica, ce pare că păzește tîrgul Petrei culcat la picioarele ei; în fața noastră, un amfiteatru de alți munți acoperiți cu brazi nalți, care se zugrăvea ca o armie întregă pe ceriul înflăcărat de razele cele de pe urmă ale soarelui.

Din toate părțile tot înălțimi, și înălțimi adevărate, care te fac și mai mic decât ești și la care trebuie să te uiți cu capul gol, pentru că-ți cade căciula de la sineși. Cum să nu se mire cineva! Cum să nu i se aprindă închipuirea!

Noi, în ciuda celor ce se fac că nimic în lume nu poate fi destul de frumos pentru ei, noi, zic, am găsit o

mare mulțămire la privirea acelor locuri mărețe și negreșit am fi strigat: *mari sunt minunile tale, Doamne!* dacă nu ne-am fi adus aminte tocmai atunci de un străin care, văzând șlicul unui logofăt mare, a zis tot acele cuvinte.

Acum amurgise mai de tot, caii obosiseră, și noi începuserăm a sâmți oarecare dureri prin șolduri, când sosirăm la Pângărați³. Preacuviosul egumen acestii vechi monăstiri, om verde de trup și de suflet, ne priimi cu o bucurie și cu o bunătate ce îi câștigară îndată dragostea și respectul nostru. De-abia ne așezaserăm în casă pe un pat lung, și îndată ni se înfățișă un frate purtând o tablă încărcată de chisele cu dulceți și de pahare cu apă răce.

Atunci, tuspatriu am zis într-un glas: binecuvântat să fie în toate veacurile acel om înțelept care a introdus în țara noastră un obicei atât de dulce și răcoritor! Dulcețile, cafeaua (în felegene) și ciubucul turcesc alcătuiesc o triime nedespărțită, care în toate întâmplările

³ Această monăstire a fost zidită de domnul Alexandru Lăpușneanul spre prăznuirea hramului Sf. mare mucenic Dimitrie, izvorătorul de mir (anul 1564-1569). Se zice că pe locul acela trăia un pustnic cuvios și că după sfătuirea lui ar fi zidit Lăpușneanul monăstirea Pângărați, pe care totodată a și înzestrat-o cu multă avere și moșii; iar pe pustnic l-au făcut egumen acolo pe toată viața [V. A.].

vieții aduce mulțămire trupului și mângâiere sufletului!

După ce sfârșirăm cu toată pompa cuvenită ceremonia numitei treimi, ne adusărăm aminte de țălul primblării noastre și îndată am rugat pe sf.-sa egumenul să ne arăte portretul lui Alexandru-vodă Lăpușneanul.

— Acea icoană — ne răspunse sf.-sa — au fost rădicată de-aici și dusă la monăstirea Slatina, ce este zidită tot de acel domn.

Cuvintele aceste îmi pricinuiră o tulburare întocmai ca și când mi-ar fi picat pe cap vreun fes din cele patru care împodobesc turnurile Mitropoliei! Vruî să vorbesc, în zădar!... glasul mi se tăiese. După atâte oste-neli și primejdii, să-mi văd deodată toată dorința nimicită! Nu, nu-mi rămânea altă de făcut decât să... ies în cerdac, ca să mă răcoresc.

Ceriul era senin; câteva stele lucea deasupra bisericii și unele se ivea pîntre copacii ce acoperea vârful munților. O tăcere înfricoșată domnea în toată monăstirea și numai din vreme în vreme se auzea în vale urletul a unui câne din sat sau țipete spărioase a unei bufnițe ascunse în răsipuri. Mă pusei pe gânduri. Câte idei triste și vesele trecură în câteva minute prin minte-mi! câte năluce se arătară ochilor mei și se perdură în întunericul depărtării!...

Tovarășii mei veniră după mine în cerdac; visul ce mă îngâna se șterse și ne duserăm cu toții să vizităm chiliile călugărilor.

Ne îndreptarăm prin întuneric spre o ferestruică de-abie luminată ce se zărea în șirul chiliilor de lemn⁴; cu cât însă ne apropiam de ea, ni se părea că auzeam un soi de gemet slab, care se prefăcu la urmă într-o psalmodie tristă și monotonă. Aprinși de curiozitate, ne acățarăm ca mătile pe o scară ce se îndoia scârțîind sub picioarele noastre și ne găsirăm deodată cu toții înșirați pe un dulap îngust ce slujea de cerdac pe dinaintea acelor chilii. Poziția noastră era cu atât mai ciudată că trebuia să călcăm prin întuneric, lipindu-ne cu mâinile și cu trupul de zid, fără a ști unde punem piciorul; și dacă perdeam cât de puțin cumpăneala, negreșit că am fi făcut până gios un *salto mortale* foarte vătămător capetelor noastre; în sfârșit, găsind o ușă deschisă lângă noi, am dat năvală înlăuntru, fără mai zice după obicei: *blagoslovește, părinte*.

Călugărul ce ședea în acea chilie era un om ca de șezeci de ani, cu barbă albă și lungă până la brâu; el ținea într-o mână o psaltichie veche și afumată, și în cealaltă, o păreche de metanii de lână neagră. Fața lui

⁴ La monăstirea Pângărați sunt două rânduri de chilii; cele din stânga, cum întri pe poartă, sunt zidite de peatră, încă din vremea domnului A. Lăpușneanul, ctitorul monăstirei; cele din dreapta sunt făcute de lemn; aceste trebuie să fie vechi ca de o sută de ani [V. A.].

brăzduită de vreme și de patimi vădea în el un suflet ce a fost tulburat de dureri; însă în toată persoana lui era zugrăvită o sfințenie măreață ce îi da un aer de profet.

Un pat de scânduri acoperit cu o cergă roasă, un scaun cu trei picioare și o masă pe care se videă o cruce săpată de lemn, două prescuri și un ceaslov alcătuia tot mobilierul acelei chilii luminate de razele unui mic jăratnic și a unci mici lumânări de ceară galbână. Însă lucrul cel mai curios de însemnat în acel simplu locaș era un pistol vechi și ruginit ce sta spânzurat la părete deasupra patului. Îl luai în mână, mă uitai la el cu mirare și nu mă putui opri de a râde, întrebând pe călugăr dacă țânea acea arma pentru tâlhari? Călugărul se posomorî și îmi răspunse cu glasul schimbat:

— Ba nu, fiule, nu-l țin pentru tâlhari, pentru că tâlharii n-au ce căuta la mine; dar îl păstrez ca un lucru ce au pricinuit toată nenorocirea vieții mele!

Auzind aceste cuvinte, ne-am apropiat toți de călugăr. El își lăsase capul pe pept, și două lacrimi îi curgea pe obraz. L-am rugat să ne tâlmăcească vorbele lui, și el, după o scurtă tăcere, își scutură capul ca să alunge ideile triste și zise:

— Acum or fi mai douăzeci și doi de ani, pe vremea când au intrat turcii în Moldova ca să deie goană volintirilor⁵, eu eram vânător de munte și pot zice fără

⁵ Aluzie la evenimentele anului 1821. Adăugând cei 22 de ani scurși de la această dată, rezultă că această „primblare la munți” s-a petrecut în toamna anului 1843.

fală că în tot ocolul Bistriții nu se găsea alt român mai verde și alt chitaș mai sigur decât mine. Atunci să mă fi văzut când mă iveam pe vârful unui munte cu pletele-n vânt, cu peptul gol, cu fața rumenă și cu durda pe umere! Toți care mă cunoștea nu mă chema altfel decât Păunașul codrilor, Voinicul voinicilor. Atunci să mă fi văzut când dam de urma unui cerb, sau a unui urs, cum săream din stâncă în stâncă, pe la guri de prăpastii adânci; cum intram singur fără frică în vizunia fearelor sălbatice. Acum însă nu sunt de nimică; capul mi s-au făcut alb, puterile mi-au slăbit și aștept moartea din zi în zi, din ceas în ceas. Facă-se-n voia Domnului! Călugărul își făcu cruce. La 1821 eu mă însurasem și trăiam mulțămît de soarta mea. Nevasta-mi era cea mai frumoasă femeie de la munte; pare că o văd încă, după atâția amari de ani, cu părul ei negru ca pana corbului și lung păn' la călcăie, cu ochii săi muri și veseli, cu fața ei albă, cu trupul său nalt și mlădios. Sărmana Elenuță, sărmana Elenuță!... cum îi râdea ochii când mă zărea pe deal, întorcându-mă acasă cu vânatul de-a umere! cum alerga ea degrabă înainte-mi ca o pasere voioasă! cât îmi creștea mie inima-n pept auzind glasul ei! Dumnezeu s-o ierte, căci bune zile am petrecut cât am trăit cu dânsa.

Călugărul, zicând aceste, ținti ochii în gios și stătu puțin afundat în gânduri; tot trupul lui părea împetrit; numai buzele i se mișca, și, din vreme în vreme,

pronunța cu un glas slab: „bune zile, bune zile“. În sfârșit, el se trezi și sări deodată pe picioare, tulburat, aprins; părul i se zburlise pe cap, mânilor-i tremura, mușchii obrazului i se încordaseră.

– Într-o zi, răcni călugărul, iată că mă întorc acasă de la vânat și găsesc casa pustie; caut, strâng nevasta... nime; ies afară, mă duc la vecini să-i întreb; casele lor, ca și a mea, era părăsite.

Alerg ca un nebun în toate părțile, chiui prin munte... muntele sângur îmi răspunde. În sfârșit, dau peste un biet cioban care îmi spune că pe la amiază au trecut prin sat o mână de turci. Atunci, inima m-au povățuit, mă arunc turbat pe urmele cailor, ajung într-o dumbravă pe malul Bistriței, și deodată aud răcnitele nevestei mele. Sărmana se zbătea cu desperare în brațele unui turc nelegiuit!... Într-o clipă, fără a ști ce fac, slobod pușca și văd pagânul zvârcolindu-se în sânge. Ceilalți trii tovarăși ai lui sar la iatagane, dar nu le dau vreme, ci mă izbesc între ei ca un leu turbat și fac proașcă cu stratul puștii. Pe care-l agiungeam, era mort! Pare că-i văd tuspătru lungiți la pământ, unul cu fălcile strămutate, altul cu capul sfărâmat! Priveam la ei cu o mulțămire crudă, râdeam ca un nebun și străgam în gura mare: am ucis pagânii!... dar mă înșălam; toți nu muriseră; unul din ei era numai amețit.

Trei zile după acea întâmplare, mă găseam cu nevasta în căsuța mea. Afară era un întuneric de nu-ți

puteai zări mâna; nicio stea nu strălucea pe cer și bătea un vânt rece, care șuiera pintre crăpăturile ușii. Elenuța era îngrijită, și din vreme în vreme își făcea cruce. Eu însumi mă sâmțeam neliniștit, căci o presâmțire urâcioasă mă tulbura. Deodată, auzii în depărtare urletul unui lup și nechezirea spărietă a unui cal. Luai degrabă pușca și vrui să ies, însă Elenuța mă opri, zicându-mi: Nu te duce, bărbate, nu te duce că-mi vestește inima a rău; nu mă lăsa sângură. Dar eu n-am ascultat-o și am ieșit. Ah! blăstămat să fie ceasul în care am trecut pragul ușii! căci de șideam acasă nu mi s-ar fi întâmplat ceea ce vă povestesc eu acum.

Două ceasuri am alergat pe câmpi după glasul lupului, cu dorința de a-l găsi; dar cu cât mergeam spre dânsul el se depărta; în sfârșit, negăsindu-l, m-am întors spre casa. Ușa era deschisă, și înlăuntru se auzea un vaiet slab ca de om care moare. Întru și văd pe biata nevastă lungită gios la pământ, plină de sânge și dându-și duhul.

Atunci durerea m-a turbat, disperarea m-au făcut nebun și nu-mi aduc altă aminte din ceasul acela decât cuvintele cele de pe urmă a Elenuții: De ce nu ai șezut cu mine, Gheorghi? îmi zicea sărmana, că poate acum eu n-aș muri. Bine îți spuneam că inima-mi prevestea de rău!... Cum te-ai dus, peste puțin au intrat aici unul din acei patru turci care ai ucis, când m-ai scăpat, s-au

uitat la mine cu ochi de feară și fără milă au tras cu pistolul în mine. Ah! Gheorghe, de ce nu m-ai ascultat? Acum vezi că-mi dau sufletul. Rămâi sănătos, dragul meu; nu uita pe Elenuța.

Călugărul plângea și se bocea ca un copil, povestindu-ne moartea femeii lui; iar după ce se liniști puțin, el luă în mână pistolul ce ne mirase atât de mult și urmă așa:

– Lângă trupul Elenuții am găsit pistolul acesta; el au răpit viața nevestii mele, el mi-au răpit și norocirea mea! Iată de ce îl păstrez, iar nu pentru tâlhari!

Sfârșind, bătrânul ieși iute din chilie; pasurile lui se auziră sunând pe lespezile din ogradă și se perdură în depărtare. Am aflat a doua zi că el au petrecut noaptea rătăcind ca o nălucă pe malurile Bistriței ș.c.l.

Ne întoarserăm măhniți și pe gânduri la arhondaric, unde ne aștepta o masă vrednică de a îndestula niște stomacuri de poeți și de giudecători, care, de când e lumea, sunt cunoscute de flămânde și lacome; și fiindcă din nenorocire materialismul înădușă foarte ades idealismul, privesc acele mese ne-au împrăștiat îndată ideile triste și au trezit în noi oarecare gâdilire stomahică ce avea multă asemănare cu foamea. Ne-am pus deci boierește împregiur, am ospătat frumos și, fără a mai prelungi cu vorba, ne-am dus la culcat ca niște creștini ce aveam de gând a ne scula dimineață

spre a ne întoarce la Peatra. Somnul însă nu vine lesne la patru tineri când ei sunt culcați într-o sângură cameră; căci afară de glumele vesele și de nebuniile ce au de făcut între ei până a nu stânge lumânarea, adeseori ceasurile lor trec rapide în povestiri de întâmplări interesante.

Astfel se istorisiră între noi următoarele anecdote:

TOADER ȘI MĂRINDA. În satul Mircești de pe Siret era un biet copil ca de vro 18 ani, fără nici o rudă care să fi avut cea mai mică grijă de el; acest băiat se numea Toader și slujea de văcar satului. Toată ziua el o petrecea pe câmpi cu vitele ce ducea la păscut, și sara, când le întorcea în sat, sârmanul copil se culca unde putea, când într-un coșer, când într-un zămnic părăsit, când sub un copac, căci n-avea nici masă, nici casă.

Cum se mizea de zi, Toader se scula degrabă, își arunca sucmanul pe umere și se ducea în câmp cu fluierașul la gură și cu măciuca subsuoară; acolo, după ce da vitele la iarbă, el se întindea la pământ și cânta din fluier câte cântice știa; acesta era tot traiul lui. Sângur toată ziua și toată noaptea, pentru că niciun flăcău din sat nu vroia să se amestece cu dânsul sau, deși se apropia vreunul de el, o făcea numai pentru ca să-l ieie

în răs. La hore nime nu-l îndemna să între în gioc și, măcar că era cel mai frumos dintre toți flăcăii, nicio fată nu se uita la el, pentru că era sărac, pentru că n-avea cămeșă cu altițe și pălărie cu măregele.

Într-o zi de primăvară, cum sta Toader culcat pe iarbă, iată că vede o fată fugind cătră el, și după dânsa o vacă neagră ce o alunga. Cât pe ce era să o agiungă pe biata copilă, cât pe ce era s-o ia în coarne, când Toader, sărind într-o clipă, se aruncă cu măciuca înaintea vacei și o izbi atât de tare în frunte, încât pe loc ea pică amețită gios.

Sărmana fetică era mai moartă de frică; inima i se bătea de-i cutremura peptul și de-abie se putea răsufla. Toader alergă iute la un pârau aproape, aduse apă rece în pumni și-i stropi fruntea; încet-încet, copila se liniști și își veni în sâmțiri.

În vremea asta Toader se uita la ea cum era culcată pe iarbă și sâmți deodată că se tulbură și că i se bate și lui inima mai tare decât altă dată. Nu se putea dumeri el ce era pricina; însă nu-și putea întoarce ochii de la fată, și din vreme în vreme îi venea să ofteze fără voie.

Avea dreptate să se tulbure bietul Toader, pentru că Mărinda (așa se numea copila) era cea mai frumoasă fată din sat; ea avea șeisprezece ani, părul negru ca pana corbului și fața albă ca omătul, gurița mică și ochii mari, plini de foc; ea mai avea și un trup mlădios

ca o salcie, glasul dulce ca un glas de păsăruică, și când se împodobeă duminica cu flori pe cap, cu salbă la gât, cu catrință nouă și cu cămeșă subțire cusută cu alțițe de fir, toate fetele se făcea slute de ciudă și toți flacăii îi sărea în cale pentru ca să șuguiască cu ea... Iar când Mărinda giuca la horă, moșnegii își trăgea bărbele, privind la dânsa, babele o săruta care de care, iar flăcăii se apuca la bătaie, pentru că Mărinda giuca și cu trupul, și cu inima, și nici se cunoștea locul unde călca piciorul ei. Avea dar dreptate Toader să nu-și poată întoarce ochii de la dânsa.

– Cum ți-i, Mărindo?... au zis el peste puțin. Ea se uită la el cu niște ochi ce-l pătrunseră la inimă și-i răspunse:

– Mai bine acum, Toader. Slavă Domnului c-ai sărit de m-ai scăpat; căci de nu erai pe-aici, acum aș fi moartă.

– Să ferească Dumnezeu! strigă Toader, oțărându-se; mai bine să mor eu... tot nu-s de vro treabă... un biet văcar fără tată, fără mamă; dar tu, Mărindo, tu ai neamuri; pe tine te iubesc toți sătenii; mâine-poimâine te-i mărita... te-i mărita...

– Nu vreau să mă mărit așa degrabă, și măcar că pân-acum m-au cerut mulți, dar nu m-au îndemnat inima s-aleg pe nici unul din ei.

– Nici măcar pe Ion Ghiurca? întrebă Toader.

– Ion Ghiurca?... Și cine-i Ion Ghiurca de mă întrebi de el, ca și când ar fi Făt-Frumos?... Ce? pentru că are mai multe oi și mai mulți boi decât alții, socoți că numaidecât trebuie să-l iau de bărbat?

– D-apoi el s-au lăudat că-ți este drag și că n-are decât să te ceie pentru ca să mergi după dânsul.

– Minciuni au spus, minciuni au spus el. Ion Ghiurca-i un ticălos, un minciunos.

Zicând aceste, copila se sculă în picioare de mânie și ochii i se umplură de lacrimi. Toader cu bucuria în față se apropie de dânsa, o luă de mână și căută să o împace. După puțină vreme fata începu a râde și toate fură uitate.

Ceasurile trec rapide între doi tineri când încep a sâmți dragoste unul pentru altul, și se vede că Mărinda și Toader avea multe taine a-și spune, pentru că mai se făcuse noapte când ei se întoarseră în sat.

A doua zi, Mărinda se trezi cu poftă de a culege flori, și se porni îndată la câmp, dar nu știu cum se rătăci, că nimeri iar lângă Toader, și în urmare iar înnop-tase când au apucat amândoi drumul spre sat.

A tria zi, Mărinda își aduse aminte că în oarecare loc își prăpădise un cercel și alergă îndată ca să-l găsească; însă nezarindu-l nicăieri, îi veni în cap să meargă să întrebe de el pe Toader. Toader nu găsisese cercelul, dar propuse Mărindei să-l caute amândoi prin câmp; ei

l-au căutat atât de mult, încât se făcuse iar sară când au fost ca să vie acasă.

Așa, în toate zilele Toader și Mărinda găseau pricini de a se întâlni. Cât era ei de fericiți atunci! cu câtă dragoste se uita unul la altul! cu câtă plăcere Mărinda asculta pe Toader cântând din fluier doina de la munte!... Amândoi era așa de pătrunși de mulțămirea ce gusta, că nici nu gândea la vremea viitoare; nu gândea că nimic în lume nu e mai nestatornic ca norocul!

Într-o zi, Ion Ghiurca, unul din fruntașii satului, care de mult căuta să se însoare cu Mărinda, a zărit pe aceasta împreună cu Toader și îndată a alergat în sat de au înștiințat pe părinții fetei.

„Veniți, le zise el, de vedeți pe Mărinda cea cuminte cum se drăgostește cu văcariul satului, ea, care se fudulea cu ceialalți flăcăi“.

Părinții Mărindei, împreună cu vro câțiva bătrâni săteni, călăuziți de Ghiurca, au alergat cu grabă și au văzut în adevăr pe copilă culcată pe iarbă lângă Toader.

Din ceasul acela soarta lor își schimbă fața, și toată fericirea lor se stinse!... Mărinda, ocărâtă de tatăl său și de muma sa, fu închisă zi și noapte în cămara casii lor, și Toader fu alungat din sat ca un rău.

Bietul copil, văzând că nu mai avea nici o sperare de a mai vedea pe draga lui Mărinda, veni la Iași și se scrise la oaste.

Peste trii luni după sâlnica ei despărțire, Mărinda, fiind iertată de părinți, se primbla pe marginea luncii care este pe malul Siretului. Ea era cufundată în gânduri triste, căci gândea, sărmana, la Toader. De trii luni nu auzise nimic despre el și nu știa ce se făcuse.

Tocmai atunci o țigancă bătrână și strențeroasă ieși din luncă și veni drept la ea cu mâna întinsă, zicându-i:

– Dă-mi o părăluță, draga mea, că de trii zile n-am mâncat și mor de foame; dă-mi o părăluță, că ți-oi căuta în oglindă și ți-oi spune sorții!

Mărinda căută colțurile naframei ce purta în mână, dar văzând că niciunul nu era înnodat, dezlegă salba de la gât, scoase un bănuț din ea și îl dete țigăncii.

– Na, babă, îi zise ea; dar te rog să-mi cauți în oglinda și să-mi spui unde-i iubitul meu, că de trii luni nu l-am văzut.

Țigancă scoase îndată din sân o cutie mică de plumb ce avea înlăuntru o oglinzioară, deschise capacul și, cătând în ea, începu a discânta. După câteva minute, ea se întoarse cătră fată și-i zise cu glasul tulburat:

– Mândrul tău se afla acum departe de aici, într-un târg mare, mare cât nouăzeci și nouă de sate, unde sunt case nalte de domni și de boieri mari; acolo-i mândrul tău.

– Dar oare socoți că l-oi mai videa? întreba Mărinda.

– O dată numai l-îi zări, draga mea, și apoi nu l-îi mai videa.

– De ce, mătușă?

– Pentru ca s-au pus deodată o ceață neagră deasupra oglinzii, când mă uitam în ea. Dar de vrei să m-ascuți, fata mea, să fugi de el, să nu-i mai ieși în cale.

Zicând aceste, bătrâna se făcu nevăzută în luncă, iar Mărinda rămase cu ochii plini de lacrimi. Toată ziua ea gândi la vorbele ȝigăncii, făr-a le putea înțelegere; toată noaptea ea întoarse în mintea ei fel de fel de planuri de întălnire cu Toader și în sfârșit hotărî a fugi în noaptea viitoare de la casa părintească și a se duce prin toate târgurile pentru ca să caute pe iubitul ei.

A doua noapte, cum se culcară părinții ei, Mărinda, punând câteva lucruri de trebuință într-un sac mic, ieși pe furiș din casă și, după ce își făcu trii cruci, apucă drumul spre Târgu-Frumos.

Ceriul era plin de stele și luna plină de lumină. Mărinda, sprijinită de sperarea că va videa în curând pe Toader, mersă cu un pas rapide din sat la luncă, trecu podul Siretului, lunca Teiușului și pădurea Strungăi, și agiunse în zori de zi la marginea Tărgului-Frumos.

Acolo ea se opri vro cinci zile, alergă prin toate ulițele, întrebând despre Toader; însă toate cercetările sale fură zădarnice. Fără dar a mai perde vreme, copila se porni spre Iași, și a doua zi dimineața capitalia

Moldovei i se arată cu toată pompa ce o împodobește... când o vede cineva de departe.

Mirarea ei au fost mare când au văzut acea adunătură de case mari ce se înalță una deasupra altia, când au zărit clopotnițele bisericilor și mai ales când au auzit acel vuiet fără nume, care iese din sânul orașului ca dintr-o răsuflătură a iadului.

Mărimda au stat puțin de s-au pătruns de frumusețea panoramei ce înfățișază poziția capitaliei noastre și pe urmă a intrat în ea.

Nu am trebuință să mai spun ce vârtej o apucă pe biata copilă când se văzu deodată în ulițele Iașului, în mijlocul a sute de oameni străini, ce trecea pe lângă dânsa, în hăul acel de răcnite, de țipete, de urlete, de pocnete și de hodorogiri de trăsurii. Ea, care nu ieșise niciodată din satul ei, care nici putea să-și închipuiască ce este un târg mare locuit de mii de oameni, ochii ei se painginiseră, urechile-i țiuia și inima i se bătea de spaimă.

Copila mergea dinaintea ei fără a ști unde se ducea și se uita neconținut la toți pe care îi întâlnea, cu sperare că va da cu ochii de Toader. Agiungând la poarta palatului criminalicesc, ea însămnă o mulțime de trăsurii și de persoane pe gios, carele se îndrepta spre Copou; se luă și ea după dânselle și peste puțin trecu bariera Podului-Verde și se găsi în câmpul Copoului.

Acolo, nu departe de Prăvărie, erau adunați toți ostașii de la cazarmie, îmbracați în uniforma cea de paradă, și sta cu toții înșirați pe linie și cu armele în mâni. Pedestrimea și călărima, împărțite în deosebite cete, sta gata a purcede pentru ca să treacă pe dinaintea comandanților, și tot poporul ce îi privea aștepta cu nerăbdare ca să înceapă marșul. Deodată, un glas puternic răsună, dând sămnaul de pornire: soldații pușeră armele la umere, și tobele începură a bate. Pedestrașii trecură cu un pas regulat, și în urmă-le se înaintară călăreții, mândri, voinici ca niște adevărați români, ținând sulile lor nalte, în a cărora vârf fâlfâia stegușoare giumătate roșii și giumătate albastre.

Mărinda, perdută printre popor, se uita cu mirare și cu luare-aminte la soldați și deodată, ținând cu desperare, pică la pământ leșinată. Sărmana! ea zărise în mijlocul călăreților pe Toader, pe dragul ei!...

Câțiva oameni ce se găsea lângă dânsa au sărit să-i deie ajutor și cu mare greu au adus-o în sâmțiri; dar ce folos, nenorocita se trezi nebună! În zădar toți căuta s-o liniștească cu vorbe blânde; Mărinda se uita la ei cu ochi sălbatici și pe urmă începea a râde sau sta puțin de asculta, ca și când i-ar fi grăit un glas din altă lume, și-apoi se apuca zâmbind a giuca hora. Aceasta era toată nebunia ei. Numai din vreme în vreme biata copilă începea a plânge și a se boci, zicând: „Ah! Toadere, Toadere, ce-ai făcut?!“

Așa se sfârșiră dragostele Mărindei și a lui Toader; așa se împliniră prorociile țigancii. Copila muri peste doi ani la Golia, în casa nebunilor, iar Toader niciodată n-a știut nimică din cele ce s-au întâmplat.

O INTRIGĂ DE BAL MASCHÉ. Domnul A. este o persoană de spirit, tânăr încă și elegant, deși însurat. Vorbirea lui e foarte plăcută și neconținut presărată de anecdote vesele, întâmplare lui în voiajuri ce au făcut pe când avea douăzeci de ani; într-un cuvânt, A. este înzăstrat cu multe calități; dar fiindcă niciun om nu-i perfect în lume, el are sau, mai bine zicând, avea defectul de a se socoti un diplomat desăvârșit și în urmare credea că nime nu-l putea prinde cu vorba sau cu fapta.

Această idee se înrădăcinase atât de tare în mintea lui, încât într-o sară, bând ceai cu femeia lui, tânără persoană de mare istețime și de o minunată frumusețe, a îndrăznit a-i zice că nici ea însăși nu l-ar putea înșăla. Dama i-a răspuns zâmbind:

– Știi, dragă, că acest soi de rămășag e totdeauna cam primejdios pentru bărbat?

– După cum e și bărbatul, iubita mea, au zis A. cu un aer de fanfaronadă.

Femeia lui i-au aruncat o căutătură foarte poznașă și, punând ceașca de porțelan pe masă, au adăugat serios:

– Au venit la Miculi⁶ câteva șaluri de preț, dintre care unul îmi place foarte mult; vrei să-l punem rămășag?

– Dacă mi-i înșela, șalul să fie al tău.

– Trimit dar să-l și aducă îndată, pentru că sunt sigură să câștig.

– Nu te grăbi, draga mea; haideți mai bine la bal masché.

– Eu nu pot să merg; dar tu ai de gând să șazi mult acolo?

– Câteva ceasuri.

– Adio dar; nu uita să spui lui Miculi să trimită șalul.

A. a ieșit râzând din casă, s-au suit în droșcă și au mers la teatru. Acole, în zădar s-au primblat câțeva vreme cu sperare că va fi poate intrigat de vro mască; niciuna nu s-au apropiat de el să-i vorbească. În sfârșit, ostenit de atâta zădarnică primblare, înădușit de căldura sălei, asurzit de țipetele trâmbiților, s-au hotărât a să duce aiure ca să caute vro petrecere.

Cum ieșea însă pe ușă, iată că un domino bogat și elegant îl oprește de mână și-i zice:

– Domnul A. se duce din bal? Se vede că sala-i plină de dobitocie în astă-sară.

⁶ Negustor vestit în Iași, pe la 1844, importator de mărfuri scumpe de la Lipsca și din Orient.

– În astă-sară, ca mai totdeauna, a răspuns A., cătând cu luare-aminte la acel domino, dar neputând descoperi altă decât că avea mâni foarte delicate, picioare foarte mici și talie foarte plăcută.

– Nu te miri, domnule A., de sărăcia balurilor noastre, când le asămănuiești cu balurile măscuite din alte țări, cu cele de la Paris, de pildă?

– Din minutul acesta nu pot să mă plâng de balul nostru, fiindcă mi-au prilejuit o întâlnire atât de plăcută cu o persoană de spirit și care...

– Și celelalte; mă rog, lasă complimentele deoparte dacă dorești să-mi placi.

– Sunt gata a face ce-i poronci; a spune și minciuni, de vreme ce mă oprești a spune adevăruri.

Zicând aceste, A. au intrat într-o lojie cu masca necunoscută și s-au pus aproape de ea, sperând că doar va zări măcar un sămn care să-i descopere persoana; dar toate cercările lui au fost zădarnice. Peste puțin, dama s-au întors spre el și i-au zis:

– În zădar cauți să afli cine sunt; acest lucru nu-l vei ști niciodată.

– Socoți? Eu, dinprotivă, sunt sigur că te cunosc până peste un ceas, mai ales că am descoperit până-acum...

– Ce-ai descoperit?

– Că ai spirit, că ai un glas de înger, că ai o talie de silfidă.

– Dacă n-aș ști că ești de mult însurat, aș crede că ai ieșit ieri din Academie; cu toate acestea, bravo, domnule, acum sunt încredințată că ești bun diplomat și că poți pătrunde secretele cele mai adânci.

– Râde-mă cât ți-a plăcea; numai îmi spune de ești frumoasă, ca să știu de trebuie să te iubesc din tot sufletul.

– Mă poți iubi și mai mult dacă vrei, pentru că în adevăr sunt destul de frumoasă.

– Și ești măritată?

– Sunt și măritată.

– Mai mult nu vreau să aflu; te iubesc acum cu atât mai ferbinte cu cât îmi ești mai necunoscută; misterul acesta mă încântă și-mi aduce aminte de întâlnirile curioase și de intrigile plăcute care nasc și se desfac în carnavalurile Parisului și ale Italiei. Ce fericire, ce mulțămiri puternice pătrund inimile celor ce se iubesc numai câteva ceasuri, fără să cunoaște și fără a să veda. Câtă frumusețe, câtă poezie revărsă atunci închipuirea noastră asupra ființei necunoscute care ne face să gustăm plăcerile raiului; și pe urmă ce suveniruri dulci rămân de ne dismeardă sufletul neconținut!

– Domnul A., pre cât înțeleg, vrea să joace rolul lui Satan lângă Eva.

– Fă încălce și d-ta ca Eva; înduplecă-te la glasul lui.

– Cu o singură condiție, că te-i supune la toate vroințele mele.

– Priimesc orice condiție vei pune.

– Haideți dar să ieșim.

– Cât sunt de fericit!...

A., mândru ca un păun umflat în pene, au ieșit din lojie cu masca la braț și s-au suit cu ea într-o caretă pe care nu a putut-o bine deosebi, fiindcă era foarte întuneric afară. Trăsura se porni de la scara teatrului, tocmai pe când orologiul de la Trii-Ierarhi ar trebui să bată 12 ceasuri.

– Iubitul meu A., a zis masca, mi-ai făgăduit să te supui la orice-oi dori...

– Poroncește.

– Stăi să-ți leg ochii.

– Ai dreptate; cu cât misterul e mai adânc, cu atât plăcerea e mai mare.

Masca i-au legat ochii cu batista sa, și A., ca un cavaler binecrescut, i-au sărutat mâinile de sute de ori. În vremea asta caretă trecuse prin o mulțime de uliți, făcând un încungiur mare prin deosebite mahalale; însă A. nu era în stare să observe nimic; atunci el era îndoit orb, și de fericire și din pricina batistei ce-i astupa ochii.

– Oare ce-o fi făcând acum soția d-tale? a zis masca.

– Dar bărbatul d-tale? a răspuns A.

Și amândoi au început a râde căinându-se unul pe altul cu mii de vorbe vesele. Deodată, trăsura s-au oprit, și masca, ținând de mână pe norocitul ei amarez, s-au coborât și au intrat cu el într-o sală întunecoasă, de unde l-au vârat în altă cameră fără lumină; pe urmă, într-o a triia, și în sfârșit s-au oprit zicându-i: „Așteaptă-mă aici puțin, dar să nu faci vuiet“, și au ieșit pe o ușă ascunsă.

Inima lui A. se bătea ca într-un pept de optsprezece ani, sângele-i clocotea și îi venea să cânte de bucurie. Nu au trecut însă două minute, și masca s-a întors lângă dânsul, zicându-i cu glasul spăriet:

– Pentru numele lui Dumnezeu, nu te mișca din loc, că suntem perduți! Bărbatul meu a sosit de la țară în lipsa mea; nu te mișca de-aici până mâni dimineată, dacă mă iubești.

Nenorocitul A. era să pice amețit auzind aceste cuvinte, și când au vroit să răspundă el s-au trezit sângur în cameră pin întuneric, fără a ști unde se găsea. Atunci l-au apucat o desperare cumplită.

El, care era să guste atâta fericire în brațele unei persoane ce-l fărâmacase așa de mult, deodată să se vadă prădat de toate acele năluciri plăcute! și prădat prin cine?... tocmai printr-un bărbat!

Ideea aceasta mai ales l-a făcut să blesteme pe toți bărbații din lume, măcar că și el era din numărul lor.

Poziția lui era foarte ciudată; de-ar fi cercat să fugă, putea să se rătăcească prin casă, să deie vrun mobil gios și să trezească bărbatul; în urmare, să se compromiteze. A fost silit dar a se hotărî să aștepte acolo până a doua zi dimineață și, găsând aproape de el o canape, s-a întins pe ea, zicând: fie-n voia soartei!

Au trecut un ceas de noapte, două, și bietul amoretz nu putea închide ochii; când i se părea că auzea pasuri pe lângă ușă, când râsuri în camera de lângă el; și de-abie cu un ceas până a nu se miji de zi, el au adormit, făcând o mie de visuri poznașe.

A doua zi, târziu, când au deschis ochii, A. era să nebunească de mirare, trezindu-se în casa lui, și încă tocmai lângă salonul de lângă iatacul femeiei lui; fel de fel de idei îi treceau prin minte, fără a-și putea tălmăci deosebitele întâmplări ce avuse în vreme de câteva ceasuri; însă când au zărit la picioarele lui o mască de catifea și o batistă boțită; când au văzut mai ales și pe masă un șal nou, atunci și-au adus aminte de ră-mășagul ce făcuse cu femeia lui și au înțeles că acel domino plăcut și elegant nu a fost altă persoană decât singură ea.

A., văzându-se înșălat cu atâta istețime, au luat șalul în mână și au intrat în iatac; femeia lui era încă culcată și, cum l-au văzut, au început a râde din toată inima.

– Cum ai petrecut astă noapte? l-au întrebat ea.

– Am pierdut un șal, dar am câștigat o bună lecție de care mi-oi aduce aminte cât oi trăi.

Nu am trebuință să mai adaug că pacea s-a încheiat între amândoi prin o dulce sărutare.

*

– Boieri d-voastră, zise giudecătoriul, de vreme ce ne-am pus pe povestit, am să vă spun și eu o anecdotă giudecătorească foarte curioasă: Logofeția Dreptății, în pricina căminariului...

– Destul, destul! strigarăm cu toții și lumânarea se stinse în ciuda giudecătoriului.

De-abie puseserăm capetele pe perne, de-abie începuse somnul a ne fura și iată că unul din noi se scoală iute, strigă cât poate să ne trezim, aleargă prin cameră, aprinde lumânările, face în sfârșit o zvoană atât de mare, încât cu toții sărim din paturi, socotind că s-au aprins monăstirea sau că ne calcă tălharii.

– Ce este? îl întrebam.

El însă cu o față liniștită ne pofteste foarte serios să ne aprindem ciubucele și să ne așezăm grecește pe divan. Fieștecare din noi, giumătate spăriet, jumătate râzând, urmează după poftirea lui; toți ne punem în rând ca niște boieri divaniști, și tulburătoriul atunci, luând un aer de Mirabeau, ne zice:

– Boieri dumneavoastră, trebuie să vă mărturisesc că orice întreprindere neîmplinită din partea unui om mi s-au părut cea mai vie dovadă de slăbiciunea caracterului său; în urmare noi patru, care ne-am pus viața în primejdie, pentru ca să videm portretul domnului Alexandru Lăpușneanul, suntem amenințați de a fi cuprinși în categoria mai sus pomenitului, adică a omului fără caracter, de vreme ce proiectul nostru au picat în apă sau, mai bine zicând, au rămas baltă. De datorita noastră este dar a face toate chipurile spre a scăpa de o astfel de rușine; și eu vă propun, onorați boieri, să întreprindem o faptă mult mai îndrăzneată decât cea dintâi, adică să ne hotărâm a merge la Ceahlău, spre a ne acăța pe vârful lui. Acolo, fiecare va fi liber a improviza fel de fel de ode, elegii sau alte asemenea parascovenii și bocituri poetice, și pe urmă va putea întrebuița tot acea libertate spre a să da de-a rostogolul până în vale, pentru deplina sa încredințare că pământul are o mare atragere asupra atomelor și că e mult mai lesne a cădea decât a să înălța... Cine din d-voastră priimește propunerea me să rădice mâna.

Opt mâni deodată s-au rădicat în aer, și o salvă de bateri în palme au adevărit priimirea noastră. După această seanță parlamentară, toți ne-am dus la culcat și păn-a doua zi ne-am îngânat cu o mulțime de visuri ciudate. Lucru de însemnat. Toți am visat apa Bistriții!

Când se revărsa zorile, noi ne și luaserăm ziua bună de la sf. sa egumenul, ce ne ospătase atât de bine, și ne acățam voioși pe cărarea îngustă care suie dealul Grohotișului. Trăsura noastră se auzea durduind în fundul valei pe petrișul pâraielor, și pocnitele biciului vezeteului răsuna din stâncă în stâncă, din deal în deal, din codru în codru, ca niște împușcături de pistoale. Noi însă ne suiam mereu cu ciubucele de-a umere, strigând, râzând, chiuind prin codru, pocnind în frunze, plecând crengile alunișilor, făcând nebuniile ce ne trecea prin cap, fără a ne îngriji de prăpăstiile grozave pe lângă care șerpuia cărărușa. Trebuie însă să mărturisesc că negura ce acoperea muntele ca un vâl vânat ne oprea de a videa cu ochii primejdia aceluia drum. Cu cât lumina se iveau pe cer, aburii de prin fundul văilor se râdica în văzduh și da lucrurilor o privire fantastică. Când și când, un stejar nalt, răzbătând pâcla, ni se arăta ca o nalucă din altă lume, cu brațele întinse, cu trupul învăluit de un giulgiu alb; și din vreme în vreme câte un vultur spăriet bătea din aripi și se izbea în sus, umplând codrul de țipete furioase.

De mult mergeam, iar vârful Grohotișului nici că se mai zărea.

– Măi fraților, zise unul din noi, cine din voi are arme cu el?

– Eu, răspunse altul; am un pistol mic.

– Și ce-ai face cu pistolul dacă ne-ar ieși un urs înainte?

– Auzi întrebare! Aș trage în el.

Cel dintâi clătină din cap, zicând:

– Să dea Dumnezeu! dar pare că n-aș crede. Mulți voinici se arată după bătălie, dar și mai mulți se arată înainte. Nu râdeți și ascultați mai bine ceea ce mi-a povestit un moșneag de la Vrancea; pe urmă vă veți încredința dacă îi vine cuiva în gând să tragă cu pistolul sau cu pușca, când i se întâmplă să se găsească bot la bot cu un urs care nu înțalege de *diha*, *Catrino*. Nevasta unui pădurar se dusesese într-o zi pin codru, să culeagă fragi; cum culegea, biata femeie aude mormăind la spatele ei, se întoarce iute, și ce să vadă? O dihanie feroasă, un urs grozav de mare ce se rădicasese pe două picioare și da din cele denainte, ca și când i-ar fi făcând sămn să vie ca să-l sărute. Femeia nu-și pierdu cumpătul, ci, răcnind o dată din toata puterea, îi aruncă coșciugul cu fragi în cap. Ursul meu, rușinat, se vede, de o priimire atât de rea din partea sexului frumos, se duse fugând să-și ascundă rușinea în fundul codrilor, și pădurărița, pe de altă parte, își luă iute tălpășița, după cum zice vorba, și pân-acasă ținu numai o fugă; însă cum au agiuns au și picat la pat bolnavă de friguri. Câte babe din sat, toate au discântat-o, au căutat-o, dar degeaba, căci mergea din zi în zi mai rău;

în sfârșit, o cloanță bătrâna o sfătui să se afume cu păr de urs, zicând că nu era alt chip de scăpat. A doua zi de cu noapte pădurarul, luând pușca pe spate, se porni în codru ca să-i aducă păr de urs; el se suia pe o cărărușă îngustă ca aceasta a noastră și gândea întocmai ceea ce gândim noi acum, adică: cum să facă și ce să facă dacă s-ar întâlni cu o jiganie mârâitoare. Tot mergând și gândind, iată că agiunge la vârful dealului, ce era foarte greu de suit, de pildă ca piscul pe care ne acățăm noi acum, și cum se urca pe brânci, deodată se lovește cap în cap cu un urs...

— Iaca ursul! au strigat deodată cel ce mergea înaintea noastră pe cărare și s-au oprit tremurând ca o vargă. Acest țipet ne-a înfipt pe loc, și ochii noștri s-au țântit înainte asupra unei matahale negre ce se zărea de-abie prin pâclă. Cel ce avea pistolul îl uită frumos în buzunar, și nimăru-i nu-i veni în gând ca să-l îndemne a să înarma cu el. Din norocire acea grozavă matahală au început a șuiera peste puțin, căci nu era altă decât un român care sta lungit pe iarbă. Mare rușine ne-au cuprins atunci pe toți, aflând că ne spărieserăm degeaba și mărturisesc cu umilință că din galbini la față ce eram, ne-am înroșit ca niște demoazele de pansion.

— Iată, domnilor, ne-a zis atunci povestitoriul, iată cum se face că-și uită cineva armele-n brâu la vreme

de nevoie. Nu mai am trebuință dar a urma istoria pădurariului.

Acolo era tocmai vârful Grohotișului. Ne-am pus gios să ne odihnim, și în vreme de giumătate de ceas am stat față la una din cele mai frumoase priveliști. Razele soarelui începea a răzbate pîntre copacii de pe creștetul munților și da negurei ce-i cuprindea o vâpsală roșietică; iar în fundul văilor, unde pâcla era încă deasă, abie se zărea, ca printr-un vis, apa Bistriții, ce părea ca o dungă albă. Acea dungă se făcea din minut în minut mai lată și mai limpidă; și, deodată, când soarele s-au ivit pe cer, umplând toată întinderea de lumină, deodată frumoasa vale a Bistriții a steclit ca o panoramă, cu râul său rapide, pe care se coborea vreo câteva plute, cu munții nalți și tufoși ce o împregiură, cu satele sale sămănate pe costișe ca niște giucării și, într-un cuvânt, cu tot farmecul care împodobește natura sa mândră și sălbatică. Nu voi uita niciodată impresia ce am priimit la acea minunată priveliște! Admirarea noastră negăsind cuvinte ca să se tălmăcească, s-au răsuflat prin vro două duzini de a! și de o!, carele s-au rădicat spre ceriuri ca niște imne de laudă.

Multe soiuri de peisajuri am văzut prin deosebite țări, dar rareori am întâlnit acea frumuseță măreață și sălbatică, prin care se deosebesc munții Moldovei. Acole pământul, codrii, stâncile, pâraiele sunt încă în

starea primitivă a naturii și nicăiri nu se vedește mâna omului cu prefacerile ei uricioase și prozaice. La munte omul este mai simplu, viața lui este mai în liniște, năravurile sunt mai nevinovate. Munteanu-i curat la suflet, liber la gând și la vorbă și verde de trup ca brazii subt care trăiește. Munteanca-i naltă de boi, albă, veselă, sprintenă, isteată și frumoasă. Cum să nu-ți bată inima de bucurie și de mulțămire în sânul unor locuri atât de mărețe și de poetice, locuite de un neam de oameni a căror înfățișare îți umple ochii și sufletul! locuri pline de aducere-aminte a strămoșilor noștri, de povești fantastice și mai ales de doine armonioase!

Multe mici întâmplări am avut păn-a nu ajunge la Ceahlău; dar cadrul acestui articol nu mă iartă a le povesti pe toate. Voi trece dar sub tăcere întâlnirea noastră cu o tânără și frumoasă româncă, ce se suia călare la munte și care, auzindu-ne cântând un cântic vechi:

*Ie-mă, leliță, călare,
Că nu mai pot de picioare,
Și nu pot merge pe gios
Că mi-i drumul grunzuros...⁷*

ne răspunse râzând și totodată cântând:

⁷ Vezi și *Blăstemul*.

*Eu, puiule, te-oi lua
Când a face plopul pere
Și răchita micșunele.*

Asemine nu voi pomeni nimic despre nedelicateța unui cârd de boi de frunte, care, întâlnindu-se cu noi pe podul de la Răpciuni, vroia numaidecât să ne arunce cu coarnele în Bistriță, sub cuvânt că boii trebuie să aibă pasul asupra boierilor și feciorilor de boieri, fiindcă și ei au fost feciori de *boi ieri*, și că astăzi sunt boi întregi.

Tot asemenea voi păstra cea mai adâncă taină asupra unui război omeric ce am avut cu niște amazoane în catrințe, care culegea poame într-o livadă și care, văzându-ne că sărim peste gard și că ne înaintăm spre ele ca niște zmei, spre a le lua câteva poame, au început a ne împrășca cu coarne, râzând și strigându-ne: „Nu șuguiți, domnilor, cu coarnele, că vi se pot prinde de frunte“. Noi am răspuns cu mărinimie că nu suntem însurați și am dat înainte întocmai ca un zid de aramă, fără a ne îngriji de glonțurile și ghiulelele ce ploua asupra noastră; zic ghiulele, pentru că fetele, văzând eroica noastră îndrăzneală, începuseră a adăugi și mere pe lângă celelalte mai mici împrôscături de care se sluzea în sistemul lor de bătălie. Atacul nostru a fost vrednic de admirare, dar și apărarea fetelor merită nu

mai puține urări de glorie; și găsesc de datoria mea a mărturisi că dacă amazoanele noastre nu și-ar fi mântuit proviziile de război, biruința ar fi plecat în partea lor.

Lupta se sfârși în favorul nostru. Noi, însă, ca niște biruitori cu inimă măreață, departe de a pune sub robie pe frumoasele dușmance, le-am lăudat, le-am mângâiat, le-am dat câte o frățească sărutare și pe urmă ne-am urmat drumul nostru, fără a fi mai fuduli decât înainte, dar mult mai voioși la suflet, pentru că fetițele:

*Erau mândre, mândrulițe,
Cu flori galbine-n cosițe,
Cu flori roșii pe gurițe;
Ș-aveau glas de păsărică,
Ș-aveau ochi de porumbrică,
Ș-aveau suflet de voinică.*

Mă voi grăbi a ajunge la schitul Hangului, pentru două pricini de căpitenie, adică: foamea și osteneala. De două ceasuri de când ne primblam apostolicește prin dealuri și prin văi, nu ne hrănisem decât cu priveliști poetice și cu aer curat; aveam deci toată dreptatea de a dori o gazdă bună și o masă creștinească, precum le-am și găsit la maica M. Ce folos,

însă! căci în ziua aceea eram goniți de o soartă poznașă, care avea de gând să ne prifacă în antropofagi.

De-abie începuseram a ne odihni puțin, pregătindu-ne fălcile cu sperarea unui borș călugăresc, când iată, nu știu cine se apucă de pomenit schitul Durău, zicând că se găsea cale de giumătate de ceas numai de locul unde ne aflam, și noi îndată, ca niște nebuni, uitând și foamea, și masa ce se gătea, fără a ne îngriji nicidecum că amurgise, îndată, zic, ne și pornirăm spre Durău, cu hotărâre să ne întoarcem mai târziu la Hangu. Giudecătoria însă, mai cu minte decât toți, rămase și ne dovedi încă o dată prin această faptă înțeleaptă că în privirea științei mulțămirilor trupești, superioritatea spiritului giudecătoresc asupra celui poetic este netăgăduită, și că deosebirea între amândouă este ca de la pământ la cer.

În vreme de giumătate de ceas voiajul au fost destul de vesel, mai ales că Ceahlăul ni se arăta în toată mărimea lui, ca un urieș ce și-ar fi întins capul pe deasupra munților ca să privească apusul soarelui. Umbrele se suiseră treptat, ascunzând în întuneric stâncile mari și codrii sălbatici de pe coastele lui, și numai Panaghia, stânca cea piramidală de pe creștetul său, era încă luminată de razele aurite ale soarelui. Unul din noi, privind Ceahlăul în minutul acela, îl asămăna cu un urs negru, purtând pe cap un coif de aur; altul iar,

țântindu-și ochii asupra Panaghiei, ne ținu un cuvânt foarte tainic în înțălesul lui, vroind a găsi oarecare asămănare între ea și legea creștinească, care au ieșit din întunecimea păgânismului plină de lumina adevărului... Stânca se perdu în umbră foarte apropo pentru orator. Noi însă începeam a ne căi că ne porniserăm de la Hangu, fiindcă noaptea se îndesa la tot pasul și că de-abie mai puteam cunoaște drumul și bolovanii ce slujea de punți firești pentru trecerea pâraielor.

Nu am trebuință să mai adaug că ne-am rătăcit. Lucrul acesta deși cu adevărat nu ni s-ar fi întâmplat, totuși l-aș iscodi din capul meu pentru interesul acestei povestiri; căci în ziua de astăzi, o primblare la munți, fără cea mai mică rătăcire, pare ca o călătorie pe marea fără furtună sau ca o nuntă fără lăutari. Poftesc dar pe onorații cititori, iubitori de adevăr, să binevoiască a-și închipui trii tineri zdrobiți de osteneală, șovăind pe la guri de prăpăstii adânci ca niște umbre rătăcite pe malul Aheronului și neavând altă sperare înaintea ochilor decât de a petrece o noapte flămândă în adunarea urșilor și a mâștilor sălbatice.

Poziția noastră era cât se poate de uricioasă; însă providența, care se îngrijește de soarta celor buni și nevinovați, binevoi a ne socoti și pe noi din numărul acestora și ne trimise într-un agiutor un cioban tânăr și

voinic, care ne sluji de călăuz până la Durău. Agiungând însă acole, soarta ne dete cea de pe urmă și mai grozavă lovitură. Egumenul se dusesse la târg, luând și cheile de la cămară! Am rămas trăsniți pe loc când am aflat această veste înfricoșată; și unul din noi s-au culcat cu fața în sus, zicând că au și murit. Dacă ceream ceva, călugării ne răspundea:

— N-avem nimic, fiilor; noi suntem niște sărmani ce ne ținem numai cu Domnul.

— N-aveți măcar o picătura de vin?

— Nu, fiilor, nici vin, nici mângâiere! Prin mângâiere călugării înțeleg rachiul.

— Și cu ce vă hrăniți, părinte?

— Cu Domnul.

Îmi venea să-i strâng de gât în numele Domnului. Am stat puțin să mai prindem la putere și, vizitând din fugă monăstirea, ne-am pornit înapoi spre Hangu, întovărășiți de un călugăr ce-l luasem să ne arate drumul și care ducea în mână un fânar aprins. Tovarășii mei, fiind mai buni de picior decât mine, mergea pe gios înainte, cântând *Marseillaise: Allons enfants de la patrie*^{*}, iar eu îi urmăream de departe pe un cal fără șa, ce găsisem la poarta schitului și care, nesuferind frâul, căci era sălbatic și iubitor de

^{*} Haideți, copii ai patriei (fr.).

libertate, se lăsa să-l cârmuiesc de o funie sadea, ce-i legasem de gât mai mult spre podoaba lui.

Nu voi uita cât oi trăi acea primblare fantastică prin întunericul codrului; toate lucrurile ce ne încungiura lua o privire spărioasă sub razele luminii fânariului; iar mai ales umbrele noastre, prin mișcările lor deosebite, produceau o fantasmagorie cumplită. Ori încotro ne uitam, părea că se râdica înaintea noastră tot urieși; mii de arătări trecea iute aproape de noi, fugea de se ascundea în fundul codrului și apoi iar se ivea și iar perea în văzduh. Freamătul frunzelor avea un sunet misterios, care da fiori și mă făcea să-mi închipuiesc că auzeam șoapte jalnice din altă lume. Mai cu samă când țipa în depărtare vro bufniță spărietă, atunci sâmtirile mi se exalta atât de mult, că mă credeam alungat de duhuri adevărate; părea că le videam cum mă îngâna și cum căuta să mă rățăcească în sânul codrului. Se vede că foamea are multă înrâurire asupra închipuirii; sfătuiesc deci pe poeții noștri să facă dietă douazeci și patru de ceasuri când or vrea a să apuca de vro compunere.

Cum mergeam cu toții pe lângă călugăr, ascultând cu luare-aminte o istorie de hoți ce ne povestea, și pe care, cu ajutorul lui Dumnezeu, o voi povesti-o și eu altă dată cetitorilor mei, deodată zărirăm înaintea noastră un foc mic, care se legăna în văzduh cu o

mișcare regulată, ca o limbă de clopot. Am întrebat pe călugăr ce putea să fie, dar păn-a nu apuca el a ne răspunde, ne trezirăm față-n față cu un român ce ținea un lemn aprins în mână și pe care-l clătina neconținut dinaintea lui, pentru ca să cunoasca drumul.

– De unde vii, Gheorghe? îl întreabă călugărul.

– De la hora din sat, părinte; am cântat din cimpoi păn' ce-au înnoptat bine; și acum mă duc la stână în deal.

Auzind vorbă de cimpoi și de horă, m-am apropiat de cioban și l-am îndemnat să ne cante o doină; îndată el și-au scos cimpoiul din desagi, l-au umflat, l-au pregătit și, răzămându-se de un brad, au început a suna cânticul cel mai frumos, cel mai jalnic, cel mai cu suflet ce am auzit eu pe lume: doina de la munte, acea melodie curat românească, în care toată inima omului se tălmăcește prin suspinuri puternice și prin note dulci și duioase; doina jalnică, care face pe român să ofteze fără voie, și care cuprinde în sânul ei un dor tainic, după o fericire perdată. Eu, de câte ori aud doina, îmi pare că aud Moldova plângând după gloria sa cea veche.

După ce sfârși, îl rugai pe cioban să cante și din gura; și el, împreunându-se cu cimpoiul, începu, cu un glas limpid și puternic, a cânta următoarele versuri pe muzica doinei:

*Frunză verde de alună;
Trece voinicul pe lună
Și codrul voios răsună.*

*Trece hoțul șuierând,
Pe cărare coborând
Și din frunze împușcând.*

*Măi voinice, voinicele,
Le-ți tăiușul de plăsele
Și cea durdă de oțele,*

*Că se primblă gios, în vale,
Trei desagi plini de parale
Și nu le stă nime-n cale.*

*Frunzuliță de brad mică,
Iese hoțul din potică,
Fără grijă, fără frică,*

*Și le zice: „Cale bună!
Unde mergeți împreună,
Dragii mei, noaptea pe lună?”*

*Decât în curtea domnească,
Sau în punga ciocoiască,
Mai bine-n cea voinicească.”
Frunză verde stejar tare,*

*Hoțul intră-n codrul mare,
Cu desagii de-a spinare*⁹ ș.c.l.

Nu am trebuință să mai descriu mulțămirea ce ne-au pricinuit acest conțert original la mezul nopții, în mijlocul unui codru. Tot acela ce sânte în peptul său o inimă de român mă va înțălege de la sineși.

Puțin mai târziu ne găseam împregiurul unei mese mult dorite, în schitul Hangului, mâncând întocmai ca lupii din Valahia și binecuvântând ospățul creștinesc a maicei M. A doua zi de dimineață eram pe drum întorcându-ne la Peatra, fiindcă giudecătorul ce era cu noi trebuia să se afle numaidecât sara pe scaunul giudecătoriei, pentru ca să hotărască soarta unui împricinat. Ne întoarserăm deci la Peatră în brișca numitului Temiso-fiu, precum ar zice oarecine, trudiți ca vai de noi și făcând o mie de meditații triste asupra deșărțăciunei omenești și asupra soartelor răle, care se amestecă în planurile oamenilor, le încurcă, le împiedică și le prifac după caprițiile lor.

Noi ne-am pornit de la Peatră ca să videm portretul domnului Alexandru Lăpușneanul; ne-am pornit de la Pângărați cu gând să ne suim pe Ceahlău, și niciun proiect, nici celalalt nu l-am putut împlini. Așa sunt mai toate proiectele omenești, mai ales acele ce se ating de voiajuri. Le faci iarna, și cum răsare soarele de primăvară se topesc ca omătul.

(*Propășirea*, 1844)

⁹ Variantă a poeziei *Hoțul și domnița* din ciclul *Mărgăritărele*.

Borsec

Iarna au venit aducându-ne cu ea plăcerile strălucite ale balurilor, primblările în sănii, conțertele încântătoare, petrecerile teatrului și mai ales priveliștea drăgălașă a focului în sobe. Dulci sunt minutele în care poetul, culcat pe un jâlț elastic, dinaintea unui jăratic bogat, își simte trupul pătruns de o plăcută căldură, în vreme ce închipuirea lui plutește în visuri misterioase și dă viață întâmplărilor trecute. Iarna și bătrânețile sunt epocile suvenirilor. Când pământul este acoperit cu zăpadă, omul gândește cu drag la frumoasele și călduroase[le] zile ale verii, la iarba ce învioșea câmpii, la frunzele ce împodobeau pădurile, la cerul albastru, la cânticele voioase ale păsărilor. Asemene și nenorocitul ce a agiuns în vârsta bătrâneților trăiește numai cu aducerea-aminte a anilor tinereții sale.

Eu care, slavă Domnului! sunt încă departe de a fi în numărul celor ce jălesc primăvara vieții, găsesc o mare mulțămire a mă pune sara în fața sobii și a privi jocul fantastic al focului. Îmi place să reînviez în închipuire icoanele depărtate ce s-au șiers odată cu

trecerea zilelor și să le înfățișez ca o panoramă dinaintea ochilor mei. Franța, Italia, Germania ș.c.l. mi se arată atunci cu tot farmecul de care le împodobesc puterea suvenirelor și dorul încă mai puternic de a le revidea în ființă. Câte planuri de fericire, câte casteluri de Spania rădic în ceasul acela! Mă prifac îndată într-un arhitect atât de măiestru, că mă mir eu însumi de frumusețile operilor mele; și cu toate că râd în sfârșit de toate acele *nebunii* ce-mi vâjje prin minte, dar mărturisesc că mă sânt câteva minute fericit de ele. Zic câteva minute numai, căci realitatea, cea mai aprigă dușmană a închipuirei, vine de se pune neconținut dinaintea ei și o întunecă fără milă. Visul se șterge, și inima încetează de a bate; coroana cade și omul rămâne acca ce este. *Le masque tombe, l'homme reste et le héros s'évanouit!*¹

Dar vroiam să vorbesc de Borsec, și văd că m-am adâncit în idei filosofice asupra omului. Așa sunt gândurile ce se nasc în fața focului, noaptea, când toată lumea odihnește. O idee aduce pe alta și într-o clipală face giurul pământului. Să venim însă la subiectul acestui articol.

Numele de Borsec îmi pricinuieste totdeauna un amestec de sântiri, cu atât mai curios că ele sunt de naturi cu totul străine. Dintâi îmi aduce un soi de fiori reci, care îmi încrețește pelea întocmai ca și când ar fi

¹ Cade masca, rămâne omul și eroul dispare! (fr.).

să întru într-o apă cu gheață. Pe urmă mă desfătează prin înfățișarea unor figuri gingașe și plăcute și, în sfârșit, mă face să râd din toată inima, de oarecare întâmplări comice și de oarecare ridicule, care au jucat un rol însemnat în soțietatea Borsecului din vara trecută.

Acea societate era împărțită în trii clase foarte deosebite prin manierile lor: 1. Adunarea românească, 2. Adunarea ungurească și 3. Adunătura armenească. Și fiecare din aceste era subdivizată iarăși în alte trepte, potrivite după stare și ranguri; căci aristocrația, deși mult mai populară aici decât aiure, din pricina frăției sâlite ce leagă negreșit între ei vremelnicii locuitori ai băilor, dar tot păstra oarecare depărtare între ea și între gloată. Sistemul egalității, ce niciodată nu va prinde de tot rădăcină pe pamânt, are însă acolo o particică deloc neînsemnată unde el domnește în toată puterea sa. Acel loc se numește *Lobogo*² și este o baie răce în care ferbe neconținut gazul carbonic. Șese oameni pot de-abie să încapă în el, dar nenorociții! d-ar fi trei împărați și trii ciubotari, nu i-ai cunoaște unii de alții, atât de mult răceala apei și pișcătura gazului i-ar zgârci și i-ar strâmba deopotrivă. *Lobogo*, după definirea unui prieten al meu, este tronul egalității în

² În flăcări (magh.).

privirea fizionomiei ridicole ce câștigă fiecare, când se scaldă în el, și egalitatea este o plantă ce nu poate înflori decât în apă și mai ales în apa grozavului *Lobogo*.

Borsecul e un ce care nu se poate numi nici târg, nici sat, pentru că n-are nici uliți, nici magazine, nici locuitori. El este o adunătură de vro cincizeci de case de lemn pustii și are multă asemănare cu muștele, care stau moarte toată iarna, pentru ca să învieze în primăvară. Trii părți a anului Borsecul este o cușcă deșartă, pe care numai urșii din munți o vizitează poate; iar cum sosește luna lui iunie, atunci, ca o persoană leșinată ce își vine în sâmbări, el începe a prinde la suflet sau, mai bine zicând, la suflete. Casele se locuiesc încet-încet, și în puțină vreme el se transformează într-un târgușor viu și plin de tot soiul de figuri străine. Munții de pâmpregiur perd sălbătăcimea lor, pentru ca să se prifacă în primblări misterioase, și în locul unde cârâia cioarele mai înainte, acum o bandă de muzicanți de la Cronstat³ cântă fel de fel de simfonii: valțuri pentru nemți, ungureasca pentru maghiari și *Tu-mi ziceai odată*⁴ pentru români. Cu toate aceste însă, vai și amar de nenorocitul ce are păcatul de a sosi cel întâi în Borsec! El are toată vremea a se încredința că, în

³ Brașov.

⁴ Cântec pe versurile lui C. A. Rosetti, *A cui e vina?* (1839).

contra opiniei lui Cezar, e mult mai bine a fi al doile într-o capitalie decât cel întâi într-un sat.

Dar mă veți întreba, poate, cum și ce fac călătorii pentru ca să poată găsi gazde și alte neapărate lucruri pentru viețuire, de vreme ce Borsecul este pustiu? La această întrebare vrednică de toată lauda voi avea onor a răspunde că, precum fieștecare zidire are un înger nevăzut care o ocrotește, asemenea și pomenitul loc are îngerul său ce, în contra altor ființi scutitoare și înaripate, îl priveghează de gios, iar nu de sus, fiind locuința lui cu câteva sute de stânjini mai în vale decât Borsecul. Acel zeu binevoitor, ce este vestit prin micul său cal, se numește d. Vermeș. El e factotum plenipotent, care închiriază casele și care înlesnește, precât se poate, mulțămirile bolnavilor, vreu să zic, ale persoanelor ce sub pretext de boală merg de gustă borvizul. El e personajul cel mai însemnat în toată vremea băilor, și când trece călare pe dinaintea caselor, nime nu lipsește de a i se închina. După acesta, în numărul persoanelor de căpitanie din Borsec, vine vestitul bărbier Figaro, numit astfel pentru numeroasele meșteșuguri ce cunoaște, afară de al său. El e mâna dreaptă a d-lui Vermeș și are un talent deosebit pentru ca să deie foc artiștiilor cu care acesta se îndeletnicește foarte ades. În urma lui Figaro, ia rând comandantul, care este însărcinat cu paza bunei orânduiei și cu siguranța

obștiei, pentru a cărei ocrotire el are drept agiutor zece țărani secui ce poartă nume de soldați. Și, în sfârșit, după acești trii, se înșiră străinii ce vin să beie sănătate la izvorul tămăduirii.

Cât pentru doctor, dacă mă veți întreba, voi avea iarăși onorul a răspunde că, deși ar trebui să fie ca la alte băi, aici însă s-a socotit de prisos, pentru că orișicine este în stare a vă lămuri chipul de a face cură. Tot metoda se cuprinde în două articule: 1. A bea câtă apă se va putea mai multă; 2. a lua baie la Lobogo, sau la Șaroș, sau la Elisaveta, sau la Lazăr. Aceste sunt cele patru basinuri din Borsec. Puteți alege pe care v-a plăcea. Șaroșul însă este orânduit mai cu samă pentru reumatismuri, și Lobogo pentru slăbăciuni.

Străinul ce merge la Borsec trebuie să-și reguleze ceasurile după un nou sistem. Somnorosul este sâlit a să scula odată cu soarele, și leneșul a umbla pe gios până ce nu mai vede bine. Aceste îndatoriri tiranice sunt neapărate pentru folosul curei. La șese ceasuri de dimineață, țipetul trâmbiței, miorlăitul clarinetii și bubuitul tobei îl trag din brațele somnului și fără întârziere el trebuie să părăsească dulcea căldură a patului, pentru ca să meargă la *fântână* să-și răcorească trupul prin băutura *borvizului*.

Acea fântână, ce este izvorul tămăduirii atâtor patimi, se află în mijlocul Borsecului și nu e mai mare

decât de un cot cvadrat; adâncimea ei poate să fie cel mult de doi coți, după cum m-a încredințat un neguțitor de postav. Și cu toate aceste, nu numai că ea îndesulează pe fieștecare zi sute de stomahuri, dar apoi totodată din sânul ei se umplu sute și mii de stecle mari ce se împrăștie în lume. Ea este îngrădită cu ostrețe de lemn și are în stânga un loc ce se numește grădină, iar în dreapta un șopron lung ce se cheamă galerie. Amândouă aceste locuri sunt menite spre a sluji de primblare persoanelor care fac cura.

În adevăr e un spectacul foarte curios a privi pe toți bolnavii viind din toate părțile dimineața la fântână, cu ochii încă umflați de somn și cu paharele lor în mână. Ei samănă cu niște vinovați duși la locul osândeii. Pe fața lor e zugrăvită o înfiorare comică ce se mărește cu cât se apropie mai mult de izvor; dar mai ales când se hotărăsc a duce la gură cel întâi pahar plin de burcut, tabloul ce înfățișează este vrednic de penelul vestitului Gavarni⁵. Mușchii obrazului se zgârcesc, sprincenile se încrețesc, ochii se dau peste cap, buzele se strâng ca pentru o dulce sărutare, și toata fizionomia se priface într-o nevinovată și neprețuită caricatură. Și nu socotiți că acole, ca la război, numai cea întâi cercare e grea. Nu! Apa e mai înfricoșată decât focul. Cu cât sporește

⁵ Desenator și caricaturist francez (1804-1866), pe numele său adevărat Suplice-Guillaume Chevalier.

numărul paharelor, cu atât dezgustul crește și, în urmare, cu atât expresia figurii se face mai ciudată. Fiind însă că după legile naturii, defectele obștești nu sar în ochi așa de tare ca acele particulare, de aceea și nenorociții ce sunt supuși la băutura sălită a burcutului nu se mai ocupă de ridiculul ce se tipărește pe fața lor. Toate gândurile lor țintesc deocamdată numai asupra fântânii, și convorbirea lor asupra apei.

– Bre! da' ră-i apa astăzi!

– Nu-mi merge pe gât nici de frică.

– Eu mai bucuros aş bea şampanie.

– Câte pahare ai băut până-acum, mademoazelă?

– Nouă, și mai am vro trii.

– Cum se poate! douăsprezece pahare, d-ta care ești atât de delicată!...

– *Comment trouvez-vous l'eau ce matin, madame la baronne?*⁶

– *Tedesduple!*⁷

Vizita la fântână ține de la șese până la opt ceasuri, în care vreme muzica cântă neconținut tot soiul de arii vesele; și cu cât razele soarelui se mai încălzesc, cu atât fețele bolnavilor se mai înseninează.

Zâmbetul se ivește pe buzele lor; șagile veselitoare zboară în văzduh; cavalerii și damele se formează în

⁶ Cum vi se pare apa în dimineața asta, doamnă baroană? (fr.)

⁷ Detestabilă! (Pronunțare germană a fr. *détestable*.)

grupe, și convorbirile se fac mai interesante. Atunci încep criticile între deosebitele cete; un soi de război spiritual naște pretutindeni, și locul primblării dinaintea fântânii este un adevărat câmp de bătălie, unde mulți nenorociți rămân uciși de săgețile sarcasmului. Însă, o! ticăloșie omenească! Vine o vreme, un minut, unde fieștecare luptaș din acel război, până și cel mai mare erou, se vede sâlit a părăsi câmpul gloriei și a să face nevăzut ca un fugar... Grupele se deșiră, dușmăniile se uită și toți în sfârșit se depărtează de la fântână cu pasuri răpizi.

După cura de apă, fieștecare pățimaș se odihnește vro două ceasuri de chinurile ce a suferit la fântână. Vai însă de acea odihnă! Ea samănă cu cea de pe urmă noapte a unui osândit la moarte. Tot soiul de oțeriri îl cuprind când gândește la baia răce care-l așteaptă, și până ce scapă de dânsa, el este cufundat într-o necurmată neliniștire, ce se mărește sau se micșurează de zece ori pe ceas, din pricina nestatorniciei atmosferei. Ochii lui stau țintiți cu grijă asupra muntelui numit Capul Popii, ca asupra unui barometru sigur, și dacă vede fruntea acestuia acoperită cu aburi, atunci un fior înghețat îi trece prin trup, căci este încredințat de a avea vânt sau ploaie în vremea băii; iar dacă cerul e senin deasupra muntelui, un fel de curaj mincinos vine de-l mângâie, dându-i sperare că va fi soare când s-a scălda. În

sfârșit, zece ceasuri și giumătate au sunat; el trebuie să meargă la Lobogo! Se pornește cu fața schimbată și cu tulburarea în suflet!... picioarele îl poartă cu greu; dar iată-l că au ajuns! Acum merită a fi privit.

Îndata ce soldatul care e de pază au închis ușa băii după dânsul, un dezgust înfricoșat de apă se zugrăvește în ochii lui și îi da un aer de om turbat. Toate lucrurile ce-l împregiura și care se arată lui îi aduc sloiuri de gheață pe spinare. Basinul unde are să între i se pare o gura a iadului; clocotirea gazului în apă sună la urechea lui ca râsul dimonesc a unui geniu fantastic, și nenorociții ce-i vede strâmbându-se în Lobogo îi închipuiește ca niște suflete muncite de draci. Un amestec grozav de gemete și de răcnite se rădică de la picioarele lui și merge de se perde în văzduh, suflând în peptu-i o spaimă copilărească, care îi zburlește părul pe cap. Și mai ales când gândește că acea armonie dureroasă este produsă prin înrâurirea unor suferinți ce însuși are să pătimească în curând, atunci soarele chiar se întunecă pentru dânsul.

Pentru orișicare altul tabloul ce înfățișează Lobogo plin de bolnavi ar fi un izvor bogat de petrecere și de râs, fiindcă fieștecare din aceștia joacă un rol cât se poate de comic. Unul chiuiește ca un poștaş; altul miorlăiește o arie jalnică de la *Lucia*, hăcuită prin clănțănirea fâlcilor; altul se roagă italienește la soare

ca să fie mai fierbinte, zicându-i *Sore amico!*⁸ Un al patrule se sfădește cu feciorul lui pentru numărul minutelor; și toți împreună, tremurând, țipând, cântând, șuierând și văitându-se, produc un totul ridicul foarte vesel pentru un privitor, dar foarte puțin încurajător pentru pățimașul nostru.

Iată-l însă dizbrăcat, gata de a să arunca în brațele groaznicului Lobogo. Face un pas spre el... inima-i bate! mai face unul... ochii i se painjinesc!... încă unul... picioarele-i slăbesc și el pică în genunchi pe marginea basinului, ca un vinovat ce ar cere iertare. Un vânt răce se stârnește tocmai acum, lunecă pe trupul lui și prin neplăcuta lui dizmierdare îl silește a intra mai degrabă în apă. La acest sămn urât, el își udă capul iute, se freacă pe subsuori și, oftând din greu și făcându-și cruce, se azvârle înainte cu ochii închiși și cu dinții strânși. Un trup mai mult mort de frică cade și se scufundă în apă; dar deodată, înviat prin frigul de gheață ce-l cuprinde, acel trup iese afară hemesit, spăriet, turbat; fuge ca o mașină, dă din mâni, sare pe loc, se bate cu palmele pe pele, ca și când ar alunga niște albine de pe dânsa, și într-un cuvânt dă toate sămnele de un om scos din minte, până ce razele soarelui, liniștindu-i sângele, îl aduc iar în sâmtîiri. Dar ce folos!... aici începe un alt șir de ticăloșii. Sărmanul nu

⁸ Prietene soare (ital.: *Sole amico*).

au scăpat pentru că a ieșit din baie, căci un tremur ca de friguri îl apucă îndată și îl oprește de a se putea îmbrăca rapide, pentru ca să se mai încălzească. Hainele întră cu greu, colțunii se trag pe dos, ciubotele nu vreu să-l încalțe, jiletca se îmbumbie strâmb și toate par că și-au dat cuvânt pentru ca să-i prelungească chinul. Slavă Domnului! În sfârșit s-au gătit! El se depărtează, fugând de Lobogo, și apucă spre munții de pe-mpregiur; aleargă tremurând și gâfâind ca un gânsac, până ce, umplându-se de suflet, cade jos de oste-neală și de căldură, la rădacina unui brad.

Dar cum s-au răcorit, o mulțămire necunoscută naște în sânul lui; trupul i se ușurează, ideile i se lă-muresc, inima-i sânte o dulce plăcere și ochii lui, prim-blându-se vesel împregiur, se opresc cu dragoste asupra fragilor preserați prin iarbă. Câte idei se deș-teaptă atunci în minte-i și câte pofte în peptu-i! Prive-liștea acelor milioane de fragi îi însuflă gusturi pastorale și sentimentale. Iată-l că se apucă de-i culege și-i adună în buchetură pentru dama care îl încântă. Gurița lui suspină în vremea asta un vers de amor; dar foarte ades tot acea guriță mănâncă pe drum bu-cheturile pregătite cu atâta trudă pentru ființa slăvită. O! lăcomie ominească!

Toată dimineața, precum am spus, de la șese și până la douăsprezece ceasuri, locuitoriul vremelnic al

Borsecului trece pîntr-un șir de necazuri, de spaima, de suferinți morale și trupești; iar cum a scapat de grija fântânii și a băiei, ceasurile se fac nesămțite pentru dânsul, și fiecare din ele îi aduce o nouă plăcere, ca răsplată la cele ce au patimit mai înainte. Toata ziua se trece în adunări fără pretenții, în convorbiri prietenești, în primblări încântătoare și mai ales în sînul acelei frății neprețuite, ce nu se găsește aiure decît la băi, și în acea liniște de minte pe care nu o amenință nici neccazurile casnice, acei țânțari înveninați care scurtează viața unui om sămțitor, nici șicanurile unei societăți supusă etichetii.

La Borsec toți sunt frați, de nu în Hristos, dar în borviz. Dame și cavaleri fac toate chipurile pentru ca să-și pricinuiască mulțămire și, în urmare, naște între ei o unire, pe care ani întregi nu o pot forma prin târgurile cele mari. Când sosește un străin, el este îndată îmbrățișat cu dragoste, și de la cea întâi prezentare el are drit să trateze pe toți ceilalți ca și când i-ar cunoaște de mult; și când se pornește cineva, ce jălanie pe cei care rămân! ce mîhniciune! ce dovezi de iubire îl întîmpină din toate părțile! în adevăr, unul din meritele cele de căpetenie ale Borsecului este de a însufla oamenilor sămțiri omenesti!

Puține sunt petrecerile de la Borsec, dar tocmai pentru că numărul lor e mic, prețul lor e mare pentru

acei care le gustă. Ele se cuprind mai mult în primblări la Steclărie, la Cascadă, la Peșteră, la Stânci ș.c.l., și în balurile ce se dau de două ori pe săptămână, joia și duminica; dar fieștecare din aceste are plăcerea sa deosebită.

Peștera merită mai mult decât toate curiozitățile Borsecului a fi vizitată; dar pentru ca să fie văzută în toată sălbatica sa frumuseță, trebuie ca persoanele ce vor intra înlăuntrul ei să poarte torți. În acest chip priveliștea e cu adevărat minunată. Lumina, împrăștiindu-se pe părății umezi ai stâncilor și răsfrângându-se pe fețele persoanelor, formează un tablou fantastic, ce te face să te crezi într-o altă lume. Umbrele ce se întind în toate părțile ca niște uriași, jocul, mișcările lor răpizi și spăimântătoare îți însuflă un soi de groază ce mărește efectul acelei fantasmagorii; și deosebitele glasuri, unindu-se împreună și găsind o înzecită putere în ehoul peșterei, produc un vuiet ce te înfiorează, un vuiet fără nume ce pare că iese dintr-o gură a iadului.

După Peștera de care am vorbit, cele mai interesante lucruri de privit la Borsec sunt balurile. Închi-puiește-ți o sală de lemn fără nici o altă decorație decât niște fofeze de brad în care ard vro douăzeci de lumânări de seu; iar înlăuntrul ei o societate alcătuită de tot soiul de neamuri, un amestec de tot felul de toalete: dame românce în rochii delicate și gătite după modelele

Parisului; baroane și contese ungurești îmbrăcate cu pretenție, dar fără gust; armence necioplite în haine de jupâne de casă; și pe urmă fel de fel de frace civile și militare, unele elegante, dar cele mai multe cu talii scurte și cu cozile până la călcăie. Închipuiește-ți, pe deasupra tuturor acestora, figuri de toată făptură, de tot calupul, strâmbe, triste, vesele, mojicești, ungurești, șvăbești, dobitocești; într-un cuvânt, o bogată galerie de caricaturi, pinte care de-abia zărești câteva fețe omenești. Acum înfățișază-ți toate acele ființe giucând, sărind, învărtindu-se ca niște titireze, bătând din pinteni; iscodește în minte-ți suciturile de trup cele mai ciudate, strâmbările de obraz cele mai poznașe și așa vei avea o idee de balurile Borsecului.

Și cu toate aceste, o veselie mare e zugrăvită pe fețele tuturor. În vreme de cinci sau șese ceasuri toți gioacă cu plăcere, petrec cu mulțămire, și când vine vremea de a să sparge balul, e mare părerea de rău ce cuprinde pe toți iubitorii de danțuri.

Am spus la începutul acestui articol că luna lui iunie este pentru Borsec epoha în care el începe a prinde la suflete! Trebuie dar să adaug că apropierea lui septembrie este asemenea epoha în care aceste îl părăsesc. Fieștecare zi atunci vede pornindu-se câte unul sau mai mulți bolnavi însănătoșiți. Soțietatea se dezbină și necontenit sânte cercul său micșorându-se,

până când cel de pe urmă străin, zicând un trist adio locului unde și-a petrecut vara atât de bine, se depărtează de el și îl părăsește pustietății. Borsecul rămâne iarăși singur, deșert și trist ca un mormânt, până la vara viitoare. Cât pentru persoanele care l-au vizitat, ele gândesc totdeauna cu mulțămire la dânsul, ca la un prietin bun și iubit.

(Calendarul Foaiei satești, 1845)

P. S. Tradiția veche spune că un cioban ce-și avea turma de oi în Besarabia, îmbolnăvindu-se de curgere de sânge pe gură și viind în țara lui, în Ardeal, au căzut lângă izvorul borvizului și că, bând apă din el, au aflat în sânul lui izvorul tămăduirii. Astfel s-au făcut, din întâmplare, descoperirea apelor minerale de la Borsec.

Balta-Albă

(1847)

D-lui I. Bălăceanu

Într-o sară din luna trecută eram adunați mai mulți prietini, toți lungiți pe divanuri, după obiceiul oriental, și înarmați cu ciubuce mari, carele producea o atmosferă de fum vrednică de sala *selamlicului* a unui pașă. Afară cerul era învăluit de nori vineți, care se spărgea deasupra Iașului, cu gândul de a-l spăla de glod și de păcate; dar în zădar ei își vărsa sudorile!... Eforia nu încuviințase proiectul lor!

Printre noi se găsea un tânăr zugrav franțez, care pentru întâia dată ieșise din țara lui spre a face un voiaj în Orient.

– Domnilor, ne zise el, vă mărturisesc cu rușine că, păn-a nu veni în țările d-voastre, nici nu presupuneam că se află în Evropa o Moldavie și o Valahie. Dar nu mă plâng nicidecum, de vreme ce, ca un nou Columb,

am avut plăcere a descoperi eu însumi aceste frumoase părți ale lumii și a mă încredința că, departe de a fi locuite de antropofagi, ele cuprind în sânul lor o soțietate foarte plăcută.

– Domnule, răspunse unul din noi, nu te încrede așa lesne în descoperirea d-tale, pentru că cine știe dacă pân-în sfârșit nu-i fi pus în frigare și ospătat de sălbaticii acestor țări!

– Domnilor, adăugă străinul râzând, vă înștiințez că, de-oi mai ședea multe zile la masa de la tractirul d-lui Regensburg, sălbaticii ce-or vroi să mă prefacă în friptură nu or găsi pe mine decât pelea și oasele. Cu toate acestea, pân-a nu mă face jertfa descoperirii mele, dați-mi voie să vă istorisesc și eu partea cea mai curioasă din călătoria mea.

Plecând din Paris spre a întreprinde un voiaj în Orient, lucru ce, precum știți, s-au făcut astăzi de modă, am agiuns bun sănătos la Viena; și de aici m-am îmbarcat pe un vas de vapor cu gând de a coborî Dunărea pân-în Marea Neagră, fără-a mă opri nicăire.

Cred că nu e niciunul din d-voastră care să nu fi făcut voiajul Dunărei și să nu se fi mirat ca mine de sălbatica frumuseță a malurilor acestui râu între Banat și Serbia. E de prisos dar să vă mai vorbesc de acei munți plini de peșteri adânci și învăliți cu păduri vechi, precum și de Porțile-de-Fer, și de Turnul-Severinului, și de rămășițele podului lui Traian.

Voi mărturisi însă că, cu cât mă depărtam de centrul Europei și mă apropiam de țările d-voastre, curiozitatea mea creștea. În toate părțile videam o altă lume, pe care nici o visasem. Din toate părțile auzeam răsunând pe podul vaporului cuvintele: valah, Valahia și, în neștiința mea vrednică de veacul de aur, nu înțelegem ce înșămna acele enigme, pentru că eu eram încredințat că, de la granița nemțască și până în Marea Neagră, se întindea numai Turcia Evropei.

În sfârșit căpitanul, ce vorbea puțin franțuzește, îmi tălmăci că pământul ce se videea de-a stânga noastră se numea Valahia și că era locuit de un neam de oameni cu totul străini de nația otomană!... Să vă spun mirarea mea la această descoperire e peste putință! Atâta numai voi mărturisi că, de aș fi avut atunci sub mână pe profesorul meu de geografie, l-aș fi aruncat în Dunărea!

Din ceasul acela mă sâmșii cuprins de un dor nemărginit de știință și hotărâi a studia cu de-amăruntul această țară necunoscută mie și acel neam de oameni atât de nou pentru mine. În urmare, țâneam neconținut privirile mele pironite pe malul stâng al Dunărei, cu sperare de a zări ceva care să-mi înmulțească cunoștințele asupra Valahiei; dar se vede că această provincie vroia să mă pedepsească, căci ea nu-mi arăta altă decât șesuri pustii ce se unea cu ceriul în depărtare.

Din vreme în vreme însă zăream câte o ființă ră-tăcită pe acele câmpii fără margini sau câte o adună-tură de bordeie acoperite cu stuh; dar nu puteam înțalege de departe dacă acea ființă era om și dacă acele locuinți primitive înforma un sat. Îmi închipuiam deci Valahia ca un soi de pustiu vânturat de cărduri de feare sălbatice și de oameni pribegi ca în sânul Africei... Râdeți, domnilor? dar bun e Dumnezeu? m-oi întâlni eu vrodată cu profesorul meu de geografie!

Oprindu-se vaporul la Brăila, mă hotărâi a mă co-borî pe uscat și a întrerupe călătoria mea în Orient, pentru a mă rătăci câțva vreme în câmpiile Valahiei. Speram să întru într-o viață nouă și plină de întâmplări originale. Mă pregăteam a-mi apăra zilele împotriva fearelor primejdioase și a cetelor de hoți ce gândeam că aş întâlni în calea mea. Îmi încărcai deci pistoalele și sării din corabie pe pământ, cu gând de a răsturna gios pe cel întâi valah ce s-a înainta spre mine... Nici-unul din oamini adunați pe mal nu mă băgă în seamă, și, în loc de dușmani, mă trezii față-n față cu consulul franțez din Brăila, carele, cunoscându-mă de com-patriot, mă pofti la dânsul acasă.

La consulat se afla adunați mai mulți străini care vorbea cu mare entuziasm de o baltă făcătoare de mi-nuni ce se descoperise în Valahia, de vro câțiva ani, și care se numea Balta-Albă.

După zisa acelor prietini a domnului consul, peste zece mii de oameni se găsea acum împregiurul acelei bălți și se lecuia, văzându-i cu ochii, de tot soiul de patimi. În acel izvor de tămăduire orbii câștigă vederile, surzii auzul, ologii picioarele, bătrânii puterile! ș.c.l.

Cum auzii pomenind de o asemenea minune, rugai pe d. consul să-mi înlesnească vreun chip de a mă duce îndată la Balta-Albă și, peste o giumătate de ceas, un arnăut întră în salon vestindu-mi că trăsura era gata. Îmi luai un sac de drum și mă coborâi iute în uliță.

Când acole, ce să văd?... În loc de malpost sau de diligență, o cutioară plină de fân pe patru roți de lemn cu schișile stricate. Patru cai mici, numai oasele și pelea, pe care era săpate urme adânci de bici, și un om sălbatic, bărbos, strențeros și înarmat cu un harapnic lung de un stânjin!... Acesta era echipajul meu! Rămăsei încremenit la o așa de ciudată priveliște, dar consulul ce se coborâse după mine începu a râde și, încredințându-mă că acela era chipul de a călători în Valahia, mă îndemnă a mă sui în căruță.

— N-ai grijă, adăugă el; cu trăsura aceasta primitivă și cu caii aceștia care samănă mai mult a niște mâțe postite, îi face un drum de care ți-i aduce aminte cât îi trăi. Ține-te bine, însă!

Priimii aceste sfaturi ca o glumă din parta compatriotului meu și, clătinând din cap, drept sămn de

îndoială, mă aruncai în cutie, strigând la postaș:
*allons!*¹

Deodată căruța fugi de sub mine ca un șerpe! iar eu, făcând în aer o tumbă neașteptată, mă trezii pe pave. Ce se întâmplase? nu știu. Atâta numai îmi aduc aminte că, în vreme cât m-am sculat din colb, amețit și zdruncinat, echipajul meu se făcuse nevăzut.

Consulul își ținea șoldurile de răs, și oamenii din uliță, care fuseseră față la această întâmplare comică, zicea hohotind: *neamțo dracoli*.

Peste zece minute căruța veni înapoi ca să mă ieie de a doua oară. Postașul se zbuciuma de răs pe cal; iar eu, astfel eram de tulburat, încât mi se părea că și roțile râdeau scârțâind de mine!

Mă urcai în sfârșit de iznoavă pe cuibul acel de fân; dar astă dată mă apucau cu mâinile țapăn de căruță: *Allons*.

– *Alon, domnule!* strigă postașul și, înțepenindu-se în scări, și chiuind ca un furios, și pocnind grozav din harapnic, el porni ca o bombă.

Ce să vă spun, domnilor?... De când sunt nu mi-am închipuit o alergare așa de infernală, un lucru atât de original!

Într-un nor de colb ce zbura pe fața pământului, caii alerga ca și când ar fi intrat dracul într-înșii; căruța

¹ Haidem! (fr.).

fugea încât nu mai avea vreme să scârție; roțile se alunga, săltând din hopuri în hopuri și azvârlindu-mă în sus ca pe o minge; surugiul țipa, vorbea, pocnea de asurzea câmpii; iar eu... dacă mi-ar fi fost cu putință să mă las cu mâna de trăsură și s-o bag în buzunariul cu pistoalele, aş fi intrat într-un păcat, negreșit. Un vârtej grozav mă cuprinsese în sânul aceluia *steplechasse*² diavolesc; ochii îmi ieșea din cap, crierii mi se clătina ca o apă într-o garafă, șoldurile mă durea, dinții îmi clănțănea, urechile îmi țiuia; și de câte ori mă văitam la vreun hop mai adânc, de câte ori strigam: *ai, ai!* postașul îmi răspundea: *hai, hai, domnule!* și bătea caii din nou, și chiuia încă mai sălbatic, și căruța fugea încă mai iute, și eu amețeam încă mai tare.

Deodată, cum ne coboream pe o costișă, șăuașul se poticmi; roata de dinainte se izbi de el în repejiune și se sfărâmă pe loc; iar căruța, răsturnându-se cu mine și lăsându-mă lat în mijlocul drumului lângă bietul cal ce-și sclintise piciorul, fugi înainte la vale, cu trii cai, cu trii roți și cu postașul aninat ca un scai de coama lăturașului.

Această de pe urmă întâmplare mă făcu să blăstăm impresiile de voiaj din Valahia. Două sprăvălituri într-o zi, fără a socoti tot colbul ce înghițisem, durerile ce câștigasem în tot trupul și mai ales perspectiva ce-mi

² Cursă cu obstacole (engl. *steep-le-chase*).

rămânea de a sta pe gios, sângur, în câmpiile acele pustii! Toate aceste împregiurări mă aduseseră într-o astfel de furie, că aş fi mâncat atunci cu mare mulţămire carne de valah!

Stam în drum lângă nenorocitul şăuaş care gемеа la pământ şi mă gândeam ce o să mă fac, încotro să-mi îndreptez picioarele? pentru că de giur împregiurul meu nu zăream altă decât şesuri goale!... Când mă trezâi iarăşi cu postaşul lângă mine. El nu păţise nimic, pentru că, precum v-am spus, se aninase de coama lăturaşului când i se poticnise calul.

Cătam la dânsul, întrebându-l prin semne ce avea de gând să facă? dar el, bodogănind din gură ca un urs supărat şi apăsându-şi căciula pe ochi cu mânie, se descinse de brâu, legă cu el schiţele roţii celei stricate şi o aşeza la locul ei; pe urmă, scoţând şăua din spinarea calului celui căzut, o puse pe lăturaş şi, mai adăugând vro câteva noduri la frânghiile ce slujea de hamuri, încălecă şi-mi făcu sămn să mă sui în căruţă.

Ce puteam să fac?... Mă urcai de iznoavă, cu capul plecat ca un osândit la moarte ce s-ar sui pe carul ghilotinei, şi porni iarăşi în fuga mare, deşi căruţa nu mai avea decât trii roţi şi giumate, deşi postaşul nu mai avea de bătut cu harapnicul decât trii cai, adică doi înainte şi unul la oişte, pe care el era călare. Cât despre nenorocitul dobitoc ce-şi sclintise piciorul, el rămase

sângur în urma noastră, neavând altă mângâiere decât cuvintele ce-i zise postașul când se despărți de dânsul, adică: *manca-te-ar lup!*

Soarele acum asfințise, și luna împreună cu stelele se arătaseră pe cer, întocmai ca niște privitori pe băncile unui teatru. Mi se părea că toate planetele se uita cu ochii strălucitori la mine și asista la epizodul voiajului meu ca la cea mai poznașă comedie de pe fața pământului. Și astfel îmi vuia capul din pricina zdruncinărilor ce sufeream, că mi se părea că aud din vreme în vreme un hohot lung și răsunător deasupra capului meu!

Cu toate acestea, târziu, pe la vro zece ceasuri de noapte, am agiuns pe malurile unei bălți late, care steclea ca o tabla de argint la razele lunii. Postașul mă întrebă prin sămne unde să mă ducă? Eu, care credeam că *Balta-Albă* era numele unui târg, precum Marienbad, sau Ems, sau Baden, îi răspunsei: *à Balta-Alba*. Și mărturisesc că în acest răspuns era cuprinse toate sperările mele: sperarea de a scăpa de salturile mortale a căruții; sperarea de a mânca un biftec la tractir și mai ales dulcea sperare de a mă odihni o noapte întreagă pe un pat elastic ș.c.l. Uitasem acum că mă găseam într-o parte a lumii în care, cu câteva ceasuri mai înainte, visasem lupte cu sălbatici și cu feare răpitoare.

Încă o fugă bună de cal și am sosit într-un sat alcătuit de bordeie coperite cu stuh și coronate de

cuiburi de cocostârci. Forma bizară a acelor locuinți, pintre care se înălța o mulțime de cumpene de fântâni, ca niște gâturi de cucoare urieșe; urletul cânilor ce alerga pe sub garduri; ciocănitul barzelor care-și da capul pe spate la razele lunii și, într-un cuvânt, amestecul acel de umbră și de lumină, care da lucrurilor o privire fantastică, mă făcură să mă cred în altă lume. Când mă trezii însă din acea uimire plăcută, mă văzui sângur în mijlocul unei piețe neregulate și plină de schini. Postașul îmi descărcase bagajul lângă mine și se făcuse nevăzut cu căruța cu tot.

Închipuiți-vă, domnilor, poziția mea. Străin, într-un colț de pământ necunoscut mie, rătăcit într-un sat unde nu se zărea nici țipenie de om, încungiurat de vro douăzeci de câni care vroia numaidecât să afle ce gust are carnea de franțez, neștiind nici limba, nici obiceiurile locului! Închipuiți-vă toate aceste împregiurări pe capul unui om și mă veți crede lesne dacă v-oî spune că admirarea poetică ce mă cuprinsese, deocamdată, se prefăcu într-o grijă, vară primară cu spaima.

Fiind însă că țalul meu, viind la Balta-Albă, nu era de a petrece noapte în convorbire sufletească cu stelele, îmi făcui drum cu bățul pintre clăia de câni ce îmi aținea calea și mă hotărâi a-mi căuta, eu sângur, vreo ospetie. Pornii deci pin sat, țiindu-mi sacul de drum într-o mână și având drept tovarășie un escadron

de câni ce-mi arăta dinții lor ascuțiți, ca dovadă de plăcerea ce ar fi avut a-i înfige în mine.

Un ceas întreg am umblat ca o nălucă pintre gardurile satului, când sărind peste o vacă culcată în mijlocul uliții, când trezind vreun cucuș adormit, care sărea spăriet de pe gard pe casă, când împedecându-mă de giugul unui car lăsat în drum, când ferindu-mă de a pica într-o fântână, pentru că am păcatul de a nu videa prea bine noaptea. Dar în zădar! nici una din acele case nu avea înfătoșare de tractir; și după o lungă plimbare, rămăsei încredințat că ceea ce căutam nu se afla în Balta-Albă!

„*Diabie!*³ ziceam în mine, se vede că sunt osândit a împlini, în astă noapte, rolul lui Acteon din mitologie!“ Și de ciudă începusem a-mi descărca mânia asupra cânilor ce se obrăznicea mai mult în privirea persoanei mele, când deodată zării o caleașcă cu șase cai și întovărășită de un călăreț care venea în partea mea.

Abie avui vreme a mă da în lături, și echipajul și omul cel călare trecură ca un fulger pe lângă mine, lăsând în văzduh câteva note armonioase de glasuri femeiești și câteva fragmente de o veselă convorbire ce mă pătrunseră de mirare și bucurie... Acele cuvinte ce auzisem în treacătul trăsurii era franțeze!

³ Drace! (fr.).

Ah, domnilor! nu poate cineva să-și închipuiască fericirea ce umple inima unui om răătăcit într-o țară străină, când el aude deodată limba patriei sale!... Eu am nebunit când am auzit fără vestre: *ah! c'est charmant! c'est adorable! c'est original* și, în exaltarea mea, am început a alerga după caleașcă, răcnind: *arrêtez!*⁴

Echipajul nu se opri, dar cavalerul se întoarse înapoi și, alergând spre mine, strigă: *qui appelle?*⁵

– *Un compatriote*, îi răspunsei, *un français!*

Cavalerul se apropie.

– Ce poftești? mă întrebă el.

– Iubite compatriotule, îi zisei, fiindcă Dumnezeu au binevoit ca să ne întâlnim în fundul Evropei și într-un pustiiu ca acesta, îndreaptă-mă, te rog, la vreun tractir, pentru că de vro două ceasuri, de când am sosit aici, nu am întâlnit altă zidire însuflețită decât câinii de care mă vezi încungiurat.

– Domnule, nu am onor a fi compatriotul d-tale și totodată nu pot să te duc la tractir, după cum dorești, pentru că nu s-au rădicat nici unul pân-acum la Balta-Albă; dar dacă vrei să găzduiești într-o casă țărăneas-că, ca toată lumea, pot să te slujesc.

– Cum nu, domnule? Îți voi rămânea prea recunos-cător, mai ales că m-am săturat de stele.

⁴ Opriți! (fr.).

⁵ Cine strigă? (fr.).

Tânărul cavaler puse atunci mâinile la gură în formă de trombă și strigă: *străjer!* La răcnitul lui câinii lătrară din toate părțile, cocostârcii spărieți ciocăniră în toate cuiburile și un om se ivi de după gard; dar ce om! o matahală naltă, groasă, spătoasă, bărboasă, firoasă!

Acea nălucă, înarmată cu un ciomag cu care ar fi turtit un buhai, își scoase căciula dinaintea noastră și ascultă poroncile călărețului cu un aer de supunere, aruncând din vreme în vreme o căutătură sălbatică în partea mea.

Ce vorbea amândoi împreună? Ce punea ei la cale pentru mine? Nu știu; dar căutăturile posomorâte a străjeriului deșteptară în inima mea oarecare sâmțiri de îndoială și mă siliră a băga mâna în buzunariul cu pistoalele.

Peste câteva minute, călărețul îmi zise: „Domnule, altă casă neocupată nu se află acum aici decât bordeiul acestui străjer; mergi cu dânsul și noapte bună“. După aceste, el se închină zâmbind, răpezi calul în galop și se depărta în câmpii, fără a-mi da măcar vreme de a-i mulțami.

Iată-mă-s de a doua oară într-o poziție destul de critică; față-n față cu un soi de urieș îngrozitor, care căta la mine, pare că ar fi vroit să mă înghiță dintr-o îmbucătură. Dar nu-mi perdui cumpătul astă dată, căci, făcând două pasuri îndărăpt, mă pusei într-o poză

teatrală și-l măsurai cu ochii de câteva ori, vroind a-l face să înțeleagă că nu-mi era frică de dânsul. El, însă, nebăgând în seamă pantomima ce făceam, se porni cu mare liniște către casa lui, zicându-mi ca postașul: *hai, domnule!*

Hai, domnule! îi răspunsei dârz și cu un glas pe care căutam a-l face cât se putea mai gros, și mă dusei pe urma lui. Agiunserăm curând la un bordei a cărui descriere nu voi face-o pentru că, dintâi, mi-ar fi peste putință, și, al doile, fiindcă pentru d-voastră ea ar fi de prisos. Cât în privirea impresiilor ce-mi făcu acea locuință primitivă, vi le pot lesne tălmăci, fiindcă și acum păstrez suvenire proaspete de ele. Și spre dovadă vă rog, domnilor, să priviți sămnul roș care îmi decorează fruntea.

Această impresie am priimit-o când am intrat înlăuntrul casei străjerului. Ușa fiind prea gios și fruntea mea prea sus, amândouă s-au ciocni ca două bile pe un biliard, făcând un carambol, care, prin efectul său retrograd, m-au trimis să cad în ogradă, cu zece pașuri în urmă.

Amețit de această lovire neașteptată, am intrat sovăind în sânătura cameră ce alcătua apartamentul străjerului și bojbăind prin întuneric, m-am aruncat cu desperare pe sânăturul pat ce-i slujea de mobile; dar îndată am răcnit așa de tare, încât străjerul au alergat

lângă mine, spăriet și cu un tăciune aprins în mână... Îmi sfărmasem toate ciolanele din trup, căci patul era de lemn, fără așternut, fără perne, fără nimic!

Străjerul, însă, înțelegând pricina văitărilor mele, începu a râde ca un urs, zicând: *nu-i nimic, nu-i nimic*, aduse din tindă un Țol și o cergă, pe care le așternu pe scândurile patului. Pe urmă ieși din casă, adăugând iar: „*Neamțo dracoli!*” și se depărtă în sat. El își făcuse datoria de gazdă; îmi dase tot ce avea: *casă, pat, așternut și noapte bună!* Ce-mi trebuia mai mult?

Această de pe urmă gândire și mai ales truda ce pățisem toată ziua mă făcură să mă liniștesc peste câteva minute; și dar, înarmându-mă cu răbdare, stâlcit, flămând, năcăjit, îmi așezai sacul de voiaj drept pernă și mă culcai încet, ca și când aș fi fost de stecălă. Un somn adânc mă și cuprinse îndată și mă prefăcu într-un butuc păn-a doua zi.

Dimineața, pe la opt ceasuri, mă trezii într-un vuiet înfricoșat, într-o harhalaie infernală de sunete, de clopote de cai, de pocnite de bice și de răcnite de oameni! Ce putea fi acel zgomot?... Casele ardea? Sau o bandă de sălbatici dușmani daseră năvală în sat?

Giumătate spăriet și buimăcit de somn, ieșii iute afară, cu pistoalele în mâni; dar în loc de cele ce gândeam, văzui, plin de mirare, vro triizeci de trăsuri de toată forma: briște, brașovance, carete, calește, toate

înhămate cu câte patru, șese sau opt cai, și toate îndreptându-se, în fuga mare, către o baltă ce steclea departe la razele soarelui.

Acea baltă era izvorul minunilor de care auzisem vorbind la Brăila cu atâta entuziasm! Mă pornii și eu îndată pe urma trăsurilor, fără a ști lămurit ce făceam, pentru că de când pusesem piciorul pe pământul Valahiei, îmi perdusem de tot șirul ideilor.

Și asta nu trebuie să vă mire, domnilor, dacă vă veți aduce aminte prin câte sâmtiri deosebite și împrativitoare trecusem eu în vreme de câteva ceasuri. Giudecați chiar sânguri.

Întru în Valahia ca într-o țară pustie, și deodată aud vorbind de o societate de zece mii de suflete adunate la niște băi, aproape de Brăila. Această aflare mă sâlește să-mi schimb ideea și să cred că Valahia ar putea fi o țară mai civilizată de vreme ce are băi carele trag atâta lume la dânsle. Însă căruța poștii și întâmplările neplăcute ce întâmpin pe dum și în satul de la Balta-Albă mă fac a mă întoarce iarăși la ideea mea cea dintâi și, în urmare, mă culc cu încredințare că mă găsesc într-o țară sălbatică. Închipuți-vă dar ce revoluție s-au făcut în crierii mei când a doua zi dimineața am văzut o mulțime de calește evropienești pline de figuri evropienești și de toalete evropienești! Nu puteam crede că eram treaz și mă socoteam a fi față la vreo

fantasmagorie nepricepută; fantasmagorie cu atât mai curioasă că îmi înfățișa tot soiul de contrasturi, precum: baloane de Viena cu înhămături necunoscute pe la noi; pălării de Franția cu șlice orientale; frace cu anterie; toalete pariziane cu costumi străine și originale. Mai adăușiți la aceste pocnitele și răcnitele postașilor, mișcarea a triizeci de trăsuri ce se întrecea pe câmp, mulțimea cailor înhămați la dânselle, clopoțeiii ce suna la gâtul lor și, în sfârșit, efectul noutății acestor lucruri în ochii unui străin, ș-așa vă veți putea lesne închipui espresia comică a figurei mele în fața unui spectacol atât de neașteptat.

Mă pornii precum v-am spus pe urma trăsurilor, cu presâmțire de a întâlni în drumul meu alte nouă minuni; și, în adevăr, acea presâmțire nu mă înșală; căci lucrurile ce văzui mă aruncară într-o mirare și mai adâncă!

Pe marginea unei bălți late zării deodată un soi de târg ce nu era târg, un soi de bâlci ce nu era bâlci; o adunătură estraordinară, o înșirare neregulată de corturi, de căsuți de scânduri, de vizunii, făcute în rogojini, de brașovence, de cai, de boi, de oamini, care înforma de departe una din priveliștile cele mai originale de pe fața pământului. Lângă o cutie de scânduri, unde bogatul trăgea ciubuc, se clătina de vând o șatră de țoluri rupte, în care săracul se pârlea la soare.

Aproape de aceasta, se rîdica o cușcă de rogojini lipită de o brașovancă ce slujea de cameră de culcat. Mai încolo, un car mare, coperit de un lăicer, figura ca un palat cu două rînduri, căci la rîndul se sus, adică în car, sta grămădiți o femeie cu trii copii, iar la rîndul de gios, adică sub car, găzduia bărbatul împreună cu un câne ș.c.l.

Ce să vă spun, domnilor, în sfârșit? Nu cred să fie alt spectacul în lume care să-mi poată face o impresie mai mare decât acea ce mi-au pricinuit privirea aceluia tîrg nou, care la cel mai mic vînt era în prilejdie de a să prefacă în ruine. Pe de o parte ticăloșia sa pito-rească, pe de altă parte luxul echipajelor ce alerga pe malul bălții; acel amestec de toate contrasturile mă silea să mă cred cînd într-o insulă din Oceania, cînd într-o capitalie a Evropei, și prin urmare nu știam cu siguranță dacă acele ce vedeam era un vis a închipuirii mele sau lucruri în ființă.

Mă înaintam chiar ca o mașină pintre toate acele minuni, oprindu-mă câteodată spăriet în fața unor trupuri de oameni lungite goale pe marginea drumului și mînjite cu glod din cap pînă în picioare. Mi se părea că acele trupuri, culcate la soare, era leșuri de morți, dar mă încredințai pe urmă că acei nenorociți erau pătimași ce înadins se ungea cu glodul din baltă ca cu alifia cea mai vindecătoare.

Balta era plină de scăldători și vuia de răcnite și de râsuri. Toți, din toate părțile, bărbați și femei, venea de se arunca în apă, la un loc, cu o nepăsare vrednică de timpurile cele mai nevinovate ale lumii și cu o veselie ce mă îndemnă și pe mine a lua o baie. Intrai deci în baltă și mă înaintai cale de vro două sute de pași, călcând printr-un glod negru și unsuros, în care mă cufundam până în genunchi la fieștecăre pas.

Cum mă depărtam de mal, deodată mă trezii între patru femei, carele, întocmai ca niște naiade, erau coperite numai cu vâlul cristalin al apei!... E de prisos să adaug că mă depărtați iute de ele, rușinat și cerându-le *pardon*.

„*Maladroit!*”⁶ ziceam în mine, se vede că am intrat tocmai în locul de scăldare hotărât pentru sexul frumos! Și apucați în stânga, cu gând de a ieși din hotarele împărăției femeiești; dar în curând mă găsii iarăși față-n față cu vro trii sirene albe și vesele ce se împroșca una pe alta cu apă. De iznoavă fugii înapoi rușinat, de iznoavă cerui pardon și apucați în dreapta, neștiind încotro mă întreptam, pentru că răsfrângerea soarelui pe suprafața bălții mă orbise de tot.

Împregiurul meu auzeam fel de fel de glasuri, unele bărbătești, altele dulci și armonioase, care cânta melodii străine pe cuvine necunoscute mie; și cu cât

⁶ Neghiob! (fr.).

pășeam înainte, mă întâlneam cu ființi de sexul frumos sau cu ființe de sexul nefrumos; și cu cât făceam acele întâlniri apropiete, rămâneam încredințat de starea sălbatică a Valahiei, pentru că numai într-o țară sălbatică puteam vede acel amestec nevinovat de sexuri.

Dar în vreme ce mă adânceam atât în baltă, cât și în gânduri, rămăsei deodată încremenit pe loc, căci auzii lângă mine o convorbire franțeză!

Trii tineri ce zării aproape vorbea împreună: unul purtând o cealma de glod pe cap, altul având o mască iarăși de glod pe obraz, și al triilea făcându-și pe pept o giletcă tot de glod.

– Aflat-ați – zise unul – cele de pe urmă minuni ale bălții? ...O damă de la Moldova, care de doi ani nu se putea sluji nicidecum de mâna sa cea dreaptă, după ce au luat vro triizeci de băi, au făcut astăzi cruce cu însăși mâna de care pătimea. Asemine, doi surzi au câștigat auzul, și un ficior al meu, ce era plin de răni peste tot trupul, s-au vindecat de ispravă prin întrebuințarea glodului acestei bălți!

– Nu e de mirare – răspunse altul – căci balta în care ne găsim este adevăratul izvor al tămăduirii... Dar nu știți ce întâlnire curioasă am făcut astă noapte în satul Balta-Albă, după ce m-am despărțit de voi? Cum treceam călare prin sat, aud deodată strigând: *arrêtez, arrêtez!* și zăresc un om alergând în partea mea. Ce

era? un biet străin, un francez, carele sosise de un ceas acolo și care de un ceas se primbla pe uliți încungiurat de o claie de câni, căutând un tractir.

La aceste cuvinte ale tânărului, mă apropiiei de dânsul, plin de bucurie, și-i zisei, apucându-l de mână: „Eu sunt, domnul meu, acel străin de care ți-au fost milă astă-noapte și sunt recunoscător soartei că te întâlnesc de a doua oară pentru ca să-ți mulțămesc!”

Nu am trebuință, domnilor, să vă mai adaug că acei trii tineri mă priimiră îndată în societatea lor și că, prin manierele lor plăcute, mă siliră a mă crede în Valahia iarăși ca într-o țară civilizată.

Ieșind din baltă tuspătru, ne duserăm să vizităm cu de-amănuntul curiozitățile așezate de-a lungul malului și, în vreme ce treceam pe dinaintea lor, unul din tovarăși mi le tălmăcea, râzând:

– Iată, domnule, zicea el, o lume nouă, vrednică de a deștepta închipuirea d-tale de artist. Iată un târg de câteva mii de suflete, un târg ce s-au înființat în câteva zile și care peste câteva săptămâni se va șterge de pe fața pământului, întocmai ca Babilona, ca Niniva ș.c.l.; un târg în care nicio taină casnică nu se poate ascunde, din pricina lipsei zidurilor, a ușilor și a ferestrelor; un târg, în sfârșit, cu totul necunoscut Evropei, dar în care civilizația ei este reprezentată prin magaziile de scânduri a două marșande de mode! Iată o lume ce în

ochii d-tale pare a fi sălbatică, dar care are soiul ei de civilizație deosebită. Aici ne găsim în împărăția contrasturilor celor mai originale; aici luxul și sărăcia, durerea și veselia, ideile nouă și ideile vechi, costumele Evropei și costumele românești, toate sunt unite la un loc, sunt mestecate la un loc și produc un efect de neînchipuit atât ochilor cât și minții; aici...

– Aici, adăugă altul, privirea se îndestulează, dar stomahul rămâne deșert! Haideți mai bine aiure să șidem la masă.

Îndată ne suirăm într-o droșcă cu șase cai și în curând agiuinserăm în satul Balta-Albă, la o casă țărănească. Camera în care intrarăm era tot așa de mică și de bine mobilată ca aceea a străjerului meu.

– Domnilor, zise răsând stăpânul vremelnicei case, vă poftesc să fiți cu cea mai mare luare-aminte în privirea mobilelor și a oglinzilor ce acopăr pereții... Cu asta condiție vă poftesc la masă!

Și, zicând aceste, el întinse gios la pământ o rogojină, puse în mijloc o măsuță rotundă cu picioarele scurte, aruncă pe dânsa patru șervete și patru linguri de lemn și ne îndemnă pe toți să ne așezăm turcește împregiurul mesei. Pe urmă bătu în palme și trii slugi intrară aducând, unul o tabla cu pâine albă, al doile un castron cu borș, iar al triile câteva butelci de Bordeaux.

– Domnilor – ne zise tânărul ce ne ospăta – fiindcă paharele sunt de prisos în satul acesta, fiecare din noi

să se înarmeze cu o butelcă și să facă cu ea ce va socoti de cuviință spre a-și stânga sate.

Noi urmarăm îndată sfatul acesta și ne puserăm a mânca din castron, cu o frăție orientală vrednică de foamea noastră. După borș, feciorii aduseră alte bucate, care îmi plăcură mult, deși îmi era cu totul necunoscute.

Nu voi uita niciodată acea masă originală, și poziția noastră la pământ, și veselia ce au domnit între noi până la sfârșit, și răcnitele țiganilor lăutari ce cânta la ușă, și entuziasmul cu care tovarășii mei au purtat un toast Franței, și danțurile naționale ce au giucat ei, și dărnicia lor către lăutari, și luptele în glumă ce s-au iscat între noi după masă și care au ținut până la cinci ceasuri.

Înspre sară ne duserăm călări iarăși pe malul bălții, cu gând de a face o primblare cu *vaporul*! Întălegeți prea bine, domnilor, că ideea unui vapor pe Balta-Albă era în stare să-mi aducă o mirare nemărginită; dar când zării mașina ce purta un nume atât de falnic, începui a râde ca un nebun. Vaporul Bălții-Albe era o plută de grinzi, având un cort mare drept acoperiș și două roți mici de moară aninate pe laturile ei. Acele roți, care îi meritaseră numele de vapor, erau învârtite în apă de patru oameni și, prin mișcarea lor, purta încet pluta pomenită pe fața bălții.

Ne suirăm pe dânsa vreo triizeci de persoane, dame și cavaleri, precum și o bandă de lăutari țigani și, până

pe la opt ceasuri de sară, făcurăm o primblare sentimentală sub razele lunii ce se rădicasă în cer. Damele se cam temea de furtuni și alte întâmplări a navigărei, dar cavalerii care sta pe lângă dumnealor le făcură giurământ de a le scăpa înot din orice primejdie, și așa ne întoarsăram la mal teferi, voioși și gata de a merge la balul ce se da în satul Balta-Albă.

Acel bal, care era menit a-mi răsturna toate ideile asupra stării sălbatice a Valahiei, mă aduse într-o încântare neașteptată! Peste două sute de persoane adunate într-o sală mare ce purta nume de Cazino alcătuia o soțietate cu totul evropienească, atât prin toaletele lor plăcute, cât și prin a lor maniere civilizate. Vă las dar să gândiți, domnilor, ce impresie îmi făcu acea adunare, mie care eram încă asurzit de strigările furioase a postașului din Brăila, mie care eram încă stâlcit de patul casei străjerului, mie în sfârșit, care asistasem la scenele din târgul așezat pe malul bălții! Dar, mai cu seamă, când făcui cunoștință cu câteva dame române tinere și frumoase și când le auzii pe toate vorbind limba franțeză întocmai ca niște pariziane, credeți-mă că mă socotii în palatul încântat al unui vrăjitor.

Ochii damelor atât de fermăcători, zâmbetele lor grațioase, glasurile lor dulci, taliile lor bine făcute și care se mișcă rapide în figurile contradanțului, sau trecea ca fantasme albe în vârtejul valțului; acel amestec

de flori, de toalete scumpe, de lumine și de muzică, mă îmbătaseră atât de mult, încât uitasem de tot că mă aflam în fundul Evropei, pe marginea Orientului. Și când se sfârși balul și când ieșii din sală și mă găsii iarăși într-un câmp pustiiu, nu mă putui opri de a zice cu cea mai adâncă încredințare: „În adevăr, Valahia este o țară plină de minuni! una din țările care sunt descrise în Halima!“

După vro două ceasuri, îmi luai adio de la prietinii mei de baltă și mă pornii spre Galați într-o brișcă jidovească, cu gând de a mă sui în vaporul Țarigradului. Lăsai satul în urma me și mă afundai în câmpii, după ce întâlnii în cale-mi vro două companii de cavaleri și de dame ce se primbla cu lăutari pe lună.

Iată, domnilor, istoria voiajului meu la Balta-Albă. În 24 de ceasuri am văzut atâte lucruri nepotrivite, atâte contrasturi originale, că nu știu nici acum dacă Valahia este o parte a lumii civilizate sau de este o provincie sălbatică! Dumneavoastră, domnilor, care mă încredințați că nu-i nicio deosebire între Valahia și Moldova, puteți să-mi tălmăciți acest problem.

(*Calendarul Albinei*, 1848)

Călătorie în Africa

De la Biaritz la Gibraltar

D-lui I. Alecsandri

Iubite frate! – De 12 ani acum, de când călătoresc prin deosebitele părți ale lumii, tu mă urmărești cu ochii și cu sufletul. Dulcea iubire de frați, care ne leagă împreună, naște în inima ta o grijă tainică asupra soartei mele de călător, soartă espusă la tot soiul de întâmplări, și adeseori de pericole. De aceea preocuparea mea cea mai neconținută este de a-ți scrie din toate colțurile pământului unde mă aflu, pentru ca să-ți dau sămânță de viață și să te îndemn a fi liniștit în privirea mea, căci este un Dumnezeu priitor pentru călători. Eu acum am sosit la Gibraltar, această stâncă urieșă acoperită cu tunuri englezești; și peste câteva ore plec la Maroc, spre a vizita în grabă coastele Africii, până-nu intra în Spania. De vroiești a cunoaște cum am făcut drumul până aici, îți trimit jurnalul meu

de călătorie. Adio; ia-ți copilița pe brațe și spune-i că moșul ei are să-i aducă de giucărie pe sultanul de Maroc.

(*Gibraltar*, 1853)

I

Tovarășul meu de drum

Mă aflam de o luna la Biariț, oraș mic, pierdut în fundul golfului de Gasconia, pe țărmurile Oceanului, și îmi petreceam zilele într-o necurmată plăcere. De la fereastra salonului meu, ochii mei se primblau fără sațiu, când pe albastra și mult măreața întindere a mării, când pe tainica nemărginire a ceriului. Închipuirea mea, urmând zborul ochilor, se legăna pe vârful argintiu al valurilor și, lunecând până în fundul orizontului, mergea adeseori de se oprea, ca o pasere călătoare, pe catargurile corăbiilor ce treceau în depărtare. Câte voiagiuri plăcute am făcut astfel! câte țărmuri frumoase am vizitat, fără a mă mișca de pe jâlț!

Când răsărea soarele și întindea un văl de aur pe fața oceanului, mă coboream degrabă pe malul năsipos și mă aruncam în valuri.

Răcoarea lor mă pătrundea și îmi cauza o mulțămire nespusă; mișcarea lor mă legana ca pe un copil în

brațele mamei sale. Însă, deși câteodată îmi treceau pe deasupra capului valuri mari și mă făceau să înghit fără voie apă amară și sărată, deși altă dată ele, zdrobindu-se chiar în peptul meu, îmi frângeau șelele și mă da peste cap, aceste mici întâmplări adăugeau o nouă mulțămire petrecerii mele de înotător.

Într-o zi, însă, marea fiind liniștită și limpidă, mă depărtai de mal mai mult decât obicinuit, înotând pe spinare fără a vedea încotro mă îndreptam, căci ochii mei, țințiți pe bolta cerească, admirau formele fantastice ale norilor.

Deodată capul meu se ciocni de un alt cap ce venea spre mal, și carambolul fu atât de tare, încât mă cufundai amețit, până ce atinsei fundul. Fiind însă că nu aveam gust nicidecum de a rămânea acolo, mă izbii puternic în sus, și într-o clipală părui în fața apei, boldind ochii de giur împregiur cu oarecare spaima. Atunci văzui chiar lângă mine, ieșind din mare, capul cu care mă ciocnisem și care era dreapta proprietate a unui tânăr englez.

Ne uitarăm unul la altul cu multă mirare și puțină mânie și, închinându-ne apoi ca într-un salon, legarăm o convorbire foarte interesantă între noi:

– Frumos carambol am făcut împreună! Oceanul a slujit de biliard și capetele noastre de bile.

– O! *ies.*

- Te-am lovit tare?
- O! *ies*.
- Îmi pare foarte rău. Te-ai cufundat adânc?
- O! *ies*, până în fund.
- Ca și mine; și ai înghițit ceva apă sarată ?
- O! *ies*, ca vro două litre.
- Și eu nu mai puțin. Ești englez, domnule?
- O! *ies*; dar d-ta ?
- Român!
- De la Roma?
- Ba de la Moldova.
- *Hau!*

Trebuie să fac aici o observare. În convorbirea englezilor cuvântul afirmativ *O! ies!* (așa) și exclamarea *hau!* joacă un rol foarte mare; ele corespund cu caracteristicul *îhî* și cu poznașul *elei* al românilor.

După această scurtă convorbire, englezul și eu plecarăm către mal, înotând unul lângă altul, și, păn-a nu ajunge, tovarășul meu zise:

– M-am scăldat asta-primăvara la Cadix în Marea Mediterană și m-am înecat de două ori...

– Și n-ai murit niciodată?

– Nu.

– Bravo! Ești tare la viață.

Englezul meu începu a râde cu mulțămire și mă întrebă de cunoșteam Cadix?

– Nu-l cunosc încă, îi răspunsei; dar am de gând a pleca din Biariț peste trei zile, pentru ca să întreprind un voiaj în Spania.

– *Hau!*... Ai de gând să mergi în Spania?

– Dar; am de mult dorința de a videa această țară plină de minuni.

Englezul se opri puțin, înotând în loc, și îmi zise:

– Domnule, am făcut cunoștință împreună prin un chip neobicinuit, lovindu-ne în capete și înecându-ne pe giumătate, păn-a nu ne videa la față. Toate aceste împregiurări mă fac a dori cunoștința d-tale mai de-a-proape și mă îndeamnă a te ruga să-mi dai voie ca să te întovărășesc în călătoria d-tale.

Această propunere neașteptată mă făcu și pe mine să mă opresc în loc și să arunc un *hau* englezesc.

– Bine, domnule, îi zisei, nu este o lună de când ai vizitat Spania, și acum vrei iar să începi acest voiaj ?

– O! *ies!* dacă mă primești ca tovarăș de drum.

– Te priimesc cu mare mulțămire.

– Când plecăm?

– La 18 a lunii, adică peste trei zile.

– Și unde ne întâlnim în ziua plecării?

– În Baiona, pe Piața de Arme.

– Prea bine; adio.

– A revedere.

Iata cum se întâmplă de-mi găsii un tovarăș de călătorie tocmai în fundul Oceanului.

II

Malposta

A treia zi după această întâmplare, îmi luai ziua bună de la bătrânul marineri care mă găzduise în vreme de patru săptămâni la Biariț și, zicând adio mărețului Ocean, plecai la Baiona, unde agiunsei după o oră de cale. Fiind însă că mai aveam vreme de așteptat până la plecarea malpostei, o întrebuițai primblându-mă prin oraș, cu gând de a găsi pe noul meu tovarăș de călătorie.

De la ciocnirea capetelor noastre în sânul mării, nu mai dasem cu ochii de el și, prin urmare, dacă n-aș fi știut cât e de serioasă parola unui englez, aș fi considerat propunerea lui de a mă întovarăși în Spania ca o propunere făcută în apă și căzută în baltă.

În curând însă îl zării pe piața teatrului, așezat la o masă dinaintea unei frumoase cafenele și bând un grog¹ fierbinte. El mă aștepta în costumul său de turist, costum demn de însemnat prin mulțimea buzunarelor și prin mărimea bumbilor.

Cum mă zări, englezul îmi dete un *gud morning*² și mă strânse de mâna cu o amiciție care îmi sclinti degitele.

¹ Băutură englezească, preparată din apă fierbinte, zahăr, lămâie și alcool.

² Bună dimineața (engl.: *good morning*).

- Unde mergem mai întâi? îl întrebai.
- La Tuluza, ca să vizitam vestitul Capitol.
- Și de la Tuluza?
- La Nima, ca să videm ruinele romane.
- Și în sfârșit?
- La Marsilia, ca să ne imbarcăm pentru Spania.
- Foarte bine; însă nu socoți c-ar fi mai simplu, fiindcă ne găsim pe marginea Spaniei, să intrăm îndată pe pământul ei?

– Cu adevărat ar fi mult mai simplu; dar nu-mi place să fac ca toată lumea. Iată planul ce propun: de la Marsilia mergem de vizităm toată coasta Spaniei: Barcelona, Valencia, Cartagena, Malaga etc., până la Gibraltar. De aici ne îndreptăm spre Cadix, și de la Cadix începem adevăratul nostru voiaj în Spania, vizitând: Sevilla, Cordova și Grenada. Pe urmă ajungem la Madrid, unde ne oprim câtă vreme ne-a plăcea, până a nu ne întoarce în Franța. Acest plan îl socot mai nimerit; însă dacă voiești ca să trecem îndată munții Pirenei, eu sunt gata să te urmez ori pe unde vei merge.

– Planul d-tale este prea bun și îmi place, cu atât mai mult că eu am obicei a călători fără marș-rută hotărâtă de înainte, ci numai după îndemnurile fanteziei mele. Haideți dar pe la Marsilia, și să ne fie călătoria fericită!

– *Ol rait*³ răspunde tovarășul meu. Și amândoi veseli, sprinteni ca niște școlari în vacanție, ne ducem la biuroul malpostei, ne suim în trăsură și plecăm din Baiona pe la 11 oare.

Caii pornesc ca niște zmei, pavelele răsună sub copitele lor, și în curând ambele orașe Baiona și Saint-Esprit, despărțite prin râul Adur, rămân în urma noastră cu fortificările lor pline de tunuri.

Dintre toate modurile de călătorit, cel mai plăcut și mai comod este fără îndoială malposta; și dintre toate voiajurile din Europa, unul din cele mai frumoase este voiajul de la Baiona la Tuluza, în departamentul numit Bas-Pirenei.

Malposta nu primește decât doi călători, fiind menită a duce corespondențele cu cea mai mare răpegiune; ea face tot drumul în fuga cailor, zi și noapte, fără a să opri nicăire mai mult de cinci minute. Călătorii trebuie dar să se îngrijească a lua cu ei provizii, căci altminteri ar fi espuși a rămânea nemâncați și nebăuți 24 de oare întregi, împregiurare critică, ce este foarte vătămătoare entuziasmului.

Soșeaua trece de-a lungul munților Pirenei, în mijlocul unui șir necurmat de grădini frumoase, de livezi îmbelșugate și de câmpii răcorite prin râurile Adur și Gava. Oriîncotro se îndreaptă ochiul, întâlnește

³ Bine! (engl.: *all right*).

priveliști romantice, casteluri nouă și elegante, parcuri pline de o veselă verdeață, în vreme ce fundul orizontului este cuprins de minunata panoramă a Pireneilor. Adaogă pe lângă aceste o climă plăcută, un cer limpede și albastru, o soșea curată, o trăsură comodă înhămată cu cinci zmei voinici și o inimă voioasă de călător. Ce poate dori un om mai mult pentru ca să fie mulțumit și să uite toate necazurile vieții?

Tovarășul meu părea pătruns de o adâncă mulțămire sufletească și începuse a cânta o arie engleză foarte originală, deși puțin armonioasă. Caii, spărieți, se vede, de acel cântic, alergau cât se puteau; roțile zburau pe petrișul luciu al șoselei; clopoțelii animați de gurile hamurilor zuruiau vesel; poștașul pocnea din bici neconținut și glumea cu toate nevestele ce întâlnea pe drum; copacii de pe marginea șoselei fugeau în urma noastră ca o armie pusă în răsipă; iar noi, lungiți pe perinele trăsuri, fumam cu plăcere și priveam prin fumul albastru al ȕigaretelor câmpiile și munții carii păreau că se învâteau împregiurul nostru.

După puțină tăcere, tovarășul meu și eu ne uitarăm mai cu luare-aminte unul la altul, cu gând de a face o cunoștință mai de aproape și, după un examen desăvârșit de vro cinci minute, rămâind mulțumiți de fizionomiile noastre, începurăm a grăi:

– Minunat început de călătorie! Nici cald, nici frig, nici colb, nici glod. Cum e mai bine.

– Cu adevărat; și pe lângă aceste avantajuri, adaugă că trecem prin una din cele mai frumoase părți ale Franței, sub un cer limpid și albastru care se întinde deasupra noastră ca o boltă de smarald.

– Ești poet, domnul meu?

– Câteodată... când vreau să uit lumea; dar d-ta ?

– Și eu cânt din vreme în vreme, însă nu din liră, ci din trâmbiță.

– Plăcut instrument!

– Îți place?

– Foarte mult... de departe.

– Te cred. Știi pentru ce am învățat a suna din trâmbiță?

– Pentru ca să alungi *splinul*⁴, poate?

– Ai găcit. Sunt acum doi ani de când mă apucase această boală grozavă, care aduce pe om încet-încet la desperare și îl face să dorească a scăpa de viață prin orice chip. Splinul îmi abătuse sufletul, îmi întunecase mintea, îmi adusese dezgust de toate plăcerile lumii și, într-un cuvânt, mă împinsese chiar pe marginea mormântului, căci hotărâsem a mă împușca.

– Și cum ți-ai schimbat hotărârea?

– În minutul în care era să mă trimit pe ceea lume; când era să trag cocoșul pistolului îndreptat spre

⁴ Splinul, boala urâtului de care englezii pătimesc mult în țara lor [V. A.].

fruntea mea, am auzit deodată o trâmbiță sunând o bucata jalnică din opera *Lucia* a lui Donizetti; însă într-un chip astfel de ciudat, încât m-a umflat râsul ca pe un nebun și mi-au răcorit splinul.

– Și drept recunoștință pentru acest instrument care ți-a scăpat viața, ai hotărât să te faci trompetaș?

– Dar; și de atunci îmbuc trâmbița și rup urechile celor ce mă ascultă, de câte ori vine de mă cearcă urâtul.

– Cred că nu-i avea nevoie să faci muzică cât vom fi împreună.

Englezul începu a râde și îmi făgădui că m-a scuti de acea plăcere în toată vremea cât vom călători amândoi. Eu îl încredințai asemenea din parte-mi că nu-i voi citi nicio poezie, și astfel ne făcurăm cei mai buni amici din lume. După încheierea acestui tractat între noi, aprinserăm două țigarete rumene de Havana, care ne făcură să gândim firește la ciubucul turcesc și, prin urmare, la voiajurile în Orient.

– Fost-ai în Asia? mă întrebă englezul.

– Am fost cu un compatriot al d-tale, sir Dicson.

– Dicson? Doctorul Dicson.

– Dar; un tânăr foarte plăcut, adevarat jentlman, nalt, purtând ochelari.

– Ochelari de aur?

– Întocmai; îl cunoști?

– Cunosc o persoana asemenea precum zici, dar se numește Covlei... Nu-i el.

– Acest Dicson era mare amator de cafe turcească și cunoștea toate cafenelele cele mai vestite de pe Bosfor, atât din partea Evropei, cât și de pe malurile Asiei; însă îmi mărturisea că nime în lume nu știa să facă cafe mai bună decât dervișul Abdalah-Osman, pe care îl întâlnise el în drumul ce duce la Brusa. Dicson făgăduise dervișului să-i trimită o păreche de metanii de calembec, drept mulțămire pentru minunatul felegan de cafe ce gustase la el; dar nu găsisese încă niciun prilej ca să-și împlinească făgăduința. Aflând în sfârșit că eu era să mă pornesc de la Constantinopol ca să merg la Brusa, îmi încredință părechea de metanii și mă rugă ca să o dau din parte-i lui Abdalah-Osman, dacă l-aș întâlni cumva în călătoria mea.

– Și l-ai găsit?

– L-am găsit.

– Cum, unde și când?

– La anul 1845, între Ghemlic și între Brusa, în Asia. Plecasem din Constantinopol pe un vapor turcesc, cu gând de a merge să vizitez Brusa, vechea capitala a Imperiului Otoman, vestită prin numărul minarelelor ce se înalță din sânul ei ca lăncile unei armii de urieși, precum și prin frumoasele materii de mătasă lucrate în fabricile sale. Desbărcând la Ghemlic, sat

mic de pe malul asiatic al Mărei de Marmara, tovarășii mei și eu ne suirăm pe cai și luarăm drumul Brusei.

Cărarea ce duce la acest oraș, bătută de copitele cailor și ale cămilelor, trece peste câmpii și colnice acoperite cu o iarbă sălbatică și mirositoare, și călătoria este espus, în vreme de șese ore, la razele arzătoare ale unui soare de foc, ce îl coace chiar ca pe un ou în pelea lui.

Fetele noastre se roșiseră ca niște rodii coapte și ni se părea că aveam fiecare câte un boț de iască în gât. Setea ne muncea fără milă și ne silea să răcnim turcește: *aman!* când din norocire sosirăm la mijloc de cale, pe malul unui mic pârâu. Câțiva paltini mari și frunzoși formau un verde oazis chiar lângă cărare și împrăștiau o umbră drăgălașă împrejurul lor. Îți poți închipui bucuria noastră!

Ne coborâm îndată de pe cai și dăm năvală la izvor; dar păn-a nu apuca a bea, un bătrân ce sta culcat sub copaci aleargă spre noi și ne oprește de a face o asemenea nebunie, căci, osteniți și înferbântați cum ne găseam de pe drum, ne-am fi îmbolnăvit pe loc de înghițeam cât de puțină apă rece. El ne sfătuiește să ne odihnim mai întâi vro cinci minute la umbră și ne pofteste pe niște rogojini curate care îi serveau lui de pat.

Bunătatea întipărită pe fața acestui om ne îndeamnă a priimi invitarea lui, și dar, fără întârziere, ne și lun-

gim sub paltini, așteptând cu nerăbdare învoirea lui, pentru ca să sorbim dintr-o dușcă pâraul întreg. Fiecare secundă ne pare un an, fiecare minut, un secol! În sfârșit cinci minute se împlinesc!... Săltăm în picioare cu ochii țințiți spre izvor; dar iată că bătrânul derviş ni se înfățișează cu o cutie de rahatlocum și cu o tabla de pahare cu apă.

Evalah! Işalah! Maşalah!... Într-o clipală cutia și paharele sunt deșarte, setea noastră stinsă, și mulțămirea noastră cu atât mai mare că bătrânul ne aduce îndată pe o altă tabla mai mică câteva felegene de cafe; dar ce cafe! o minune de cafe, plăcută, parfumată, demnă de un sultan! Fiecare picătură cuprindea o comoară de mulțămiri necunoscute; credeam că sorbeam raiul lui Mohamed topit în felegeanuri.

Numai un sânгур om pe lume era în stare să facă asemenea cafe, și acel om trebuia să fie Abdalah-Osman de care îmi vorbise Dicson la Constantinopoli. Adresându-mă deci la dervişul bătrân, îl întrebai:

- Nu ești d-ta Abdalah-Osman?
- *Benim*⁵, răspunse dervişul.
- Cunoști pe Dicson-Bei?
- *Evet*⁶.

⁵ Eu sunt (turc.).

⁶ Da (turc.).

– Dacă ești Abdalah-Osman și cunoști pe Dicson-Bei, iată o păreche de metanii de calembec ce m-au însărcinat amicul nostru ca să ți le aduc, ca un suvenir pentru minunata cafe ce au băut la d-ta. Zicând aceste, am dat metaniile bătrânului Abdalah-Osman; iar el îmi dismierdă barba cu o adâncă uimire și îmi făcu trei temenele, în vreme ce încălecam pentru ca să-mi urmez drumul la Brusa.

Englezul meu mă asculta cu mare luare-aminte și, deodată, lovind tare cu pumnul în trăsură, făcu giurământ ca să meargă anul viitor la Asia și să se oprească la giumătate cale a Brusei, pentru ca să guste cafeua vestită a lui Abdalah-Osman. Nu știu de mai există încă acel pustnic cuvios, care de mai mulți ani acum viețuia singur pe malul unui pârau necunoscut din Asia și care avea de mulțămire a da tuturor călătorilor rahatlocum, apă proaspătă și cafe *gratis*; dar ce știu de sigur este că, dacă el nu s-a dus încă să-și priimească răsplata cuvenită în raiul lui Mohamed, negreșit are să facă cunoștință cu englezul meu la anul viitor.

În vreme ce istorisecam această anecdotă, soarele se cobora spre apus într-un ocean de flăcări, și razele lui străbăteau ca niște săgeți de aur pintre frunzele copacilor. Munții Pirenei se învăleau treptat cu o man-tie roșietică, iar vârfurile lor, acoperite de omăt, păreau încununate cu diademuri strălucitoare. Umbrele se

luptau cu lumina și se rădicau pe poalele dealurilor; ceriul limpede și transparent se întindea deasupra noastră ca un văl subțire și albăstriu, prin care se zărea, ca prin vis, lucirea argintie a câtorva stele. Un singur nor, ce avea forma unui vultur urieș, se îndrepta spre culmea munților și părea că zbura către cuibul său, ascuns în naltele stânci ale Pireneilor. Era acum momentul tainic când toată natura se pregătește pentru odihna nopții; ora în care sufletul se pătrunde de o dulce melanholie și se înalță pe plaiurile cerești de merge să se închine lui Dumnezeu.

Englezul meu scoase dintr-un buzunar un fes roș împetrișat cu feliurite cusături și, acoperindu-și capul, se înfundă în colțul caleștii, unde începu curând a horăi. Eu însă, care cu greu pot să adorm la drum, căzui pe gânduri și, în dulcele leagăn al malpostei, mă răpezii până la Moldova.

Îmi revăzui țara, familia, amicii cu o duioasă bătaie de inimă și, supus farmecului acelei dulci reverii, mă sâmtii rătăcind în lumea drăgălașă a suvenirelor... Însă un hop al trăsurei mă trezi din acel vis frumos lângă tovarășul meu de drum, ce aveau un aer de mandarin hinezesc sub fesul țuguiet ce îi cădea pe nas.

Acum umbrele nopții acoperiseră pământul, și copacii se zăreau ca fantasme din altă lume ce se alungau pe câmpi, până ce se perdeau în întunericul depărtării. Mii

de stele străluceau pe bolta cerească; unele cădeau de-a lungul ceriului, lăsând o urmă argintie după dânsese; altele se oglindeau în apa Adurului; altele păreau că lunecă ca niște mari brilianturi pe omătul din vârfurile Pireneilor.

Tot era în lume tainic și adânc-pătrunzător; iar în tăcerea cumplită a naturii, în nemișcarea obiectelor ce ne încunjurau, răpegiunea malpostei sămăna îndoită, tropotul cailor și sunetul zurgălăilor aveau ceva fantastic. Fanarele trăsuri aruncau înaintea lor, pe soșea, o pată lungă de lumină, în care caii se zăreau călcând în picioare umbrele lor ce se încolăceau sub dâșii ca niște balauri negri.

Îmi închipuiam că mă aflu în împărăția fantasmelor, răpit de carul unui geniu de noapte și urmărit de hârâitul grozav a unor balauri nevăzuți. Însă luna se rădică încet pe marginea orizonului, și, la gingașa sa lumină, fantasmagoria peri într-o clipă. Umbrele firoase se făcură nevăzute, balaurii intrară în pământ, și cruntul lor hârâit se prefăcu în nevinovatul horăit al englezului ce dormea cât șapte la spatele mele.

De-ar putea cineva să stenografieze toate gândurile care trec prin mintea omului într-o noapte frumoasă de călătorie, ar produce volume întregi de idei înalte și de prostii. Spre zori de ziuă, somnul veni să-mi închidă ochii. Adormii ca un fericit, pentru ca să visez pe

Alexandru Macedon jucând parola cu Papură-vodă.
A doua zi mă trezii în Tuluza.

III

Tuluza, Nima, Marsilia

E un spectacol foarte curios pentru un călător de a asista la deșteptarea unui oraș și de a-l surprinde în toaleta de noapte.

Cum începe ziua a să ivi, orașul începe a bui de niște sunete surde și depărtate, carele încet-încet se tot măresc ca fluxul mării. Ici-colea, se arată câte un om de-abie deșteptat din somn și care trece rapide și dispare ca o stahie în umbra deasă a stradelor. Unde și unde câte o fereastră sau câte o ușă de magazie descopere forme ominești învălitate în halaturi și încoronate cu scufii de noapte; iar cu cât lumina crește, stradele se umple de suflete ca un mare furnicar. Toate casele dau drumul afară unui număr de locuitori carii se răspândesc prin oraș și, lucru demn de înșămnat! deodată, ca și când ar fi ieșând din pământ, se înaintează din toate părțile mulțime de vite, de căruțe și de oameni încărcăți cu provizii. Atunci vuietul se preface în zgomot; mii de glasuri, mii de răcnite se rădică în văzduh,

unindu-se cu tropotul cailor și cu durduitul carelor pe paveaua orașului. Unii strigă marfa ce au de vândut, alții se sfădesc pentru preț și toți delaolaltă ascuțesc glasurile lor; iar mai ales dacă în acel vălmășag vine de se adauge și ragetul magarilor încărcăți cu panere pline de legumi; dacă în vremea acestui conțert asurzitor se întâmplă să treacă pe uliți un regiment de soldați conduși de sunetul darabanelor, apoi nu-ți rămâne alta de făcut decât să-ți astupi urechile și să împungi de fugă în lume.

De la ferestrele otelului în care mă oprisem și care se află pe piața Capitolului, am asistat la un asemenea spectacul. Acea piață mare, din pustie ce era când sosirăm în Tuluza, se acoperi în curând cu sute de panere pline de provizii și cu o populație întreagă de precupeți veniți de la țară. Un ocean de verdețuri se întindea sub ochii noștri, și grămezi nalte de ouă se rădicau în mai multe puncturi a pieței, ca niște stânci de marmură albă; dar peste două ore, ouă și verdețuri, păsări și poame, într-un cuvânt, toate acele provizii se făcură nevăzute, căci sute de servitoare și de bucătari se aruncaseră asupra lor ca un nor de locuste pe un lan de grâu verde.

Englezul meu privea această scenă cu o nespusă melancolie ominească! Cea dintâi grijă a omului, cea mai neapărată nevoie a acestei ființi, ce se crede de neam îngeresc, este a se îndopa ca oricare alt dobitoc. Stomahul este tiranul ominirei!

Eu făceam alt soi de observări mult mai puțin filosofice, dar totuși întristătoare. Privind mărimea pieței și regula care prezida la vânzarea proviziilor zilnice ale orașului, îmi aduceam aminte de medeanul glodos al Sfântului Spiridon din Iași, unde, când vezi carnea zvârlită pe tărași și poamele ascunse într-un nor negru de muște, îți vine să te hotărăști a muri de foame!

Vestitul Capitol al Tuluzei nu răspunde nicidecum la ideea ce naște numele lui, căci, departe de a avea vreo asemănare cu monumenturile romane, el este un simplu palat ca toate palaturile moderne și servește de curte judecătorească. În sânul său găgâiește claia vorbărită a avocaților, de dimineață și pân-în sară. Avocații din Capitolul Tuluzei țin locul găștilor care au scăpat Capitolul Romei.

Tuluza e un oraș destul de mare și frumos, așezat pe malul Garonei. Numele acestui râu este foarte cunoscut în Franța, căci locuitorii de pe malurile lui au reputația de a fi palavragii. *Gascon* sau copil al Garonei însămnează fanfaron. Cu toate acestea, Garona e un râu măreț și are destulă apă pentru ca să-și poată spăla copiii de asemenea pată.

În alergarea noastră prin oraș, dăm fără veste de o alee largă de copaci, care este locul favorit de primblare al tuluzenilor. În capătul ei, asistam la rădicarea

statuiei lui Paul Riket, plănuitorul canalului de Langedoque, ce unește Oceanul cu Marea Mediterană. Ferice de acei care, într-o țară ca Franția, câștigă recunoștința nației; numele lor este înscris pe marmură și pe bronz, ca un titlu de glorie pentru patria lor. Când oare românii vor îndeplini datoria lor de a rădica statui acelor eroi care, prin faptele lor mărețe, au adus strălucire neamului românesc?

Plecăm din Tuluza pe la amiazi, și a doua zi, la 6 oare dimineața, sosim buni teferi la Montpellier, de unde, fără a perde vreme, ne îndreptăm spre Nima cu drumul de fer, trecând pe la Arlu și Boquer, două orașe vestite în Franția, cel întâi prin frumuseța femeilor și cel al doile prin frumuseța iarmaroacelor.

Nima a fost în timpul domniei romanilor în Galia un oraș mare, frumos și împodobit cu o mulțime de monumenturi ce îi meritaseră falnicul nume de a doua Romă. Patru seculi întregi Nima a înflorit sub ocrotirea împăraților: Cezar August, Agripa, Caius și Lucius Cezar, Traian și Adrian; dar numeroasele năvăliri de barbari, în al V secul, și luptele crâncene cu vandalii și cu vizigoții, precum și chiar cu maurii, carii biruiseră Spania, au despoiat-o de toate averile sale.

Un șir de crai barbari, precum: Enric, Alaric, Almaric, Teodoric, Hilderic, veniți de la meazăzi, și alții veniți despre meazănoapte, precum: Zama, Ambiza, Abderam,

Iusif, Amozoz etc., au căzut asupra ei ca un cârd de lupi flămânzi și au ruinat-o de tot.

E un lucru surprinzător cum s-au mai putut păstra ruinele ce se văd în ziua de astăzi și care servesc de marturi a mărimii, a puterii și a geniului romanilor. Priveliștea acelor gigantice rămașiți a unei civilizații pierdute umple sufletul de o adâncă admirare și îl face a să închina dinaintea măreței umbre a trecutului.

Mare popor a fost acela care a lăsat în urmă-i asemenea mari și glorioase monumente!... Și în ochii mei el are un prestigiu mult mai adimenitor, căci se numea poporul roman. Cât de puternici au fost părinții! cât de căzuți sunt coborâtorii lor!

*De-o durere fără margini al meu suflet e pătruns
Când gândesc ce-am fost odată și-n ce stare am ajuns!*

*Monumente urieșe! marturi de-un măreț trecut!
Plâng, jălesc cu-amărăciune a romanilor cădere,*

*Însă sufletu-mi e mândru la a voastră revedere,
Când mășor eu înălțimea de la care am căzut!*

Dintre toate monumenturile romane din Nima cele mai demne de înșămnat sunt:

Arenele. – Amfiteatrul rotund, lucrat în peatră săpată, și care servea pentru spectacoluri publice. El

putea să cuprindă în sânul său 40.000 de privitori și este cel mai bine păstrat dintre toate Colizeele vechi.

Casa cvadrată. – Templu ornat cu coloane elegante și cu săpături minunate; o capodoperă de arhitectură antică.

Turnul Magnus, Templul Dianei, Băile Romane. – Cel dintâi, așezat pe culmea unui deal ce domnește asupra orașului, iară celelalte două, aflătoare în capătul grădinei publice. Toate merită de a veni cineva cât de departe spre a le vizita.

Săvârșind vizitarea orașului Nima, ne suim iară în vagonurile drumului-de-fer și, după o călătorie de 6 oare prin câmpiile Provenției, sosim noaptea la Marsilia și tragem la otelul „Coloniilor“.

Marsilia este portul cel mai însemnat al Franției și chiar al doilea oraș după Paris. Câteva strade ale sale, și mai cu samă acea numită Canebiera, sunt demne de a figura în capitală. Marsiliezii se fălesc atât de mult de orașul lor, că zic: „Dacă Parisul ar avea o Canebieră, ar fi o mică Marsilie“. Adevărul este că, dacă Parisul ar avea portul Marsiliei, ar fi cel întâi oraș din lume, sub toate privirile.

Oricât de pompoasă este pretenția marsiliezielor, trebuie să mărturisim că orașul lor este frumos, în-suflețit și foarte vesel. Miile de corăbii ce întră și ies din porturile lui îi dau o mișcare comercială din cele

mai importante și îi aduc o populație de treacăt foarte curioasă. Călătorul ce se primblă pe cheiurile portului și în stradele apropiete de marea întâlnește tipuri de tot soiul, costiumuri din toate țările și aude răsunând la urechile sale toate limbile de pe fața pământului.

În Marsilia are cineva prilej și de-a face avere prin comerț, și de a o cheltui în petreceri, căci el poate găsi în sânul ei toate înlesnirile unei viețuiri de lux și de plăcere. Primblările sunt frumoase, mai cu samă cea numită Prado, care se întinde până la malul mării, trecând prin un șir de grădini și de case de vară foarte plăcute. Teatrurile sunt bune; cafencelele ornate după modelul celor din Paris, și magaziile pline de marfă pariziană.

Cât pentru mine, primblarea mea favorită era pe marginea portului, unde mergeam în toate zilele de priveam, ore întregi, formele diverse ale corăbiilor și lucrul marinerilor ce încărcau sau descărcau mărfuri. Fiecare din ele înfățișa închipuirei mele țărmurile de unde venise și mă făcea să visez la acele locuri necunoscute mie. Lângă un vas din India se înălțau catargurile unei corvete americane; aproape de un vapor englez se legăna o corabie spaniolească; mai departe flutura pavilionul norvegian, lângă pavilionul român: și toate la un loc alcătuiau un soi de hartă geografică ce îmi atrăgea privirile cu o putere

magnetică și îmi însufla tainice dorinți de a urma zborul lor pe valurile mării. Mai cu samă o mare corabie franțeză, nouă, sprintenă și cochetă ca o sirenă, îmi fărâma mințile prin forma ei ușoară și elegantă. Ea era gata a pleca la Ceilan, raiul Indiei!... La Ceilan!... Mă mir, zău, cum de mă aflu încă în Evropa!

Planul nostru era de a vizita toată coasta Spaniei și de a ne îmbarca pe unul din vapoarele ce fac voiajul între Marsilia și Lisabona, trecând pe la Barcelona, Valenția, Almeria, Alicante, Malaga și Gibraltar; dar fiindcă nu se afla niciunul din acele vapoare în port, nevoind a perde vro 15 zile, așteptând în Marsilia, ne hotărâram a pleca de-a dreptul la Gibraltar, pe vaporul englez „Livorno“, comandat de căpitanul Campbel.

Așa, la 23 septembrie, amicul meu și eu, sprinteni, veseli și cu pălării de Panama pe urechi, luarăm o barcă care ne duse la vapor prin un dedal de corăbii. Acest vas era încărcat cu poloboace de pucioasă și cu balerci de rachiu, două materiale aprinzătoare, care, de-ar fi luat foc în mijlocul mării, am fi ars într-o clipă și ne-am fi stins de pe fața pământului! Din aceasta cauză, vro două familii spaniole, ce era să plece cu noi, rămaseră la Marsilia, preferând a aștepta alt vapor mai sigur.

– Ce hotărăști? mă întrebă englezul meu, când ne suirăm pe „Livorno“. Mergem cu vaporul acesta?

– Mergem; de-a lua foc corabia, nu vom avea lipsă de apă.

– Care vrasăzică, de-om scăpa de foc, nu vom scăpa de apă. Foarte bine; hai, într-un noroc.

– Hai, căci norocul ține cu cei nebuni.

Pe la 6 ore după amiazi, capitanul se suie pe puntea de lângă hornul mașinei și începe a da ordin de plecare, îndată marinerii trag ancora; mașina se pune în mișcare, și cârmaciul se așază la roata cârmei. Căpitanul Campbel striga *olrait!* și corabia, supusă puterii aburilor, lunecă pe nesâmțite între celelalte vase grămadite în port; ea ajunge în curând la gura portului, fortificată cu două cetăți pline de tunuri, iese și se îndreaptă spre orizonul nemărginit, lăsând în urmă-i o lungă coloană de fum negru.

Adio, Franție iubită!... Mă depărtez de tine și D-zeu știe de te-oi mai videa, căci mașina vaporului poate să se spargă de vro stâncă ascunsă sub valuri; căci pucioasa și spirtul pot să ieie foc... și, oricum s-ar întâmpla, marea stă gata să ne înghită. Dar, într-un noroc! fie ce-a fi!... A revedere, Franție frumoasă și multiubită!

IV

Pe marea

De multe ori am călătorit pe mare și de câte ori m-am depărtat de marginea pământului am sâmtit în inima mea deșteptându-se un dor ferbinte de familie și de patrie. În cele dintâi momente ale plecării, mă cuprinde o jale adâncă ce îmi aduce descurajare în suflet și o presămțire dureroasă ce mă face a crede că nu voi mai videa țarmurile și ființele iubite mie, dar în curând vântul răcoritor al mării, legănarea molatică a corăbiei și întinderea orizonului îmi schimbă șirul ideilor și îmi însuflă o mulțămire nespusă. Atunci îmi pare că mă prefac într-o nouă ființă, că toate puterile-mi sufletești se măresc și că mă aflu în adevăratul element al naturei mele.

Nemărginirile ceriului și a mării între care mă găsesc dau aripi închipuirii mele și o îndeamnă să se rățăcească în spațiurile lor. Atunci, ca o pasăre voioasă, ea se înalță în seninul ceriului, zboară peste hotarele orizonului, se cufundă în noianul mărilor și cearcă a descoperi în depărtare plaiuri necunoscute și a pătrunde tainele ascunse în sânul valurilor.

Rari mulțămiri în lume pot fi de măsura acelei neprețuite mulțămiri ce gust la începutul călătoriilor

pe mare, când mă sâmt aruncat afară din calea obicinuită a vieții!

Vaporul se înaintează cu replegiune spre apus și în urmă-i țărmurile Franței, orașul Marsilia și castelul de If, ce se rîdica pe o înălțime aproape de el, par a să cufunda treptat în marea. Nu se mai zărește în fundul orizonului decât un nor lung și îngust, care se face nevăzut. Soarele se culcă ca o bombă înflăcărată, ce ar cădea și s-ar stinge în valuri; razele lui lunecă pe fața apei și se retrag, lăsând lumea în stăpânirea nopții. În curând stelele se arată ca o ninsoare de diamanturi, și marea, perdută în întuneric, ia o privire îngrozitoare.

Mii de gânduri mă împresură în timpul amurgului, când natura-ntreagă se acopere cu o haină fantastică; mii de visuri vin de mă îngână cu-ale lor poetice adimeniri, și, pintre gânduri și pintre visuri, țara mea se arată mie ca o mamă iubitoare ce mă cheamă la sânul ei.

*O! țară iubită, o! raiul meu drag,
Oriunde voi merge, prin lume pribeag,
De scumpa-ți icoană eu sunt însoțit,
De glasul tău dulce sunt gîngăș uimit.*

Mă primblu sângur pe podul vaporului, cumpănindu-mi pasurile după legănarea lui și petrecând în

minte-mi toate scenele interesante a vieții mele de călător: scene vesele din Franția, scene poetice din Italia, scene pitorești din Orient, carele alcătuiesc albumul suvenirilor mele. Și acea primblare singuratică s-ar prelungi poate pînă în zori, dacă glasul lui sir Angel, tovarășul meu de drum, nu m-ar deștepta din vis.

Mă cobor în salon, unde căpitanul mă așteaptă cu un vas de puncti înflăcărat pe masă.

– Vină lângă mine, îmi zice sir Campbel; vină, domnul meu, să bem împreună în fericirea voiajului nostru. Domnul Angel mi-a istorisit cum ați făcut cunoștință bînd apă sărată... Eu doresc să legăm cunoștință bînd puncti.

– Acest chip de a face cunoștință este mult mai plăcut decât celălalt, domnule căpitan, și vreu să-ți probez că știu a-l prețui.

Zicînd aceste, mă pun pe un scaun lângă căpitanul, care, înarmat cu o lingură de argint, ațîța para romului cu un talent de om foarte ispitit în asemenea îndeletnicire. Angel se așază în față cu mine și aruncă din vreme în vreme galeșe căutături asupra băuturii ce se pregătește.

– Știți – ne întrebă el – care ar fi cea mai minunată și mai măreață priveliște din lume?

– Care?

– Priveliștea oceanului întreg schimbat într-un vas nemărginit de puncte înflăcărat.

– Cu adevărat! răspunde Campbell. Ideea d-tale îmi aduce aminte de sărbarea unei nunți din India, în orașul Singapur. Lordul E..., care este avut cât șapte milionari, se însurase cu fata unui nabab și, în noaptea nunții lui, el prefăcuse toate basinurile din grădina palatului său în vase de puncte. Cine n-a văzut acea luminație fantastică, n-a văzut nimic! Toți locuitorii din Singapur au închinat în noaptea aceea pentru fericirea tinerilor căsătoriți, și niciunul nu s-a putut întoarce acasă teafăr.

– Îmi aduc și eu aminte de o luminație fantastică în soiul acelei de care vorbești, domnule căpitan. Am văzut-o în Italia, pe vârful munților Apenini; însă asta-i o istorie lungă, și punctul d-tale nu ne iartă de a perde vremea în povestiri.

– Din contra; punctul se îmbunătățește prin farmecul conversației. Spune dar istoria d-tale, domnule, căci nouă, marinerilor, nimic nu ne face mai mare plăcere decât povestirea întâmplărilor de călătorii. Începe, și vă promit că voi povesti și eu o întâmplare foarte comică ce au avut o mare înrăurire asupra vieții mele și au fost chiar cauza ce m-a îndemnat a îmbrățișa cariera de marinar.

– Iată dar că încep:

Muntele de foc

Într-amurgul unei frumoase zile de vară din anul 1839, amicii mei C... N, N... D⁷ și eu coboram încet munții Apenini care despart Toscana de văile Lombardiei. Un vânt ușor se rădicase, și plăcuta lui dismierdare ne trezea din apatia în care ne cufundase căldura nesuferită a atmosferei. Toate sâmbururile noastre se învioșeau sub înrâurirea aceluia vânt răscolitor. Natura ni se părea mai veselă, seninul cerului mai limpid, cântările păsărilor mai dulci! Părea că ni se rădicase de pe ochi un vâl întunecos și de pe inimă o greutate apăsătoare. Într-un cuvânt, apusul soarelui ne făcu să gustăm una din acele tainice mulțămiri ale sufletului, atât de puternice la vârsta de 19 ani, încât mintea plutește în mii de visuri aurite și închipuirea se exaltă până a crede că aude cete de îngeri serbând sfârșitul zilei pe harpe de aur.

În curând am agiuns la satul Petra-Mala, ce se găsește între Giogo, muntele cel mai nalt al lanțului de Apenini ce petrecusem, și între Filigare, hotarele Toscanei. Când am intrat în sat, noaptea căzuse și stelele clipeau vesel pe bolta cerească.

Veturinul nostru, adică stăpânul și totodată vezeteul trăsurii cu care plecasem de la Florența, ne duse la cea

⁷ Costache Negri și Nicolae Docan.

mai bună locantă; iar proprietarul aceștia, sinior Antonio, ne primi cu toată ținerea măgulitoare care aștează și mărește gălantomia călătorilor. Complimentele și titlurile de *altețe* cu care ne stropi el, când ne-am pogorât din trăsură, ne înduplecară cu totul în favorul lui; iar când, după o plecată închinăciune, el ne luă de subsuori ca să ne suie la rândul întâi, atunci sinior Antonio câștigă toată încrederea și toată simpatia noastră, două nobile sâmtimente de care el făcu abuz, încărcându-ne gros la socoteală a doua zi! Noi am plătit fără a-i face vro observare cât de mică, fiindcă fusesem tratați de alteță, dar ne-am decis de atunci a ne pogorî sânguri din trăsură și a ne sui scările locantelor fără agiutor, căci mai aveam încă de întâlnit mulți siniori Antonio în drumul nostru până la Moldova.

La masă, locantierul ne vorbi despre un vulcan ce s-ar fi aflând în apropierea satului și pe care locuitorii din Petra-Mala îl numeau Monte di Fo (Munte de Foc). Ne-am hotărât îndată de a-l vizita, și sinior Antonio, gata la poroncile noastre, ne-au și găsit pe la vecinii lui trei zmei cu urechile lungi, înșăuați și înfrânați, precum se cuvenea la niște altețe.

Ne suirăm călare fără întârziere, și caravana noastră se porni la pas, cârmuită fiind de sinior Antonio și urmărită de vro doi copilași din sat, carii, ținând

și sărind cu picioarele goale pe petrele stradelor, zădărau zmeii noștri cu vergi subțiri; însă aceștia, fără a-i băga în seamă, își urmau drumul foarte liniștiți, întocmai ca niște filosofi ce ar fi trecând cu fruntea senină pîntre necazurile lumii!

Cărarea ce duce la Muntele de Foc șerpuiește pîntre stânci fărâmate și pe maluri de râpi adânci; și fiindcă străinii s-ar putea primejdui pe jos, locuitorii din Petra-Mala și mai ales sinior Antonio au pentru trebuința călătorilor locomotive sigure, ce se numesc magari în limba veche și *asini* în cea nouă. Acest animal este trebuitor locuitorilor de munte ca și cămila arabilor. Bînd, supus la glasul stăpînului, el îl duce în spinare pe vîrfurile cele mai nalte ale stîncelor, pe gurile celor mai adânci prăpăstii, fără a-l pune vreodată în pericol. Răbdarea lui nemărginită, caracterul său flegmatic și cumpănirea pasurilor sale sunt calități cunoscute și care ar face din el o ființă perfectă, dacă el nu s-ar abate câteodată la un narav omînesc, la îndărătnicie! Cu toate acestea, însă, marele poet al vechimei, Homer, l-a comparat cu Ajax, unul din cei mai viteji eroi a poemului *Iliadei*, și Delille, poetul francez care a tradus pe Virgile și pe Milton, a făcut portretul magariului în versuri foarte măgulitoare, zicînd printre altele că:

„*Il sert de Bucéphale à la beauté peureuse!*”⁸

⁸ „Servește de Bucefal frumuseții temătoare!” (fr.).

Câți oameni trec pe fața pământului fără a merita de a fi asemănat cu Ajax și cu Bucefal!

Cu cât ne depărtam de sat, greutatea drumului se înmulțau, însă bucefalii noștri își cumpăneau mersul cu un tact vrednic de laudă; la fiecare pas ei pipăiau drumul cu copitele, fără a se îngriji de petrele care fugeau sub picioarele lor și care se duceau de-a dura în fundul prăpastiilor. În zădar sinior Antonio îi îndemna cu glasul, și copiii din urmă cu vergile!... ei da numai din urechi, iar din pas nu ieșeau! În fine, după o cale acrobatică prin tot soiul de rătăcării, ne-am găsit deodată lângă vulcan.

Acest Munte de Foc este unul din fenomenele cele mai curioase ale naturii! Pe o suprafață de trei stânjini cvadrați ard mii de limbi de foc ce samănă a ieși din pământ, pe mii de țavi subțiri; și, lucru de însemnat! acele pări nu se rădică mai mult decât de o palmă și au toate însușirile părei acestui punct, care arde acum dinaintea noastră, colorul și chiar parfumul ei; astfel, încât de ar sta cineva împotriva vântului și ar răsufla duhoarea aceluia foc, în curând s-ar îmbăta.

Ne puserăm cu toții împregiurul acestui vulcan; ne aprinserăm țigarele la para lui, și unul din noi începu a grai cu sinior Antonio:

– Ce crezi d-ta de focul acesta, sinioare ?

– Eu? răspunse Antonio, cred ceea ce zic bătrânii din Petra-Mala.

– Și ce zic ei?

– Că Muntele de Foc trebuie să fie vro răsuflătură a iadului.

La cuvântul de iad, sinior Antonio își făcu cruce.

– Foarte bine; dar ce dovadă aveți că iadul se află tocmai sub munții Apeninilor?

– Probe avem multe: 1. că pe la mezul nopții se aud pe-aice glasuri de cucuveici și gemete grozave, carele par că ies din fundul pământului; 2-le, că *padre Bertolomo* și-au ars barba și sprincenile chiar aice unde ședem noi.

– Care *padre Bertolomo*?... Ce i s-au întâmplat?

– El este un călugăr capuțin de la Verona, care, ca și d-voastră, nu credea că Muntele de Foc este hornul iadului, ci din contra socotea că ar fi cuprinzând comori nesfârșite... Într-o noapte, iată-l că vine sângur aice și, ațâțat de demonul lăcomiei, se apucă de săpat. Sapă el, sapă mereu de cu sară și până pe la mezul nopții; iar Satan îl lasă de se muncește până ce face o groapă adâncă cât un stat de om. Atunci Duhul-răului dă drumul focului din iad, și sărmanul *padre Bertolomo* se vede deodată cuprins de pară! Strigă, se zbuciumă, cearcă să iasă... în zădar! Focul îl învăluiește din toate părțile și îi arde și hainele, și barba, și sprincenile. Din norocire, un călător, trecând pe acolo, aude răcnetele capuținului, aleargă și îl scapă, căci altminteră Satan îl prefăcea în friptură pentru ospățul dracilor.

Zicând aceste, sinior Antonio își mai făcu o cruce, iar copilașii așezați pe lângă el ziseră cu spaimă: *Santa Maria!*

– Dacă voiești numaidecât, sinior Antonio, să dai în sama lui Satan pârlirea lui padre Bertolomo... fie! spune-mi însă, de mult s-au ivit acest foc pe munte ?

– Ivirea lui se ține de o întâmplare ce mi-au istorisit bunul meu, care și el o știa de la bunul său, Dumnezeu să le ierte păcatele!

– Amin!

Sinior Antonio tuși de trii ori, își dresе glasul și ne spuse următoarea legendă, în vreme ce para vulcanului răspândeа lumini fantastice pe vârfurile stâncilor de pe-mpregiur.

– Pe când Veneția se bucura de avuțiile și de libertatea sa, Petro Foscari era unul din cei mai nobili și mai înșămnați patrițiani din Lombardo-Veneția. Veniturile sale de milionari, poziția și numele lui îl puneau în cea întâi linie din soțietățile aristocratice; dar pe cât soarta îl înzăstrase cu tot ce poate contribui la fericirea unui om, pe atâta natura îl tratase fără milă, dându-i o figură uricioasă, doi ochi mici carii pătrundeau cu răutate, niște buze vinete și subțiri, ce sămănaу văpsite cu venin, și o peliță zbârcită ce bătea în două flori, în galbân și în verde.

Această nedreptate а naturii avu o fatală înrâurire asupra contelui Foscari. Toate plăcerile lumei erau

amărâte pentru dânsul prin ideea slușeniei sale. Nu avea, sârmanul! nici un minut de liniște, căci, oriunde mergea, i se părea că aude în vorbele altora aluzii crude asupra nenorocirei sale. Dacă intra într-un salon și da cu ochii de vro oglindă, ideile sale se tulburau; el își închipuia că stăpânul casei ar fi așăzat înadins oglinda în locul acela, pentru ca să-i aducă aminte de asămănarea lui cu un strigoi rătăcit pîntre cei vii. Dacă vreo damă zâmbea tocmai când el se apropia de dânsa, Petro își mușca buzele de mînie și țîntea asupra nenorocitei dame o căutătură grozavă ce o înfiora; iar dacă împingea păcatul pe un bărbat să-i zică măcar un cuvînt cât de puțin atingător, atunci stiletul său căuta îndată răzbunare în vărsare de sânge.

Toți se fereau de el ca de un ciumat; toți se dau în laturi când îl videau; convorbirile se întrerumpeau; veseleliile se stingeau. Apropierea înfricoșatului Bravo din Veneția nu producea un efect atît de respingător, precum ivirea contelui Foscari!

El însămna toate scenele tăcute ce se petreceau împregiurul lui, și mizantropia sa creștea în proporție cu ura ce însufla el societății venețiane. Într-un cuvînt, nenorocitul conte ajunsese a se urî chiar pe sineși și a fi nesuferit nu numai străinilor, dar chiar lui însuși.

Într-o zi, contele Foscari zări la o primblare de gondole, în Canalul de Judeca, pe fata ducăi Orloni,

ce sosise numai de trei zile de la Neapoli, și frumuseța ei îl înnebuni. Din minutul acela el o iubi ca pe o madonă! o iubi mai mult încă... ca pe un chip frumos! ei, care și-ar fi dat toate comorile, toată noblețea, toată strălucirea numelui său pentru un chip frumos! Din minutul acela el sâmți un nou șir de suferințe necunoscute lui până atunci: sperarea înșelătoare și gelozia crudă! Însă, ca un om ce păn-în ora de pe urmă tot se măgulește că va scapa de moarte, contele uita ades nenorocirea lui și se lăsa a fi adimenit de cele mai drăgălașe năluciri, căci era vecinic îngânat de glasul sufletului său, ce îi vorbea de Letiția, fiica ducăi.

Cum se întinseră umbrele nopții pe canalurile Veneției, contele Foscari se sui într-o gondolă și se duse sub ferestrele palatului Letiției. Nefericitul! Își pusese în gând să dea o serenadă tinerei ducese și să-i răpească sufletul prin farmecul glasului său, căci am uitat a vă spune, domnilor, ridiculul cel mai mare a bietului conte. El se credea a fi muzic desăvârșit și își închipuia că are un glas îngeresc, când, demptotivă, avea un glas de motan răgușit.

Apucând dar o mandolină în mâni și rădicându-și ochii spre balconul Letiției, unde se zărea o umbră, el începu a miorlăi o barcarolă venețiană foarte cunoscută pe atunci în Veneția:

*Marea-i lină
Ca zâmbirea-ți
Și senină.
Ca privirea-ți
Vină, vină
Fără frică
Să te primbl-în luntrea mică ș.c.l.*

Nu sfârși bine versul de pe urmă a barcarolei, și pe balcon se ivi o altă umbră mai mare, care, plecându-se pe canal, împreună finalul cânticului cu un hohot de râs răsunător!... Mandolina căzu din mâinile contelui, glasul i se tăie pe loc, și el rămase ca un om trăsmit de fulger, în vreme ce umbrele amândouă din balcon se făcură nevăzute.

– Amalteo! Amalteo! strigă deodată contele, amenințând balconul deșert cu stiletul său; Amalteo! râs-ai tu de mine, dar te-oi face eu să plângi amar!

Rostind această amenințare în turbarea ce-l cuprinsese, nenorocitul conte pică obosit pe perinele gondolei și se depărtă de acel loc, făcând și desfăcând o sută de planuri de răzbunare asupra lui Amalteo.

Cine era însă acest Amalteo?

Amalteo Peroni se trăgea din una din cele mai mari familii din Neapoli; tânăr, frumos, elegant și bogat, el venise de vro două luni în Veneția și se făcuse favoritul

tuturor damelor prin delicateța purtărei sale, prin gustul distins ce prezida la toate faptele lui și prin o gingășime copilărească, de care era întipărită natura sa delicată. El era iubit de multe patrișiane, pe cât nobile pre atât frumoase, dar mai cu samă era iubit de fata ducăi Orloni, care îl cunoscuse la Neapoli.

Asemine Amalteo admira multe frumuseți venețiane, dar mai cu deosebire el adora pe Letiția, căci Letiția le întrecea pe toate cu minunile îngereștei sale figuri și cu încântările spiritului său. Toți străinii îi priveau pe amândoi cu o mulțămire adevărată și îi admirau, așteptând ziua nunții lor ce era să se facă în curând. Contele Foscari singur le purta pizmă și căuta mijloace de a dărâma fericirea lor!

A doua zi după scena balconului, el se duse la palatul ducăi Orloni și, suind scările cu repegiune, se găsi deodată față-n față cu Letiția, în cel întâi salon. La vederea lui, tânăra copilă îngălbini, tremurând de spaimă; iar contele Foscari, perzându-și mințile, se aruncă în genunchi dinaintea ei, cu mâinile întinse spre dânsa.

— Letițio, Letițio, îi zise, ia stiletul și mă ucide, căci fără tine viața-i o pedeapsă nesuferită... Toate chinurile iadului le sâânt în sufletul meu de când te iubesc, căci te iubesc cu desperare, cu gelozie, cu nebunie...

Cum declama însă aceste cuvinte deșănțate, o mână străină se înaintă pe deasupra lui și îi puse în față o

oghindă mică. Contele se văzu într-însa cu tot ridiculul poziției sale, își întoarse iute capul și zări pe Amalteo! Înfuriat la vederea rivalului său, el răcni ca un tigru rănit și se izbi crunt asupra lui. Tânărul cazu gios, străpuns de stiletul contelui, iar contele, din ziua aceea, se făcu nevăzut din Veneția.

Un an după această întâmplare, pe locul unde arde acum focul ce vedeți aici chiar, erau așezați vro doisprezece hoți înarmați din cap pân-în picioare. Toți stau grămădiți împregiurul căpitanului lor, Marco Brojio, care de o bucată de vreme împrăștia spaimă în toată partea aceasta a munților Apenini și în văile îmbelșugate ale Lombardiei.

Nu era pe atunci vorbă în toată Italia decât despre sumețiile și cruzimile lui Marco Brojio. Unii ziceau că el era nalt cât un brad de munte, că avea brațe groase de urieș și o barbă neagră ce îi acoperea obrazul întreg; alții spuneau că el era mic de stat, cu ochi de veveriță, cu buzele subțiri și galbine, cu părul roș ca para focului. Iar deși opiniile asupra acestui hoț vestit erau deosebite, nime nu-i pomenea numele fără a-și face cruce!

În noaptea ajunului de Crăciun, Marco Brojio, precum am spus, sta lungit cu tovarășii lui pe iarba verde ce acoperea locul din care acum ies limbi de foc. Nori negri se întinseseră pe ceriuri, aducând groază și

împrăștiind o întunecime cumplită în lume; tunetul
vuia din vreme în vreme în partea munților despre
Giogo; iar fulgerile se alungau pe fața norilor ca niște
săgeți înflăcărâte și acopereau codrii, munții, pră-
păștiile cu o lumină fantastică.

O mare furtună se pregătea!... Dar Marco Brojio
părea că nici însămina amenințările ceriului. El
răspundea la tot tunetul prin un răcnet îngrozitor și
deșertă câte o cupă de vin de Monte-Fiasconi în onorul
ficcăruî fulger. Fizionomia sa luă o espresie mai
diavolească, cu cât furtuna lua o întindere mai mare; și
cu cât vântul vâjâia mai fioros, cu atât glasul hoțului
răsuna mai puternic prin munți, cântând așa:

*„Varsă-n cupa mea de aur
Acest vin ce desfătează
Și m-aprinde, mă turbează,
Precum sângele pe taur!*

*Varsă, varsă tot aice,
Și când eu destul voi zice,
Pe-al meu cap trăsnițul pice!*

*Beți, voinici! până la moarte!
Și-n ceas vesel de plăcere,
Să uităm orice durere,
Orice chin a relei soarte!*

*Beți, copii, toți după mine,
Și-nchinați cupele pline
L-a fulgerilor lumine!*

*Cerul tună și răstună,
Munții urlă, Satan râde;
Iadul acum se deschide
Și cu noi cântă-mpreună!*

*Vântul geme, vâjâiește,
Lumea-ntreagă se-ngrozește,
Inima-mi saltă și crește!*

*Tremure-se tot în lume
Cât va ferbe sânge-n mine!
Facă-și cruce și să-nchine
Cel ce-aude de-al meu nume!*

Eu sunt Brojio..." ș.c.l.⁹

Cânticul hoțului fu întrerupt prin sosirea grabnică a unui om învălit într-o manta neagră și care, oprindu-se dinaintea lui Marco Brojio, îi zise:

– Sinior căpitane! tovarășii care sunt rânduiți la pândă pe drumul despre Jiogo au oprit o carătă înhămată cu șese cai.

⁹ Vezi *Muntele de foc*, în ciclul *Mărgăritărele*.

- Și în carătă nu era nime ? întreba Brojio.
- Ba se găseau înlăuntru un cavaler și o damă.
- Și unde sunt ?

– Iată că-i aduc tovarășii dinaintea exelenței voastre. La noi, în Italia (adăugi sinior Antonio), titlul de *exelenție* se dă fără osebire la toți acei care au mijloace de a plăti asemenea titluri. Aici, oricare om bine îmbrăcat are drept la numire de exelenție, și, mai ales pentru mine, tot călătoriul care trage la locanta mea îl socotesc de alteță... Dar să ne întoarcem la Marco Brojio.

În curând se auzi în apropiere un vuiet de mai multe pasuri și de arme, și șese hoți se iviră ca niște fantasma din întuneric, aducând în fața căpitanului pe nenorociții care căzuseră în mâinile lor. Un fulger atunci luminează ceriul, și Marco Brojio cunoscă pe Amalteo Peroni și pe frumoasa Letiția.

Hoțul sări ca un leu pe picioare, ținti asupra tinerilor ochii săi prefăcuți în două limbi de foc și se porni deodată la un râs spasmodic, care îi zbuciuma tot trupul și da figurii lui o expresie de feară sălbatică. Amalteo și Letiția se țineau strânși unul de altul, cuprinși de groază și de cumplite presămțiri.

– Ha! strigă în sfârșit Brojio, cu un glas de altă lume; Satan v-a adus în ghearele mele!... Momentul răzbunării a sosit pentru mine!

Și iar îl apucă acel răs nebunesc atât de grozav, încât hohotele sale, răsunând prin codrii munților, înfiora chiar pe tovarășii lui.

– Amalteo Peroni! zise hoțul turbat, îți aduci aminte de o noapte la Veneția, când, de pe balconul Letiției Orloni, ai îndrăznit a răspunde cu un răs batgiocoritor la o serenadă ce se da tinerei ducese?

Amalteo Peroni! Îți aduci aminte de oglinda ce ai îndrăznit a pune sub ochii contelui Petro Foscari, când el sta în genunchi dinaintea Letiției Orloni?

Atunci ai priimit o dreaptă răsplătire, spălând cu sângele obrăznicia ta; dar se vede că moartea n-au voit atunci de tine; se vede că soarta îți păstra alte chinuri, un sfârșit mai aspru, de vreme ce te-a adus iarăși în fața mea!

– Dar cine ești tu? întreba Amalteo tulburat.

– Cine sunt eu?... Eu sunt contele Petro Foscari!... Eu, căpitanul hoților cu care viețuiesc acum sub numele de Marco Brojio; eu, care mi-am părăsit familia, poziția și patria, pentru ca să mă răzbun asupra oamenilor ce m-au adus în desperare... Știi tu, Amalteo, ce te așteaptă? Nu socoti că vreau să-ți rădic viața, nu!... Vreau să te fac a suferi toate muncile iadului, privind pe Letiția ta jertfită hoților ce râd acum de tine, fără milă, precum ai răs tu de mine.

– Ticălosule! strigă Amalteo. Cine din voi a pune mâna pe Letiția, îl întind mort la picioarele ei.

– Ucide-mă dar pe mine mai întâi, dacă poți!... răspunse contele Foscari, răpezindu-se ca să răpească pe Letiția din brațele lui Amalteo; dar nu apucă a face un pas și căzu trăsnit de un fulger ceresc! Tot muntele se cutremură!... și de atunci se aprinse pe locul acesta focul ce vedeți.

Astfel se mântui țara de un hoț care nu visa decât omoruri; așa scăpară Amalteo și Letiția de prigonirile contelui Foscari. De aceea și credem noi, locuitorii din Petra-Mala, că locul unde au fost fulgerat Marco Brojio și din care ies acum mii de limbi de foc nu poate fi alta decât o răsuflătură a iadului!

Sfârșind această anecdotă, închin un păhărel de puncii căpitanului Campbel, ce mă ascultase cu mare luare-aminte, și adaug: Punciul d-tale e de minune! însă un lucru îi lipsește pentru ca să fie perfect.

– Care lucru? întreba Campbel.

– Povestirea întâmplărei comice care au fost cauza că te-ai făcut marinar.

– Dacă doriți a o cunoaște... eu sunt gata a vă o spune, mai ales că nici nu avem altăceva de făcut mai interesant în astă sară. Marea-i lină; vaporul merge bine; puncii e ferbinte. *Ol rait!*... Iată ce mi s-au întâmplat cu vro douăzeci de ani mai înainte.

Cel întâi pas în lume

Aveam 19 ani când ieșii din Universitatea de la Oxford, unde petrecusem multe nopți visând plăcerile lumii și descriind în versuri înfocate nesățioasele dorinți ce mă munceau. Eram, precum știți, domnilor, la acea vrâstă de năluciri aurite și de prezumție fără margini, vrâstă în care omul, încă necopt, este expus la o sută și o mie de întâmplări de tot soiul, triste sau vesele, poetice sau ridicule.

Iar de sunteți curioși a avea o idee de persoana mea la acea epohă... închipuiți-vă un butuc uscat, înfipt pe alți doi butuci ciotoroși, ce purtau prin contrabandă numire de picioare: adăugiți de o parte și de alta ale trupului două brațe lungi, care se legăneau și bălăbăneau în toate părțile; puneți pe umerile lui un lucru rotund sub nume de cap, cu părul lins pe tâmple, cu urechile stacoșii și cu plete în floarea morcovului degerat... și astfel veți avea portretul daghereotip al căpitanului Campbel, ce are acum plăcere de a călători cu d-voastră. De atunci m-am schimbat mult... dar atunci mai aveam și nenorocirea de a fi nepotul unui moș, care prin slăbiciunea lui de rudă pregăti o crudă lovire amor-propriului meu.

El era cel mai bun și cel mai onorabil om din lume, dar avea un defect grozav! Mă iubea cu o așa de mare

orbire, încât mă socotea un geniu ca lord Byron și frumos ca un Adonis. La orice cuvânt rosteam, moșul meu cădea în admirare nemărginită și mă încredința că numele meu era menit a face epohă în seculul acesta; el mai adăugea că toate inimile femeiești din Englitera, precum și de pe continent aveau a să înflăcăra și a să topi după mine.

Într-o dimineață, iubitul meu moș întră în apartamentul meu cu un aer misterios.

– Campbell! îmi zise el, bucura-te! Ai făcut fără știre o conchetă!...

– Cum?... întrebai plin de mirare și de mândrie.

– Ai aprins sufletul frumoasei ladi V.

– Ce zici? Ladi V. nu m-a văzut niciodată.

– Dacă nu te-a văzut cu ochii capului, te-a văzut cu ochii sufletului! zise bătrânul cu o zâmbire triumfală.

– Nu te înțeleg bine, iubitul meu moș.

– Vreu să zic că a citit minunatele produceri ale geniului tău, și acum ea visează cu dragoste la autoriul lor.

– Bine, dragul meu unchișor, de unde și până unde poeziile mele au agiuns în mâinile frumoasei ladi V. ?

– Eu i le-am dat!

– Dacă-i așa... spune-mi, te rog, cum ai aflat că ea mă iubește?

– Nu vreu să-ți spun alta decât să te gătești ca să mergem desară în adunarea ce ladi V. a hotărât înadins

să deie astăzi, pentru ca să aibă prilej de a face cunoștința ta.

Zicând aceste, moșul meu ieși de la mine, aruncându-mi o căutătură espresiva, care voia să zică: O! scumpul meu Campbel! ai să întreci și pe Lovelas¹⁰, și pe Don Juan, și pe toți cei mai vestiți biruitori de inimi femeiești!

Nu am nevoie să vă descriu sâmtșirile diverse ce se deșteptară în mine la o veste atât de interesantă; voi spune numai că, prin un efect comic a mândriei ce mă cuprinsese, sprincenile mi se rădicaseră de două degete, capul mi se plecă înapoi pe spate și, în această poziție maiestoașă, toți ceilalți oameni mi se păreau pitici.

– De vreme ce sunt iubit de o ladi atât de nobilă și frumoasă (îmi ziceam cu mulțămire), se înțălege că sunt demn de a fi iubit; și dacă sunt demn de a însufla așa pasiune, se înțălege că negreșit am multe și mari merite personale!

În adevăr, ladi V. avea pentru mine, păn-a nu mă cunoaște, o admirare ce s-ar fi putut lesne schimba într-un amor înflăcărat. Romantismul vărsat cu îmbelșugare în versurile mele și, mai ales, laudele ce-i făcu-se moșul meu de persoana mea exaltaseră închipuirea sa.

¹⁰ Lovelace, erou al romanului epistolar *Clarissa Harlowe* de Samuel Richardson (1689-1761).

Ea îmi adresa în taină cele mai drăgălașe visuri ale sufletului său, căci sufletul ei mă împodobise cu toate darurile cerești. Pentru ladi V., eu trebuia să fiu o ființă fragidă, cu părul aurit, cu ochii albaștri ca ceriul Italiei, cu fața palidă și melancolică, și zău! nu sunt sigur că nu i-am apărut câteodată sub forma unui înger înaripat și zburând prin văzduh cu o liră de aur în mână.

Amoriul e un zugrav ce are mania să facă portreturi minciunoase.

Ladi V. fusese măritată, la vrâsta de 16 ani, cu un om care putea să-i fie tată și care o nenorocise, cât au trăit, prin caracterul său aspru și nemulțămitor. Ea încă nu se îndulcise de fericirile lumii, și inima sa, însetată de dragoste, era ca o floare lipsită de căldura soarelui...

Această figură de retorică e veche, domnilor, de când retorica... dar ceea ce-i mai adevărat și decât dânsa este că ladi V. era de o minunată frumusețe și că, deși au trecut 20 de ani de atunci, totuși îmi aduc aminte de ea cu o dulce bătaie de inimă. Domnilor!... cine vrea să închine cu mine în sănătatea frumoasei ladi V.?

(Zicând aceste, căpitanul Campbel rădică păhărelul său de punci și, salutându-ne după moda englezască, îl deșartă și apoi urmează așa cu povestirea:)

Cum veni sara, mă îmbrăcai cu haine nouă, după cum se purtau pe atunci. Îmi pusei un frac cu cozile

lungi până la călcâie; pantaloni strâmți și scurți până la glezne! giletcă galbină cu flori late, cusute pe ea; guler crohmolit și vârtos, care îmi gâdila urechile; și, ascunzându-mi mâinile într-o păreche de mănuși verzi, mă pornii cu moșul meu spre otelul ladii V.

Până atunci nu fusesem niciodată în adunări mari, și măcar că moșul se extazia dinaintea toaletei mele, eram tulburat fără voie. Mulțămirea și sperarea măgulitoare ce sâmșteam, gândind că aveam a mă înfățișa unei persoane care mă iubea, erau amestecate cu o presămțire neînțăleasă, ce amorțea săltările bucuriei mele; și ideea de a mă găsi într-o societate numeroasă, compusă de cele mai elegante dame din Londra și din cei mai fașionabili¹¹ gentelmani, îmi cauza o sfială foarte nesuferită. Nu știam cum trebuia să mă prezentez stăpânei casei și ce să-i zic când m-a recomanda moșul meu.

Prin urmare, îmi închipuii un dialog între ladi V. și mine și alcătuii în minte-mi o sută de întrebări și de răspunsuri nimerite, încât, sosând la otelul acestei dame, mă suii scările cu hotărâre de a-i rosti fraza următoare: Ladi! de mult căutam prilej de a avea norocire și onor a fi recomandat unei persoane atât de distinse, ale cărei înalte sâmțiri se unesc cu o frumuseță

¹¹ Elegant, modern (engl.: *fashionable*).

rară și poetică, pentru ca să compuie un înger rătăcit pe fața pământului spre fericirea omenirii!...

Acest compliment de colegian era merit, după socotința mea, să producă un efect minunat, căci, la vârsta de 19 ani, noi credem că meritul unui compliment stă în lungimea lui.

Când se deschisera ușele salonului, mă apucă un soi de amețală, care mă făcu să rămân înfipt pe prag. Salonul era plin de lumină, de flori, de cordele, de diamanturi, de zâmbete fărâncătoare și de figuri vesele și plăcute, carele cu toate înotau în acel fluid magnetic ce plutește în atmosfera unui bal. Ladi V. se găsea în fund pe o canape de stofă argintie; trebuia dar să trec prin tot salonul, pentru ca să mă apropii de ea și să-i fiu prezentat. Atunci sâmtii toate închieturile mele slăbind, ca și când m-ar fi pătruns o scânteie electrică; aș fi iubit mai bine să trec printre glonțurile a două armii dușmane decât prin mijlocul grupelor de dame și de cavaleri împrăstiate în dreapta și în stânga.

Nimic nu este mai greu pentru un tânăr de 19 ani decât de a să prezenta bine într-un salon și a înainta cu un pas sigur, fără a da motivuri de observări ironice persoanelor străine. Dacă se întâmplă să fie neîn-drăzneț, amar de el!... îi perdat. Uimirea lui se face într-o clipă subiectul favorit de luare în răs a tuturor celor ce n-au decât un spirit răsător. Închipuți-vă dar

în ce poziție falșă mă găsam eu: sămănam cu un lup într-o claie de zăvozi.

Moșul meu mă luă de mână, mă trase după el de-a lungul salonului și, adresându-se ladii V., mă prezentă el după toate formele uzitate. Frumoasa ladi V. se îngălbini, auzind numele meu, și îmi zise cu glas tremurător:

– Sir Campbel, sunt prea fericită de a priimi în adunarea mea un tânăr poet de un talent așa de frumos ca a d-tale.

La aceste cuvinte mă tulburai cu totul; salonul începu a să învârti împrejurul meu și îmi aduc aminte că rămăsei cu trupul plecat înainte, cu ochii țințiți pe parchet și mormorăsând din buze câteva cuvinte din complimentul ce pregătisem. „Ladi! sâmtșirile trupești și frumuseța înaltă... care m-au făcut... să doresc de multă vreme... pentru fericirea ominirei... de a mă înfățișa... alcătuiesc un înger...”

Nu putui zice mai departe, căci sângele mi se suise în cap și îmi țiuiau urechile grozav. Moșul meu mă trase de cozile fracului și îmi șopti ca să-mi rădic capul. Tocmai atunci ladi V. se cam plecase înainte pentru ca să deie niște ordini unui lacheu ce adusese o tabla cu limonadă. Când vrui să urmez sfatul moșului meu, lovii cu nasul în fruntea frumoasei ladi V., și o lovii astfel de tare, încât sărmana femeie căzu pe canapea, giumătate amețită.

Această tristă întâmplare adună îndată pe toți lângă ladi V. și mă făcu să salt înapoi cu înfiorare, ca un om ce, din greșală, ar fi împins pre altul într-o prăpastie. Din nenorocire, lacheul cu tablaua de limonada se găsa tocmai din dosul meu, și mișcarea mea îl lovi peste mâni. Paharele atunci începură a giuca polca, a sări în sus, a să răsturna zânghenind, și multe din ele se vărsară pe rochiile damelor!

Era să nebunesc!... din toate părțile se rădicau țipete și plouau ocări asupra-mi; damele nu știau cum or șterge petele de limonadă de pe toaletele lor și se uitau la mine cu ochi de pantere furioase, cavalerii păreau gata să se arunce ca să mă sfășie; moșul meu, sărmanul! alerga de la unii la alții, cerând iertare pentru greșala mea, și numai ladi V. sămăna pătrunsă de milă pentru poziția mea atât de critică!

Cât pentru mine, turbat de rușine, mă aruncai ca un nebun pintre dame și cavaleri împingând pe toți, călcându-i pe picioare fără a mai cere pardon, mă trântii cu desperare pe un jâlț, în colțul salonului, dar răsării îndată cu înfiorare, căci sâmșisem ceva plesnind pe jâlț și dând un sunet jalnic.

Gâciți, domnilor, ce era?... Bucățile zdrobite ale unei ghitare, pe care mă trântisem fără a o zări. Nenorocitul instrument sta acum lățit ca o turtă, cu toate strunele sale rupte!

Dacă ați văzut vreodată un chip de idiot, vă puteți imagina aerul dobitocit ce se tipări pe fața mea la acca priveliște. Toate sâmtirile, toate ideile mă părăsiseră; mă prefăcui în statuie.

Salonul vuia de hohote ațâțate prin luarea în râs a adunării.

– Iată un poet plin de melodie! zicea un tânăr gentelman, arătându-mă la dame.

– Însă el pare a fi foarte desperat – adăugea altul – căci a rupt strunele lirei sale.

– Și chiar lira sa au zdrobit-o sub picioare! Damele râdeau de leșinau, iar eu, păcătosul! priimeam în tăcere acele trăsnete pe capul meu, căci mă credeam bun de spânzurătoare. Bietul moșul meu, roș ca o sfeclă și stergându-și fruntea, sta deoparte, cufundat într-o posomorâtă meditare. Numai nobila ladi V. nu râdea, ci căuta să potolească împrôscarea acelor sarcasme; însă neputând reuși prin rugămintea, ea se apropie de mine, mă luă de mână și zise cavalerilor: Domnilor! ieu pe sir Campbel sub protecția mea!

Îmi venea să mă arunc în genunchi dinaintea ei, dar ea mă opri prin o căutătură răce, care îmi îngheță inima. Nu oi uita niciodată acea căutătură, în care era scrisă soarta mea! Ea îmi arată o prefacere cumplită în sâmtirile frumoasei ladi. Sărmana!... Își perduse, într-o clipă, toate nălucirile cele mai încântătoare asupra

mea, și acum poate că se rușina de slăbiciunea ce avusese pentru un colegian rădicol.

Moșul meu, înțelegând acea schimbare în ideile ei, făcea toate chipurile ca să redobândesc favorul ce perdusem; și, când liniștea se restatornici în salon, el căută în mai multe rânduri să aducă vorba asupra poeziei, sperând că poate voi fi rugat de a rosti versuri de ale mele, dar în zadar! Soțietatea grăia despre cea de pe urmă operă a lui Rossini.

– Apropo, strigă moșul meu, cunoașteți romanța cea mai nouă a lui Auber¹²?

– Care? întrebară damele.

– O romanță foarte frumoasă, răspuse bătrânul, și foarte sentimentală. Nepotul meu o cântă prea bine, și dacă voiți s-o ascultați...

La această propunere, damele și cavalerii căutară unii la alții cu un aer ironic și, voind negreșit să mai aibă motiv de râs, mă rugară ca *să binevoiesc a-i încânta prin glasul meu*. Eu blăstămam în mine ideea moșului meu, dar n-avui ce mă face, căci o damă mă lua de mână ca pe un copil și mă duse la piano, făgăduindu-mi să mă acompanieze chiar însăși.

După multe bătăi de inimă, mă hotărâi să încep și deschisei o gură largă pentru ca să atac notele în plin.

¹² Daniel-François Auber (1782-1871), compozitor francez.

O! prigonire a soartei!... O! fatalitate grozavă!... Tocmai atunci o muscă rătăcită se spăria de sunetul clavierului și, năvălind chiorăș în gura-mi, se opri bâzâind în gât!

Vă las să gândiți râsul adunărei, disperarea moșului meu și disprețul scris în ochii ladii V. Iar eu, domnilor, cuprins de nebunie, mă aruncau cu capul gol afară din salon. Câtă vreme am alergat pe ulițele Londrei și pe malurile Tamizei, nu știu; dar, când se făcu ziuă, mă trezii pe podul unei corăbii ce pleca la India!... Astfel am început călătoriile mele pe mare, și de atunci n-am mai văzut nici pe moșul meu, nici pe frumoasa ladi V.

Cine știe care ar fi fost soarta mea pe lume dacă nasul meu n-ar fi făcut carambol cu fruntea unei dame elegante; dacă nu vărsam o tabla cu pahare de limonadă pe toaletele unei adunări întregi; dacă nu turteam un instrument menit a împreuna cântice de amor și dacă o muscă chioară nu și-ar fi ales loc de scăpare în gâtul meu!... De nu mi s-ar fi întâmplat toate aceste catastrofe, poate că nu aș fi agiuns căpitan a vaporului ce comandez și n-aș avea acum plăcere de a vă umplea paharele cu mâna mea... Dar frumoasa ladi V. unde să fie acum?... Oriunde s-ar găsi, în lumea aceasta sau în ceea lume, domnilor, beau încă o dată în suvenirul ei!

Povestirea nenorocirilor căpitanului Campbel ne făcu mult să râdem, și convorbirea noastră, ațâțată prin plăcuta înrâurire a punciiului, se prelungi până la două ore după mezul nopții. Cu toate acestea, a doua zi, noi eram pe podul vaporului la răsăritul soarelui, răsuflând aerul înviator al dimineții și privind în dreapta noastră malurile Spaniei. Marea limpidă și albastră se întindea până la poalele munților ce se înșiră de-a lungul orizontului, de la marginea Franței și până la hotarele Portugaliei. Ea oglindea seninul ceriului, și iluzia era atât de mare, încât ni se părea că pluteam între două ceriuri.

În călătoriile pe mare, unde pasurile omului sunt mărginite în lungimea podului corăbiei, unde ochii lui nu întâlnesc de giur împregiur decât întinderea pustie a valurilor; unde toată viața e concentrată pe niște scânduri plutitoare și numai prin ele este despărțită de prăpastia îngrozitoare a mării... acolo cea mai mică întâmplare este interesantă și atrage luare-aminte. Răsăritul voios al soarelui, corăbiile ce se zăresc trecând în depărtare cu pânzele lor albind în lumină, lucrul marinerilor acățați pe funiile catargurilor, jocul peștilor în fața apei, sosirea unei păsăruici rătăcite ce se oprește puțin pe vârful catargului, cântă drăgălaș și apoi se face nevăzută în văzduh... toate aceste

incidenturi dobândesc o mare importanță în ochii călătorului, căci ele rup monotonia zilelor. Pe marea omul devine un copil, căruia lucrul cel mai neînsămnat produce mirare și prilejește o nevinovată petrecere. Din această cauză mai toate jurnalele călătorilor pe mare cuprind aceleași înșămări, de pildă:

24 sept. – Soarele se răsărise din sânul valurilor, și, razele lui poleind orizontul cu o linie strălucitoare, marea limpidă și albastră pare ca un smarald încadrat într-un inel de aur.

Un vânt răcoritor începe a sufla: întinderea mării se acopere de lungi șiruri de valuri ce se înaintează asupra corăbiei ca o armie dușmană; dar corabia, însofletită prin geniul omului, dă năvală pîntre movilele de apă, se înalță pe vîrfurile lor, se clatină în văzduh și apoi, lunecînd cu replegiune, pare a se adînci în fundul prăpăstiilor.

Mîșcarea vaporului îmi produce deocamdată un efect desplăcut; mă sînt puțin amețit și de-abie pot să-mi cumpănesc pasul pe pod.

Un arap de la Fez, care călătorește cu noi, pătîmește de *boala mării* și se vaietă, invocînd pe Allah! Mă apropiu de el și îl întreb turcește: *Chiefi oc?*... El se mînie și îmi întoarce spatele.

Angel rîde cu căpitanul Campbel, cercînd a giuca polca în clătina corăbiei, în vreme ce marinerii,

acățați pe funiile catargurilor și legănați în văzduh, desfac pânzele.

Spre sară, vântul contenește, marea se liniștește, și când stelele răsar, ele se prevăd pe fața apei ca într-o oglindă.

Un fenomen foarte curios se produce în întunecimea nopții: mii de globuri luminoase strălucesc împrejurul vaporului, ieșind din valuri și dispărând în brazda largă și spumegată ce lăsăm în urma noastră. Acel fenomen, netălmăcit până acum, se numește: *fosforescența mării*.

25 sept. – Zi frumoasă; marea albastră; orizon luminos.

Mulțime de corăbii se zăresc în depărtare, unele mergând spre răsărit, altele spre apus; unele având forma de paseri urieșe cu aripele întinse, altele sămănând cu niște catedrale.

Zărim insula Ivice de-a stânga noastră, și, pe la 8 ore, trecem între insulele Baleare și coastele Spaniei, în fața capului San Martin și în canalul Balearelor.

Cu cât ne apropiem de capul San-Martin, malurile se arată mai vederat în limpezimea atmosferei. Un lanț de munți goi și arși de soare închide orizonul de-a dreapta noastră și se confundă în depărtare cu norii ceriului.

Câteva păsărele vin de ne vizitează. Arapul cearcă să prindă una din ele, suindu-se ca o mătă pe scările de

frânghie care spânzură de-a lungul catargurilor; dar, adunându-se la giumătatea scării, perde cumpătul și rămâne aninat în văzduh, deasupra valurilor, vreo cinci minute. Angel și căpitanul pun rămășag că a cădea și că n-a cădea... dar, în sfârșit, bietul Haji-Ab-el-Rahma-Lahlo își adună toate puterile în desperarea sa și scapă din poziția primejdioasă în care se găsea. Angel a prăpădit rămășagul, adică două butelci de șampanie, și ne pofteste ca să le deșartăm în sănătatea arapului.

26 sept. — Podul corăbici, spălat cu sopon și grijit, lucește ca parchetul ceruit al unui salon; bronzurile și alăturările de la cutia busolii strălucesc în razele soarelui ca bucăți de aur.

Mulțime de goelanzi (păsări de mare) zboară pe deasupra valurilor și deodată se azvârl în ele cu răpegiune și apoi ies cu peștișori în pliscuri. Aripele lor mișcate în albastrul mării par ca o spumă argintie.

Vaporul lasă în urmă-i o brazdă verde, iar împregiuru-i plutesc pete albe de spume care samănă cu vinele marmorelor.

Un curcan bătrân, menit de a fi prefăcut în friptură, iese din cușcă, și, pentru ca să scape de foc, se azvârle în apă! Îl vedem plutind pe valuri, și, după o luptă eroică de câteva minute, sărmanul! cufundându-se în noianul mării, ne amintează trista imagină a lui Leandru.

O mare jale cuprinde tot vaporul la o priveliște atât de dramatică! iar mai cu seamă bucătariul nostru rămâne desperat peste măsură!

27 sept. – Pe la 8 ore dimineața, o minunată panoramă se înfășoșază ochilor noștri. La lumina aurită a soarelui zărim, în dreapta, țărmurile Andaluziei, în față, stânca măreață a Gibraltarului, și în stânga, munții Africei, dintre care cel mai înalt se numeste arăpește: *Jvelmussa*¹³. Spectacol maiestuos! Două continenturi, Europa civilizată și Africa sălbatică, despărțite prin canalul de Gibraltar, și două mări, Oceanul și Mediterana, unite prin același canal într-o tainică însoțire. Munții Spaniei și ai Marocului, formând în fundul orizontului un măreț amfiteatru, samănă a fi marturii urieși ai acelei însoțiri.

Stânca Gibraltarului ni se arată încinsă cu un brâu de nori trandafirii, în vreme ce creștetul ei alb se scaldă în seninul albastru al ceriului, și poalele sale în albastrimea valurilor. Ea samănă, de departe, cu un leu gigantic culcat pe labele sale la picioarele Spaniei.

Peste două ore de o plutire nesămțită, trecem lângă capul Europa, pe care este rădicat un far, și întrăm în baia Gibraltarului, ce se îndoaie ca un arc, format de munți arși de soare și de capurile Europa și Cabruta.

¹³ Munții Rif-Atlas din Africa, în fața Gibraltarului.

Vaporul se înaintează de-a lungul fortificațiilor engleze rădicate pe maluri, și în curând sosește și aruncă ancora dinaintea orașului Gibraltar, în față cu târgul Algesiras, ce albește dincolo de baie, pe coasta Spaniei.

Ne coborâm într-o barcă și, trecând prin o mulțime de corăbii venite din toate părțile lumii, sosim la mal și sărim pe cheiuri, în mijlocul hamalilor lungiți la soare. Trecem pe sub două porți de cetate și intrăm voioși în oraș, după îndeplinirea formalității pasporților.

Întâlnim un mare corp-de-gardie de scoți, în îmbrăcămintea lor neisprăvită, adică purtând căciuli mari cu pene negre, spențere roșii, fuste scurte de materie în dungi, ghetre, și *altă nimică*. Apucăm strada mare a orașului, ce are cu totul fizionomia orașelor engleze și, în fine, sosim la locanta numită *Club house* (clob hauz) pe piața *Commercial Square*.

Ferestrele salonului meu se deschideau asupra mării și asupra țărmurilor Africei și, de când sosisem la locantă, nu mă puteam sătura de priveliștea minunată ce se desfășura în fața mea.

– La ce gândești? mă întrebă Angel.

– Gândesc că Africa e foarte aproape, că Marocul ne întinde brațele și că mare greșală am face să trecem alature fără-l băga în samă.

– *Au!*... vrei să mergem la Maroc?

– Astfel de mult o doresc, că de-ar fi vro barcă gata de plecat, aş purcede chiar astăzi.

– Este un vapor franţez care merge la Tanger.

– Când?

– Peste trei ore.

– Hai dar cu el şi vom vizita Gibraltarul la întoarcerea noastră.

– Bucuros; eu merg şi în Hina, dacă vrei.

– Poate să dăm o raită şi pe acolo, mai târziu; dar acum deodată, hai să vedem marocanii de-aproape.

– *Ol rait!* strigă Angel cu bucurie, sărind ca un copil pin casă. Şi în adevăr, peste puţine ore, ne imbarcam amândoi pe vaporul franţez „Honfleur“, care face călătorii regulate între Gibraltar şi Tanger¹⁴.

Tanger şi Maroc¹⁵

(1853)

În ziua de 1 octomvrie 1853, amicul meu Angel şi eu, purtând fiecare câte un sac de voiaj în mână, ieşim veseli din otelul englez *Club house*, ce se râdica pe

¹⁴ N. B. Această primă parte a uvrăgiului a fost scrisă în 1855 şi publicată în România literară [V.A.].

¹⁵ Deşi acest capitol din Călătorie în Africa se află, în ed. 1876, la sfârşitul istorisirii, noi îl plasăm aici pentru ca cititorii să poată urmări călătoria în desfăşurarea ei cronologică.

piața centrală din orașul Gibraltar, și ne coborâm la port. O barcă sprintenă ne duce prin mulțime de corăbii la vaporul francez „Honfleur“, care pleacă în curând, lăsând în urmă-i stânca uriașă a Gibraltarului, și se îndreaptă spre țărmurile Africei. Ieșiți din golf, intrăm în canalul larg care unește marea Mediterană cu Oceanul și trecem pe lângă Tarifa, oraș vechi așezat pe coasta Spaniei dinaintea cărui răsare din valuri o insulă fortificată. Vântul suflă puternic, marea-i tulburată și spumegătoare, cerul e limpede ca o boltă de *lapislazzuli*¹⁶. Întâlnim mai multe vase făcând bordaje, pentru a naviga contra curentului și a vântului; una din ele lunecă alături cu vaporul și marinarii acățați pe catarguri ne salută în treacăt cu strigăte voioase, la care noi răspundem prin urări de călătorie bună.

Nimic mai fantastic și mai interesant decât aceste răpizi întrezăriri de oameni necunoscuți și acele preschimbări de cuvinte amicale pe întinderea mărilor!

Mai departe, o barcă mare, venind despre Tarifa, abordează vaporul nostru și ne aduce o familie întregă de evrei, compusă de tatăl, două fete mari, un copil de vro cinci ani și un tânăr ca de 25 ani. Bătrânul poartă pe umeri un cap mic cât o portocală de Malta; însă acest cap ce ar putea servi de minge copilului, este

¹⁶ Lapislazuli (din fr. *lapis-lazuli*) – piatră semiprețioasă folosită la executarea unor obiecte de artă.

ornat cu un nas lung coroiat, cu ochi de vulpe și cu buze subțiri care se mișcă neîncetat.

Căpitanul vaporului pretinde că evreul calculă dobânda ce ar lua pe valurile mării, dacă ar putea să le deie în împrumut lui Dumnezeu!

Fata cea mai mare e naltă, neagră, uscată și are o fizionomie de cămilă. Copilul samănă cu o maimuță spărietă, iar tânărul este îmbobocit în vârful nasului cu un negel monstruos, ce aduce mult cu tromba elefantului. Acest muc curios pare a fi înzăstrat cu o mare sâmtire, căci atât prin coloritul, cât și prin diferitele sale mișcări el destăinuiește tot ce se petrece în sufletul stăpânului său.

În mijlocul acestei menajerii evreiești, copila cea mai tânără strălucește însă ca o minune. Frumoasă, zâmbitoare, veselă, ea produce o dulce impresie asupra tuturor călătorilor. Angel, cuprins de uimire, se apropie în grabă de această ființă drăgălașă, rătăcită printre dihănii, și începe a-i grăi cu multă simpatie. Copila îi răspunde grațios, iar *negelul* dă semne de o gelozie furioasă, văpsindu-se când în galbin, când în verde, când în patlageniu. Monstruozitate! nelegiuire! lucru de nepovestit și de necrezut! Evreul trombăgiu este logodnicul copilei încântătoare!!!

Cu toate aceste, vaporul legănat de valuri înaintază rapide între munții Africei, acoperiți cu verdeață,

și acei ai Spaniei, arși de soare. Câțiva delfini se gioacă împregiurul lui, sărind pe fața apei și rostogolindu-se în fund; ei ne întovărășesc astfel până în baia Tangerului, unde sosim după patru ore de o minunată preumblare.

Orașul Tanger, numit de arabi Tangia, prezintă un tablou foarte original prin clădirile sale albe, carele se rădică treptat pe coastele a două culmi apropiete. Împregiuru-i se înșiră un brâu de ziduri nalte cu metereze ruinate; iar în mijlocul lui se înalță două minarele patrate, a căroră cărămizi smălțuite formează felurite arabescuri. Toate casele sunt coronate cu terase, pe care locuitorii petrec nopțile de vară, și din depărtare ele înfățișază aspectul unei scări gigantice lipită de coasta culmelor. Albeața păreților¹⁷ și lipsa de ferestre produc o uniformitate care ar osteni vederea, dacă acea uniformitate nu ar fi întreruptă prin câțiva copaci, prin coloritul minarelelor și prin locuințele consulilor Europei, vopsite în galbân, vânăț, pembe și verde.

Îndată ce aruncăm ancora, zărim venind de la mal un lung caic condus de vro zece arabi cu picioarele și brațele goale. El se apropie de vapor, săltând pe vârfurile valurilor, iar arabii dau năvala la pod ca o ceată de pirați, pentru ca să înhațe atât pe călători, cât

¹⁷ În ediția 1876 greșit: *ferestrelor*.

și bagagiul lor și să-i coboare în caic. Operație grea, periculoasă și spăimântătoare; căci barca se clatină grozav, acum rădicându-se mai sus de podul vaporului, acum dispărând în fundul unei adânci prăpăstii.

În momentul de a se decide ca să coboare scara vaporului, evreul cel bătrân, cuprins de un tremur spasmodic, începe a murmura mai iute din buze, calcălând negreșit folosul ce i-ar aduce suma de groază ce are în suflet, dacă ar putea să o speculeze. Copilul cel mic sare pe umerii lui, strâmbându-se la noi, și deodată amândoi lunecă și cad de-a rostogolul în fundul caicului, atunci *trombagiul* logodit, cu un devotament deplin de o soartă mai bună, se răpide ca să deie agiutor celor căzuți; însă pornirea lui nefiind bine cumpănită, el se duce de-a dreptul alături cu caicul, în mare, unde se cufundă țipând. Pe loc doi marinari francezi se aruncă după dânsul, îl pescuiesc în grabă și-l urcă pe caic, bulmăcit de spaimă și botezat în salamură.

La această privire un răcnit răsună pe pod, un răcnit de adâncă desperare! Ne întoarcem iute și vedem leșinând fata cea mai mare în brațele surorii sale! O dramă tainică și profundă se desfășoară atunci în ochii noștri, un mister sufletesc se descopere... Cămila e înamorată de elefant, viitorul ei cumnat!...

Pe când aceste scene se petrec pe vapor, o altă barcă sosește de la mal ca să ieie călători, dar nemai-găsind nimica de înhățat, arabii ambelor caice se apucă la ceartă, țipând, gesticulând, sărind peste bance, amenințându-se cu lopețile și espunându-ne astfel de a fi răsturnați în apă. Angel pierde răbdarea sa de englez, se mânie, boxează în dreapta, boxează în stânga și, în fine, arabii noștri, spăimântați de pumnii lui, se pun la vâsle. Caicul pleacă spre mal, însă la o distanță de 30 pași departe de el se oprește, căci au dat de fund; iată-ne pe un banc de năsip! Arabii sar iute în mare și ne iau în cârcă pe umerii lor.

Angel, văzând că nu se poate cufunda mai mult decât până la genunchi, propune copilei celei frumoase ca să o poarte pe brațele sale și, făr' a mai aștepta răspuns, el o rădică pe sus, intră în valuri și, fericit de a strânge la pept un odor atât de prețios, el pășește falnic prin apă ca un Cesar triumfator. Noi cu toții călări pe spatele arabilor, îi facem un cortegiu demn de nobila și cavalerieasca sa purtare.

Această călărie maritimă îmi amintește versurile următoare ale unui poet romantic din școala bucureșteană:

*Trăiască libertatea! Eu vreau să merg călare
Pe câmpul lui Filaret, pe munți și chiar pe mare... etc.*

Debărcarea noastră pe pământul Africei este întâmpinată de o populație întreagă, compusă de arabi învăliți cu burnuse stremțeroase, de copii cu capetele rase, care lucesc la soare ca niște tingiri spoite, și de evrei ce se furișează prin gloată, dominați de frică și de setea câștigului. Toți ne încungiuară pe mal, privesc la noi cu o curiozitate comică, și ne grăiesc delaolaltă, unii arăbește, alții spaniolește, fără a să îngriji dacă îi înțălegem sau ba. Angel și eu le răspundem serios englezește și românește, și astfel reînnoim scena confuziei limbelor din turnul Babelului, scenă ce s-ar fi prelungit mult, dacă dragomanul Consulatului Britanic nu ar fi venit să întrerumpă interesanta noastră conversare.

În fine, facem o intrare triumfală în oraș, trecând pe sub o poartă cam dărâmată a cetății, și apucăm a ne sui pe o hudiță rău pavată, dar foarte gunoioasă, care face zigzaguri între două ziduri goale. Această stradă îngustă unește portul cu centrul orașului, prin urmare ea este mai importantă decât toate celelalte. În ea întâlnim o mulțime de indigeni pe gios sau călări pe măgari, coborând la vale și strigând: *balac! balac!* adică: feriiți! feriiți! și în adevăr ne ferim iute de dânșii, lipindu-ne de păreți; căci fețele lor palide, ochii lor scânteitori, barbele lor zburlite, trupurile lor uscate, mișcărilor lor dișănțate, graiul lor răgușit și stremțele

lor ce-i descoper mai mult decât îi acoper, produc o impresie respingătoare. Ici-colea, dinaintea unei uși ce se deschide în zid sau la colțul unei hudiți, vedem câte un nenorocit culcat pe pave într-o nemișcare de cadavru sau șazănd ghemuit, cu capul pe genunchi și ochii țântiți pe vârfurile babușilor săi.

– Cum îți pare Tangerul? mă întreabă Angel.

– Curios și extraordinar! îi răspund. Lipsa de feres-tre în păreții stradelor și lipsa de coperișuri pe case mă fac să cred că am intrat într-un oraș ars de un foc mare, zguduit de vreun cutremur și care acum adăpostește în ruinele sale văruite o populație întreagă de bolnavi și de smintiți. Câți indigeni am întâlnit pân-acum au un aer de suferință și de mizerie care atristă; nu am zărit încă o singură figură voioasă...

– Și eu nici o păreche de babuși întregi! adauge tovarășul meu, oftând cu jale... După o alergare fantastică prin o încâlcitură de hudiți strimte, sosim la locantă numita „English family hotel“ și ținută de o văduvă engleză, mistress Ashton. Casa e curată, camerele răcoroase și mobilate cu crivaturi de fer, ascunse sub muschitere de gază; scările, precum și parchetele camerilor, sunt plăcuite cu faenză smălțată, care înveselește vederea și ține răcoare. Salonul este ornat cu un piano vechi și hârbuit, ce pare a fi oftigat de dorul Europei. Îl găsim ocupat de două domnișoare

palide, fetele doamnei Ashton, care, îmbătrânind în singurătate, se sting sărmanele de dorul europeilor. Flori exotice și uscate de soarele Africei, ființe predestinate a trăi și a muri în haine de vestale, ele poartă zuluși ce atârnă de-a lungul obrazilor, de-a lungul gâtului și de-a lungul sânelui până la stomah. Ochii lor de un azur spălăcit privesc cu melancolie prin ferestrele salonului munții ce se-nalță dincolo de baia Tangerului și marea ce se întinde spre țărmurile Spaniei, dar în zadar! Tot în zadar!... nicio umbră de mire nu se zărește în fundul orizonului!...

Când intrăm în acel sanctuar de durere virginală, ambele fecioare se scoală deodată, ca prin efectul unui resort mehanic, se închină maiestos și părăsesc salonul ca niște năluce înspăimântate.

Pintre curiozitățile acestei locante mai descoperim un servitor arab, care-și închipuiește că știe englezește ca lord Byron, când jargonul său se compune din câteva cuvinte spaniole, portugheze și turcești; un papagal care de dimineată până-n sară repetă frazele: *hau du iu du, ai lov iu*¹⁸, învățate de la stăpânele lui, precum și *mille tonnerres*¹⁹, deprinse negreșit de la vrun călător francez, și în fine două june servitoare sprintene, frumușele, cu ochii mari africani, cu părul

¹⁸ *Ce mai faci, te iubesc* (engl.: *how do you do, I love you*).

¹⁹ O mic de tunete (fr.).

negru nepeptănat și cu pelea aurită de razele soarelui. Ele râd vesel de câte ori Angel cearcă a glumi cu dânsce, și astfel ne arăta șiragurile lor de dinți albi și ascuțiți. Amicul meu, încântat, declară că nimic nu înveselește mai mult inima omului ca nechezatul unui cal de soi și ca râsul armonios a unei copile de 16 ani.

Cu toate aceste, poeticul Angel ordonă lui Hamed, servitorul otelului, ca să pregătească dejunul și să-i aducă jambon, beefteacuri, cartofe, stilton, porter etc., adică tot ce constituie hrana unui englez prozaic. Prânzul fiind gata, ospătăm cu acea poftă de mâncat ce dau călătoriile pe mare, și apoi ne suim pe terasa locantei pentru ca să bem cafeaua și să ne facem *chieful*.

Cine a gustat viața orientală știe că *chieful* este partea cea mai importantă a vieții; deci aprinzându-ne țigarele și așăzându-ne pe jâlțuri americane în formă de leagăn, dăm drumul ochilor să rătăcească pe împregiurimile Tangerului și lăsăm închipuirea să zboare în lumea fantaziei. Sub picioarele noastre se cobor până la malul mării terasele caselor arăbești, ca niște grădini gigantice superpuse treptat; iar în depărtare strălucește baia, acoperită cu spume argintii, și în mijlocul ei se leagănă vaporul „Honfleur“.

– Cunoști istoria Tangerului? mă întreabă Angel.

– Iat-o în scurt, îi răspund. Acest oraș a fost fondat la o epohă necunoscută; el a trecut sub domnirea

romanilor și a goșilor; iar la începutul secolului al VIII a căzut în mâinile arabilor. La anul 1471 a venit portughezii carii l-au ocupat până la 1662; pe urmă englezii l-au stăpânit în curs de 22 de ani; însă fiind supărați de neconținutele atacuri ale maurilor, ei s-au retras și l-au părăsit sultanului de Maroc.

– Compatrioții mei nu s-au arătat oameni practici în cazul acesta, observă Angel, aruncându-și țigara cu mânie.

– Pentru ce?

– Pentru că lucrul luat nu se dă îndărăpt.

– Frumos princip! dar fie, să urmărim cursul istoriei. În 6 august 1844, Tangerul a fost bombardat de flota franceză, sub comanda prințului de Joinville, din cauza protegerii ce sultanul de Maroc, Mulei-Abder-Raman, da pe ascuns califului Abd-el-Cader, care atunci se găsea în luptă cu Franția pentru apărarea Algeriei.

– Atunci negreșit s-a dăruit o parte din zidurile cetății?

– Ai ghicit: prin urmare, haidem să facem o preumblare în oraș pân-a nu să culca soarele.

Întovărășiți de Hamed ne ducem prin un labirint de strade înguste să vizităm... nu saraiuri mărețe și aurite, nu grădini feerice cu basinuri de marmură, nu minunile halimalei orientale, dar o piață mică ce se găsește

în centrul oraşului şi care prezintă un tablou viu de viaţă arăbească.

Pe această piaţă se înşiră două rânduri de dughene, adică de vizunii strimte, scobite în ziduri, unde stau negustorii cu picioarele crucite şi cu metanii de calem-bec în mână. Arămii la faţă şi uscaţi la trup, ei apar în umbră ca nişte mumii dezgropate; fizionomia lor păstrează o nemişcare absolută, cât nu trece nimic pe lângă dânsii; dar cum se iveşte un străin în depărtare, ochii lor se aprind ca jaraticul şi gurile lor înarmate cu dinţi lungi încep a striga: *agiaragel, agiaragel!* Setea câştigului învie acele maşini acoperite cu pele zvântată la soare şi le comunică nişte mişcări atât de deşănţate, nişte gesticulări atât de hrăpitoare, încât îţi vine a te crede într-o menajerie de orangutangi. În centrul pieţei stau întinse câteva rogojini, pe care sunt aruncate gră-mezi de curmale putrede, de harbuzi necopţi, de smochine de India şi de alune negre ca pământul. Mulţime de arabi, de berberi, de negri şi de evrei se ceartă, se împing, de la acele ticăloase merinde, ce zac într-un roi de muşte; iar de-a lungul pieţei doi *santuni* aleargă sărind şi ameninţând pe toţi trecătorii cu vârful lăncilor ce poartă în mână; un al treilea stă la soare tremurând şi zberând ca o capră, un al patrulea se dă de-a tumba, zdrobindu-şi trupul de petrele pavelei în onorul lui Mohamed, şi un al cincilea strigă toată ziua

cuvintele: *Sahailic mlihi*, împreunându-și glasul cu sunetul unei cobze cu două strune, numită *ghiumbrea*. Toate aceste se petrec pe un loc încadrat cu pereți goli, fără ferestre, fără uși și unde soarele Africei varsă torente de foc.

Dezgustați de spectaculul pieței, ne depărtăm, apucând pe o stradă care duce afară din oraș. Lângă poarta pe care trecem se întinde un câmp, pe care se face târg (*sauc*) de două ori pe săptămână și unde sosesc caravanele dinlăuntrul Africei; iar alătura, de-a lungul zidului cetății, pământul răsună sub picioare, fiind scobit cu gropi adânci, în care arabii păstrează grâul. Hamed ne arată în treacăt una din acele gropi părăsită și prăbușită, care a servit odinioară de mormânt la sute de tîdve de evrei, descăpățânați pentru plăcerea nu știu cărui sultan de la Fez. Capetele au fost răscumpărate de neamurile acelor nenorociți și duse în cimitirul evreiesc, iar groapa a rămas ca o pomenire îngrozitoare, cu care și astăzi încă înspăimântă pe strănepoții lui Abraham.

De atunci poate israeliții marocani au adoptat următoarea zicala spaniola:

„*Con los Moros plomo o plata.*“²⁰.

²⁰ Arabilor trebuie să le dai fie plumbi, fie arginți (span.).

Însă neîndrăznind să arunce plumb în capul arabilor, ei dau bani pentru ca să cumpere dreptul de a fi tiranizați pe pământul Africei. În adevăr ei pun toată silința de a nu se despărți de idolul lor, aurul, și devălesc un geniu rar întru apărarea lui; însă barbaria indigenilor face adeseori crunte *razzia* în colonia israelită. Cu cât un evreu e mai bogat, cu atât el caută să-și dea o aparență mai săracă; cu cât el ar putea să trăiască mai bine, cu atât se osândește la o viață de lipsuri și de mizerie; căci de cum se naște și până ce moare el e dominat de o groază neîncetată. Sămțirile care nu adorm niciodată în sufletul lui sunt spaima și zgârcenia; prin urmare, când întâlnești un evreu în hudițile Tangerului, îl vezi trecând ca o umbră de-a lungul păreților, cu ochiul pândaci, cu urechea dreasă, cu inima-n dinți, ca un om ce ar fi comis o crimă și s-ar teme de a fi recunoscut. Obligat de a-și scoate babușii când trece pe lângă o geamie, el îi ține totdeauna în mână, atât de economie cât și de frică, temându-se ca vuietul pașilor săi să atragă luarea aminte a vreunui arab mahmur, și să-i aducă maltrătări, sau mai cu seama pagubă!

Evreul din Tanger, precum și acel din toate orașele Africei, este ființa cea mai îngrijată din lume; pentru el chiar umbra unei paseri trecătoare este un motiv de spaimă! El nu grăiește, ci șoptește, nu râde, ci zâmbește,

nu calcă, ci lunecă pe pământ, căci nu are curagiul ființei sale; vecinic prigonit, vecinic umilit, el își răzbună însă prin violenție, speculând lenea apăsătorilor săi și parvenind încet, încet a monopoliza tot comerțul orașelor.

În zadar arabii îi desprețuiesc și-i închid noaptea într-un cvartal deosebit, ca pe niște vite în ocol; în zadar îi pradă și-i măcelăresc din timp în timp; coborătorii lui Solomon pleacă capul cu răbdare și reîncep traficul lor, fără a avea de scop nici îmbunătățirea soartei, nici luminarea neamului lor, ci numai și numai strângerea de aur! Prin urmare ei se găsesc încă într-un grad de superstiție ridiculă, confundând pe Moisi cu Cabala și pe profeți cu rabinii.

Un călător francez, d-nul Charles Didier, zice: „Prejudiciile cele mai nebune sunt pentru evrei articole de lege și de credință, și chiar cânticele sublime ale psalmistului sunt traduse în niște harhalaie atât de monstruoase, încât ascultându-le crede cineva că aude sălbaticii din Oceania urlând și zberând împregiurul fetișelor la care se închină“.

Și însă femeiele lor sunt frumoase, precum au trebuit să fie Agar, Iudita, regina de Saba și toate poeticele figuri din istoria antică a evreilor. Nalte, albe, grațioase, ele reprezintă tipul adevăratelor fiice ale Răsăritului. Talia lor mlădioasă și elegantă ca trestia

verde mișcată de boarea dimineții, părul lor stufos și luciu formează o mândră cunună pe frunte; ochii lor negri și lungăreți ard ca o flacără misterioasă; zâmbirea lor are un farmec atrăgător care uimește inima, mânilor lor fragede și albe țin cheia fericirilor raiului, după o expresie arăbească.

Cum se face dar că evreii, cu asemenea frumoși tovarăși de viață, să nu aibă cele mai nobile sâmtiri? cum de nu li se înalță sufletul și nu li se preface caracterul în compania acelor ființi încântătoare? Mister psihologic neînțeles!! Departe de a primi înrăurirea cerească a frumuseții, evreii le-au comunicat ei din contra mârșavele lor instincte, și astăzi strănepoatele reginei de Saba întind mânilor cu lăcomie, pentru ca să culeagă aurul oriunde l-ar găsi. Angel le numește Schillve în rochii, deși el le aprețuiește mult, foarte mult.

La întoarcerea noastră în oraș avem prilej a ne convinge de acest trist adevăr, întrând în mai multe case evreiești.

Aceste locuinți se compun de o tindă, care dă într-o curte mică parchetată cu cărămizi smălțuite. În curte se deschid câteva camere întunecoase, care servesc de bucătărie, spălătorie, salon etc.; iar pe dinaintea camerelor se întinde o galerie cu coloane, unde familia petrece ziua și nopțile de vară.

Evreii din Maroc grăiesc spaniolește, fiind originari din Spania, de unde au fost izgoniți la diferite epoci. Ei poartă antereie de postav închis cu nasturi mulți și rotunzi, brâie de mătăasă și chitii negre. Cât pentru femei, cele mai sărace sunt îmbrăcate cu rochii de cit și legate la cap cu tulpane simple; iar cele bogate au un costium mult mai elegant, brâiele lor fiind de fir, legăturile capului de mătăasă și rochiile lor de stofe grele cu broderii de aur; aceste haine însă ies la iveală numai în zile de sărbători mari.

Mai în toate saloanele unde intram, avem plăcerea de a vedea două sau trei femei, unele mai frumoase decât altele, care ne primesc foarte grațios, privesc la noi cu ochi galiși, ne dau zâmbirile lor cele mai dulci, și apoi mișcând buzele ca niște frunze de flori trandafirii... ne cer parale! Grecii vechi aveau între dumnezeiri pe Afrodita fărâncătoare; evreii de astăzi au pe Afrodita cerșetoare!

Noaptea cade fără veste și ne surprinde pe hudiți, căci în Africa amurgul este necunoscut; ne întoarcem deci la locantă, încântați de ideea ce am avut de a veni la Tanger și promițându-ne de a vizita a doua zi castelul ce dominează orașul, precum și Alczarul, adică palatul sultanilor de Maroc. La otel suntem primiți cu demonstrații foarte expresive din partea papagalului, care ne asigură că ne iubește, repetând: *ai lov iu, mille*

tonnerres! și dar uimiți de această declarație de amor, ne suim iarăși pe terasă, pentru ca să asistăm la răsăritul lunii.

Palida făclie a umbrelor se rădică în orizon cu numerosul sau cortegiul de stele, întocmai ca o regină strălucită în mijlocul curții sale de dame elegante. Ea răspândește pe munții Africei și a Spaniei un văl luminos și fantastic; iar pe sânul mării întinde o punte de aur, care unește orizonul depărtat cu malul pe care ne găsim. O dulce răcoreală adie împregiurul nostru și ne îmbată de plăcere, făcând a crede că pe lângă noi fâl-fâie aripile nevăzute ale geniilor de noapte.

– Ascultă! îmi zice Angel, apucându-mă de braț.

– Ce?

– N-auzi pe valuri glasul armonios al copilei celei frumoase din vapor?

– Visezi, amice, îi răspund. E glasul unui marinăr francez.

– Dar nu zărești o barcă în razele lunii?

– Ba zăresc.

– Și în barcă nu vezi o umbră de femeie?

– Văd doi marinari carii vâslesc; dar chiar așa să fie cum zici, crezi că o femeie ar îndrăzni să facă serenadă în baia Tangerului? mai cu samă o israelită?

– Ea-i!... strigă Angel fără a asculta observările mele și, strigând, el dispăre pentru câteva minute; apoi

se întoarce iar pe terasă, aducând instrumentul său favorit, cornetul de argint.

– Ce vrei să faci? îl întreb cu mirare.

– Vreu să dau un concert marocanilor și să răspund grațioasei cantatrițe din caic.

Dominat de această idee fixă, Angel începe a suna din cornet o arie din *Lucia*, neauzită încă de urechile africane. Notele jalnice și melodioase se răspândesc în tot orașul, făcând pe arabi a-și închipui că aud trompeta lui Anael. Ca prin un efect magic, toate terasele caselor se acoper cu oameni, carii, când se mișcă spărieți, când se opresc înmărmuriți. Înseși vestalele doamnei Ashton, atrase de farmecul armoniei, apar la lună lângă noi, întocmai ca fantasmele care ies din morminte în scena monăstirei din opera lui Meyerbeer, *Robert diavolul*. Ele stau în extaz, suspinând adânc și exprimând uimirea lor prin clătinarea zulufilelor și prin un *haao* foarte prelungit.

Succesul artistului este deplin; un oraș întreg îl ascultă, două vestale îl admiră și chiar junele servitoare din locantă, Asterica și Lunica, ghemuite într-un colț al otelului, arată la lumina stelelor mărgăritarii ce poartă în locul dinților.

Pe la o oră după mezul nopții, Angel, finind concertul și primind aplauzele noastre, își ia adio de la umbrele teraselor, prin câteva note care imită foarte

bine cucurigul cucoșilor; apoi ne coborâm cu toții în salon, ne zicem noapte bună în diferite limbi și ne retragem în camerele noastre de culcat.

– *Good night, my dear Alecsandri.*

– *Good night, dear Angel.*

– *Are you sleepy?*²¹

– *Oh, yes! Noapte bună și somn dulce!*

A doua zi Hamed vine de ne trezește și cu un aer serios de lord ne zice spaniolește: *buen dies, seniores*, crezând că ne dă ziua bună englezește, pe urmă el ne propune să ne întovărășească la Alczar. Cererea lui e încuviințată cu majoritatea absolută a voturilor, și îndată după dejun plecăm tustrei, Hamed înainte și noi după el. Reîncepem dar o babă-oarbă prin încâlcirea hudișilor orașului și în fine ne suim pe culmea coronată de ruinele vechiului castel ce domină Tangerul.

Poziția lui e foarte frumoasă și înlesnește ochilor un zbor întins pe un orizon nemărginit. În depărtare se arată ca niște nouri munții Andaluziei și stânca Gibraltarului; în dreapta se înalță munții Africei și se zărește drumul care duce la Fez, capitala Marocului; la picioarele noastre strălucește în soare marea, brăzduită de corăbii, și albește orașul Tanger cu casele sale cubice.

²¹ Ți-e somn? (engl.)

Câțiva arbori, câțiva butuci de vie, câteva malduri de stuh verde, precum și vâpselele caselor consulare completează acest tablou investit cu diferite culori. După un lung repaus și o lungă admirare a priveliștii, intrăm în castel prin o poartă dărămată și apoi în curtea Alczarului, încungiurată cu ziduri nalte și metereze. Palatul sultanilor de Maroc se rădică în stânga curții; trecem pe din dosul lui, apucăm prin niște hrube întunecoase și deodată ne găsim într-un *patio*, salon mare, descoperit, pavat cu place de cărămizi smălțuite și ornat pe laturile lui cu coloane de marmură albă. Aceste coloane formează de giur împregiur galerii, în care se deschid ușele mai multor camere săpate în stil mauresc. Tot geniul oriental se arată în frumusețea boltelor de lemn scobit și în fantazia arabescurilor de pe pereții acelor camere.

Vizitând cu de-amăruntul rândul de gios al palatului, ne suim la cel de deasupra pe scări smălțuite, ca să vedem haremul așezat deasupra mării. Câte mistere, câte suspine înfocate, câte daruri tainice, câte scene dramatice au avut ființă odinioară, în această închisoare strălucită! Câte minuni de frumuseți au vestezit acolo! câte suflete june și amoroase s-au stâns ca stelele ceriului; câți ochi drăgălași au zburat de sus pe întinsul valurilor și al orizontului, urmărind un vis plăcut, o sperare înșelătoare!

În sânul acestui pustiu palat închipuirea se exaltă și recheamă trecutul strălucit, pentru ca să peardă din vedere mizeria timpului de față; ea întrevede pe acei mauri cavaleștești, carii au domnit în Andaluzia și au zidit geamia cu sute de coloane din Cordova, Alczarul și Giralda din Sevilla și mai cu seama Alhambra din Grenada, trei minuni de arhitectură feerică. Iar când de la mărețul tablou al trecutului, ochii se cobor pe litoralul Africei de astăzi, ce văd ei oare? Văd sate mizerabile și orașe compuse de hudiți stricate și pline de gunoi; văd un popor slăbănogit de lipsurile provenite din lene; un popor stremțeros, îndobitocit, fanatic, care crede în șarlatanismul astrologilor, în puterea talismanelor și în caracterul religios al Santunilor; un popor care, desprețuind binefacerile civilizației, nu produce nimic și persecută pe acei carii produc; un popor trândav și vicios, ce își petrece viața în rugăciuni pe la moscheie și în apatie pe la cafenele; un popor pentru care o lulea de floare de cânepă, *chif*, un felegean de cafe tulbure și o strachină de *cuscusu* reprezintă treimea fericirii sale pe pământ.

Guvernatorii orașelor, pașii, sunt tirani absoluți; iar sultanul de la Fez este considerat ca umbra lui Allah! El trăiește închis în saraiul său ca un zeu misterios, la al cărui nume toți tremură și se închină. Rareori acest personagiu se arată în public, și când se întâmplă ca el

să facă vreo scurtă călătorie sau să-și schimbe reședința, iată cortegiul ce-l însoțește:

1) În capul cortegiului un escadron de mauri ai gardei împărătești.

2) Doi călăreți purtând haine scumpe și lănci otrăvite.

3) Sultanul cu mantaua albă și cu cealma verde.

4) Sclavii carii agită apărători pe lângă sultanul, pentru răcorirea atmosferei.

5) Patru funcționari mari ai statului, purtând: cel întâi cortelul, cel al doilea ornicul, cel al treilea lancea și cel d-al patrulea sabia sultanului.

6) Miniștrii.

7) Medicii.

8) Doi *imami*, preoți cu sămnele rangului lor.

9) Doi ofițeri mari ai imperiului.

10) Patru călăi, având denumirile caracteristice de: *intendentul*, *biciuitorul*, *înțepătorul* și *despintecătorul*. Mai mulți sclavi duc instrumente de moarte dinaintea lor.

11) Garda neagră cu săbiile goale în mâni, precedată de muzică.

12) Două escadroane de gardă maură.

13) Două baterii de artilerie ușoară, purtată pe spinare de cămile.

14) Sclavii, servitorii și femeiele.

Femeiele în urma cortegiului, ca unele ce nu au nici o însemnătate în ochii marocanilor!

Un asemenea ceremonial grotesc nu exprimă oare îndeul starea de barbarie în care se găsește această parte a Africei?... Și dacă Marocul megieșit cu Europa prezintă acest spectacul, în ce grad de sălbătăcie trebuie să zacă popoarele dinuntru continentului Africei?

Sub impresia acestor gânduri, Angel și eu părăsim Alczarul, destinat a cădea în ruine cu toate monumentele mahomedane, și ne coborâm în oraș. La colțul unei strade ne împedecăm de o rogojină întinsă pe pave, lângă o scobitură făcută într-un zid dărâmat și menită de a servi de cafenea. Pe rogojină stau ghemuiți câțiva arabi învâliți în burnuze rupte și un turc mai alb la față și mai curat îmbrăcat decât tovarășii lui.

Cum îl zăresc încep a-i debita toate cuvintele câte le învățasem în diferitele mele preumblări prin Orient; iar el, lăsând să mă încurc în *hoj ghioldum, safa ghioldum, efendi*²², îmi replică franțuzește:

– *Bonjour, monsieur; voulez-vous prendre une tasse de café?*²³

Cuprins de mirare, îl întreb de este francez.

– Ba nu, îmi răspunde el râzând: eu sunt turc de la Algeria și am servit în regimentul 1 de zuavi.

²² Bun sosit, bun sosit, domnule (turc.).

²³ Bună ziua, domnule; doriți o ceașcă de cafea? (fr.).

– Cum te numești?

– Hadgi-Mustafa-Ben-Aali-Cuniali.

– Ai călătorit înuntru Marocului?

– Am fost de trii ori la Fez.

– Poți să ne întovarășești ca dragoman într-o pre-
umblare ce vroim să facem prin munții Uadras?

– Bucuros; când plecăm?

– În curând; ocupă-te să ne găsești cai, să ne pre-
gătești provizii de drum și să ceri de la pașă un soldat
vrednic care să vie cu noi.

– Toate vor fi gata pe poimâine. Acum poftim câte
o cafe.

Invitarea cordială a lui Hadgi-Mustafa ne decide a
lua loc pe rogojină. Angel cearcă a-și cruci picioarele,
pentru a imita pe arabi, însă nu reușează decât a cădea
răsturnat pe spate. În timpul acesta sosesc, alergând,
vro patru băieți ca să ne ceară câte un *felu*, ban prost
de aramă. Mustafa le aruncă câteva de aceste monete,
care devin pe loc un motiv de război; băieții se răped
ca să le culeagă de pe gios, se împing, se înjură și se
apucă la bătaie; dar ce bătaie?

Bătaie de berbeci! Retrăgându-se îndărăpt cu trei-
patru pași, ei se aruncă unii asupra altora și se ciocnesc
cap în cap cu o pornire furioasă; tidvele răsună grozav,
dar nu se sfârâmă; căci ele fiind rase și expuse necon-
tenit la soare și la ploaie, dobândesc o tărie extraordinară.

Pentru un *felu*, fiecare băiet din Tanger e în stare să strâce pe capul său o cărămidă de cele mai groase și mai bine arse. Câte capete de europei ar zdrobi el pentru o sumă de 20 de franci? Angel căută să rezolve acest problem de statistică și găsește cifra colosală de 9 876 543 210 (?).

Osteniți de preumblarea noastră pedestră, ne întoarcem la otel, unde ne iese înaintea drăgălașa Asterica și ne spune cu un aer cam îngăimat că stăpânele ei, domnișoarele Ashton, ar fi prea recunoscătoare, dacă am vroi să le dăm un concert sara în salon.

– Nu numai un concert, dar și un bal, răspunde Angel, dismiardând bărbia copilei care se depărtează veselă; apoi el mă întreabă dacă știu să cânt din piano?

– Nici o notă, îi răspund.

– Prea bine, replică el, deseară îi improviza un vals.

De pe la 9 ore, salonul fiind iluminat à giorno, domnișoarele Ashton intră în el, urmărite de Lunica și de Asterica. Vestalele s-au prefăcut în silfide, îmbrăcate cu rochii albe de tiul, strânse la mijloc cu cordele albastre și încoronate cu ghirlande de flori false. Cea mai mare poartă subsuoară un album, iar sora ei aduce pe umăr papagalul Ghioali, care-i ciugulea urechea dreaptă și-i zice cu dragoste *I love you, mille tonnerres, senorita*. Junele servante, peptănate astă dată, țin în mâni dairele și merg de se pun gios

într-un colț al salonului, șoptind și chicotind între ele, ca două maimuțe grațioase.

Concertul începe! Angel execută din cornet mai multe arii din operele lui Rossini și Meyerbeer; apoi, deodată și fără nici o tranziție, sună o polca zburdalnică. În auzul acestor note vesele, ochii vestalelor se aprind, figurile lor se iluminează și pepturile lor suspină câte un *haaaao* lung și înduioșat. Sărmanele! de cinci ani erau postite de plăcerile dansului.

Dorul exprimat prin acea exclamare ieșită din fundul inimei mă pătrunde adânc; compătimirea îmi dă curajul devotamentului și mă îndeamnă să fac începutul balului. Ambele vestale sar pe rând în salon, abandonând brațelor mele talia lor virginală și îmbătându-se de plăcerea polcii, până ce mă obosesc ca pe un cal de poștă. Angel însuși nu mai are destulă suflare în pept pentru ca să continue funcția de orhestru și, prin urmare, el mă roagă să mă pun la piano asigurând pe nobilele danșuitoare că aș fi un artist de mare talent. Un nou *haaaao* răsună în salon; o noua compătimire mă cuprinde, și dar fără a mai sta la îndoială deschid vechiul piano.

O! geniu al armoniei! tu care ai inspirat pe Mozart, pe Weber, pe Bellini, pe Meyerbeer, pe Rossini și mai cu seama pe Strauss, îndreaptă degitele mele pe tușele clavirului, pentru ca să improvizez un vals necunoscut

încă în analele muzicei instrumentale!! După această invocare întind mâinile și las să cadă într-un noroc pe bucățelele de fildiş îngălbinit... Ce monstruozitate cacofonică produc în timp de giumătate de oră, nu se poate spune; însă știu că Angel a profitat de aceste acorduri sălbatice, pentru ca să învâртеască fericitele vestale în vârtejul unui vals fantastic.

Balul ține tot astfel până dincolo de mezul nopții, animat neînterupt și condus, când de sonurile metalice ale cornetului, când de sunetele discordante ale clavierului. Însăși Asterica și Lunica ieu parte la această petrecere improvizată, dănțuind împreună un soi de pas original, giumătate spaniol, giumătate arăbesc, o mimică în care șoldurile lor se leagănă și se mlădie cu o mișcare foarte expresivă și voluptoasă. Însuși Ghioali dă semne de o mare mulțămire, râzând cu hohot, bătând din aripi și debitând un nou vocabular de cuvinte poliglote precum: *Very vel...*²⁴. *Coco... joli, joli, cocorico, sacrebleu!*

În fine se aduce ceaiul!... picioarele se astâmpără, și limbele întră în dans la rândul lor. Timidele vestale au reîntinerit, ele devin comunicative, grațioase, și după o convorbire interesantă asupra țării mele, ca asupra unei insule necunoscută din Oceania, ele mă roagă să scriu în albumul lor câteva versuri române.

²⁴ Foarte bine (engl.: *very well*).

– Ce soi de poezie doriți? le întreb.
– O romanță! îmi răspund amândouă.
– Bucuros! Însă vă mărturisesc că zbuciumările
balului nostru au cam spăriet muza și că mi-a fi greu
de a o găsi, neștiind unde s-a ascuns.

– *Cocorico!*... replică papagalul.

Nemaiputând nimica răspunde la un asemenea
puternic argument, deschid albumul și compun urmă-
toarele strofe:

ROMANȚĂ TRISTĂ DUPĂ UN BAL VESEL

*Îmi place pe mare să fiu legănat;
Îmi place prin lume s-alerg nencetat,
Să văd țări și oameni, și munți și câmpii,
Și albe deșerturi, și mări albastrii.*

*Departe de țărmul acel înflorit
Pe care m-așteaptă un înger iubit,
Ca valul de spume eu sunt călător
Și vecinic mă-ngână al patriei dor.*

*Văzut-am Europa cu-a sale minuni,
Și Asia Mică și marea-n furtuni;
În Africa neagră venit-am acum
Și peste tropicuri doresc să-mi fac drum;*

*Dar cât de departe voi fi pribegit
De țărmul poetic în care-s iubit,
Ca valul de spume, sărman călător,
Ah! vecinic mă-ngână al patriei dor!*

După mine, Angel scrie câteva versuri engleze, pe care le-am tradus cât se poate mai literal, pentru a păstra originalitatea improvizării amicului meu. Iată-le:

*Ce-i mai plăcut decât un bal?
Un cal!
Și cal și bal, te duc în zbor
Ușor!
Ferice de cine-i condus
Pe sus
Lângă un sân alb și tinerel!...
... Angel !*

*

3 octomvrie. Această zi este întreagă consacrată domnului Reade, viceconsul englez din Tanger, care vine să ne viziteze după dejun și ne invită la masă, promițându-ne vestitul *cuscusu*, mâncarea favorită a indigenilor africani.

Reade este un tânăr de o înfățișare blândă, însă melancolică. Șăderea lui de patru ani în Maroc i-a

învăluit fața cu o umbră de tristeță; *spleenul*, această boală engleză, cunoscută la noi sub numele de *urât*, a pătruns în sufletul lui ca un verme ascuns, care-l roade pe nesâmțite. Pentru el zilele sunt de o lungime desepătoare, și lumea-i un deșert fără umbră, fără flori, fără nicio atragere. În starea morală în care a agiuns bietul Reade, se vede pe fiecare zi adâncindu-se într-un neant care îi seacă facultățile; ideile sale și-au îngreuiat zborul, graiul său e trăgănat ca o plângere monotonă, și toate frazele lui sunt punctate cu suspinuri și cu căscări, care te adorm încetișor și te fac să întri cu ochii giumătate deschiși în lumea visurilor. Dacă am crede în metampsihoză, am putea afirma fără îndoială că sufletul lui Reade a locuit într-un mac, păn-a nu să rătăci în trupul lui de om. În timp de patru ani traiul său a fost o lungă, lungă, lungă căscare ce i-a deformat fălcile și i-a dat o aparință de mastodont. Sărmanul! sângura lui distracție pe pământul barbar al Africei a fost vânatul; nu însă vânatul la lei, la tigri, la hiene, la elefanți, dar un vânat comic și original, vânatul la mște! Înaintea sosirii lui Reade în Tanger, acest oraș foia de motani roși și de mște albe, vinete, negre și chiar albastre, care, bucurându-se de o libertate absolută, sărea de pe o casă pe alta, miorlăind de amor în întunericul nopților. Arabii adormeau cu mulțămire în acel miaut general, și fiecare din ei avea satisfacerea

de a recunoaște notele motanului său favorit în concertul general. Fatalitate! fatalitate! de trei ori fatalitate! aceea stare fericită trebuia să înceteze. Decretul prin care maiestatea-sa regina Victoria numi pe Reade viceconsul la Tanger fu verdictul de moarte a neamului felin din acest oraș:

*Consulul vine, pășește pe al Africei pământ
Ș-a lui Raton seminție se coboară în mormânt!*

Pușcă, pistoale, lațuri, capcane, măciuci, arcuri, până și hapuri de pâne otravite, toate instrumentele de ucidere au fost întrebuințate de neîmpăcatul Reade spre stârpirea animalelor miorlăitoare.

Și ce este mai grozav încă!... Acest Nemrod britanic a avut cruzimea să deprindă a imita chiar suspinele cele mai amoroase a motanilor cu scop de a înșăla pe naivele pisici și de a le atrage astfel în cursele lui. Câte nenorocite gingașe de inimă au fost jertfa acestei stratageme perfide și ademenitoare!... Câte drame tainice s-au petrecut prin întunericul ulițelor Tangerului! Hecatombe întregi au fost sacrificate în patru ani de nopți, și astăzi peile victimelor, dubite, tăiate, cusute cu măiestrie, îmbracă mobilele călăului ce le-a scurtat viața. Pe fiecare divan este întins un covor de pei, formând desenuri variate, împregiurul

unui medalion, unde zace blana întreagă a unui frumos motan. Taburetele sunt acoperite cu adevărate mozaicuri din bucățile de blăni; căci Reade este un artist de întâiul ordin. El a trimis la expoziția de la Londra un tapet, product al vânatului său și lucrat de el însuși, care a fost admirat de o lume întreagă, și astăzi acest cap d-operă de blănărie figurează, de nu mă înșăl, în salonul Clubului de vânători.

Iată personagiul curios în a cărui companie aveam să petrecem ziua. Tot ce dorim este ca el să nu aibă vreo distracție, în timp cât vom fi împreună, și să nu-și închipuiască că suntem motani!

Ne ducem dar mai întâi de-i vizităm casa, un adevărat muzeu de arme orientale, de obiecte de marochin cusute cu fir, de narghilele arăbești, de felegeane lucrate în filigramă, de dinți de elefant, de pene de struț etc. și mai ales de toate varietățile de pei de mâțe, întinse pe pereți. Acea casă este de stil maur-esc, cu uși în ogive sculptate, ca acele din Alczar, și cu o curte mică în mijlocul ei. De giur împregiurul acestui salon descoperit se înșiră coloane de marmură ce formează o galerie cu balcon deasupra; toate camerile se deschid pe balcon și primesc lumina din curtea interioară.

Pășind pragul aceluia cafarnaum, suntem salutați de nechezatul puternic a unui armăsar roib, favoritul lui

Reade ce are privilegiul de a locui în salon. Ochii lui mari și inteligenți, nările sale largi și trandafirii, picioarele lui subțirele și nervoase, coarda lui pletoasă, neastâmpărul său sălbatic și totodată blândeța lui sub mâna omului sunt probe vederate de sângele arăbesc ce curge în vinele lui. Și în adevăr, Boadbil este un fiu curat al Africei, născut dincolo de deșertul de Sahara.

— Iată, ne zice Reade, singurul meu amic înastă țară blăstămată. Boadbil este sufletul meu și nu l-aș schimba chiar pe tronul sultanului de Maroc.

Nobilul armăsar pare că a înțales cuvintele stăpânului său, căci el răspunde prin o nechezare veselă și răsunătoare.

— Mai am încă doi cai frumoși, adaugă Reade.

— Unde? întrebă Angel, în camera d-tale de culcat?

— Ba nu; Boadbil sângur are dreptul de a șede în apartamentul meu; ceilalți sunt într-un grajdi alături cu casa. Vroiți să-i vedeți?

— Bucuroși! răspundem Angel și eu.

Ceilalți doi armasari, unul alb și altul negru, sunt de aceeași talie ca Boadbil, bine potriviți, vioi, sprinteni, cai de lux, care s-ar plăti scump în Europa. Reade ordonă lui Aali, seizul ce-i grijește, ca să puie șelele pe dâșii.

Acest Aali trăiește zi și noapte în grajdi, în compania cailor și a trei șacali domesticiți; el a vizitat Franția

și Englitera, cu privilegiul trimeriei unor cai arăpești regelui Ludovic-Filip și reginei Victoria, de către sultanul de la Fez. Aali a văzut produsele geniului european; a fost purtat pe la teatru, pe la grădini, prin muzee etc., și s-a întors în patria sa, după o absență de patru luni. Negreșit că acest om trebuie să fi primit o impresie mare în sufletul lui, găsindu-se deodată în centrul luminilor; el, care până atunci viețuise în întunericul barbariei; mintea lui a fi luat o dezvoltare fericită la razele civilizației.

– Ce impresie ți-a făcut Europa? îl întreb.

– O grozavă durere de cap! îmi răspunde Aali.

– Și altă nimic ?

– Și dorința de a mă întoarce la Maroc.

– Ca să fii seiz?...

– Dar; ca să-mi petrec viața cu Hafir și cu Aslan, numele cailor.

Iată efectul ce produc minunile seculului nostru asupra naturelor musulmane; o mare durere de cap! Răspunsul lui Aali îmi aduce aminte de un ambasador turc care asistă la o operă din Paris întâia oară:

– Cum v-a plăcut, exelență? îl întreaba ministrul afacerilor străine.

– Frumos, prea frumos! răspunse ambasadorul; pe urmă, întorcându-se către secretarul lui, îi zise oftând: unde-i caraghiosul nostru!!...

În curând caii sunt gata; încălecăm tustrei. Reade pe Boabdil, Angel pe Aslan și eu pe Hafir și plecăm urmăriți de șacali ca de niște câni. Paveaua sună sub copitele armasarilor, orașul răsună de nechezatul lor, iar noi, ca cei trei Crai de la Răsărit, trecem mândri prin strâmtoarea hudiților și ieșim din cetate. Fugarii noștri, văzându-se la largul lor, se încordează, se aprind, mușcă zăbala și privesc orizontul cu mare neastâmpăr. Ei se frământă în loc, zburdă, saltă din tuspatru picioarele în văzduh ca niște mingi elastice; nu mai e chip de a-i stăpâni; trebuie să le lăsăm frâiele.

— *Avay!* strigă Reade, și Boabdil se izbește ca un vultur. Aslan și Hafir deschid nările, aspiră puternic aerul viu al mării și pleacă într-un zbor.

Alalah! cai arăpești!

Alalah! cai voinicești!

Cum mișcau copitele

Ca șoimii aripele.

(Balada lui Serb sarac)²⁵

După o alergare de zece minute pe malul năsipos al mării, ne întoarcem și ne îndreptăm spre un deal acoperit cu maslini, smochini, captuși, palmieri, fistici

²⁵ Inclusă în volumul *Poezii populare ale românilor*.

etc., din a cărui vârf se arată o privediște minunată. Calea ce urmărim e mărginită cu captuși și cu trestii înverzite și trece alături de mormântul unui santun. Câteva femei, învălitate în burnusuri albe și ascunse la față, stau în nemișcare lângă acel *Marabu*; ele apar ca niște statuie.

Nu departe de Tanger se găsește capul Spartel, vechiul Ampelunium; el privește Marea întunecimelor, *Bahr-el-Dholva* după cum arabii numesc oceanul. Acest promontoriu se coboară în valuri ca un zid de stâncă și este scobit cu multe peșteri, dintre care cea mai spațioasă era odinioară consacrată lui Ercules.

Odihnim caii la umbra unui mare arbor ce încunună capul Spartei, ascultăm mugetul bătrânului ocean, fumăm câte o țigaretă în onorul coloanelor lui Ercules, și apoi, zicând adio acelui măreț spectacul al naturei, luăm drumul către oraș. Reade însă ne conduce pe o altă parte a muntelui, pentru ca să trecem pe la grădinele consulului European. El are mai cu samă interes a să abate la grădina consulului de Svedia; căci prin aleele de portocali, de alămâi, de lauri, de crini roși strălucește un crin alb și drăgălaș cu ochii albaștri, cu părul auriu și cu dulcele nume de miss Lucy, fiica consulului.

O! taină a inimei omenești! Fie un om cât de barbar, fie cât de crunt, fie în stare de a ucide cu nepăsare

o poporâme întreagă de motani, destul e ca să întâlnească în cale-i o copilă cu primăvara pe frunte, pentru ca sufletul lui să se împlânzească, pentru ca asprimea caracterului său să dispară! Reade, care a făcut să tremure o lume întreagă de mâțe, tremură acum dinaintea frumoasei miss Lucy!!

Pe la cinci ore suntem sosiți la casa noului nostru amic și ne punem la masă foarte bine dispuși a ospăta după preumblarea ce am făcut. Vestitul *cuscusu* apare pe un blid de argint, adus fiind în triumf de însuși Aali. Această mâncare arăpească e făcută cu un soi de grisă feartă cu legume și cu carne de pasăre sau miel; gustul ei nu e rău, însă Angel declară că se împacă mai bucuros cu rosbeeful și cu friptura de fazan. *De gustibus non disputandum!*

După fructe se așază o altă față de masă și se aduce un paner cu diferite vinațe străine și un pachet de țigări havane. Acum începe adevărata petrecere, butelcele se deșartă pe rând, țigările se consumă, producând un nour albiu, și mesenii se afundă în convorbiri variate, până ce, amețiți, ei cad sub masă.

— În sănătatea dumneavoastră! zice Reade, rădicând un pahar de Malaga.

— În sănătatea frumoasei miss Lucy! răspunde Angel.

— În sănătatea lui Boabdil! adaug eu.

— În sănătatea reginei de Englitera! reîncepe Reade.

– În sănătatea viceconsulului care o reprezintă la Tanger!

– În memoria numeroaselor victime ale cărorpei dubite se înșiră aici pe păreți ca literile de foc ce au tulburat festinul lui Baltazar!

– În sănătatea lui Baltazar! etc., etc., etc.

Toasturile se succed cu răpegiune, luând forme din ce în ce mai bizare. Angel într-o pornire entuziastă adaugă păn-a striga: în sănătatea sănătăților! Închipuirea ia aripi, limbile se dizleagă, inimile se distăinuiesc; toți grăim delaolaltă, făcând observări judicioase asupra cailor arăpești, asupra frumuseței evreicelor din Tanger, asupra politicei Franciei și a Engliterei, asupra comodității babușelor orientali etc. După aceste vin la rând anecdotele comice, apoi povestirile scandaloase și, în fine, fiecare spune ce-i trece prin minte, fără a mai da ascultare altuia. Astfel Angel, cu ochii scânteietori și cu fața roșietică, istorisește incidentele celei din urmă alergări de cai de la Epsom²⁶, Reade, palid, cu fruntea pe mână și cu genele plecate, ne mărturisește tragic că adeseori, în tăcerea nopții, un grozav concert de miorlăituri se deșteaptă în cugetul său înspăimântat. Eu descriu o întâmplare curioasă din voiajul meu în Asia.

²⁶ Orășel din Anglia, vestit pentru organizarea curselor de cai.

Iată un specimen de acel trio vorbăreț.

Eu: Scumpii mei amici!...

Reade (*întinzându-mi mâna*): *O yes, amici... scumpii mei amici...*

Angel (*deșărtând un pahar de șampanie*): În sănătate amicieii!...

Eu: Ascultați ceea ce mi s-a întâmplat în Asia...

Angel: În ziua alergării de cai de la Epsom am avut un noroc neașteptat...Închipuiți-vă... Ai fost vreodată la Epsom? Închipuiți-va că în ziua aceea sir Arthur Holvay a pierdut zece mii livre sterline.

Eu: La anul 1845 sau 46 am fost să vizitez vechea capitala a Imperiului Otoman. Cunoașteți Brusa cu numeroasele sale geamii, cu băile sale antice, cu pădurea sa de aguzi? Nu o cunoașteți? prea bine! Aveam doi companioni, doi tineri belgi, cu cari am mers de la Brusa, cale de patru zile înlăuntrul Asiei, trecând prin văi romantice, prin păduri umbroase și prin sate mizerabile de musulmani.

Reade: *O! yes, mizerabile!... parcă le văd expirând sub ochii mei.*

Eu: Satele ?

Reade: Ba, mâțele... mâțele!

Angel: Peste patru sute de mii erau față la acel spectacul.

Reade (*tresărind*): 400. 000 de mâțe!

Angel: Ba, de spectatori, căci era să alerge celebrul cal Plum al lordului Derby; tribunele erau înghesuie cu *ladies* și cu *gentleman*i purtând ochene. Mii de trăsurile stau înșirate de-a lungul ipodromului, și mii de amatori cu butelci de șampanie sau de *pale-ale* în mâni așteptau începutul alergării.

Reade (*adâncit în gânduri*): O! yes! alergau sărmănele ca să scape de moarte, dar măciuca mea le adăuna din fugă și le oprea pe loc!

Eu: Timpul însă nepermițându-ne a înainta mai mult în fundul Asiei, am hotărât a ne întoarce la Ghemlic, oraș mic de pe malul Mării de Marmara, spre a ne sui pe vaporul ce duce la Constantinopoli. Revenind deci la Brusa, am tocmit cai odihniți și am plecat spre Ghemlic. Drumul sau, mai nimerit zicând, cărarea ce unește aceste două localități trece peste câmpii goale și pustii; iar spre paza călătorilor este așezat pe o culme un pichet de albanezi, înarmați cu șușanele și iartagane. Înfrățoșarea lor însă e prea hoțască pentru ca să inspire cea mai mică garanție în contra hoților... Cătră sară auzim în urma noastră un tropot rapide de cai și în curând suntem agiunși de un curier turcesc pe care-l întovarășeste un *cavas* încărcat de arme. Ei veneau în fuga mare, căci astfel se face serviciul postei în Imperiul Otoman.

Reade (*melancolic*): Mai cu seama una! o pisică albă! ea se găsea de-abia în primăvara victiei! grațioasă,

dizmierdătoare, crescută negreșit pe brațele unei frumoase copile din harem... *oh! horror! horror! horror!* iată pelea ei... iat-o colo în covorul cel din față.

Angel: Deodată bariera ipodromului se deschide...

Eu: Caii noștri, auzind acel tropot, mișcă urechile, prind zăbala în dinți și se pun pe fugă... Ce fugă!

Angel: Deodată bariera se deschide...

Eu: Câmpul părea că se întoarce împregiurul nostru, aerul vâjâia pe la urechi; aș fi giurat că un vârtej ne luase pe aripele sale...

Angel: Deodată bariera se deschide!... 14 alergători ies în arenă, purtând pe spinarea lor jochei îmbrăcați cu jiletce de diferite culori. *Hurra!* toți pleacă întocmai ca un cârd de grauri; 400.000 spectatori țântesc ochii lor la dâșii și fiecare urmărește cu sufletul calul pentru care a pariat.

Reade (*întunecat*): Astfel, sufletul meu le urmărește în lumea fantastică a umbrelor, o! ființă inocentă!...

Eu: Însă chingile de la șeua mea slăbindu-se, mi-am oprit calul, lăsând pe tovarășii mei să-și urmeze drumul înainte. Aproape de locul unde mă găseam, era un izvor limpid; mi-am răcorit obrazul, mi-am adăpat calul, l-am închinat bine și m-am suit pe el; dar când am aruncat ochii pe câmp, n-am mai zărit pe nime, companionii mei și curierul dispăruse în orizonul

întunecat!... Închipuiți-vă poziția mea critică; eram sângur, pierdut în câmpiile Asiei, fără știință de limba turcească, ca să mă pot explica, fără arme, ca să mă pot apăra... Ce să fac?

Angel (cu entuziasm): *Hura! hura! hura!*

Reade (cu durere): *Alas! alas! alas!*²⁷

Eu: Lumina scădea; pământul începea a să învâli cu acea culoare fantastică, care dă obiectelor forme înspăimântătoare... Nu-mi rămânea timp de pierdut... Răped deci calul pe o movilă apropiată și din vârful ei îmi fac ochii roată împregiurul orizontului. *Vivat!* În depărtare zăresc niște umbre ce mi se par a fi un grup de călăreți; inima mi se înveselește și prinde la curaj. Ei sunt! tovarășii mei!... o fugă bună de cal, și-i ajung! Calul mă înțelege, pleacă, și în câteva minute sosește, nu lângă amicii mei, ci lângă o caravana de opt cămile poposite; câțiva turcomani stau întinși pe iarbă alături de ele și se pregăteau de somn; însă, cum mă văd, ei sar în picioare, se apropie de mine, și cel din frunte pune mâna pe zăbala calului. Eu strâng frâul, cu stânga, iar cu dreapta trag o vargă de nerf de bou peste capul turcomanului, și pe loc răped calul îndărăpt. Hoții, furioși de a scăpa o pradă sigură din gheare, se ieu la fugă după mine, răcnind, înjurând,

²⁷ Vai! vai! vai! (cngl.).

descărcând vro două pistoale: însă eu fiind călare și ei pe jos, dispar lesne din ochii lor!

Reade: Ea însă nu dispare din conștiință... nu dispare de pe părete! Iat-o pe covor... colo, ca o veșnică muștrare!... *O!... God!*

Angel: *Hip, hip, hura!* Caii se întrec în zbor ca rândunelele. Unii rămân în urmă, alții fug înainte ațâțați de aplauzele privitorilor. Giletcile jocheilor strălucesc în arenă ca niște fluturi colorați; toți aleargă cu inimă și se apropie de barieră... O lume întreagă stă în uimire, care cal va sosi mai întâi ? *That is the question!*²⁸

Reade: *Oh, yes! To be or not to be, that is the question!*²⁹ *Miaau. Oh! Shakespeare!*

Eu: În fine, mă opresc!... Acum noaptea căzuse, mii de stele clipeau deasupra mea; însă misterioasa lor lumină nu-mi arăta niciun drum bătut în pustietatea acelor câmpii... La asemenea cazuri cea mai nimerită măsură este să te încrezi instinctului animalelor. Am lăsat deci frâul pe gâtul calului și pe loc inteligentul meu tovarăș, mirosind aerul, pleacă încet prin întuneric și după o oră mă scoate chiar la malul Mării de Marmara.

Angel: Doi se află în frunte: Plum și Ghipsi! încă zece pași și învingătorul va face a să perde și a să câștiga

²⁸ Aceasta-i întrebarea! (engl.).

²⁹ O, da! A fi sau a nu fi, aceasta-i întrebarea! (engl.).

rămășaguri de milioane de shelingi în toată Englitera, încă cinci pași, încă trei, încă doi, încă unul... *Hura!* Plum iese înaintea lui Ghipsi cu o lungime de patru degete; Plum este triumfătorul! 400.000 de glasuri se rădică în văzduh cu entuziasm, și mii de butelci se deșartă în onorul lui! *Hura!* În sanatatea lui Plum!

Eu: La poalele aceluia mal foarte nalt, valurile se legănau molatic, cu un vuiet surd; pe suprafața lor razele stelelor presară scânteii argintii, iar în dreapta mea se zăreau luminele caselor din Ghemlic. Calul se apropie de muchia malului, întinde un picior, cearcă pământul cu copita, și apoi începe a se coborî încet pe o cărărușă de capre. Voiagiul spăimântător și periculos!... Mi se părea că la fiecare pas o să cădem împreună de-a lungul stâncelor, până în fundul prăpastiei. Inima tremura în mine, peptu-mi se răsufla greu, ochii se paingineau... Deodată....

Angel: Cât pentru mine...

Reade (*cu ochii închiși*): *Oh! miss Lucy!*

Eu: Deodată mă trezesc cu calul-n valuri! El sosise devala și apucase pe năsip în direcția Ghemlicului; însă prin unele locuri era sâlit să treacă prin apă; căci marea se întindea până sub mal. În fine am intrat teafăr în oraș și am găsit pe tinerii belgi lungiți pe taraba unei cafenele, foarte îngrijiți de soarta mea și mângâindu-se cu două narghilele turcești.

Angel: Cât pentru mine, Plum mi-a adus o mie de livre sterling, câștigate de la amicul meu Arthur Holvay. *Hip, hip!* în sănătatea lui Arthur!

Reade (*lunecând de pe scaun sub masă*): *Miss Lucy! miss Lucy! Miaaaau!!!*

.....

Astfel se mântui convorbirea noastră! Un orologiu ascuns bate două ore după mezul nopții. Angel, rădicând fața de masă și adresându-se la Reade, îi zice cu glas uimit: „Adio, scumpule amice!... Umbrele victimelor tale să te lase în pace, și frumoasa miss Lucy să-ți răsplătească cu amoriul ei îngeresc momentele de plăcere ce tu ne-ai făcut să petrecem în casa ta, noi călătorii rătăciți pe țărmurile Africei... Adio!“

După această poetică și călduroasă improvizare, Angel și eu ne întoarcem la locantă, bojbăind prin întunerecul hudîților, ne culcăm obosiți, și până în zori ne luptăm în vis cu motanii uciși de Reade. Somnul nostru însă nu ținu mult, căci trebuie să ne sculăm și să plecăm. Hadgi-Mustafa-Ben-Aali-Cuniali, întovarășit de un soldat marocan, aduce caii sub ferestrele noastre, doi pentru noi, doi pentru ei, și unul pentru panerile cu merinde. Totul fiind deci gata de pornire, ne coborâm în stradă, strângem mâinile domnișoarelor Ashton, dăm câte un bănuț spaniol de aur Lunicăi și Astericăi, ne închinăm papagalului Dgiali și încălecăm.

Iată-ne ieșiți din Tanger!... Africa cu misterele sale se întinde dinaintea noastră. Dumnezeu știe ce întâmplări ne așteaptă! Fie într-un noroc și cale bună!!!

De la Tanger la Tetuan prin munții Uadras

5 octombrie 1853. – În plăcuta răcoreală a dimineții, binedispuși atât oameni cât și dobitoace, ne coborâm de-a lungul zidurilor orașului Tanger până la malul mării și ne jucăm caii pe un covor de năsip galbăn, ce se întinde sub copitele lor; apoi, lăsând Mediterana în stânga și orașul în urma noastră, apucăm drumul spre Tetuan. Acest drum sau, mai bine zicând, această cărare duce prin locuri sterpe, în care apar ici-cole câteva mici ogoare de popușoi. Sângura vegetație ce se prezintă ochilor consistă în niște tufe de palmieri pitici, ce acoper colnicele și unde nu se aude nicio ciripire de pasăre. Căldura crește la tot minutul, ea devine tot mai arzătoare, fără ca să întâlnim vreun adăpost de umbră, și setea începe a ne munci, fără ca să zărim cât de mic izvor împregiurul nostru. Chin nesuferit, ce se mărește de câte ori ne apropiem de patul unui pârau, care se anunță de departe prin șirurile de lauri înfloriți și de rodieri crescuți pe malurile lui. Pârăul e sec, și ca dânsul sperarea noastră seacă!...

Trebuie să ne mulțămim numai cu ghirlandele de flori roșii ce culegem de pe crengile laurilor și cu care ne încununăm fruntea. Chiar sub arșița cea mai mare a zilelor de vară florile au în sânul lor o răcoreală învietoare foarte plăcută.

La stânga noastră, în depărtare, vedem două sate arăpești, așezate pe coastele colnicelor; casele lor sunt acoperite cu stuh și livezile îngrădite cu captuși mari. Ele au o asemănare curioasă cu acele din țara de jos a Moldovei. Un al treilea sat se ivește în calea noastră pe la 11 oare... Trebuie să trecem prin el, și după recomandăția dragomanului nostru, Hagi Mustafa-Ben-Aali-Cuniali, să nu facem niciun zgomot pentru ca să nu atragem atenția arabilor; însă de-abia întrăm în el și Angel, tovarășul meu de voiaj, îmbucând cornetul său de argint, sună o fanfară răsunătoare. Pe loc toți locuitorii caselor ies în grabă cu somnul în ochi și, indignați de sumeția unor ghiauri ca noi, încep a ne batjocori și a ne amenința cu pumnii; femeile stupesc și copiii aruncă petre după noi.

Fără prezența soldatului pașei din Tanger ce ne întovărășeste, nu cred că am scăpa teferi din mijlocul acestei hoarde de barbari; dar la glasul poroncitor a soldatului, arabii reîntră în bordeiele lor ca niște câni înfuriați, și noi ne depărtăm râzând de figura spărietă a dragomanului.

– Hagi-Mustafa, îi zic, ce faceți când vă e sete prin pustiurile aceste?

– Ducem dorul apei și pronunțăm de trei ori numele lui Allah! răspunde Mustafa.

– Eu, deși nu sunt mohametan, aș invoca de șese ori pe profetul vostru, dacă aș fi încredințat ca mi-ar scoate acum în cale un izvor de apă răce.

– Gândul omului e în mâna lui Allah! replică dragomanul. În curând o să ajungem la izvorul Cămilelor, și acolo ne vom potoli focul din pept.

– *Well! well!* strigă Angel cu bucurie, auzind această bună veste, și dă pintenii calului. Noi imităm exemplul său și iată-ne alergând pe aripile sperărei până ce sosim la acel multvestit și multdorit izvor... Caii se opresc de la sine, noi descălecăm și ne punem a căuta cuibul apei... dar unde-i?

Nu vedem decât un loc glodos și călcat de dobitoace, iar cât despre apă, găsim ceva negru, cald și puturos, care chiftește în urmele copitelor.

Cu toată setea ce ne arde, nu avem curaj a înghiți acel noroi apos, ci ne mulțămim numai a uda batiste în el și a le lipi de obraz cu partea nemânjită. Răsuflând apoi prin pâzna subțire, aspirăm un aer umed care ne răcorește puțin. Hagi-Mustafa și soldatul, mai experimentați însă decât noi, întră cu picioarele goale în glod și stau neclintiți câteva minute; pe urmă ies la uscat, jurându-se pe Allah că li s-a stins focul setei.

În vreme ce ne dedăm la această operație, sosesc trei arabi stremțeroși, dar înarmați cu şușanele lungi și merg de se tupilă în umbra unui copac de maslini. Ochii și fizionomia lor sunt hoțesti; căutăturile lor, fântite asupra noastră cu o expresie hainoasă, ne dau a înțelege ca ei ar avea mare poftă să ne prăde și chiar să ne ucidă, *par dessus le marché*³⁰, dar că sunt stânjiniți de prezența soldatului pașii din Tanger.... În adevăr, un european sătul de viață nu poate găsi mai bun mijloc de a scăpa de dânsa decât cercând a călători sângur în imperiul Marocului. El e sigur de a-și procura ucigași de bunăvoie, chiar la marginile orașelor.

Cu toate aceste, Angel, apropiindu-se de arabi, scoate un revolver, trage în aer șese descărcături, își pregătește din nou arma și se duce de încalecă, făcând un semn de adio arabilor; iar aceștia, holbând ochii asupra revolverului cu o groază vederată, se grăbesc a părăsi locul și a se face nevazuți în tufari.

– Mare greșală că ți-ai arătat revolverul! observă Hagi Mustafa.

– Pentru ce?

– Pentru că ai trezit în ei pofta de a-l căpăta cu orice preț, chiar cu prețul vieții d-tale.

– Vie să-și cerce norocul, dacă li s-au urât zilele! răspunde amicul meu cu nepăsare; apoi, deschizând un

³⁰ Pe deasupra (fr.).

cortel, se alătură de mine și fără a mai întârzia plecăm în direcția munților Uadras.

Soarele varsă dușe de foc pe capul nostru, pasul cailor se lenevește, iar Hagi-Mustafa și soldatul cu fes nalt de postav roș pe cap încep a cânta *sotto voce* manele algeriane. Acum e ameazi! plântele își beu umbra, și natura întreagă înoată, obosită, într-un ocean de lumină înflăcărată... Angel mă asigură că-și sântecrierii ferbând și chiar clocotind în tidva capului; eu mă lupt cu un bulgăr de iască ce-mi stă în gât, și amândoi ne captușim cortelurile pe dinuntru cu toate fulardele ce posedăm, dar în zadar!... Razele soarelui pătrund prin stofă și se înfig în pelea noastră ca niște ace roșite în foc. Supliciul e demn de vechii inchizitori ai Spaniei!... și însă dinaintea cailor aleargă pe jos un pui de arab, ca de doisprezece ani, anume Ali, *cu capul gol și ras!*... Creștetul lui steclește ca o oglindă, și el nu se tânguiește de ferbințeala soarelui.

– Știi la ce mă gândesc? îmi zice Angel.

– La ce?

– Îmi propun să ieu cu mine în Europa și să duc în Englitera pe arabul acest mic.

– Vrei poate să-l înfiez?

– Ba, vreu să mă serv de tidva lui strălucitoare la vânat de ciocârlii³¹.

³¹ Ciocârlile sunt atrase de tot ce lucește, și astfel devin jertfă vânătorului care întrebuințază oglinzi pentru a le atrage din aer, unde ele se-nalță ciripind [V.A.].

Ideea lui Angel e destul de comică, și în alte timpuri m-ar face să râd, dar acum ea nu parvine a îm-prășia melanholia în care m-a cufundat căldura atmosferei, melanholie ce se mărește la tot pasul, în auzul unui glas depărtat de păstor nomad, care cântă o complângere lungă și monotonă pe cuvintele *imma, imma, malli, malli!* (mama mea, soarta mea!).

Pe la o oră după amiază începem a intra în munții Uadras, pe un drum presărat cu bolovani ca albia unui șivoi de munte. Caii poticnesc urcându-se pintre petre și se răsuflă greu; noi ca și dâșii suferim de lipsa de aer și ne coacem în pele, căci acum ne găsim expuși și la focul soarelui și la ferbințeala petrelor. Ni se pare în acest hăugaș stâncos că trecem prin o flacăra nevăzută, dar în fine sosim la una din culmele dealului, și aici abordăm o pădure de maslini, de carubi, de lauri și de rodieri.

Un *uffff!* colosal iese din pepturile noastre.

Fericire neașteptată, surpriză încântătoare!... Iată umbră drăgălașă, iată mușchi verde la tulpina copacilor, iată și un izvor! împăratul izvoarelor!... un pârau întreg de apă răce și cristalină, ce curge din mijlocul unor stânci cu o clăbucire veselă și mult armonioasă.

A descăleca, a ne răpezi la izvor, a ne băga obrazii în apă e treabă de un minut; însă Hagi-Mustafa ne roagă

să nu bem îndată, fiind încă prea înferbântați. Urmăm sfatul lui; dar după câteva scurte momente ne punem a înghiți izvorul, servindu-ne drept pahar de o scoarță de plută găsită pe stâncă. Angel e însă de părere că apa-i mult mai bună când e sorbită cu gura din pârau și râvnește botul cailor.

După această adevărată orgie de apă, ne întindem pe mușchi, sub un maslin cu frunzi smălțuite și dăm ordin dragomanului să ne aducă merindele... În fața noastră se râdică munți sălbatici, carii se prăjesc la soare de la începutul lumii; iar alături cu noi, pe coasta unei stânci, se mișcă un șerpe lung, pe care îl ochește de sus un vultur ce zboară în cercuri deasupra lui. Reptilul are pete negre și galbine; ochii lui aprinși strălucesc întocmai ca doi rubini și se îndreaptă când spre noi, când în aer cătră vultur. El pare că presânte un dublu pericol și se încordează, pregătindu-se de luptă.

La vederea lui eu rămân fascinat, încremenit, înfiorat!... Fac această mărturisire fără nicio rușine, căci totdeauna șerpilor, ca și lingușitorii sau alte animale târâtoare, mi-au produs o impresie de profund dezgust; Angel însă, în calitatea sa de englez fiind mai flegmatic, apucă degrabă șuşaneua soldatului, se apropie de stâncă, chitește, trage... și reptilul, lovit de glonte la cap, se râdică drept ca o suliță, apoi cade mort și rămâne aninat de colțul unei petre.

Ali se răpede în fugă, se acată pe stâncă întocmai ca o momiță, dar când să puic mâna pe trupul șerpelui, vulturul trece ca un fulger pe lângă el, îl lovește cu aripa și se depărtează peste dealuri cu șerpele în plisc... Angel e furios contra hoțului înaripat ce i-a prădat vânatul, Ali plânge de ciudă, Hagi-Mustafa dă semne de mirare, iar eu, ținând parte vulturului, mă pun la masă, adică mă așez turcește lângă proviziile grămădite pe mușchiul verde.

O pâine albă, doi pui de găină rumeni, un cașcaval de Holanda și două butelci de Xeres compun un festin care ar seduce chiar pe vestitul mîncău Balthazar, dacă acest rege gastronom ar fi postit ca noi din faptul zilei până după amăzi. Cu atât mai mult spectacolul ziselor obiecte de hrană atrage pe Angel cu o putere magnetică și-l face a uita și pe vultur, și pe șerpe, și pe toate celelalte animale de pe fața pământului... El vine, înhață un pui, destupă o butelcă și o pune la gura, zicând:

– *All right!*... în sănătatea șerpelui!

Apoi se așază pe ospătat cu o poftă ce se comunică la toți. Nu se aude în curs de un cart de oră decât un clănțanit de măsele în mare activitate, și... proviziile dispar fără a fi urmate de vreun desert, precum se obicinuiește la mese mari.

Ne rămâne însă cheful țigaretelor și murmurul veselitor al izvorului. În Africa nu poate fi mai dulce

simfonie decât șoptirea apei!... Deci, lungiți pe spate, cu ochii rătăcind pe albastrul cerului, ne facem digestia, fumând tutun de Latakie și privind în aer spiralele fumului parfumat.

– Cum îți place traiul acest oriental? mă întreabă Angel.

– Îmi place de minune! Răcoarea umbrei și cântecul izvorului mă adorm, îi răspund căscând.

– Pe mine m-au și adormit! replică amicul meu cu glas trăgănat, și pe loc acel glas se schimbă într-un horăit răsunător.

După o dulce odihnă, Hagi-Mustafa ne trezește și, caili fiind bine hrăniți, bine adăpați, plecăm la deal pe o cărare misterioasă ce șerpuiește pîntre copaci. Căldura e mare, lipsa de aer prefăce pădurea într-o baie turcească; dar încalte suntem feriți de săgetarea periculoasă a razelor soarelui, întâlnim mai multe caravane de cămile și mulți arabi încălecați pe magari, însă observăm că bipezii au o aparență mai animală decât patrupezii. În fiecare din ei presimțim un dușman dispus a ne ataca, și dar, fără a ne răzleți unul de altul, continuăm drumul nostru cu mare luare-aminte și cu revolverele în mână. Trei ore întregi urcăm dealul în pasul cailor și, în sfârșit, sosim pe vârful lui, unde găsim o *funda* (caravan-serai).

Această casă de adăpost consistă într-o curte patrată și închisă cu ziduri nalte, văruite. Pe dinăuntru

se înșiră galerii boltite de jur împrejur, iar lângă poartă câteva magazine întunecoase și încuiete cu uși tari. Ograda e destinată pentru dobitoace, galeriile pentru oameni și magazinele pentru mărfuri; însă magazinele, ograda și galeriile sunt într-un grad de necurătenie atât de mare încât nu avem curajul a deveni măcar pentru un moment oaspeții fundăi. Toate soiurile de vermine foiesc în acest locaș de ospitalitate și așteaptă cu nerăbdare pe nenorociții călători, pentru ca să le facă o primire plină de dragoste și de usturime.

Suntem deci obligați a ne decide sau să urmăm calea înainte până la Tetuan, sau să petrecem noaptea sub copaci alături cu funda. Însă caii sunt obosiți și nu ne rămâne destul timp până la asfințitul soarelui pentru ca să ajungem la porțile aceluia oraș. Ele se închid pe la șapte ore și, odată închise, nime nu mai poate să intre sau să iasă, păzitorii lor având obicei a le părăsi pe seama Profetului și a să duce la cafenea... Pentru adepții Islamului, Mohamed e un personaj foarte comod. El e însărcinat a îndeplini tot ce un mahometan dorește și tot ce lenea și fanatismul îl opresc de a face pentru sine sau pentru alții. Noi însă, necredincioșii, având mai puțină încredință în bunăvoința Profetului și neașteptând de la el serviciul de *Oberkellner*, ne alegem sânguri locul unde o să petrecem noaptea.

Un mare și frumos carub, ale cărui crengi compun o boltă minunată, ne primește la tulpina lui, pe un pat

de mușchi molatic. Acolo întindem mantalele, așezăm sacii noștri de voiaj, cu destinație pentru ei de a ne servi de saltele și de perine. Hagi-Mustafa, soldatul și Ali se grupează aproape sub un maslin și adună vreascuri pentru foc, având de gând a veghea toată noaptea și a-și alunga somnul prin o serie neîntreruptă de cafele și de narghilele. Ei își examinează armele, reînnoiesc praful în tigăițele puștelor și ale pistoalelor, își șterg iartaganele și ne îndeamnă să dormim liniștiți până a doua zi.

Angel propune ca *să dăm putere somnului!* Deci începem a-l hrăni cu fâlii gustoase de rostbeaf rece, a-l îndulci cu o cutie de curmale și a-l adăpa cu vin de Xeres. Pe urmă în timp de o oră îi pregătim o ușoară mistuire prin o primblare plăcută împrejurul fundăi, scăldându-l în lumina amurgului și înveselindu-l cu imaginea salvărei sale din ghearele milioaneilor de jigării mușcătoare și sugătoare ce se ațin la pânda în caravansera. În sfârșit, mergem cu mulțămire în *camera noastră*, cameră fără pereți, în adevăr, dar curată, bine aerită și foarte confortabilă, deși cam primitivă în soiul ei, deși cam expusă la vizite nocturne de șerpi, de arabi și de alte lighioi nu mai puțin displăcute.

Acole, răzemați pe coate, începem o lungă convorbire asupra o mie și unul de subiecte, atingându-le numai din treacăt, cu acea ușurință caracteristică a

persoanelor care știu toate fără a ști nimic și, din vorbă în vorbă, abordăm în domeniul limbei arăpești.

– Am învățat pe de rost – zice Angel – mai multe cuvinte cu care am să mă fălesc în clubul meu din Londra și să câștig un renume de orientalist profund... ca unii din cunoscuții mei.

– Și eu – îi răspund – am făcut o mică provizie de vorbe curioase și grele de pronunțat, care ar putea servi la un joc favorit al copiilor din țara mea, joc ce se numește: *frânturi de limbă*. Așa, de exemplu: *l'mra* – femeia, *n'sa* – femeile, *l'hobz* – pâinea, *l'ma* – apa, *l'hlib* – laptele, *l'ham* – carnea, *l'hmar* – magarul, *l'jmel* – cămila, *jbel* – munte, *jben* – cașcaval, *țben* – pai etc.

Acum, dacă vrei, îți propun un rămășag.

– Care?

– Zece livre sterling dacă îi pronunța de trei ori de-a rândul rapide și fără a te greși fraza următoare: „*Lmransalhobzlmalhliblhamlhmarljmeljbeljbențben*”³².

Angel cearcă, dar îl apucă tusa și se oprește, zicând:

– *Goddam!* ai ales cuvinte care dau oftică; dar eu am deprins încalte fraze de care să mă pot servi în compania damelor. Așa, când voi întâlni o hurie din

³² Alecsandri așază, de fapt, unul după altul, fără nici o legătură între ele, cuvintele explicate mai înainte.

raiul lui Mohamed, fie chiar în saloanele din Londra, îi voi zice:

– *Lella*, doamnă, sau *Bent*, domnișoară, *n'zișeba n'habăc*, ești frumoasă, te iubesc. – *Eia n'țiașco l'zuj*, hai să facem amor împreună. – *Rac călbi, naψsi, ămri*, ești inima mea, sufletul meu, viața mea. – *Andăc ras mziana*, ai cap frumos – *aininzrăc*, ochi albaștri – *fum enuar*, gură de floare – *snen bid*, dinți albi – *șaar cal*, păr negru. – *Rac sems, kmār, n'jium*, ești soare, lună, stele. – *M'buz idăc, m'buz fumăc, m'buz ainăc*, îți sărut mânele, gurița, ochii. Pe lângă aceste fraze armonice, mai păstrez în arsenalul meu de seducere două versuri compuse de însuși Ali, ginerele lui Mohamed:

*Hateni amanțilla,
Lella Mațcolișilla!*

Adică: iubește-mă, te rog, doamnă, și nu zice ba!

Disertarea noastră limbistică ne aduce pe nesâmțite într-o somnolență, care în răcoarea nopții, sub scânteierea stelelor, are o dulcime pătrunzătoare. Genele se apropie, dar până a nu să închide, zăresc prin ele jocul luminei focului pe frunzele copacilor și pe figurele păzitorilor noștri. Ei stau grupați împrejurul vreascurilor înflăcărate și foarte ades întorc capul pentru ca să examineze fundul întunecos al pădurii. Caii mai departe

adorm încet pe picioare și apar în umbră cu proporții colosale. Din când în când răsună în apropiere țipătul misterios al unei paseri de noapte...

Mpsaahir lella! psaalhir sidi!

Noapte buna, doamnă! noapte bună, domnule!

6 octombre. – Cine va putea să explice misterul formării visurilor și tainica lor corelație cu lumea exterioară?... Cine îmi va spune cum și pentru ce cornetul lui Angel, în dimineața de 6 oct., a jucat pentru mine rolul trompetei cerești la judecata cea de pe urmă? În faptul acestei zile memorabile, mă visam pe vârful unei coloane nalte cât jumătatea scării lui Iacob și care se găsea rădăcată chiar în mijlocul vlei Iosafatului. Priveam de jur împrejurul meu un ocean nemărginit de valuri omenești ce ieșeau din pământ în giulgiuri albe, creșteau și se înaintau spre coloană. Mișcarea lor, deși mișcare de umbre, producea un zgomot de furtună, dominat prin sunetul metalic al unei colosale trompete ascunsă în cer... Deodată lumina se întunecă! Un vultur monstruos trecu în dreptul soarelui, se răpezi cătră mine, mă lovi cu aripa și se depărtă în fundul orizontului.

Atunci, cu o răpegiune amețitoare, începui a cădea, executând în văzduh o serie de tumburi pe notele

fanfarei îngerești ce răsună deasupra mea... Cad mereu, cad de-a vălătucul, fără a mă putea opri, nici de a pica, nici de a măsura cu ochii distanța ce mă despărțea de pământ, nici de a-mi închipui halul deplorabil în care o să mă găsesc, după ce m-oi zdrobi de vreo stâncă. În sfârșit, sosesc la capătul aceluia voiaj aerian, deschid ochii spăriet, și ce văd lângă mine?... Văd pe Angel sunând din cornet o tarantelă napolitană! Mai departe zăresc pe Hagi-Mustafa și pe soldatul pașei alergând pe după copaci, ca și când s-ar fi jucat de-a baba-oarba și căutând un lucru pierdut.

– Ce este, Angel? întreb pe amicul meu.

– Nimic important, îmi răspunde el. Astă-noapte ne-a vizitat niște *pickpockets*³³ arabi și au furat panerile cu provizii.

– Ce spui, frate?... și alta n-au furat?... au lăsat caii neatinși?

– Privește! iată bucefalii noștri în complet. Ei ne fac sămănă din urechi ca să profităm de răcoarea dimineții, pentru ca să ne continuăm voiajul.

Multumiți de nobila discreție a hoților, care au binevoit a respecta caii și persoanele noastre, plecăm până nu răsări soarele, mângâind pe Hagi-Mustafa, pe soldat și chiar pe Ali de rușinea ce au pățit... Sărmanii!

³³ Hoți, pungași (engl.).

au vegheat o mare parte a nopții; însă despre ziua au fost învinși de somn și *s-au lăsat*, după cum zice românul. Tălharii, pândaci, au profitat de somnul lor și acum ei beau vin de Xeres în sănătatea noastră și în ciuda Profetului... Să le fie de bine!... Ne depărtăm de funda și mai cu samă de furnicarul ei, ca să ne urcăm pe vârful altui deal apropiat; iar când ajungem acolo, ne oprim extaziați de mărețul spectacul ce se prezintă admirării noastre. Soarele apare splendid, acoperind de o lumină feerică lanțul munților Uadras, valea desfășurată de la poalele lor până la orașul Tetuan, și în orizon marea albastră, mărginită de munții Spaniei. Verdeța codrilor, zidurile albe ale Tetuanului, stâncele roșii de pe creștetul dealurilor, albastrimea cerului și a Mediteranei, toate contopindu-se în focul soarelui, produc un tablou de o rară frumuseță.

Noi ne sâmțim uimiți și ne înclinăm cu smerenie dinaintea minunelor puterei creatoare; iar Hagi-Mustafa, soldatul și Ali cad în genunchi și cu fața la răsărit fac rugăciunea lor de dimineață. Angel, adânc impresionat, stă câteva minute în tăcere, apoi strigă cu glas puternic: „Orbi! orbi! și de trei ori orbi acei ce nu cred în Dumnezeu!”

*La Allah, illa Allah u M'hamed Rasul Allah!*³⁴ csclamă totodată arabii noștri, sculându-se în picioare.

³⁴ Dumnezeu este mare și Mahomed e profetul său! [V.A.].

Astfel, încântați de splendoarea panoramei, animați de o tainică mulțămire sufletească, plini de viață și de sănătate, reluăm calea spre Tetuan. Orașul strălucește în distanță de 5 ore și nu în zadar arabii îl numesc Țtaun, cuvânt sinonim de *cochetă*, căci el atrage de departe și te înșală prin efectul mirajului... Ne coborâm pe sub crengile unor maslini bătrâni, a căror frunze au o culoare verde-închisă, și întâlnim din nou șiruri de cămile încărcate cu teancuri grele. Nalte și flegmatice, ele sunt conduse de berberi cu picioarele goale până la genunchi, arămii, sprinteni și care neconținut scot pe gât țipete răgușite și sălbatice, sub cuvânt de a îndemna mahalii patrupezi. Aceștia însă pășesc liniștit, mișcând în cadență picioarele lor lungi și nodoroase, iar ochii lor exprimă o mirare naivă... Pare că ei se întreabă în gândul lor pentru ce cornacii lor își dau atâta osteneală ca să imiteze ragetul magarilor? Câteva femei, răzlețite printre caravane și învăluite în feregele rupte, își ascund fețele îndată ce dau cu ochii de noi, și, după ce trec mai departe, ele întorc capul pentru ca să stupească pe urma noastră. O grațiozitate a sexului frumos din Maroc!

Căldura și setea, sora ei, încep iar a face parte din cortegiul nostru; însăși foamea începe a ne aduce aminte că suntem lipsiți de provizii; dar geniul binevoitor care privilegiează asupra noastră nu ne părăsește

la nevoie. El ne scoate în cale pe un berber așezat la umbră cu un paner de poamă coarnă. Cumpărăm panerul atât pentru fericirea negustorului, cât și mai cu seamă pentru potolirea setei ce ne muncește.

După o oră pomenitul geniu are bunătate a ne duce în prezența unei familii complete de englezi, carii sunt ocupați a face dejun pe iarbă. E familia lui sir Arthur Isquare, ce vine de la Fez, capitala Marocului, și se compune de șese persoane; 1) sir Arthur, 2) mistress Caroline (pronunța *Carlain*), 3) două misses, fete mari și lungi, 4) doi John-Bull scurți, frații lor... toți îmbrăcați curat, spălați, peptănați, ca și când ar fi ieșiți acum din cabinetele lor de toaletă; și însă! ... de opt zile sunt pe drum. Douăzeci de soldați aleși îi întovărășesc, având ordin de la sultanul ca să-i apere de orice pericol, să le procure orice ar dori; căci la caz contrar îi așteaptă o descăpățânare generală!... și aceasta, pentru că sir Arthur Isquare este consulul grațioasei sale maiestăți, regina Engliterei, pentru că mistress Carlain este soția consulului și pentru că cele două misses și cu frații lor sunt copiii consulului și ai consulesei.

Cel mai puternic talisman pentru un european în imperiul Marocului este de a fi *inghiliz*.

Amabila familie, cum ne vede și recunoaște în noi gentlemani europeni, ne priimește cu vii demonstrații

de bucurie și ne învită a lua parte la dejun. Noi, fără a mai aștepta o a doua invitație, ne așezăm alături cu tinerele misses și dăm ordin lui Hagi-Mustafa ca să aducă panerul cu poamă pentru desert. Mulțămire nespusă!... Copilele, demne fiici ale Evei, se aruncă asupra panerului cu sperare de a găsi *mere*, dar negăsind decât struguri, se mângâie răzând cu bobitele lor aurite. În sfârșit, după un ospăț foarte confortabil și după ceaiul final luat în porcelane chineze (ceai în codrii Africei!), ne depărtăm, preschimbând cărțile noastre de vizită și dându-ne *rendez-vous* la Nagazaki, în Iapon, unde sir Arthur Isquare a fost numit consul de curând. Până a nu pleca însă, Angel intonează pe cornet imnul național englez: *God save the queen!*³⁵ și familia întreagă îl acompaniază din gură cu entuziasm. Arabii însă cred că au nebunit!

Astfel, restaurați și recunoscători geniului nostru protector, coborâm vesel munții Uadras. Apropiindu-ne de vale, auzim dincolo de un colnic ce ne mai desparte de ea un zgomot mare de răcnete, de tropote și de împușcături!...

Într-o fugă parvenim pe creștetul colnicului și de aici asistăm la o fantezie executată de vro sută de arabi încălecați pe ageri armăsari. Hagi-Mustafa ne spune că

³⁵ Dumnezeu s-o apere pe regină! (eng.).

e un *gum* de buidiri, locuitori din munții ce se înalță în dreapta noastră.

Arabii, învăliți în burnusuri albe de lână, sunt împărțiți în două cete, care se izbesc una în contra alteia în răpegiunea cailor, se chitesc din fugă cu şușanele lungi, trag, se depărtează, încărcând din nou armele lor, fără a să opri; apoi se întorc de ieu parte la acest simulacru de război. Unii învârtesc şușanele pe deasupra capului, scoțând din gât chiote furioase și dau foc pintre urechile cailor; alții, simulând o goană din partea dușmanilor, se culcă pe coarda armasarilor și așa plecați, împușcă în urma lor; alții, mai dibaci, aruncă armele lor înainte ca niște djeriduri și, aninându-se cu mâna stângă de coamă, se pleacă până la pământ de le culeg de jos...

Nimic mai curios, mai interesant, mai bărbătesc decât acest joc războinic. Nimic mai pitoresc decât alergarea cailor înspumați, fâlfăirea burnuselor în văzduh, lucirea armelor în focul soarelui. Nimic mai sălbatic, mai înfiorător decât răcnetele luptătorilor, scârșnirea dinților și încruntarea ochilor în acel amestec de oameni îndrăzneți și de falnici armasari!

Angel nu-și poate stăpâni entuziasmul și găsește apropo să sune o arie militară... Pe loc zece arabi, detașându-se din *gum*, se răped spre noi, ne încunjură și ne poruncesc să mergem cu dânșii. În zadar Hagi-Mustafa și soldatul intervin, cercând a le explica în

gura mare că suntem inghilizi... etc., trebuie să ne supunem voinței buidirilor!... Ne supunem dar fără mai multă împotrivire și, coborând colnicul, ne ducem la un cort de pâslă, unde se află șeicul, adică șeful gumului... O! surpriză neașteptată! Șeicul este însusi Hagi-Ab-el-Rahman-Lahlo, tovarășul nostru de călătorie dintre Marsilia și Gibraltar, pe corabia căpitanului Campbel!

El se bucură văzându-ne, pune mâna la pept și la cap, ne primește cu formula orientală de bună sosire și ne invită lângă dânsul. Abia am reușit a ne cruci picioarele, așezându-ne pe covor, și îndată cortul se umple de arabii cei mai înșămnați din acest gum. Ei ne privesc pe noi cu demnitate, noi pe dâșii cu admirație; căci unii au figuri foarte expresive și ochi de vulturi. Ni se aduce cafele și narghilele, apoi un harbuz mare și roș ca sângele, care se împarte între toți, și, în sfârșit, după o jumătate de oră ne este permis a părăsi cortul; însă pân-a nu ne despărți, Hagi-Ab-el-Rahman-Lahlo, voind să ne deie o probă de învățătură și de stimă, scrie în portofoliul meu numele lui cu litere arabe. Eu îi fac prezent o calămare de voiaj și o duzină de condeie de metal aurit, care îi produc o nespusă mulțămire, căci șeicul este poet.

Ieșind în câmp, Hagi-Ab-el-Rahman-Lahlo dă ordin să-i aducă armasarul favorit, El Rhîa, un fugar

de patru ani, subțirel în picioare, negru la păr, cu nările largi și trandafirii, cu ochii inteligenți, cu urechi mici, o minune demnă de a fi expusă într-un salon, sub glob de cristal, pe un cămin de marmură. Atât e de frumos că nu ne putem sătura de a-l admira; iar șeicul mândru, netezindu-și barba, începe a declama cu emfază următoarea poezie compusă de dânsul și pe care ne-o traduce dragomanul nostru:

EL RBÎA³⁶

(Calul de patru ani)

*Ah! a încăleca un rbîa și a-l răpezi la fugă
Și a să răzbuna înainte de a dispăre!
A încăleca un rbîa și a-l strânge cu genunchii,*

*Și a strânge frâu-n mână, și a cerca adresa lui,
Și a vedea toate cetele adunate la un sângeur cuvânt,
Din Modenia până la Barka!...*

*Un rbîa care-și schimbă părul
Și zboară cu zborul paserei de frunte!..
Și a vedea pușca plină strălucind, a auzi zânghetul săbiilor,
A vedea pe cei ce și-au pierdut averile regăsindu-și averile!...*

³⁶ „Uelli ierkeb aîber rbîa u djikka

U khakes dinho kbil maïtekkâ“... etc., etc. etc. [V.A.].

*Un rbîa ce nu ştie nimic,
Care nu ştie ce este obstaculul...
Şi a vedea revenind libertatea de altădată
Şi a zvârli scorpia la câni!*

*Un rbîa înşăuat,
Care să fugă cu fuga unei gazele,
Şi să ardă în dorul de a măsura spaţiul pe pământ!
Tatăl său e din plaiul Tellului, şi mumă-sa e Zerka!!*

*Un rbîa viclean ca o vulpe,
Care să ştie a-şi prinde prada cum înhaţă cânele
carnea!
Care să treacă peste ziduri ca o ghiulea
Izbită de un tun încărcat cu o ocă de praf!...*

*Un rbîa din Maul,
Care să zboare zborul vulturului cu gheare albastre,
Care în puterea alergărei să-şi sfarme potcoavele!
Şi să facă a sări scânteii din izvorul lor!*

*Răsără fulgerul din izvorul său!...
Din ţara Barka până la munţii Targuna,
Curgă ploi de potop pe pământul îngrozit,
Şi cine a semănat o ură, culeagă o sută!...*

În vreme ce șeicul declamă acest imn, ceilalți arabi stau pe-mpregiurul calului, îl netezesc pe coapsă, îl dismiardă ca pe un copil, și nobilul animal răspunde prin vesele nechezuri... Pentru un arab nu e nimic pe lume mai prețios decât un cal bun și frumos. El trăiește cu dânsul în adevărată frăție, îl ține sub cortul lui ca pe un membru al familiei sale și împarte cu el hrana și apa.

Arabul judecă pe om după *tovarășul lui*. Arabul zice: „*Arată-mi calul tău ca să-ți spun cine ești tu!*“, precum francezul zice „*Dis-moi qui tu hantes, je te dirai qui tu es*“³⁷. Proverbul arab e mult mai caracteristic, mult mai poetic decât cel francez.

În sfârșit, ne luăm adio de la Hagi-Ab-el-Rahman-Lahlo, și la trei ore după amiază ajungem la malul unui râu numit Busfella, pe care se zidește acum un pod de piatră și cărămidă foarte curios. Boltele lui nu sunt rotunde ca acele din Europa, ci în formă de litera V răsturnată cu unghiul în sus A și se razimă pe picioare masive, ornate cu coloane. La mijlocul lui, acest pod se rădică întocmai ca o spinare de cămilă pentru înlesnirea curgerii apelor în lunile de ploaie. Vreo patruzeci de arabi lucrează la el sub arșița soarelui, jumătate goi și băgați în apă până la genunchi. Ei râd, grăiesc ca niște surzi și fac un zgomot straniu ce seamănă de departe cu lătratul unei claie de dulăi.

³⁷ Spune-mi cu cine te însoțești, ca să-ți spun cine ești (fr.).

Caii noștri apucă prin râu și se opresc în mijlocul lui ca să se adape. Mulțămirea lor se traduce prin sforăiri de nări și mai ales prin o tendință vederată de a să culca în apă cu călăreți cu tot, dar îi oprim de a-și împlini pofta și ieșim la celălalt mal. Aici mă întâmpină un negru nalt, gros, spătos, păros, cumplit de urâcios, care îmi cere *tohan*, tutun, apoi îmi mulțamește rânjindu-se grozav și sărind ca un orangutang.

Drumul nostru se dirige pe malul stâng al acestui râu, lăsând în dreapta Munții Buidirilor, îmbrăcați cu păduri și coronați cu stânci. Pe coastele lor câteva sate albesc ca niște grămezi de marmoră; iar câmpia ce ne desparte de ei, arsă, pustie, lipsită de vietăți, are un aspect trist și monoton. Și însă! ar putea deveni o vale verde și fertilă sub mâna unei colonii de agricultori harnici. Arabii se mulțămesec a cultiva numai puțin popușoi, ovăs și bob, după metoda cel mai primitiv. În sfârșit, ne apropiem de Țtaun; pe la 5 ore, ocolind satul Samsa, pierdut între grădini la poalele unor stânci roșii, trecem de-a lungul unui apăduc ruinat, ce varsă o coloană de apă în mijlocul drumului, și sosim la zidurile orașului.

Întrăm în el pe o poartă largă, la care stau de pază cinci soldați adormiți, și ne îndreptăm către o a doua poartă, pe un drum rău pavat ce șovăiește între ziduri și o livadă de aguzi. Iată-ne acum pe o piață colburoasă,

încungiurată cu păreți nalți, văruiți și bortiliți, ici-cole, de ferestre cu gratii de fer. S-ar crede cineva în ograda unor temniți mizerabile! În dreapta se înșiră vreo douăzeci de bolți întunecate, unde arabii făuresc arme. Goi până la brâu, ei apar ca niște ciclopi în mijlocul scânteilor ce sar de sub ciocanul lor.

În fundul pieții se deschid alte două porți, una în partea orașului locuit de mahometani și cealaltă în mahalaua evreilor, soi de ghetto misterios, ce formează un oraș întreg și separat; căci el adăpostește peste 4 000 de suflete. Creștinilor nu le este permis a trece noaptea în foburgul arănesc; ei sunt dar obligați a se refugia în acel evreiesc; prin urmare, ne ducem în ghetto la casa lui Solomon Nahon, care servă de locantă. Trecem pe o stradă înghesuită de lume, adică de jidani nespălați și stremțeroși, carii fabrică șireturi de matasă, ceaprazuri sau broderii de fir pe pele de Maroc. Ei își întrerup lucrul la vederea noastră, aleargă din toate părțile, ne încungiură și ne propun diverse obiecte de vândut. Cei mai îndrăzneți opresc caii noștri, ne sărută genunchii, rugându-ne să nu cumpărăm de la alții, ci numai de la ei. Înghesuiala devine prea mare, dar e curând împrăstietă de gârbaciul soldatului, și astfel descălecăm la pragul ușei lui Nahon.

Aici ne dispărăm cu destulă regretare de tovarășii noștri Hagi-Mustafa, soldatul și Ali, carii, fiind plătiți

bine și bine tratați, ne adresați urări de fericire, dorindu-ne mai cu samă favoarea de a bea cafe pe ceea lume în sala de Selam a profetului Mahomed.

Solomon Nahon, evreu cunoscut în tot imperiul Marocului, om de o fizionomie plăcută și demnă, lucrând între cobilătorii lui Avraam, ne introduce cu ceremonie în casa lui. După ce ne afundăm într-un pasaj întunecos, ieșim deodată într-o curte luminată, plăcută cu mozaic de faiență și încungiurată de camere fără ferestre. Nevasta lui Nahon ne primește cu măgulitoare complimente de bună sosire, apoi dă ordin unei june servitoare să ne ducă în apartamentul destinat pentru călătorii *de înaltă distingere*. Apartamentul însă se compune numai de o singură cameră, situată la rândul de sus, și se deschide pe o galerie ce dominează ograda. Străinul asistă astfel vrând-nevrând, la toate ocupațiile patriarhale ale familiei lui Nahon și fără osteneală poate să facă un studiu etnografic, comparând traiul evreilor actuali cu acel antic.

De-abie instalați, ni se aduce prânzul compus de ciorbă de găină, de găină cu orez, de găină cu nohot și de găină friptă, patru găini scăpate negreșit din corabia lui Noe, judecându-le după vârsta lor. Noi ne luptăm cu ele în puterea dinților, și pentru a le mistui, ne ocupăm cu descifrarea unor autografe curioase dintr-un album expus pe o masă maurescă. În el călătorii

înscriu numele lor, precum și diversele lor impresii. Iată câteva din ele:

„Daca Halimaua pomenește de somptuozitatea festinelor orientale, noi declarăm că am aflat acea somptuozitate în locanta jupânului Solomon Nahon“.

„D-nul August B. recomandă mai cu deosebire adevăraților gastronomi oarecare ciorbă de pui, al cărei suvenir îi va fi totdeauna plăcut și *scump*!“

„D-nul Coquauz mărturisește că în aceasta locantă nu a fost despoiat așa precum *spera* să fie în casa unui adorator al vițelului de aur!“

„D-nii C. și X. găsesc că juna servitoare, Clara, e grăsuță, frumușică, albă și melanholică. Ea-i logodită cu un portughez refugiat la Tetuan, căci Clara e creștină. Cununia ei se află întârziată din cauza lipsei de 50 franci pentru completarea zestre sale. D-nii C. și X. o recomandă generozității călătorilor, mai cu samă că ea posedă un glas foarte armonios și cunoaște multe cântice arabe, portugheze și chiar ebraice...“

Etc., etc., etc.

Aceasta de pe urmă notiță atrage atenția noastră, și fiindcă suntem cam osteniți, ne decidem a lăsa pe a doua zi vizitarea orașului și a petrece sara la locantă. Soarele asfințise, părăsind cerul în stăpânirea lunii. Jumătatea ogrăzii e perdută în umbră și jumătate acoperită de o

palidă lumină. Familia lui Nahon, culcată pe rogojini, se bucură de răcoarea nopții în față cu galeria noastră. Orașul pare adormit, nici o lătrare de câne și nici un țipet de om nu se aude în vecinătate sau în depărtare. Deci gentila Clara, rugată de noi, își aduce o ghiumbre, să pune pe un covor în galerie și ne încântă până la mezul nopții cu glasul ei melodios...

7 *octobre*. – Logodnicul Clarei se numește don Pedro Camoens y Guypuscoa și pretinde că se coboară din familia marelui poet al Portugaliei, nemuritorul autor al *Luziadelor*. Genealogia lui poate să fie cam problematică, dar ceea ce este necontestabil e că don Pedro s-a *coborât* din înălțimea familiei sale până la Presidio de la Ceuta³⁸, unde a fost închis timp de doi ani și de unde a scapat cu cinci alți nobili *cabaleros*, ucigași de meserie. Viața lui e un adevărat roman, o odisee plină de întâmplări extraordinare, de pericole, de lupte și de mizerii, și însă el nu are mai mult de 30 de ani!... Oacheș, de o fizionomie energică, bine proporționat, ager la minte, meșter la vorbă, lui nu i-a fost greu de a captiva inima Clarei, și Clara, orfană din copilărie, sătulă a trăi printre evrei, s-a grăbit să-i dea

³⁸ Ceuta – oraș mare de pe coasta septentrională a Africei, în față cu Gibraltarul; el aparține Spaniei și are fortificații solide; 9 200 locuitori; loc de exil și de închisoare pentru criminali. Alături cu orașul se rădică un munte numit în vechime Abyla, care cu muntele Calpe din Spania formau Coloanele lui Ercul [V.A.].

toată dragostea ei. În sperare de a deveni dona Camoens y Guypuscoa.

Cununia lor se va celebra în curând și poate că din această însoțire vor răsări mlădițe mai demne de numele ce vor moșteni.

Don Pedro ne propune să fie ciceronul nostru în orașul Tetuan; noi îl acceptăm cu mulțămire, deși suntem informați prin Solomon Nahon că el ar avea pe cuget moartea unui vameș din Cadix, care cercase a contraria obiceiurile sale de contrabandist. Însă asemenea crime nu sunt considerate ca fapte infamante în fericele țări ale Portugaliei și ale Spaniei, și încă mai puțin pe țărmurile Africei. Don Pedro apare în ochii noștri ca o victimă interesantă a soartei, și numele ce-l poartă îl acopere de un prestigiu care pledează puternic în favoarea lui.

Astfel păzitorul palatului Alhambra din Grenada este un condamnat pe viață la muncele publice!... iarăși o victimă a asprimei legilor!... însă opinia publică l-a disculpat de mult, căci el n-a ucis decât un simplu gendarm! Considerația de care se bucură acest asasin l-a rădicat la postul onorabil de păzitor al Alhambrei. El conduce pe vizitator pîntre minunile acestui palat feeric, și, grație amabilității lui, fiecare străin poate să dezlipească din părete câte o placă de făiență văpsită și să comită astfel un act de vandalism pentru cinci franci.

Deci, întovarășiți de don Pedro, mergem să îndeplinim datoria noastră de turiști. Dentâi începem cu foburgul evreiesc traversat de strade pavate și drepte, însă foarte gunuioase. Casele sunt cu două rânduri, judecându-le după înălțimea păreților, dar fațadele lor sau mai bine zicând dosurile lor (căci ele par că întorc dosul la strade) nu arată decât ziduri goale, văruițe și sluite prin ferestruici cu gratii de fer. Pe laturele lor se deschid niște bizunii strâmte și întunecoase, sub nume de dughene, iar pe deasupra, din distanță în distanță, se văd suspendate în văzduh arcade de piatră pentru întărirea pereților. Peste 4 000 de evrei locuiesc și se plodesc în acest ghetto, dominați zi și noapte de groaza arabilor, umiliți sub desprețul lor și deznaturați prin superstițiile ridicule ale unui fanatism secular. Ei sunt tolerați numai ziua să circuleze afară din furnicarul lor; iar cum asfințește soarele, sărmanii! sunt închiși ca niște vite în ocol. Un arab, ce poartă numele de *Ihâd-Capu-Bașa*, se aține pe pragul ghetoului, și la un săm-nal dat prin o descărcătură de tun, el întoarce cheia în broască... Evreimea-i întemnițată până a doua zi!

Partea orașului ce aparține arabilor se compune de strade înguste, încâlcite și tot așa de neîngrijite ca și acele din ghetto.

Poporâmea însă, în număr de 10 000, are o înfățișare mai puțin sălbatică decât cea din Tanger; căci

Tetuanul e mai mare, mai industrial și mai comercial. În el se fabrică arme scumpe, mătăsării, obiecte de piele galbină și roșie, cunoscută în Europa sub numele de marochin, cusuturi măiestre de fir pe catifea, mozaicuri de farfurie, lăzi de lemn zugrăvite, etagere cu colonete subțiri, destul de artistic lucrate, pălării mari de paie pentru arabii dinlăuntrul Africei... etc. Prin urmare, bazarul e plin de mărfuri variate și are cu ce să îndeplinească curiozitatea vizitatorilor.

Angel e încântat! el ar vrea să cumpere tot bazarul; și în adevăr își golește punga pe tapeturi, pe babuși, pe iatagane, pe narghilele arabe, pe teasuri de aramă cizelate cu arabescuri minunate... formând astfel un teanc colosal pe umerii lui don Pedro... Însă obiectul care îl transportă de bucurie este o mână mică de fildiş, cu unghiile fine și aninată de o vargă de abanos. Acest obiect de artă, sculptat cu multă măiestrie, are o menire stranie, dar cu totul orientală, și Angel speră că va obține mare succes în Londra... Arabii îl întrebuințează pentru ca să-și scarpine spinarea!

După bazar, curiozitățile cele mai importante sunt pașa și Kasba, saraiul lui. Don Pedro ne duce prin un soi de labirint de hudiți și ne dă de știre că toți străinii sunt obligați de a se prezenta și a să închina dinaintea pașei... Bucuros! Angel și eu suntem nerăbdători de a vedea fața lui Hagi-Ahmet-el-Hedet, favoritul sultanului

de Maroc, acestui puternic subtiran, care face a tremura neconținut 15 000 de oameni, locuitorii Tetuanului.

Sosim în curând la o casă mare fără ferești și cu totul lipsită de orice aparință de palat. Poarta ei se deschide sub o boltă mobilată cu laiți de peatră, în față cu o bizunie misterioasă de zaraf, ce se tupilă peste drum ca un cuib de feară pânditoare. Câțiva soldați, purtând pe cap fesuri nalte și în mână nevre groase de bou, stau lungiți pe rogojini de-a lungul păreților Kasbei!

Don Pedro, văzând mirarea noastră, ne dă următoarele explicații: fiecare împetricinat din Tetuan sau de prinprejur se găsește expus într-o parenteză formată pe de o parte de ghearele zarafului și pe cealaltă parte de gârbacele soldaților. El e ținut a să prezenta pașei cu mâna plină; prin urmare, trebuie mai întâi să treacă prin bizunia lui Ben-Aali, *bancherul* autorității; căci la caz contrar e sigur de a sâmti nevrele sale puse în contact cu acele de bou... Iată cum se aplică dreptatea în orașele imperiului Marocului. Metodul e simplu, franc, productiv; el ar putea fi adoptat și aiure!

Astăzi e tocmai *zi de târg pentru pașa*, după expresia pitorească a lui don Pedro; adică astăzi favoritul sultanului ține taraba dreptății deschisă!... și în adevăr găsim pe Hagi-Ahmet-el-Hedet tronând sub bolta porții saraiului. El șede turcește pe o laiță, cu mâna

stângă jucând metanii și cu dreapta scărpinându-și talpele goale...

Lângă dânsul stă ghemuit un bătrân ce scrie teșcherele pe genunchi, după maniera orientală, și mai departe se ține drept un negru colosal, buzat, cu ochi albi și cu sabia în mână.

Hagi-Ahmet-el-Hedet pare a avea peste 50 de ani. Smolit, zbârcit și gârbovit, el se bucură de o asemănare perfectă cu lăieșii din Moldova; iar când grăiește în limba lui, el imitează în perfecție lătratul unui șacal. Noi ne închinăm lui, deși în gândul meu îl tratez de cioroi, și el, zâmbind gratios cu o rânjire de hienă, ne întreabă spaniolește: ce căutăm în Africa?

Don Pedro răspunde pentru noi că suntem nobili englezi carii am venit la Tetuan în primblare.

— În primblare? fără nicio afacere de negoț? replică pașa, țintind asupra noastră niște ochi mărunți, dar vicleni.

— Fără! zice don Pedro.

Pașa, cuprins de mirare, scoate pe gât o exclamare răsucită, se întoarce către bătrânul de alături și îi spune câteva cuvinte clănțenitoare. *Chetibul* ne privește puțin cu dispreț, rădică din umeri și se apucă de scris teșcherele. Apoi Hagi-Ahmet-el-Hedet întreabă dacă ducem lipsă de apă în țara noastră.

— Din contra, răspunde ciceronul, acolo sunt râuri mari, pâraie vii, fântâni, cișmele și vin mult.

– La Allah! ei au apă la dâșii, apă cu îndestulare, și ei vin la noi, în țara setei! Mari nebuni!

După acest compliment, suntem invitați să-i vizităm palatul și dați pe sama negrului celui buzat, cu ochii albi și cu sabia goală. Trecem dar pe sub poartă și intrăm înăuntru, adică într-o curte încadrată de galerii cu coloane foarte curioase, fiind ele îmbrăcate în mozaicuri de faiență. În mijlocul curții o fântână cu apă tulbure, comoara Kasbei! Ne suim la rândul de sus și parcurăm mai multe camere spațioase, dar goale și fără niciun ornament. Tot pare pustiu! Sub galerii însă vro 20 de jidani încarcă în lăzi mari prezenturile ce pașa este îndatorit a trimite pe tot anul sultanului la Fez, prezenturi luate gratis din foburgul evreilor.

Negrul cel buzat, cu ochii albi și cu sabia tot goală, ne coboară în fine, pe o scară misterioasă, în grădina saraiului.

Nouă decepție! În loc de iarbă, prund și năsip ferbinte; în loc de copaci, stâlpi de lemn boiți roș și destinați pentru un cort... Mă înșel... Un sânгур copăcel de iasomie zace trist ca un oftigos însătat pe ruinele unui basin fără apă. El mai are două flori veștede, pe care negrul cel buzat etc. le rupe și ni le prezintă cerând bacșiș cu un aer amenințător.

„Oare preumblatu-s-a vreodată în această grădină una din acele cadânc frumoase, care devin hurii pe

ceea lume? Oare scăldatu-s-a în acest basîn vreo fiică a Orientului, luminând cristalul apei cu albimea formelor sale rotunde? Oare acest mic arbor de iasomie fost-a martorul unor visuri de amor în tăcerea nopților, sub razele melancolice ale lunii? Oare petrecutu-s-a vreo dramă sângeroasă în sânul acestor ziduri părăsite? etc.“

Aceste întrebări ce ne adresăm unul altuia, Angel și eu, sunt întrerupte deodată prin niște țipete de usturime ce răsună la poartă. Ne grăbim a ieși din grădină și videm în mijlocul străzii pe un nenorocit evreu, lungit la pământ și măsurat de-a lungul spinărei cu patru nevre de bou. Sărmanul! Uitase de a trece prin bizunia zarafului, până a nu să arăta în ochii pașii!... Pașa râdea... și sorbea cafea!

Ne depărtăm în grabă de acest spectacol înfiorător... pentru ca să dăm peste altul și mai crunt! În vecinătatea Kasbei este un loc sterp unde se opresc caravanele ce vin de la Fez, plin de gunoiuri, de stârvuri și de câni. Atmosfera e împuțită de miasme fetide și conține germinii tuturor boalelor ciumașe... Având a trece pe laturea acelei piețe, pentru ca să mergem în partea nordică a orașului, zărim în mijlocul ei patru pari nalți, purtând fiecare în vârful lui câte un cap de om. O potaie de câni sta împregiurul parilor și privea cu poftă la acele capete sângeroase; unii urlau, alții

săreau pe pari și alții lingeau năsipul în care erau înfipți!

O răce înfiorare se strecură prin sânul nostru la această grețoașă priveliște... Fugim îngroziți departe de acest loc blăstămat și aflăm de la don Pedro că descăpăținații au fost niște hoți vajnici din munții Uadras. Ei ucisese, cu 15 zile mai înainte, pe doi neguțitori portughezi, carii călătoreau fără a fi întovărășiți de soldați. Cine știe dacă cei trei arabi care ne-au întâmpinat la izvorul Cămilelor nu făceau parte din banda hoților prinși și executați?

În urma acestor impresii, Angel și eu ne sâmțim dezgustați de Tetuan, sătui de Africa și decidem a ne întoarce în Europa cât mai curând; însă aflăm de la ciceronul nostru că de-abia peste 12 zile are să treacă un vapor pe lângă țărmul unde ne găsim. Angel, furios de a fi obligat a prelungi atât de mult șederea lui între arabi și evrei, întreabă pe don Pedro dacă nu este de vândut vreo barcă, fiind decis a trece canalul Gibraltarului chiar și într-o pirogă de sălbateci. Propunere extravagantă, la care înțeleptul portughez răspunde că este o felucă a unui amic al lui, căpitanul Andrea Spadacelli, care a să plece a treia zi către țărmurile Spaniei și ne îndeamnă a ne înțelege cu dânsul. Acceptăm! Și după ce însărează, ne ducem prin stradele întunecoase ale ghetoului la locuința căpitanului.

Locuința lui e într-o hrubă subterană, care samănă cu un gârlici de pivniță părăsită!

Împrejurul unei mese încărcate cu pahare ciocârtite și cu butelci deșerte, la lumina unei lampe care răspândește mai mult fum decât raze și în umezala puturoasă acelei bolți, cinci oameni stau pe scaune desprărechete... zic oameni, pentru ca să nu zic bandiți. Unul e spaniol, unul din insulele Baleare, unul maltez, unul de la Zanta, și căpitanul genovez; însă toți au întipărită pe fețele lor acea expresie de vântură-lume, de spânzurați scăpați din ștreang, carii sunt vecinic în luptă cu legile omenirii; ei formează un grup pitoresc și de multă originalitate pentru un pictor; însă pentru noi, carii nu știm a desemna măcar un simplu nas, fără a-i da forma unei cazmale, ei apar în ochii noștri ca niște bolnavi ce pătimesc de nostalgia crimei.

Căpitanul Spadacelli, a cărui figură ascuțită samănă cu o bardă, intră la învoială cu noi și ne închiriază feluca, deși a mai închiriat-o cu o zi mai înainte unei familii de evrei. Apoi ne cere arvună, promițându-ne că va pleca negreșit a treia zi, pe orice timp, fie marea liniștită sau furtunoasă. Deci mulțamiți de această tocmeală, ne grăbim a părăsi bârlogul căpitanului și ne întoarcem la locantă.

Grațioasa Clara ne așteaptă în galerie. O rugăm să ne mai cânte ce-a ști, pentru ca să împrăstie cu glasul ei

impresiile triste ce am cules în vizitarea oraşului, şi ea, scoţând acorduri sonore din ghiumbrea, cântă următoarele poezii arabe:

HAAB ENNŢA

AMORUL UNEI FEMEII

*Haab ennŧa mtel el Gamra
Tebah'a ibât şâghi.*

*Amorul femeiei e ca luna,
Cine-o urmăreşte adoar-
me ostenit.*

La ghers fihâ tamra

*E un copăcel care nu pro-
duce curmale;*

La aîn tidjri suaghi.

*E un izvor care nu formea-
ză pârau.*

Djrâli bahal dhib Aîmra

*S-a întâmplat cu mine ca
şacalului de Amra,*

Atşan lu met baghi!

Însetat şi mort de sete!

EL HABB

AMORUL

El Habb la uaş bes sif,

*Amorul nu se câştigă prin
săbie,*

La uasi bel ghanzeria.

Nu se câştigă prin viclenie.

Khîar el habb idji îl el kif

*Cel mai bun amor vine din
capriciu.*

Letnin îl ferd nia.

Amândoi au aceeaşi soartă!

CÂNTEC

Compus de o tânără fată din neamul Metelilor, a
cărei iubit fusese ucis într-o razzia.

<i>Ia khil selem baş</i>	<i>O! cavaleri ce reveniţi teferi!</i>
<i>rahukhtuli ?</i>	<i>Cum îmi reveniţi?</i>
<i>Bâma udju tghiblu,</i>	<i>Cu ce obraz vă prezentaţi</i>
<i>Gululi?</i>	<i>mie?</i>
	<i>Răspundeţi.</i>
<i>Fikumş' men'hô Nâui?</i>	<i>Este vreunul pintre voi care</i>
	<i>să voiască a mă răzbuna?</i>
<i>Fikumş' men'hô ierkeb</i>	<i>Este vreunul pintre voi care</i>
<i>eddernaui?</i>	<i>să ştie a pune piciorul în</i>
	<i>scară?</i>
<i>Fikumş' men'hô sedr'hô îl</i>	<i>Este vreunul pintre voi al</i>
<i>retaş ilaui</i>	<i>cărui piept să răspingă</i>
	<i>gloanţurile?</i>
<i>Seddekt îlih habbi u ufuli ?</i>	<i>Acelui voi prodiga amorul</i>
	<i>şi sărutările mele.</i>

8 octombre. – Zi de odihnă, consacrată corespondenţei. Angel scrie următoarea circulară în mai multe exemplare, destinate amicilor lui din Englitera:

„Poimâne plec din Tetuan. Un căpitan de felucă, anume Spadacelli, fost pirat de meserie, s-a tocmit

cu mine ca să mă ducă la Gibraltar. Dacă, din întâmplare, el m-ar ucide, sau dacă mă voi îneca în canalul ce desparte Europa de Africa, cred că ai da o probă de mare istețime de spirit neașteptându-mă în zadar...

Amicul tău SHERRY ANGEL“

– Cărui curier ai de gând să încredințezi aceste circulări? îl întreb... căci serviciul poștal nu este încă organizat în imperiul Marocului.

– Am de gând să le țin în portofoliu până la Gibraltar!... îmi răspunde amicul meu cu sânge rece.

– Minunată idee! Răspunsul tău naiv îmi aduce aminte de un răvaș trimis de la Moldova în Franția, cu adresa: *Fiului meu iubit... la Paris!*... Peste o lună se prezintă un tânăr la biroul poștei și zice împiegatului francez: *Domnule, nu cumva a venit o scrisoare de la tatăl meu? – Cum nu!?* răspunse împiegatul râzând: *Numai părintele unui fiu ca d-ta a putut fi în stare să-ți scrie sub o asemenea adresă. Iată răvașul!*

Angel râde cu hohot, după obiceiul lui, încât sperie copiii lui Nahon, apoi replică:

– Altă naivitate!... În anul 1846 plecasem din Englitera, fără a spune părinților mei în care parte a

lumei voiam să călătoresc. Având un mare interes de a sta două luni de zile în Veneția și a face ca să mi se peardă urma, vorbisem cu fratele meu, ce se afla în Paris, să vestească amicilor noștri că eu aș fi dus în Egipt; iar în privința corespondenței, ne pusesem la cale împreună ca să-i trimit lui scrisorile mele cu data din Alexandria sau din Cairo. Fratele meu avea a le expedui apoi la Londra părintelui meu, ca scrisori aduse de un călător sosit din Egipt... Astfel s-a și urmat; însă închipuiește-ți mirarea mea primind deodată chiar în Veneția răspunsurile tatălui meu!... Ele începeau așa: *Am citit cu bucurie răvașele tale din Cairo, scrise în Veneția etc.*

Un amic al său mă întâlnise într-o zi pe Rialto și îl înștiințase de prezența mea *incognito* în Veneția!

– Alta istorie! adaug eu; însă aceasta are ceva miraculos, în care hazardul joacă un rol extraordinar!... La anul 1838 un amic al meu, venit de curând la Paris ca să-și facă studiile, îmi zice într-o dimineață de toamnă:

– Plec mâne la America.

Eu, crezând că glumește, îi răspund: călătorie bună!

– Să-mi scrii, adauge el.

– Bucuros, dar cum și unde?

– Prin poștă și în America... adio!

Și în adevăr el plecă a doua zi... Trei luni în urmă, făcând cunoștință cu un căpitan de corabie, d-nul Langlois, care avea a se duce la Filadelfia, îl întrebai dacă voiește a se însărcina cu un răvaș. Căpitanul primi și, râzând, băgă în buzunar scrisoarea mea adresată: *Domnului Eugenie Alk... în America!*

După un an, găsindu-mă la Iași, văd pe amicul meu dând busta în camera mea. El îmi sare în brațe, strigând: „Am primit-o!“

– Ce ai primit?

– Scrisoarea ta... Iat-o!

Ieu răvașul și constat că e întocmai acel încredințat căpitanului Langlois. Mirarea mea nu se poate exprima.

– Dar cum s-a întâmplat de ți-a căzut la mână această scrisoare fără adresă, în fundul lumii?

– Iată cum! răspunde Alk... așezându-se pe canape: După multe alergări prin Staturile Unite, ajunsesem la Filadelfia și în timp de șese săptămâni mă duceam în toate zilele la poștă ca să caut scrisori, deși nu așteptam nimic; căci în străinătate dorul de a primi vești de acasă devine o monomanie. În toate zilele mă întâlneam dinaintea biroului cu un necunoscut care, ca și mine, căuta în zădar răvașe din

Europa. Decepția noastră comună fu un motiv natural de a face cunoștință împreună și de a ne plânge de neglijența amicilor noștri.

– De unde aștepti d-ta scrisori?... mă întreabă într-o zi acest străin, ieșind cu mine de la poștă.

– De la Moldova, îi răspund.

– Cum? replică el, oprindu-se în loc. Ești român?

– Dar, domnule.

– Nu cumva te numești Eugenie Alk...?

– Tocmai.

– Iată dar o scrisoare pentru d-ta! Și zicând aceste cuvinte, d-nul Langlois scoate din portofoliu și-mi dă răvașul tău... Era să cad în mijlocul stradei amețit, ca de dambla!...

Angel, nevrând să rămâie în urmă de mine cu anecdotele extraordinare, îmi narează o întâmplare foarte bizară a unui curier trimis din Anglita în India. Eu cerc a-l întrece prin un roman închipuit, el își frământă mintea ca să iscodească o minciună gogonată, și astfel o ducem, atât în cameră, cât și pe strade, într-un șir neîntrerupt de povești.

Spre seară don Pedro y Guypuscoa vine de ne propune ca să asistăm la un bal de nuntă evreiască. Ne pogorâm și videm strada plină de lume. O mulțime de evrei, bărbați, femei și copii, cu

lumânări aprinse în mână, trec în procesie, precedați de vrun orhestru; dar ce orhestru!... o vioară, două tobe mici în formă de căușe, acoperite cu pele de măgar, și mai multe daerele văpsite în verde. Muzicanții produc o cacofonie sălbatică, evreii cântă un soi de psalmodie trăgănată, copiii sar țipând sau se dau de-a roata, și vreo trei femei, înarmate cu badanale, merg de văruiesc pragurile tuturor caselor din stradă, precum și păreții casei unde s-a făcut nunta cu o zi mai înainte. În fine toți întră și se tixesc într-o cameră, și balul începe:

Din grupul nevestelor se detașează pe rând câte una, vine în mijlocul spectatorilor și, întorcându-se în loc, se rățoiește, se șoldește, își frânge șelele, rădică brațele în sus și dă ochii peste cap; pe urmă se retrage obosată, lăsând rândul alteia, care o imitează cu aceeași lipsă de grație.

Iar în vreme ce dănțuitoarele se zbuciumă astfel, invitații se apropie de ele, se fac a aduna *bani* în perii lor și aruncă câte o monedă de aramă într-un talger. Ni se spune că această colectă e destinată muzicanților și așa trebuie să fie; căci harhalaia lor cacofonică crește treptat în proporție cu colecta. După danț se aduce o masă cu tablale pline de nuci uscate, de turte azâmii și de dulceți de harbuz. Toți

gustă din ele și beu câte un păhăruț de rachiu în fericirea și plodirea tinerilor căsătoriți.

Observăm că bărbații au fizionomii caracteristice de feare hrăpitoare; dar că nevestele și fetele au ochi mari negri, catifelii, carii se întâlnesc des cu ochii lui Angel. E timp dar să ieșim din acest cafarnaum, în care dominează aromul ebraic de usturoi, și dar ne retragem urmăriți de o claie de băieți și fete, ce se țin grapă de noi, cerându-ne bănuți.

Nemaiavând a petrece decât o noapte în Tetuan, Angel se pune a studia arii arabe și a le executa pe cornet; iar eu mă ocup de coordonarea unui mic vocabular romano-marocan. Acest rod științific al voiajului meu pe țărmurile septentrionale din Africa îl dedic compatrioților mei, având deplina convingere că ei nu-și vor bate capul cu dânsul.

Însă unele cuvinte din el le supun spiritului investigator, critic și analitic al sapienților filologi, etimologiști și lingvistici, care negreșit se vor servi de ele, pentru ca să probeze că arabii marocani se trag din strămoșii noștri romani, de exemplu:

Lella, sinonim de *lelea* română, precum *Nena-Saïb* din India a fost *Nenea* Saïb.

Ard, *pământ*, așa numit pentru că *arde* focul vulcanic în sânul lui.

Phar, marea. – Ce este oceanul decât un vas imens, un *pahar* plin de saramură?

Ras, capul. – Arabii își rad capul; *ergo*: fiecare poartă pe umeri un *cap-ras*.

Fum, gura. – Arabii fumează neconținut, *gura* lor e numai *fum*.

Nif, nas. – Cuvânt de origine latină, din care francezii au format verbul *renifler*, adică a trage pe *nas*.

Enuar, floare. – Sub clima Africei plantele înfloresc în luna *enuar*, *ienuar*, *ianuar*. Numele floarei caracterizează timpul înfloririi.

Lira, flaut. – Cuvânt latinisim!

Ihâd, jidov. – adică e *hâd*, urâcios etc.

M'buz, sărutat. – Lipire de buze, îmbuzare... Arabii sărută mult mai etimologic decât noi românii etc., etc.

9 octobre. – Pe la 10 oare, don Pedro ne aduce doi cai frumoși, carii umplu cartierul de nechezuri și de tropote de copite pe pavea... Ne luăm adio de la familia lui Salomon Nahon și lăsăm pe gentila Clara fericită de complectarea zestre sale. Angel scrie numele noastre pe albumul locantei și adaugă un distic în versuri englezești, pe care eu le traduc alături în limba română:

*Am văzut în Tetuan
Un hagiul despot, ȝigan,
Patru capete tăiet
Și gârbace pentru spete!...
Deci în grabă, fug de el,
Subsemnatul, eu, Angel!*

Leșind din oraș, apucăm pe un șes năsipos, mărginit în stânga de colnici acoperite cu livezi și cu tufe de captuși colosali, iar în dreapta, apărat de munții Beni-Hasan, munți de formă bizară și învăliți cu păduri. În fața noastră steclește la soare marea albastră și lină, ca un lac de smarald lichid. Ea ne atrage cu farmecul ei misterios... O fugă de cal, și iată-ne la vamă, adică la o hardughie ruinată și înghesuită de cai, de magari, de arabi, de jidovi și de alte multe lighioi.

Această companie puțin sociabilă ne obligă a căuta un refugiu sub un copac, pe malul unui râu ce curge aproape, râul Uad-Marțin, ca să așteptăm barca ce ne va duce la feluca lui Spadacelli.

Dincolo de apă stau culcate pe genunchi vro zece cămile, rumegând în liniște; mai departe, trec în zbor un cârd de păsări de marea, ce se întorc de la păscuit și se duc să se odihnească în cuiburile lor. Un vultur

colosal se rotește deasupra noastră, la o înălțime unde apare de-abia cât un porumb. Peștii se alungă pe sub mal și prin mișcările lor ne fac a uita că așteptăm de mai multe ore.

În fine, barca sosește, ne suim în ea și, aruncând o ultimă privire asupra panoramei de pimpregiurul nostru, observând că de aici orașul Tetuan are aspectul unui șioi de ziduri albe, ce s-ar pogori între două dealuri, începem a luneca pe nesâmțite în cursul apei. Râul Uad-Martîn ne duce lin până la vărsătura lui în mare, și marea ne primește cu blândeță.

Un orizon larg și limpid se deschide în calea noastră; pare că răsuflăm mai ușor, cu cât ne depărtăm de țărmurile barbare ale Africei... Zece lovături bune de vâsle și abordăm feluca, adică o mică corăbioară ce nu are decât un catarg. Iată-ne acum pe pod, în prezența căpitanului Spadacelli și a tovarășilor lui, carii ne primesc fără nici o demonstrare de mulțămire, dar ce ne surprinde mult este că regăsim acolo pe evreul cel cu muc de curcan pe nas și pe juna evreică frumoasă, care făcuseră voiajul cu noi de la Tarifa până la Tanger. Ei se cununaseră la Tetuan și se duceau acum să se așeze la Algesiras, în față cu Gibraltarul. Feluca era

închirietă de dâșii, prin urmare, înghesuită de boccelele lor cu zestre, mărfuri și obiecte de menagiu, până și cuști pline de găini.

Angel se bucură mult reîntâlnind pe grațioasa Rahila și devine pe loc cavalerul ei servent. El îi promite să o scoată înot până la marginea Spaniei, dacă ar face naufragiu feluca lui Spadacelli; însă adăuge că pe bărbatul ei l-ar lăsa bucuros în sama peștilor amatori de carne cușer. Rahila se roșește puțin, dar în fine râde și pare că nu descuviințează sâmtirea egoistă a lui Angel. Cât pentru giupânul Manas, gelozia lui de însurățel e înădușită prin grija ce-l domină în privirea boccelor.

Pe la asfințitul soarelui feluca întinde două pânzi triunghulare, ca o pasere care-și deschide aripele, și se îndreaptă de-a lungul malurilor spre Capul Negru. Vântul suflă destul de tare și-i dă o mișcare destul de rapide. Ea trece alături cu un fort vechi, rotund, și se apropie de *Insula Porumbilor*. Mii de hulubi și-au ales domiciliul pe această stâncă îngustă și nelocuită, însă ades vizitată de ofițerii garnizoanei din Gibraltar, care iubesc vânatul... În față cu Capul Negru, vântul cade, iar feluca se leagănă molatic între fosforescența mării și fosforescența stelelor.

Luna răsare pe creștetul munților Africei, întocmai ca un monolit înfocat și azvârlit în văzduh de un vulcan. Noaptea e lină, caldă, poetică și îndemnătoare de visuri plăcute. Toți pasagerii stau pe pod, unii fumând, alții cântând încet, alții șoptind, fiecare alegându-și tovarășul sau tovarășii săi: căpitanul Spadacelli cu oamenii lui lângă cârmă, Angel cu Rahila în capătul felucei, iar giupânul Manas cu boccelele lui aproape de catarg. Din timp în timp țipete de paseri legănate pe valuri surprind auzul și deșteaptă cotcodăcitul găinilor din cuști.

Din distanță în distanță, pe maluri, clipește câte-o lumină misterioasă. Una din ele arată stânca de care s-a zdrobit o corabie franceză în săptămâna trecută; iar celelalte sunt focuri împregiurul cărora se ațin la pândă arabi carii trăiesc din prada vaselor naufragiate.

Dincolo de Capul Negru vântul se stârnește din nou, însă astă dată cu furie; răcoarea nopții devine pătrunzătoare, luna se ascunde după un nour lung, marea se încrețește și feluca saltă ca o strecheată, luând direcția spre orașul Ceuta, ce apare ca o fantasmă prin întuneric. Pasagerii se ghemuiesc de-a lungul podului, Spadacelli și marinerii lui aleargă,

răcnesc, se înjură în toate dialectele neolatine, sub pretext de a schimba poziția pânzelor, găinile țipă, ca și când le-ar fi apucat istericale, iar giupânul Manas se vaietă de stomah, fără a se preocupa de soarta Rahilei... și a lui Angel. Amândoi au dispărut!... Unde?... Căzut-au în marea?...

Eu mă pogor sub pod și mă întind pe o pătură de bob uscat, care, urmând plecările felucii, curge ca o apă și se grămădește când pe-o lature, când pe cealaltă a corăbioarei, strămutând cu ele teancurile de mărfuri a giupânului Manas.

La lumina unei mici lămpi mă afund în visuri, reamintind diversele incidenturi a primblărei mele pe litoralul Marocului, apoi gândirea mea zboară la Moldova, în mijlocul persoanelor legate de mine cu tainicele lanțuri ale iubirii.

Legănarea felucii mă aduce pe nesâmțite într-o somnolență ușoară, prin care aud două glasuri șoptind în taină. Unul zicea:

– Cum gândești, Antonio?... Manas e bogat?

– Foarte bogat, răspundea celălalt, toată marfa din felucă e a lui.

– Știi una, Antonio?

– Dacă i-am arunca în mare pe jidan cu tot neamul lui, marfa ar rămânea a noastră.

– M-am gândit și eu la asta, însă...

– Ce însă?...

– Englezii cei doi ne stinghiresc.

(N.B. Acei englezi erau Angel și eu.)

– *Corpo di Bacho!*... De n-ar fi ei în felucă, bună treabă am face și nime n-ar ști nimică.

– *Sangue de la Madona!*... Din cauza lor perdem o comoară întreagă!

Această conversație mă deșteaptă, însă un sâmtimânt de curiozitate mă face a simula că dorm. Privind printre gene, văd pe doi dintre tovarășii lui Spadacelli ghemuiți între boccele. Ei se încearcă a le deschide, pentru ca să fure obiecte din ele; dar neizbutind și temându-se de a fi surprinși, se apucă de o alta operație. Luând fire de bob uscat, le tăciunează la focul lămpei, și cu acești cărbuni zugrăvesc tot soiul de cruci pe învălitorele teancurilor; apoi, savârșind această lucrare artistică, ei se duc pe pod, râzând și zicând: să vezi mâne dimineață ce strâmbături are să facă Manas, când și-a vedea averea creștină!

Gluma acestor doi asasini mă trezește și-mi alungă somnul. Ies pe pod și zăresc în stânga un deal nalt cu orașul Ceuta în poale. E mezul nopții! orașul doarme, pasagerii dorm, găinile dorm, chiar

giupânul Manas stă lungit lângă cușcă și horăiește amețit de boala mării. Însă Angel și cu Rahila nu apar nicăiri. Negreșit și ei dorm acum în fundul mării.

De-aici feluca, zgâlțâită ca de friguri, cârnește în dreapta, având a traversa canalul de Gibraltar și a să feri de numeroasele corăbii ce trec din Mediterana în ocean și viceversa. Pericolul e mare, neîncetat, căci la tot momentul suntem amenințați de a vedea un vapor sau o corabie cu trei catarguri trecând peste noi și trimețându-ne în lumea sta-coșilor!... Dar, în fine, geniul protector care ne-au scăpat din mâna arabilor ne scapă și de accastă rușine.

Peste câteva ore de o navigație grea și tulburată, răsare în ochii noștri stânca măreață a Gibraltarului, cu farul ei aprins în frunte. Ne mai luptăm câtva timp cu valurile și cu vântul ce ne împotrivesc, și odată cu faptul zilei intrăm în port... Hosanna! iată-ne iar în Europa civilizată!

Feluca lasă ancora în mijlocul unei flote întregi de vase de război și de negoț; toți pasagerii se trezesc în mulțămire; însuși Angel mi se arată, ieșind de nu știu unde... însăși drăgălașa Rahila apare trandafirie ca raza dimineții...

Iar cât pentru jupânul Manas, în vreme ce amicul meu și eu desbarcăm din felucă, îl auzim scoțând țipete de curcan șuierat la vederea crucilor zugrăvite pe marfa lui! Decât sămnul crucei, el ar fi preferat mai bine coarnele dracului!

Post-scriptum. – După voiajul nostru în imperiul Marocului și după vizitarea stânței Gibraltarului, unde în loc de vegetație cresc tunuri, 800 de tunuri, ne decidem a intra în Spania. Luând dar adio de la amicii noștri din garnizoana Gibraltarului, bravii ofițeri Ingham, Hancooke și Derey, cu carii am făcut minunate primblări la Algesiras și la San-Rocco, două orașe mici spaniole din vecinătate, ne imbarcăm pentru Cadix pe vaporul francez „Pericles“.

Iată itinerarul acestei noi și mult interesante călătorii:

De la Cadix la Seviglia, pe râul Guadalquivir.

De la Seviglia la Cordova, în diligență înhămată cu 12 catâri.

De la Cordova la Baylen și Grenada.

De la Grenada la Jaen, Val-de-Penas, Aranjuez, Madrid.

De la Madrid în Franția, prin Biscaia.

Însă acest voiaj îl voi descrie pentru petrecerea amicilor mei, când a binevoi condeiul să mai alerge pe hârtie, cum am alergat eu vesel și binedispus în patria lui Cid-Campeador și a lui Don Quichotte.

Stanțe epice de dl. Aristia

Prințul român

Bateți din palme, românilor, și strigați ura, căci, în sfârșit, după o *lungă-largă* așteptare de vro câteva mii de ani, v-ați învrednicit a dobândi un poem epic! Veacul vostru de glorie a sosit sub figura unui tom în 8°, plin de versuri sucite și idei încă și mai sucite. Bucurați-vă, patrioților dacă nu vă este frică a intra în categoria acestei strofe minunate, ce se deosebește prin o bogată sărăcie de armonie poetică:

*„Nu poate fi patriot!
Acela răpește tot;
N-are nici patriotism,
Are mare egoism!”*

Iată cât pentru voi, umbre slăvite! care ați domnit păn-acum asupra sâmtirilor omenirei; voi, Omir, Virgil, Milton, Dante și ceilalți mulți, intrați în

întunericul uitărei, în hăul nopții, pentru că pe
orizontul poeziei înalte s-au ivit acel pomenit tom în
8°, care vă acopere de umbră, această minune din al
XIX veac, acel

„Soare în slavă cu stele-nălțat.“

Voi ați cântat eroii, dracii, raiul, îngerii, dar nu
i-ați lingușit; destul dar ați înșălat lumea prin con-
certele voastre. Acum ne-au venit și rândul nostru:
deci *retro*¹, Satana! periți ca niște umbre mucezite ce
sunteți, dinaintea poemului Stanțelor epice, pentru a
cărui tipărire de-abie au putut agiunge două
tipografii, anume: a d-lui Valbaum pentru scoarțe și
precuvântare, și a sf. Sava pentru rămășiță. Noi în el
găsim de toate, ca într-un mare bazar; dar mai ales,
precum am zis mai sus, gășăm versuri și idei
încorno-popoțate.

De vreți, iubiților ascultători, să vi se gâdile
urechile de *duioși toni plângeroși*, poftim de intrați
în cafarnaumul acesta, și deodată voi poronci

„Să bată-n ronda gură d-aramă sunătoare
O limbă ce-n jos cată și zvon e vestitor.“

¹ Înapoi (lat.).

Îi voi poronci să bată cu *puterea cea mai foarte*,
și fără-a vă aștepta cât de puțin, veți auzi:

*„Ecò din adâncime răspunde-n răsăltare,
și lungă, lung răvarsă sămnalul domnitor.“*

Atunci la acel sămnal, din toate părțile, din
turnuri vârfoși ș.c.l. se vor porni ca prin *un fir*
electric înfocat,

*„Răsunete mai multe prin sute coarde-ntreamă
Mici, mari, subțire, pline...“*

carele, unindu-se cu cele întâi două mari armonii,
vor face un zgomot și o cacofonie poetică, din care
nu cred că-ți scăpa cu urechile sănătoase. Nu perdeți
curagiul, căci ceea ce o să vedeți are să fie și mai
ciudat. Acum fantasmagoria începe. Îndată ce s-au
potolit armonia sămnalului, ni se arată o vedenie
plăcută. Deschideți bine ochii și vă uitați cu luare-
aminte, pentru că în bazarul nostru domnește o mare
întunecime.

Iată că se înaintează o *Pandoră creștină!* Nu soco-
țiți însă că nu-i pare rău că s-au botezat. Dinprotivă,
sărmana ar vroi să fugă de creștini și să se

întoarce la dumnezei păgâni; dar nu poate, căci o urmează de-aproape poliția cu *strejile-n despargeri*. Cum să scape biata Pandoră din mijlocul acelui norod numeros, care

„..... *Vesel pornește
Potop, și foarte mare, și limpidă și greu?*“

Din toate părțile ea este prinsă; înainte-i răsună

„*Un tropot de-nferite copite de cai ageri.*“

Și în urmă-i

„*Resclâncă-n zdruncinare-i oțelul relucios.*“

Ori încotro se întoarce, ea dă de *modeluri de sculptură*, de *ostași floarea vitejiei*, de *diplomați*, de *patricii*, de *zburlite spăngi în sus*, de *capii comandiri*, de *capii ofițeri*, de *capii adiutanți*, de *capii de custodie*, de *cruciați pedestri*, *călăreți*, care arunc:

„*Luciri, văpăi din umeri, din pepturi înzălate,
Din brațe fără pete... ș.c.l.*“

Ori încotro nenorocita își întoarce ochii, ea vede:

„Pept, brațe, coaste, pulpe, albastră relucire.“

Și, în sfârșit, un *șapăn buzdugan* care o amenință de departe.

Trageți-vă iute înapoi, iubiților privitori, să nu vă lovească armăsariul care trece acum. El e cam cu nărav, măcar că au fost a lui Ahil și au tras pe Ector mort împrejiurul Troadei. Unii zic că el n-au fost a lui Ahil, ci a lui Alecsandru Macedon, care s-au bătut cu racii, cu căpcăunii și cu Poriu-împărat; zic că este vestitul *frunte-cornul* Ducipal sau Bucefal, de cornorată pomenire. Alții sunt de ideea că-i Balion, pe care nu am onor a-l cunoaște; alții iar spun că-i zmeu. Pare-mi-se că-i cal sade, mai ales de vom lua îndeaproape luare-aminte înțelesul versului ce sfârșește strofa descrierei acelui dobitoc.

„Se simte parcă duce un prinț viteaz ăst Cal!“

Mă rog, domnilor care priviți cu mine la acest spectacul neprețuit, nu cumva se găsește pînă d-voastră vreun șlicar, care să-mi tâlmăcească ce poate fi acel *Fund-dalb-samureu-rondul*, ce s-au ivit acum ochilor noștri?

„..... Nu e coif, nici turban,
Nici chivără, nici cucă, tiară persiană.
Căpușul este vechiul domnescul gujuman
..... cu pană asiană!“
„Tăcere! stați cu toții... aici tăcute toate!“

Ce e de văzut?... Minuni! *un duh de duhuri sute; abisul deschis, marea pe tăcute.* O să videm o parte din istoria jidovească: amoreneanii rimând cu israileanii; pe Gavaon, Faraon și Sion; pe Eco *fugând sub vânt*, și pe muza română într-o poziție rușinată, la care ea încă n-au agiuns pân-a nu să încurca în poemul Stanțelor Epice, adică îngenunchetă!

„*Jos trupul... mai sus ochii.... sus inima
mai drept.*“

O! mult nenorocită și mult vrednică de jale, muză română! încă așa rușine n-ai pățit! Tu care de-abie ai început a-ți cerca aripele la lumina soarelui; tu care privești viitorul cu ochii falnici și plini de o măreață sperare, în ce soartă ai picat! Te ucide fără milă și-ți zice că ești moartă tu de sine!... Dar să lăsăm aceste triste rânduri și să ne întoarcem la vedenia noastră.

Iată că vine de-a rostogolul

„*Un glob de trupuri, floarea țării toate.*“

El se coboară de sus pe o pânză ce

„*Fâșie lungă punte de purpură văpsită*“,

și care se întinde de la poarta Mitropoliei până la altar, despărțind lumea-n două și slujind de a conduce la rai. Nu știu dacă înțelegeți ce poate fi această pânză-punte. Cât pentru mine, mărturisesc că de câte ori îmi bat capul ca să mă lămuresc asupra ei, oftez din greu, zicând: Vai de noi, păcătoșii, dacă drumul raiului este așa de încurcat!

Faceți cruce cu toții, rugați-vă cu râvnă

„*La Sfântul-Gură-d-aur, Ioan răsăritean,*“

și afumați-vă iute cu

„*Liban, aloe, smirnă, tămâiele mereu,*“

pentru că se înaintează *Cruntul mult boios!*... Dar iată-l că au trecut. O! Doamne, slavă ție!

*„Sfânt-Tatăl-Fiiul-Duhul, noi ție dăm mărire
Acum și totdeauna și-n veci de veci... Amin!“*

Știți, domnilor privitori, cine au fost Longhin?
Dacă nu-l cunoașteți... să vi-l spun eu sau, mai bine
zicând, poemul. *Iată-l, ia!*

*„Roman a fost sutașul Român
Din colonii ce Roma pământul a umplut
Precum și Palestina...
Întâi creștin acolo românul s-au văzut.“*

Acest pământean, după ce au fost sutaș în țara lui,
s-au dus de s-au făcut sutaș de îngeri în cer, pentru
ca să nu-și uite breasla, și acolo, nu știu după care
privilegiu, el au fost iarăși cel întâi care au avut
noroc a videa

„Întâia antică hârcă în fundul Golgota.“

Tot acest Roman-Român, se presupune că ar fi des-
chis în cer o fabrică de catifea foarte minunată și
totodată foarte scumpă; căci însuși poemul ne spune
despre sămnele măririi că sunt din cer aduse

*„Pe două perne roșii de scumpă catifea
Cu ciucuri tot de aur...”*

Iată că se înaintează acum o armie de jâlțuri, care de care mai mândru și mai țațoș:

„Un jeț și-n jos în dreapta ținut regulamentul,”

care, două versuri mai în urmă, se lovește în cap cu *Spatarul ecselelntul*. După el vine alt jeț ce duce în spate steagul înălțat. Acest steag e totodată și *copac de nădejde*. Sperăm că poamele lui vor fi mai lesne de mistuit decât versurile cu care este descris. În urmă-i lunecă scârțâind un al treile

„Jeț roș cu para de foc lină”

care, pentru mai multă înțelegere, este lămurit în următorul chip:

*„Pe tronul foc acela, pe soare întreg văzduhul,
Pătrundere mai naltă de mii de sori mai sus...”*
ș.c.l.

După jețul roș aleargă jețul negru, a cărui poziție și proporție sunt descrise și cuprinse în cimilitura aceasta:

*„Un jeț aci se vede mai mic, dar e mai mare,
La dreapta domnitoare mai jos, dar e mai nalt.
Gâci gâcitoarea mea.“*

Umiliți-vă, îngenuncheți-vă, domnilor spectatori,
pentru că vedenia noastră este acum întreruptă de
cântări religioase, puse în versuri după chipul vesti-
tului Pralea, Dumnezeu să-i ierte păcatele! Acum
toată slujba sfintei Liturgii, cu

„Sfânta Evanghelie de la Matei cetire“

are să vi se înfățișeze după toate regulile bisericești.
Nu am trebuință să vă înștiințez că Heruvimii și
Serafimii au să joace o mare rolă și să ritmeze tot
împreună. Începem:

*„Cu dreaptă-nțelepciune la toți pace să fie,
Cu duhul tău, stăpâne, creștini să ascultăm!...“*

1° Se aude cântarea:

*„Cuvine-se drept Sfântă-stăpână-prea-curată
Și pururea ferice, să te tot fericim...“*

*Că tu ești mai cinstită și decât Heruvimii,
Tu, Doamnă, mai slăvită și decât Serafimii,”*
ș.c.l.

2° Cânticul de nuntă:

*„..... Isaia dănuiește
Că Pre-sfânta-fecioară în pânțele avu...”* ș.c.l.

3° Binecuvântarea sf. păstor:

„Puternice încinge pe coapsa t-arma ta...” ș.c.l.

4° Doi arhidiaconi, slobozind glas din coardă sănătoasă, zic:

„Blagoslovește, Stăpâne!... naltul ton.”

5° Din altar răspunde atunci o suflare cuvioasă:

*„Slavă Sfintei Treime acei de o ființă,
În veacul de toți vecii tu tot blagoslovi-l-vei,
Tu, fața-bucuriei-nestinsă, fața ta.
Tu, mila-n cuviința-prea-naltă-nveseli-l-vei;
Urgia ta, mânia, pre ei înturbura-va!
Că focul tău pre dâșii pornindu-se mânca-va.”*

6° Diaconul cu coarda sănătoasă, zice:

*„Și iar și iar cu pace, cu minte cuvioasă
La unul Dumnezeu noi ție ne-nchinăm,
Pre Prea-sfânta-curată și prea-blagoslovită
Stăpâna-Născătoare-de-Dumnezeu, mărim.“*
ș.c.l.

7° Vine sfânta Evanghelie de la Matei cetire:

„Sfat Fariseii-n vremea aceea ei făcură...” ș.c.l.

Și Iisus le răspunde:

„La ce ispit-aceasta fățarnicilor crește?” ș.c.l.

În sfârșit ies cu darurile sfinte, se rostește Crezul
și Tatăl-nostru în *stihuri*, și:

„Acum și liturghia și jertfa e sfârșită!”

Spuneți-mi acum, vă rog, în curătenia cugetului,
dacă se poate afla vreun tipic mai bun și mai lămurit
decât partea aceasta a poemului Stanțelor Epice?
Dar să ne grăbim iarăși a ne întoarce la vedenia
noastră, pentru că arc să înceapă a patra parte.

Căutați, vă rog, în sus și vedeți cu ce răpegiune vine spre noi *frumoasa dogorătoarea stea!* Ea se duce să se oglindeze în Marea albă care doarme pe *timpul zeferin*.

Ce zgomot se aude în depărtare? De unde să vie acest miros de flori care bate la cap? Ce minune! Mitologia antică au reînviat. Iată *Dafneul român-argintarcat* ce-i zic încă și *picior-ager* și *feb-Apolon*; iată-l vine încungiurat de cinstite fecioare și matroane, și de o mulțime de muze, care au scăpat acum din

„*Grădina-antică numită Parnasia*“

pentru ca să asculte Stanțele Epice. Iată Polimnia și Talia, precum și Arhanghelii Mihail și Gavriil. Ferește-te, ducă Talie, să nu te apuce oarecine de *talie*. Aud mai departe de *grația Aglaia*, vorbint cu *Erato* despre *batalionul de cinste*. Se vede că v-au cam plăcut flăcăii români, ducelilor? *Urania* are de gând să se pocăiască, căci o aud strigând cu entuziasm: *Vedeți stăpâna cruce* ș.c.l. Îmi place să văd Păgânismul ieșind din calea rătăcirii și aruncându-se pe cea adevărată a legii creștinești. Te rog, ducă Uranie, să mă alegi pe mine de nănaș, când a fi să te botezi.

Încotro alergați așa de iute cu cununi de flori, o!
voi *Melpomeno, Sibilo Italică, Eritrea, Tiburia,*
Efterpa, Efrosina, Caldea, și tu Sibil-antică
Elespondină, încotro îți duci bătrânețile? Voi toate
câte sunteți și nu sunteți, *Sibile Romane și străine,*
grații, muze-nvățate, nimfe braț-albe, încotro? Nu
cumva mergeți să vedeți pe *Flegon Canarinul*

„*Ce-i soț cu Brondes, Lambon, cal unic, lăudat?*“

și care, precum am văzut mai sus, au fost a lui Ahil
și se numește

„*Flegon-Ducipal-Lambon-Balion-Brondes?*“

Sau mergeți să vedeți *nava pântecoasă c-un singur*
însă țapăn catarg? Sau, în sfârșit, vă duceți ca să
aflați de la *Cruntul mult boios* că *Curțiu Marcus* au
perit în haos? Duceți-vă iute, dar căutați să nu pățiți
și voi ca *Curțiu Marcus*.

Actul al 4-lea s-au sfârșit; acum actul al 5-lea
petrece pe *peatra zisă Pio*,

„*La cincisprezece-a lunei din zilhije, și an*
O mie două sute cincizeci și opt.“

Introducția se începe prin

*„.....Suflare de surle, de trompete
Cu spaimă retezat...”*

Iată că întră cel întâi personaj,

„De sine botezatul anume Prometeu“

împreună cu *Socrat atenianu* și cu *Temistocle ce și-au găsit pășune*. Ei se înaintează cu un pas măreț, și puțin mai în urmă îi ajunge claia următoare:

*„Camil, Epaminonda, Dimostene, Focion,
Aristides, Ciceron, Solon, Licurg, Numa,
Atila, Caton, Mușiu, așa și Dion.”*

După ce s-au închinat unul la altul cu multă plecăciune, ei se apucă cu toții la o sfadă care ține multă vreme, și care, în sfârșit, se încheie prin descoperirea următoarelor aforisme:

1° Să lase vițelușul să pască unde naște,

2° Că e patriot ce paște;

3° Că România este întocmai ca mlădița lipită!!!

ș.c.l.

Sfârșind aceste, droaia pomenită se înarmează de câteva cununi scăpate de mâinile fecioarelor și a matroanelor, și aleargă, într-un mare entuziasm, de acopere cu ele poemul Stanțelor Epice.

Acesta este vestitul poem, iubiților cetitori! De ați înțeles ceva, îmi pare bine; iar de nu, îmi pare și mai bine, pentru că astfel m-aș încredința că critica mea au intrat cu totul în spiritul Stanțelor Epice. Păn-a nu sfârși, însă, mai am a zice două vorbe autoriului:

*„Broasca mică cât un ou
Au văzut odată-un bou
Și s-au tot umflat, umflat
Până ce au și crăpat.“*

Prin această fabulă veche dar înțeleaptă, vreau să zic că cu *resclâncăiri* și cu *zdruncenări*, poate cineva dobândi *ce paște*, pentru

„Ca să moară păscut.“

iar nu se face Omir, nici merge la nemurire.

P. S. Domnule autor, nu te *zburli* pe mine pentru că și eu sfârșesc ca și d-ta:

Ale tale dintru ale tale.

(Propășirea, 1844)

Cântice de stea și Povestea vorbeii

de Anton Pan[n]

Există la noi o carte foarte prețioasă și de o mare însemnătate, un adevărat tezaur de spiritul și de înțelepciunea poporului român; și însă acea carte, necunoscută de acei carii ar trebui să o cunoască, zace lepădată în fundul librăriilor!

Ca și dânsa, autorul ei, perdut în umbră, a fost pe timpul lui victima superbiei ignorante, și chiar astăzi, când societatea noastră s-a democratizat, astăzi, când oamenii literați și-au dobândit un loc la soare, numele lui Anton Pan[n] deșteaptă mai mult imaginea unui psalt de strană, decât suvenirul unui poet.

Cine a fost Anton Pan[n]?

– Un simplu cântăreț de biserică, iată ce răspund indiferenții! – Ce a scris Anton Pan[n]?

– *Spitalul amorului*: – Iată ce răspund ignoranții!
E timpul dar a spune adevărul și a face lumină pe
mormântul unui om de merit, care în cursul vieții
sale modeste a scris fără a să gânde la recompensă, și
a cules, coordonat, publicat *Proverburile* noastre,
acele cugetări ieșite din cuminția românului, sub
forme concise și originale, acele aforisme născute la
școala experienței seculare, acele adevăruri

*de prin lume adunate
și iarăși la lume date.*

Ne pare mult rău că nu posedăm notiții biografice
asupra *dascalului* Anton Pan[n], pentru ca să le
publicăm aici; căci tot ce privește viața unui autor
este interesant. Ne lipsește asemenea lista completă a
scrierilor sale și nu putem înșira deocamdată decât
următoarele, pe care ni le aducem aminte. Lăsăm dar
altora, mai bine informați, mulțămirea și datoria de a
umplea această lacună.

Anton Pan[n] a publicat un poem în mai multe
tomuri, tradus din limba grecească în versuri
românești, sub titlul de *Erotocrit*.

– *Năzdrăvăniile lui Nastratin Hoge*.

– *O șezătoare la țară*, tablou viu de obiceiuri
câmpenești, în care sunt diverse hore populare.

– *Cântice de stea*, sau versuri ce se cântă în seara nașterii Domnului Cristos, cu un adaus de *cântice morale* și de note bizantine de muzică, numite *glasuri*.

– *Spitalul amorului*, colecție de cântice de lume și de câteva hore și balade populare.

– *Cântătorul beției și Viața bețivanului pocăit*.

– *Povestea vorbei*, sau culegere de zicale românești (3 tom.¹). În toate aceste volumuri și broșuri autorul dă probe de un spirit adevărat românesc, de cunoștință deplină a limbei poporului și de o mare facilitate de versificare, și chiar unele pasagiuri din broșura *cânticelor de stea* au meritul lor. Așa, în cântarea a XIX găsim răstignirea lui Cristos:

*Atunci iuzii l-au luat,
L-au bătut, palme i-au dat,
Cu spini l-au încununat,
Și în obraz i-au scuipat.
De haine l-au dezbrăcat,
Cu crucea l-au încărcat,
Și mergând l-au răstignit,*

¹ Afară de acestea a mai publicat: Epitaful sau Prohodul Domnului nostru Iisus Cristos, Proschinătorul sau închinătorul sfintelor locuri și Doxastarul [V.A.].

*Cu cuie l-au pironit,
Cu oțet l-au adăpat,
Fiere i-au dat de gustat!
Și sufletul când și-a dat
Un ostaș a alergat,
Cu sulița l-a împuns.
Sânge și apă au curs!
Aceste cerul văzând
Și pământul nerăbdând,
Din temelii s-a clătinat,
Soarele a înnegrit,
Petrele s-au despicat! etc.*

În cântarea XX, care urmează, găsim o descriere a iadului, precum se vede zugrăvit în pridvoarele unor biserici vechi:

*Văzui balaur căscând
Și din gură foc vărsând,
Curgând ca un râu întins
Înflăcărat și nestins.
Văzui popi mulți eretici
Cu dascăli și gramatici
Aruncați cu capu-n jos
În focul cel flăcăros,*

*Și draci îi împingeau,
Cu sulii îi împungeau.
Văzui împărați tirani,
De gâturi cu bolovani.
În văpaia cea de foc
Draci bătându-și de ei joc.
Văzui negustori în rând
Care-nșel și lipsă vând,
Unii cu măsuri de gât
Se tânguiau amărât;
Alții cu cântare-n nas
Se văitau cu mare glas,
Alții cu foarfeci și cot
Îi ducea para înnot.
Văzui și muieri în munci
Care-și leapădă-a lor prunci
Sau fără milă și dor
În pântece îi omor.
Văzui arzând în vulvori
Bogați neîndurători
Care tot s-au veselit
Și săraci n-au miluit!... etc.*

Dupa această descriere a iadului, vine ca un contrast veselitor tabloul raiului:

*Văzui raiul cel frumos,
Ca soarele luminos,
Și mese întinse de rând,
Pe ele făclii arzând;
Iar împrejur dreptii stau
Și bucurie gustau.
Văzui sfînti prea luminoși,
Apostoli și cuvioși
Și cete de mucenici,
De tineri, bătrâni și mici.
Văzui și sfînte muieri
Petrecând în mângâieri
Cu cununi de diamant
Și podoabe de brilliant,
Împreună dănțuind
Și pre Dumnezeu slăvind.*

În adausul de *cântări morale* se află unele strofe luminate de razele poeziei. În cântarea III *Primăvara*:

*Ah! iată a sosit iară
Frumoasa primăvară
Cu flori și cu verdeață.
Și plină de blîndeață*

Precum noi o dorim.

.....

*Dumbrava-nrămurată
Ce fuse scuturată
Acum întinerește
Și frunza se mândrește
Clătindu-se de vânt.*

.....

*Prin pomi, prin rămurele
Stând fel de păsărele
Cu bucurie mare
Răsun' dulce cântare
Cu toate melodind.*

În cântarea IV: *Viața omului:*

*Omul este ca iarba,
Zilele ca o floare
Ca timpul trecătoare...
Așa va înflori!...
Când e în tinereță.
Se află-n primăvară... etc.
Când e în bărbăție
În toamnă se ivește... etc.*

*Când e în bătrânețe
Atunci întră în iarnă,
Când nori încep să cearnă
Și se-nălbește tot.
Ca floarea cea uscată,
Și-n samă nebăgată.
Se perde sub zăpadă
Ca și când n-a mai fost...
Astfel dar este omul
De orice stare-n lume,
Aibă orișice nume,
Astfel e trecător.
Cât să se ostenească
Slavă să dobândească,
Zadarnice sunt toate,
Căci este muritor!*

În cântarea VIII: *Dragostea*:

*Ca dragostea mai scump nume
Nu e pe acest pământ.
Ea-i împărăteasă-n lume,
Ei toate supuse sunt.
Dragostea în orice casă
Stă ca o floare pe masă
Și zâmbește tuturor... etc.*

În cântarea X: *Pustnicul*:

*Am lăsat mărire, lume,
Am lăsat lux și palat,
Am lăsat și rang și nume
Și-n pustiu m-am depărtat,
Unde amuțită stâncă
Și nesâmțitorul crâng,
La-ntristarea cea adâncă
Nu pot auzi când plâng.
Unde vânturile sună
Prerumpând al meu suspin
Și-l duc ca o jertfă bună
Cătră cel cărui mă-nchin... etc.*

După aceste câteva exemple se poate cunoaște natura sâmțirilor, precum și stilul lui Anton Pan[n]; iar din toate operele sale, cea mai importantă este *Povestea vorbei*, la care el a trebuit să consacre mai mulți ani de lucrare; căci pe lângă proverburile adăugit multe anecdote populare, scrise în versuri care se leagă strâns între ele. Trei volumuri formează acea minunată colecție, ce se poate cu drept cuvânt numi *Filosofia poporului român*. Ele cuprind șiruri lungi de *zicale*, unele, în mic număr, traduse din

limbe străine, iar cele mai multe culese din gura poporului nostru, și acele șiruri sunt coordonate cu inteligență; căci deși numărul lor e considerabil, nu există nici o confuzie între dânsule. Astfel, de pildă, într-un șir găsim toate proverburile relative la *frică* sau la *vitejie*, în altul acele ce se raporta la *nerozie*... etc. și de fiecare sunt lipite anecdote originale, povestite cu destul talent.

Să răsfoim acele trei volumuri ale lui Anton Pan[n] și, de vom alege ce-i mai caracteristic în fiecare șir de proverburile, vom compune o comoară de cugetări, care ne va face mândri de profunda cuminție a neamului românesc[...]²

Aceste estrageri din *Povestea vorbei* sunt de natură a convinge că, în adevăr uvrăgiul lui Anton Pan[n] este o operă națională de un foarte mare preț, atât pentru noi, cât și chiar pentru filologii străini; iar judecând după varietatea anecdotelor adăugite pe lângă proverburile, precum și după felul celorlalte publicații, adică: *Năzdrăvăniile lui Nastratin Hoge*, *Moș alb* sau *O șezătoare la țară*, *Spitalul amorului*, *Cântătorul beției*, *Cântice de stea* etc., venim a crede că Anton Pan[n] cunoștea cu desăvârșire datinele

² Exemplificările din opera lui Anton Pann, foarte numeroase, nu le mai reproducem aici.

naționale, că el era vârat deplin în pelea românului, și că mintea lui era o comoară de cântice, de cimilituri, de pâcălituri și de istorioare de tot soiul. El a fost negreșit un om ce știa multe, și care știa a le spune; un tip de român vesel, glumeț, spirituos, pâcălitor, cântăreț, povestitor, o carte plină din scoarță-n scoarță, un Pâcală literat, bun de gură, bun de petrecere, precum le plăcea părinților noștri.

Asemene oameni sunt cronici în picioare, ei cunosc pe de rost *Alexandria* și *Arghir*, cunosc sute de povești populare pline de minciuni frumoase și mii de anecdote asupra ȝiganilor, asupra evreilor, asupra nemților, asupra rușilor, asupra sârbilor, asupra ungurilor, asupra turcilor, asupra grecilor, într-un cuvânt, asupra tuturor neamurilor străine cu care a avut a face românul. Ei vorbesc de *Ileana Cosinzana*, de *Făt-Frumos*, de *Sfarmă-Peatră*, de *Strâmbă-Lemne*, de *Statu-palmă-barbă-cot*, de *zmei*, de *balauri*, de *pajuri*, de *cai năzdrăvani*, de *Sfânta Joe*, de *Sfânta Mercuri*, de *Sfânta Vinerea*, de *Mama pădurei*, de *stihii*, de *stafii*, de *strigoi*, de *moroi*, de *tricolici*, de *vârcolaci*, de *carul lui Sf. Ilie*, de *drăciile lui Pepelea*, ca și când ar fi copilărit în acea lume fantastică creată de închipuirea poporului.

Însă din nenorocire asemenea oameni devin din zi în zi mai rari; ei dispar sub nivelul uniform al civilizației și sub năvălirea preocupărilor timpului de față.

Dacă Anton Pan[n] ar fi mai trăit, el singur ar fi fost în stare să scrie poemul național al lui Pepelea, acest tip poporal de spiritul glumeț al românului; el singur ar fi putut să aștearnă în versuri ușoare nenumeratele pângărituri dintre Pâcală și Tândală; însă el și-a dus veselia pe cea lume, lăsând în urmă un monument neperitor: *Povestea vorbeii*!

În Panteonul literar al României, imaginea lui Anton Pan[n] poartă un sigil caracteristic și mult interesant! Ea ne apare cu înțelepciunea filosofică a strămoșilor pe frunte și cu râsul malicios al lui Pepelea pe buze.

(*Mircești, ianuarie 1872*)

Un episod din anul 1848

Încercarea de răscoală din ziua de 28 martie 1848, care avu în Iași o nereușire atât de tristă, grație unor șefi buni de gură și mai buni încă de fugă, a obligat pe mulți tineri din Moldova, victime entuziasmului patriotic, a se deșăra, pentru ca să scape de persecutările unui guvern cuprins de spaimă.

Unul din ei, pe care-l vom numi Vali, era mai cu deosebire amenințat de a resămți efectul acelei spaimе domnești, ce se traducea în acte de cruzime, însă el parveni a se refugia în munții Hangului. Visul său în urma evenimentelor din capitală, nu țintea la mai puțin decât la deșteptarea poporimei muntene, pe care el voia să o reverse ca un torent asupra tronului. Vis naiv a unei închipuiri de poet!

Acel tron devenise în adevăr un simplu scaun rusesc, după zisul mulțimei; dar prestigiul său nu se stinsese încă de tot în ochii țării; căci țara zăcea în amortire și întuneric.

Vali, sosind la Hang, după multe greutăți, găsi în curtea casei boierești o adunătură de vro două sute de români înarmați cu topoare, cu lănci, cu coase și cu puști; inima lui sălta de bucurie la acel spectacul neașteptat: „Iată, zise el în sine, începutul realizării visului meu!“

Prințul C., proprietarul Hangului, întâmpină pe Vali cu îmbrățișări și-l rugă să facă un cuvânt elocuent țăranilor, pentru ca să-i înflacăre și să-i pregătească de luptă; tânărul refugiat primi cu mulțămire sacra misie de orator revoluționar și, după obiceiul oratorilor, își drese glasul mai întâi, căutând a produce note vibrante care să pătrundă adânc în sufletele ascultătorilor.

Era înspre seară, pe când natura pare că e în așteptare de un eveniment misterios; soarele, coborându-se după creștetul munților, părea că regretează de a nu putea asista la o scenă atât de nouă în plaiurile Carpaților; iar câteva raze răzlețite printre brazi se încolăceau pe crengi ca niște șerpi de aur. În vale vuia Bistrița pe patul de bolovani, și pe cărările de pe coastele dealurilor se zăreau șiruri de plăieși urcându-se spre curte la chemarea unui bucium.

Țăranii formaseră un rond mare, în mijlocul căruia întrase Vali. Exaltat și uimit, junele nostru

erou admira tipurile frumoase și caracteristice de care se vedea încunjurat; în fiecare plăieș el privea pe un demn pogorător din vitezele legioane ale lui Traian, pe un adevărat strănepot de-a vitejilor lui Ștefan-vodă! El improvază dar un discurs colorat de poezia iluziilor sale, grăind de Patrie, de glorie, de libertate, de egalitate, de fraternitate, de virtuțile strămoșilor, de viitorul măreț al României etc.; apoi, voind să încheie prin o perorație aprinzătoare, el se adresează de-a dreptul la țărani, zicându-le:

– Ați aflat ce s-a întâmplat la Iași?

– Am aflat, răspunse un vânător nalt și spătos, anume Crețu; cică vodă a prins pe ciocoi și le-ar fi tras o sfântă bătaie... cum s-ar zice, bătaia popu-soiului. Bieții ciocoi!... nu le-a fi fost pre îndămână.

Un hohot răsunător se rădică și făcu într-o clipă jurul rondului. Vali se miră mult de acest vis produs prin ideea suferințelor boierești, însă judecând că vestea întâmplărilor din Iași ar fi ajuns desfigurată în sânul munților, el întreprinse a face istoricul zilei de 28 martie, sub culori vii și înfiorătoare. El spuse în cuvinte bine alese cum feciorii de boieri, indignați de abuzurile guvernului, se întruniră cu gând de a cere de la domn vindecarea suferințelor țării, îmbunătățirea stării claselor de jos; respectarea dreptății

fiecărui om; egalitatea pentru toți dinaintea legii, desființarea privilegiurilor; libertatea gândirii și a presei etc.; cum guvernul trimise în contra lor mai multe sute de soldați amețiți de băuturi spirtoase și o ceată de arnăuți deghizați în haine militare; cum nenorociții amici ai poporului fură înșelați cu promiteri false, prinși, legați, zdrobiți de straturile puștelor, târați de păr de-a lungul stradelor și închiși la cazarmă ca niște făcători de rele; cum bandele arnăuților luaseră cu pradă orașul, năvălind noaptea prin casele oamenilor sub pretext de a căuta revoltanți, și furând arme, argintării, tot ce le cădea în mână; cum lumea se înspăimântase, crezându-se în timpul ienicerilor și cum, în fine, adevărații patrioți erau desemnați a fi victimele răzbunării domnești. Vali se înălțase la culmea elocuenței și spera a produce o impresie... însă un om cărunt îl întrerupse, întrebându-l:

– Pentru ce s-au răsculat boierii?

– Pentru ca să scape țara de o domnie tirană și degradată...

– Hum! Schimbarea domnilor, bucuria nebunilor! replică batrânul, clătinând din cap.

Oratorul rămase încremenit!

Necompătimirea țăranilor pentru soarta boierilor îi smulse de pe ochi un vâl ce-i ascunsese adevărul păn-atunci, tristul adevăr că distanța socială dintre clasa privilegiată și popor dezvoltase în inima poporului o indiferență absolută în privirea boierilor și că abuzurile impiegaților făcuseră pe români a stigmatiza cu poreclă insultatoare de *ciocoi* pe toți acei care nu erau din rândul lor.

Vali începu a să cam îndoi de concursul gloatelor la realizarea dorințelor sale și, sub îndemnul amărârei ce-i inundase inima, el era acum să apostrofaze pe țărani într-un mod violent: *O! voi, nedemni urmași ai lui Traian, strănepoți degenerați ai lui Ștefan cel Mare!... voi!... când deodată un străin apăru călare în curte, aducând o scrisoare de la Peatra.*

Prințul C. se retrase deoparte cu amicii lui și le ceti scrisoarea. Toți se întristară și căzură pe gânduri, căci, printre multe alte vești rele, corespondentul mai adăugea: ca poliția din Iași ar fi arestat un mare număr de persoane pe care le supunea la torturi în întunericul închisorilor, că o samă de tineri ar fi fost expediați spre Dunăre în căruțe de poștă, iar că sosind în pădurea de la Poieni, nu departe de Iași, ar fi fost uciși de arnăuții care-i escortau; în fine, că

unul din șefii miliției, prințul G., plecase la munți cu un regiment de soldați și cu o ceată numeroasă de slujitori pentru ca să calce Hangul în ajunul Învierii etc.

Știrile aceste provenite din *izvor sigur*, ca toate veștile ce se nasc și se împrăștie în timpuri de tulburări, erau de natură a inspira îngrijire. Prințul C. formă îndată cu amicii săi un soi de consiliu de război pentru a chibzui mijloacele de împotrăvire și de apărare.

Unul dintre membrii acelui consiliu propuse a merge cu țărani devale, pe malul Bistriței și a să așine la capra podului de la Răpciune pentru a opri trecerea dușmanului; un al doilea, unindu-se cu acest plan, adăugi cu prudență că ar fi destul de nimerit să se dărâme chiar podul.

Un al treilea, mai fantazist, opină de a să înainta până pe culmea Dealului Doamnei și acolo de a așeza pușcași prin copacii de pe marginele drumului, pentru a ploua de sus cu gloanțe în capetele soldaților, însă un al patrulea pretinse că nu ar fi o mișcare strategică de a alerga înaintea pericolului cu o mână de oameni rău înarmați și nedeprinși cu războaiele, prin urmare, el găsi mult mai avantajos de a sta locului pe piscul unde era clădită casa

boierească, fiind această poziție foarte greu de luat cu asalt.

De față la acest consiliu războinic se afla și un vechi ienicer, anume Mehmed-aga, care făcea de câțiva ani negoț de chereste; el ascultă serios toate opiniile, cumpăni toate planurile, apoi, luând cuvântul, zise cu un accent turcesc destul de comic:

– Boieri, dumneavoastră! Să mergem la pod, la Răpciune, bun este; *ama* dacă dușmanul trece Bistrița pe aiurea și ne încunjură pe la spate, noi ne găsim deodată între foc și apă, și asta rău este!... Să ne suim pe Dealul Doamnei și acolo să ne acățăm ca momițele prin copaci, bun este, *ama* dacă dușmanul dă foc pădurii, noi suntem fripți, și asta rău este!... să stăm aici pe loc închiși în curte, pe vârful piscului, bun este, *ama* la război omul se-nferbântă, are sete, trebuie apă la dânsul. Aici apă nu-i! cișmea nu-i! aici apa se aduce cu sacaua din vale!... Ce facem noi dacă dușmanii ne taie izvoarele? Când a începe focul, bumba, bumba, bumba, cum stingem setea la noi? Foc la pușcă, foc la pept, foc la gât, asta rău este!! Eu cred că am nimeri mai bine dacă ne-am retrage mai în fundul munților, în schitul Hangului, unde sunt ziduri, unde sunt patru turnuri și unde apă

este. Acolo stăm la meterez și împușcăm tot în plin, bumba, bumba, bumba, ha!

Planul lui Mehmed-aga, deși expus astfel într-un mod original, păru cel mai cuminte și fu adoptat în unanimitate. Deci se ordonă pregătirile necesare pentru retragerea pe a doua zi la schitul Hangului, iar spre paza nopții se așezară sentinele pe la diferite locuri învecinate cu casa, se trimise zece pușcași călări la capătul podului de la Răpciune și se împărți merinde la oamenii adunați în curte.

Acum noaptea se lățise ca un văl negru cusut cu diamanturi; o lună plină poleia valurile Bistriței și îmbrăcase munții cu o draperie fantastică de lumină. Românii aprinseseră mai multe focuri în curte și se grupaseră cete, cete împrejur, grăind, povestind, glumind și râzând de pângăriturile ce-și adresau după obiceiul lor. Vali se primbla printre grupe, raportându-se cu gândul la timpurile acele de bărbăție, unde poporul nostru era dedat cu viața războinică. Adeseori el cercase a-și imagina o tabără de ostași români, pe timpul lui Ștefan, și o convorbire dintre acei oameni tari carii trăiau în frăție cu moartea și carii își oțeliseră natura în focul luptelor necurmăte. Îmbătat de poezia munților și a nopții, răpit de aripele nălucirei afară din domeniul realității, el crezu

un moment că-și vede visul cu ochii. I se păru că există cu patru seculi în urmă, că se găsea în ajunul bătăliei de la Valea-Albă și asculta, uimit, șoaptele de pe-mprejurul focurilor. Iată ce auzi:

– Măi flăcăi! înțeles-ați voi ce ne-a spus boierul cel fugit de la Iași?

– Ba cât hâciu; el grăia păsărește.

– Cică să ne ducem ca să alungăm pe vodă pentru că vodă au prins pe boieri umblând cu mîța-n sac și i-a pus la pedeapsă.

– Ce-avem noi cu boierii? Ei ne ciomăgesc pe noi, vodă pe dînșii, parte dreaptă.

– Bătaia-i din rai!

– Dar dacă ar veni oamenii stăpînirii ca să ne calce în locurile noastre?

– Pentru ce să vie, fîrtate?

– Pentru ca să ne ieie sama de ce ne-am adunat cu arme la curte.

– Le-om spune că ne-au poroncit stăpînul.

– Dar dacă nu s-ar mulțami cu atîta ș-ar căta să ne facă vreo daună?

– Atunci i-om ciomagi și noi pe dînșii!

La acest răspuns simplu, dar cuprinzător puse a cânta:

*Mult mi-e drag, mult mi-e drag
Frățiorul de ciomag,
În dușmani cu el mă bag
Și le trag, și le trag... etc., etc.*

Vali se deșteptă din visu-i și se apropie de grupele damelor C. ieșite în balcon. Aici se vorbea de o reprezentare ce se dase pe teatrul din Iași în folosul săracilor și de talentul cu care persoanele din societatea aristocrată jucaseră rolurile lor. Frumoasa princesă Olga, sora prințului C., rugată de toți, cânta un cuplet vesel dintr-un vodevil francez, *Le poste d'honneur*, iar Vali, inspirat de armonia glasului, improvizează un sonet, plin de poezia cea mai delicată. Din nenorocire, el nu se gândi a-l pune pe hârtie și până a doua zi îl uită; însă junele improvizator se mângâia de pierderea aceluia cap-d-operă, observând că mai bine e pentru un poet să-și uite singur versurile, decât să le uite lumea.

A doua zi un lung șir de calește cu dame elegante, de briște cu servitori, de care cu merinde, de țărani pe jos și de câțiva călăreți carii precedau cortegiul, se îndrumau pe valea ce duce la Ceahlău, trecând pe la schitul Hangului.

Acest schit, odinioară adăpost de călugărițe, era acum părăsit și începea a să deграда. Ca toate monăstirile vechi, ascunse între munți, era întărit cu ziduri nalte și cu patru turnuri rădicate pe la unghiuri. Unul din aceste turnuri, sub care se deschidea poarta, servea de clopotniță. În lăuntru zidurilor se găsea o biserică mică de piatră și câteva chilii prin care șuiera vântul pustietății. Iarba crescuse mare în ogradă și acoperise lespezile mormintelor de pe-mprejurul bisericei; câteva cruci de lemn zăceau răsturnate, prin buruiene, ca o tristă mărturie de părăsire.

Ajungând în acest loc singuratic, pe care moartea pusese acum stăpânire și care inspira sufletului o adâncă tristețe, damele se adăpostiră într-o chilie, iar bărbații se ocupară cu pregătirile de apărare. Mehmed-aga fu însărcinat să dezvolteze și să puie în practică toate cunoștințele sale de strategie, ca unul ce, în calitate de ienicer, trebuia să fie deprins cu luarea și cu apărarea cetăților. El așeză îndată câte opt pușcași în fiecare turn, puse jur împrejurul schitului sentinele deștepte, alese vreo zece plăieși voynici de-i postă ca o avangardă la 200 pași departe de ziduri, la marginea unui rediu de molivi prin care trecea drumul, iar gloata înarmată cu lănci și cu

topoare el o înșiră pe dinuntru, de-a lungul zidului dărâmat ce era în față cu rediul.

– Când s-a ivi dușmanul, zise el țăranilor, și a da asalt schitului, voi să împróscați cu bolovani. Asta artilerie este!

Ziua întreagă se petrecu în așteptare. Un nou răvaș, din *izvor sigur*, aduse *vestea sigură* că o armată numeroasă ar fi plecat din târgul Petrei, că ar fi și început a sui Dealul Doamnei. Un om necunoscut se opriase câteva minute la poarta schitului, lăsând în mâna unui plăieș un sac mic plin de praf și se depărtase rapide spre Durău. Un cioban, coborându-se din vârful munților, pretindea că zărise în depărtare strălucind ceva care sămăna cu puștile soldaților. Aerul era plin de vești îngrijitoare, însă liniștea cea mai perfectă se arăta pe fețele românilor; ei păreau a nu avea conștiința pericolului ceamenința și continuau glumele lor ca în ajunul unei sărbători.

Cu cât însă lumina scădea, cu cât umbrele serii se întindeau pe văi, o umbră de seriozitate acoperi frunțile Hanganilor, căci amurgul aduce spiritul meditării pe aripele sale. Amurgul e pragul nopții, anunțătorul nopții, anunțătorul misterelor întunericului, balaurul ce înspăimântă soarele și-l face a să

retrage în grabă, cu toată pompa lui de raze aurite și veselitoare.

Încă o clipă și cerul se întunecă, și munții luară forme fantastice, și codrii începură a răsună de niște urlete bizare. Toate buhnele și cucuveicele se treziră între ruine, chemându-se cu țipete înfiorătoare. Țăranii își făcură cruce.

– Semn rău, observă unul.

– Semn de moarte! adăugi altul.

Tocmai atunci se rădică în văzduh și urletul lung al unui câne, afară din ziduri.

– Măi, alungați haita ceea, strigă un puscaș din clopotniță. Nu auziți cum urlă a morțiu?

Câțiva flăcăi se alungară după câne, aruncând cu petre după dânsul, însă câinele fugea pe-mprejurul schitului și iar se oprea și iar urla cu jale.

– A cui e cânele? întrebă prințul C.

Nu sfârși bine întrebarea și deodată se auzi o împușcătură într-una din chilii. Prințul C. și amicii lui alergară iute la acea chilie și găsiră împlântat în sânge pe un biet leah care, voind să-și descarce arma, se rănise cumplit. Nenorocitul expiră după o jumătate de oră.

Cânele ce urlase atât de jalnic era al lui, el presămtise moartea stăpânului său!

Această nenorocită întâmplare produse o impresie descurajatoare în spirite.

– Sărmanul om! ziceau țăranii; cum a murit de grabnic departe de țara lui, fără împărtășenie, fără lumânare!

– Rău început! Cine știe dacă n-om peri și noi tot astfel!

– Ce sunteți proști! spuse Crețul cu glas puternic. Nu vedeți voi că urletul cânelui și vaietul cucuveicilor au fost o prevestire pentru bietul leah? Primejdia ce zbura prin văzduh s-a strecurat ca fulgerul pe capul lui.

– Bine zice Crețul; adăuga Udrea bătrânul. Ne facem spaimă degeaba, ca niște copii; cui au fost scris să moară a murit. Dumnezeu să-l ierte!

– Amin! ziseră cu toții.

– Ian vezi dracul! observă cimpoierul; leahul tot cu cap; el a răposat spre înviere cu nădejde că să reînvie dintre morți la mezul nopții, odată cu Domnul Hristos.

– Taci, afurisitul, strigă Crețul indignat, nu te atinge de cele sfinte că-ți sfârm capul cu ghioaga.

– Știi una, măi Crețule? replică cimpoierul; de mureai tu în locul leahului, mi-aș fi durat un cimpoi nou cu pelea ta... Numai asta-i dracu că o fi sunat a dogit.

Țăranii râseră cu hohot la această observare, dar râsul lor fu curmat prin sunetul clopotului care cheamă pe creștini la biserică. Un preot de la schitul Durăului deschisese altarul părăsit și începuse celebrarea serviciului divin. În curând biserica se umplu de credincioși veniți ca să asiste la sacrul mister al Învierii Domnului.

În față cu altarul se închina venerabila princesă C., încunjurată de numeroasa ei familie; în strane, culcați pe mici saltele, dormeau trei copilași ca niște îngeri, obosiți de calea depărtată a cerului, iar fundul bisericei era ocupat de țărani perduți în umbră.

Tăcerea adâncă ce domnea în locașul dumnezeiesc avea un caracter misterios, cu atât mai impozant că din vreme în vreme era întrerupt prin strigătele sentinelor din afară. Toate capetele stau plecate, toate sufletele stau pătrunse de uimirea dulce a rugăciunii, toate gândurile își luaseră zborul către plaiurile cerești. Deodată altarul se deschise!... preotul apăru pe prag cu sf. cruce în mână și glasul său răsunător vesti îndeplinirea marelui mister.

– Hristos a învîiet!

– Adevărat a învîiet! strigară cu bucurie toți creștinii.

Pe loc biserica se luminează ca prin un efect magic și prezenta un spectacol de un caracter cu totul nou. Princesele aprindeau zâmbind, una de la alta, lumânări de ceară albă și poleită, iar din mijlocul bisericeii și până în fund mulțime de plăieși, răzămași pe armele lor, țineau cu mâna stângă lumânările mici de ceară galbănă. Figurele lor expresive, pletele lor lungi, costumul lor pitoresc, topoarele, lăncile, puștele ce străluceau printre ei, compuneau un tablou demn de penelul unui mare artist.

Serviciul era acum pe la sfârșit, când unul din păzitorii turnurilor veni în grabă de spus că s-ar fi auzit împușcături în direcția Hangului. La această veste se făcu o mișcare zgomotoasă în biserică; țărani ieșiră zicând: Vine dușmanul, pe luptă de-acum, băieți! Femeile se retraseră în altar ca într-o cetate apărută de însuși Dumnezeu, iar prințul C. cu amicii lui se opriră în pridvor ca să împartă praf și plumbi la pușcași.

Aici se petrecu o scenă spăimântătoare! Praful era într-o lada neagră în care el se împrăștiase; Vali, îngenunchat dinaintea lăzii deschise și încunjurat de plăieși carii se îndesau și se plecau deasupra ei cu lumânările aprinse, le da pe rând fiecărui câte o mână de praf, zicându-le:

– Tot în plin să trageți, copii! fără a să gândi nici el, nici ei, la pericolul ce-i amenința. O singură scânteie căzută dintr-o lumânare ar fi zvârlit în nouri și biserică, și oameni.

– Mare noroc a avut la voi! observă Mehmed-aga după ce se termină împărțirea.

– Pentru ce, efendi? întrebă Vali.

– Pentru că norocul e frate cu nebunii, răspunse ienicerul îndreptându-se spre poartă.

Prințul C. se urcă în clopotniță și auzi în depărtare un vuiet de împușcături ce părea a să tot apropia; el ordonă îndată unui călăreț ca să se răpeadă spre Hangu și să aducă știre de ce se petrecea acolo. Călărețul plecă în fugă și se făcu nevăzut în întunericul rădiului de molivi. Totodată Vali, întovărășit de doi plăieși, se duse ca să cerceteze sentinelele pe-mprejurul zidurilor. Ieșind din schit, el se îndreptă spre locul unde Mehmed-aga așezase avangarda, însă nu găsi pe nime în calea lui.

– S-au spăriet ticăloșii și au fugit! zise el în gura mare.

– Cine au fugit? întrebă un glas din marginea rădiului.

– Pușcașii rânduți aici de pază.

– Noi? replicară mai mulți oameni culcați sub copaci; noi să fugim!

– Voi sunteți? De ce v-ați retras aici?

– Ne-am dat la umbră, răspunse unul sculându-se, pentru că bătea luna în plin pe locul unde ne pusese jupânul Mehmet și am chitit așa că de-a fi să vie dușmanul el ne-ar fi luat la ochi ca pe niște rațe de baltă, când noi n-am fi văzut în cine să tragem; mai bine să fim noi în umbră și el în lumină.

– Bine, dar de ce v-ați pregătit de somn?

– Ba nu; ne-am lipit urechea de pământ ca să auzim de departe pasurile soldaților.

– Și ați auzit ceva?

– Dar; niște răcnete surde și câteva lovituri de pușcă. Poate că s-au luat la harță cu slujitorii cei zece plăieși trimiși de ieri la capra podului de la Răpciune.

– Se poate... însă să știți că dacă s-or înainta soldații până aici să vă retrageți înlăuntrul schitului.

– Ne-om retrage după ce ne-om descărca flintele în ei ca să le mai răcorim.

– Rămâneți cu bine, flăcăi!

– De bine să auzim, cucoane!

Vali se depărtă mulțumit și ajungând lângă turnul despre pârăul Hangului găsi acolo pe Crețu răzămat într-o ghioagă monstruoasă de stejar.

– Ce faci aici, Crețule? îl întreba.
– Stau de strajă, cucoane.
– Singur, singurel?
– Ba cu astă ghioagă.
– De ce n-ai luat mai bine o pușcă?
– Ce să fac cu ea? să trag o dată ș-apoi să-mi perd vremea cu încărcatul?... Mai de folos mi-e ghioaga; cât mă întorc într-un picior, sfărm câte cinci tidve cu o lovitură.

– Bravo, Crețule, ești un voinic!... dar spune-mi: ai auzit ceva spre Hangu?

– Auzit niște împușcături.

– Și ce crezi să fie?

– Știu eu?... însă precât mă duce mintea, nu cred să vie dușmanul ca să ne calce chiar acum.

– Pentru ce?

– Pentru că doar nu-i el tocmai așa de prost ca să-și închipuiască că-l așteptăm cu colaci calzi. Și lui i-e grijă ca și nouă, mai mult încă decât nouă, unde și-ar putea găsi pe dracul... De-a fi să-și cerce norocul, el o să vie pe furiș în faptul zilei, când om fi cu toții oboșiți de osteneală și de somn; astfel se vânează cu-coșii de munte.

– Dar dacă or veni, ce-i zice?

– De venit poate să vie, iar de întors nu știu cum s-or întoarce.

Vali lăasă în urmă-i pe voinicul plăieş şuierând o doină, şi, după ce făcu jurul schitului, se întoarse la poartă unde găsi pe prinţul C., pe amicii lui şi pe Mehmet.

– Toţi oamenii sunt la posturile lor, zise el.

– Şi cum le stă inima? întrebă prinţul.

– Bine de tot.

– Aferim! strigă ienicerul sucindu-şi musteaţa.

Timpul însă trecea şi călăreţul trimis nu se mai întorcea; vântul de noapte aducea din când în când vuiete de larmă care deveneau îngrozitoare şi nedumerirea dă pericolului nevăzut proporţii urieşe. Un al doile călăreţ fu răpezit pe drumul Hangului, dar nici acesta nu se întoarse.

– Ce li s-au întâmplat oare? se întrebau cu toţii.

– I-a fi ucis soldaţii!

– Ascultaţi! zise Vali.

Toţi tăcură; acum acea larmă se înaintă cu repegiune, fiind formată de răcnete, de pocnete, de tropote de cai înmulţite prin sonoritatea vailor.

Un puşcaş din avangardă alergă spre poartă, răcnind: Iată-i că vin! iată-i că vin!

– Gata sunteţi, copii? strigă C. la ţărani.

– Gata! răspunse sute de glasuri şi, în adevăr, sub razele lunii se iviră la ferestrele turnurilor cete de

plăieși cu puștele întinse, iar pe ruinele zidului dărâmat se înșirară ca niște umbre oamenii înarmați cu topoare și cu lănci. Prințul C., Vali și prietinii lor își pregătiseră armele, Mehmet-aga își scoase iartaganul din seleaf zicând: *La Allah, illa Allah, Muhamed rasul Allah!*

Apoi se făcu o tăcere de mormânt, o tăcere în sânul căreia tot omul își auzea bătăile inimei. Larmă răsuna acum la vecinătatea schitului; ea pătrunsese în rediul de molivi; încă puține minute și dușmanul avea să apară... Deodată vro zece împușcături vuiră între copaci, urmate de răcnete sălbatice și pe loc se ivi pe marginea rediului... un cupeu înhămat cu opt poștalioni și încunjurat de un pâlc de călăreți!

Era o cumnată a prințului C.! Acea damă venea de la Peatra și, negăsind pe nime la curtea de la Hangu, ea luase pe lângă trăsura ei plăieșii postați la capra podului de la Răpciune, și toți acești oameni împreună cu călăreții trimiși de la schit, vrând să celebreze serbarea Învierii, chiuiră și împușcară tot drumul.

Chiotele lor și ale surugiilor, pocnetele armelor și ale harapnicilor, tropotul cailor pe prundiș produsese larma ce de două oare ținea în uimire pe apărătorii schitului, apărători imaginari, căci toate veș-

tile sosite de la Peatra erau false, fiind provenite din izvor sigur.

Astfel se termină lupta neîncepută de sub poala Ceahlăului! Noaptea întreagă se petrecu în veselie și cântări. Cimpoyerul mai cu seamă avu mare succes prin cânticul următor:

ȘTEFAN ȘI CODRUL

Ștefan-vodă rătăcit

Intră-n codrul înfrunzit.

Codru-i zice: Domn viteaz!

Îți curg lacrimi pe obraz.

– Dar! îmi plâng ostașii mei

Morți, luptând ca niște zmei!

Codrul zise: Dragul meu,

Mângâie sufletul tău,

Că din brazii mei trufași

Face-ți-oi voinici ostași!..

– Fă! răspunse mult voios

Domnul nostru inimos.

*Codrul puse a vui,
Brazii a-și însufleți;
Pe loc brazii mari și mici
Se schimbă în voinici
Și spre domn se-nainta:
– Să trăiești, măria ta!¹ etc.*

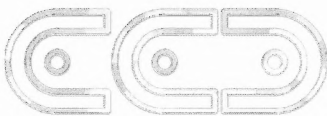
A doua zi boierii și țăranii se întoarseră la satul Hangului. Schitul rămase iar în părăsire, având un mormânt mai mult, un mormânt pe care sta un biet câne plângând!...

¹ Vezi Ștefan-vodă și codrul, în ciclul Varia.

Cuprins

<i>Tabel cronologic</i>	V
<i>Notă asupra ediției</i>	XXIII
 Istoria unui galbân	1
Suvenire din Italia. Buchetiera de la Florența ..	68
Iașii în 1844	106
Un salon din Iași	125
Românii și poezia lor	159
O primblare la munți	216
Borsec	261
Balta-Albă (1847)	277
Călătorie în Africa	302
Stanțe epice de dl. Aristia. <i>Prințul român</i> ...	467
<i>Cântice de stea și Povestea vorbei</i> de Anton Pan[n]	483
Un episod din anul 1848	495

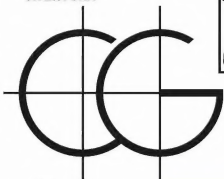
Scanare și prelucrare digitală

EM

de
Anonim

și
CAT Graur

Antwerpen
2025

